

IRODALOMTÖRTÉNET.

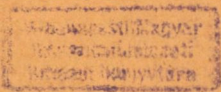
A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA.

MEGINDÍTOTTA

PINTÉR JENŐ.

SZERKESZTI

BAROS GYULA.

HUSZONÖTÖDIK ÉVFOLYAM.

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.

BUDAPEST, 1936.

TARTALOM.

TANULMÁNYOK.

	Oldal
Pintér Jenő: Imre Sándor, a magyar nyelvtudomány és irodalom-történet első tanára a kolozsvári egyetemen.....	1
Rubinyi Mózes: Huszonöt év Mikszáth Kálmán életéből	9

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Fest Sándor: Vörösmarty „Szép Ilonkájának“ angol forrása	18
Pitroff Pál: Kölcsey jegyzetei Kazinczy Egmont-fordításának dalairól	22
Hankiss János: Jókai forrásaihoz	24

BÍRÁLATOK.

Papp Ferenc: Gyulai Pál I. k. — H. Szirmay-Pulszky: Genie und Irrsinn im ungarischen Geistesleben. — Gyöngyösi István összes költeményei. — Rákóczy-Emlékkönyv. — Huszti Mihály: Vörösmarty az újabb irodalmi izlés tükrében. — Föhrécz József; Tolnai Lajos élete és művei. — Bajza József: Podmaniczky-Magyar Benigna a horvát költészetben. — Sárkány Oszkár: A tájeszmény változásai a költészetben Petőfiig. — A Gyöngyösi István-Társaság Almanachja. — Kornis Gyula: Pázmány személyisége. — Az IMIT Évkönyve. — Két tanulmány Ambrus Zoltánról. — Két német antológia magyar fordításban. — Jelentés a kalocsai növendékpapság Sz. Ágoston-Egyletének 1934—35. évi működéséről	26

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

I. Folyóiratok. — II. Hírlapok	39

FIGYELŐ.

Zolnai Béla: Pintér Jenő a szegedi egyetemen. — Gyalus István: A mai magyar közélet szereplői egy angol lexikon tükrében. — Magyar irodalomtörténeti tárggyú előadások a budapesti Rádióban. — G. P.: Elhúnytak. — Társasági ügyek. — Új könyvek	48

~~257 1979~~

IRODALOMTÖRTÉNET

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA.

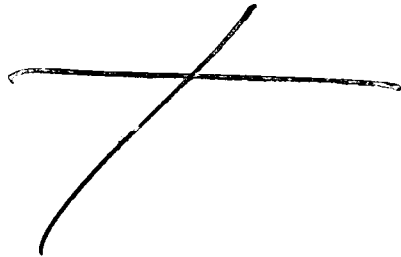
MEGINDÍTOTTA

PINTÉR JENŐ.

SZERKESZTI

BAROS GYULA

10526

HUSZONÖTÖDIK ÉVFOLYAM.

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.
BUDAPEST, 1936.

R 82

22

TARTALOM.

Tanulmányok.

	Oldal
*: Baros Gyula	189
Fest Sándor: Angol irodalmi hatások a Tar Lőrinc-mondában	72
Kozocsa Sándor: Ismeretlen históriás ének 1606-ból	151
Perényi József: Tardos Viktor drámái	61
Pintér Jenő: Imre Sándor, a magyar nyelvtudomány és irodalomtörténet első tanára a kolozsvári egyetemen	1
Rubinyi Mózes: Huszonöt év Mikszáth Kálmán életéből	9
Tolnai Vilmos: Madách és Tisza Domokos	206
Viszota Gyula: Széchenyi és a pesti állandó magyar színház (I/II.) 141, 193	

Kisebb közlemények.

Alszegehy Zsolt: Geszthy László énekéhez	211
Bajza József: Még egyszer Bankó leánya	82
Bory István: Arany egy helyéről	93
Fest Sándor: Vörösmarty „Szép Ilonkájának“ angol forrása	18
Gálos Rezső: Bajza és Berzsényi	160
Gálos Rezső: Szemere Miklós és Goethe Mignonja	88
Hankiss János: Jókai forrásaihoz	24
Kozocsa Sándor: Ady Endre ismeretlen emlékkönyv-verse	214
Kozocsa Sándor: Vörösmarty Mihály ifjúkori kéziratai	213
Pitroff Pál: Kölcsey jegyzetei Kazinczy Egmont-fordításának dalairól ..	22
Rexa Dezső: Petőfi „Lanc versei“	157
Zsigmond Ferenc: Mikszáth „vén gazemberé“-nek egy irodalmi őse vagy rokona	85

Bírálatok.

A bölcsészettudományi kar története. (Baros Gyula)	222
A Gyöngyösi István-Társaság Almanachja. (M. V.)	35
Alszegehy Zsolt: A magyar irodalom története III. köt. (XVII. század). (Pintér Jenő)	159
A Nagykőrösi Arany János Társaság Évkönyvei X. köt. (V. M.)	166
Angol filológiai tanulmányok. (M. V.)	165
A százéves Kisfaludy-Társaság. (M. V.)	101
A Szent Istvánról elnevezett ősrégi papnevelő-intézet M. Egyházirodalmi Iskolájának 1933—4. évi munkássága. (T. K.)	165

	Oldal
Asztalos Miklós: A történelmi Erdély. (Pintér Jenő)	94
Az IMIT Evkönyve. (A. B.)	36
Az Izr. Magyar Irodalmi Társulat Evkönyve. (B. Gy.)	219
Badics Ferenc: Gyöngyösi István összes költeményei. (Várdai Béla)	30
Bajza József: Podmaniczky-Magyar Benigna a horvát költészetben. (Clauser Mihály)	34
Bakóczi Károly: Német költőkből. (Haitsch Ilona)	38
Balogh Károly: Lovagköltők. (Haitsch Ilona)	38
Baránszky Jób László: Bevezetés az esztétikába. (Kozocsa Sándor)	99
Birkás Géza: Két újabb tanulmánya. (A magyarság francia barátai régen és most.) (Kalmár Anatólia)	98
Csiszár Béla: Ambrus Zoltán. (K. S.)	37
Csóka I. Lajos: Bessenyei György és a bécsi udvar. (Clauser Mihály) ..	165
Dávidné Angyal P.: Ambrus Zoltán. (K. S.)	37
Dohény Mária: Az irodalomtanítás a szociális nevelés szolgálatában. (Timár Kálmán)	166
Egy új franciayelvű antológia a magyar irodalomról. (Temesi Mihály) ..	220
Ember Ernő: A népszínmű útja. (Clauser Mihály)	100
Faragó Erzsébet: Cholnoky Viktor. (Szinyei Ferenc)	95
Farkas Lujza: A Nyugat és a századeleji irodalomforduló. (Keményfy János)	160
Förhécz József: Tolnai Lajos élete és művei. (Szinyei Ferenc)	34
Gálos Rezső: Egy esztendő Verseggy F. életéből. (Clauser Mihály)	100
Hantos Gyula: Magyar tájak, magyar kiválóságok. (Pintér Jenő)	215
Házy Albert: A XVI. század társadalomszemlélete Selneccerus M.-nál és Szegedy L.-nél. (Clauser Mihály)	101
Heckenast Dezső: Heckenast Gusztáv. (Clauser Mihály)	166
Horváth János egyetemi előadásából. (Keményfy János)	217
Husztai Mihály: Vörösmarty az újabb irodalmi ízlés tükrében. (b. f.)	33
Jelentés a kalocsai növendékpapság Sz. Ágoston-Egyletének 1934—35. évi működéséről. (T. K.)	38
Kardos Tibor: A magyar humanizmus kezdetei. (Kerecsényi Dezső)	162
Kónya József: A természetszemlélet irányelvei a régi magyar irodalomban. (Clauser Mihály)	101
Kornis Gyula: Pázmány személyisége. (V. B.)	36
Kozáky István: A haláltáncok története. (Kozocsa Sándor)	223
Kozocsa Sándor: Az 1934. év irodalomtörténeti munkássága. (B. Gy.) ..	221
Kozocsa Sándor: Erdély irodalomtörténete. (S. S.)	225
Lukinich Imre: Rákóczy-Emlékkönyv. (M. V.)	32
Magyar irodalomtörténeti tárgyú értekezések a középiskolák 1935—6. évi értesítőiben. (Nagy Sándor)	164
Magyar mese- és mondavilág francia nyelven. (Temesi Mihály)	221
Mayer Erzsébet: Diomede Carafa. (Kerecsényi Dezső)	163
Pallas Debrecina. (B. Gy.)	224
Pallos Kornél: XVIII. századvégi szerzetesíróink és a felvilágosodás. (Zlinszky Aladár)	219
Papp Ferenc: Gyulai Pál. I. k. (Zlinszky Aladár)	26
Perényi József: Két népies bohózat a XVIII. századból. (Alszeghy Zsolt) 96	

	Oldal
Sárkány Oszkár: A tájézmény változásai a költészetben Petőfiig. (Haitsch Ilona)	35
Szent-Iványi Béla: A pietizmus Magyarországon. (Clauser Mihály)	99
Szirmay—Pulszky Genie und Irrsinn im ungarischen Geistesleben. (Keményfy János)	27
Tóth Laura: Pósa Lajos (Szinnyei Ferenc)	95
Turóczi-Trostler József: Laus Podagrae. (Baros Gyula)	96
Waldapfel József: Öven év Buda és Pest irodalmi életéből. (se.)	98
Zeoldos Jenő: Romantikus zsidószemlélet irodalmunkban. (rs.)	100

Folyóiratok szemléje.

Folyóiratok és hírlapok irodalomtörténeti vonatkozású cikkei. Munkatársak: Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Brisits Frigyes, Kalmár Anatólia, Timár Kálmán	39, 104 167, 227

Figyelő.

Alszeghy Zsolt: Titkári jelentés	134
Elhunytak. (G. P.)	53, 122, 175, 233
Gyalus István: A mai magyar közélet szereplői egy angol lexikon tükrében	49
Irodalmi pályázat	175
Magyar irodalomtörténeti tárgyú előadások a budapesti Rádióban 53, 120,	175, 233
Magyar irodalomtörténeti előadások egyetemeinken az 1935—6. tanév	
II. felében	119
Magyar irodalomtörténeti előadások egyetemeinken az 1936—7. tanév	
I. felében	233
A Szabad Egyetem magyar irodalomtörténeti tárgyú előadásai	121
Szinnyei Ferenc: Hangok a múltból irodalmunk egységéről	121
Társasági ügyek	57, 135, 246
Újabb Petőfi-reliquiák	119
Új könyvek	57, 188, 137, 242
Waldapfel János: Petőfi és Herwegh	122
Zolnai Béla: Pintér Jenő a szegedi egyetemen	48

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság tagjainak névsora 1936-ban.

I. Tisztviselők.

Elnök: Pintér Jenő. — Alelnök: Szász Károly, Tolnai Vilmos, Viszota Gyula, Zlinszky Aladár. — Titkár: Alszeghy Zsolt. — Szerkesztő: Betöltetlen. — Jegyző: Brisits Frigyes. — Pénztáros: Regényi Sándor. — Ellenőr: Perényi József.

II. Tiszteleti tagok.

† Id. Szinnyei József. — † Szilády Áron. — † Beöthy Zsolt. — Pintér Jenő. — † Négyesy László. — Badics Ferenc.

III. Választmányi tagok.

Agárdi László. — Angyal Dávid. — Ágner Lajos. — Badics Ferenc. — Bajza József. — Baranyai Zoltán. — Bán Aladár. — Bánhegyi Jób. — Birkás Géza. — Biró Imre. — Bitay Árpád. — Bodor Aladár. — Császár Elemér. — Császár Ernő. — Czapáry László. — Dengl János. — Farkas Gyula. — Fóris Miklós. — Galamb Sándor. — Gálos Rezső. — Gulyás József. — Gulyás Pál. — Gyomlay László. — György Lajos. — Gyulai Ágost. — Hajnóczy Iván. — Halász László. — Hankiss János. — Havas István. — Horváth Béla. — Horváth Cyrill. — Horváth János. — Imre Sándor. — Kardeván Károly. — Kardos Albert. — Keményfy János. — Kerecsényi Dezső. — Kéky Lajos. — Kisparti János. — Klemm Antal. — Kocsis Lénárd. — Korpás Ferenc. — Kozocsa Sándor. — Kőmives Kolos. — Kőrös Endre. — Kristóf György. — Kürti Menyhért. — Lám Frigyes. — Lengyel Miklós. — Madai Gyula. — Madzsar Imre. — Marczinkó Ferenc. — Melich János. — Mitrovics Gyula. — Mixich Lajos. — Morvay Győző. — Nagy Sándor. — Oberle Károly. — Pais Dezső. — Pap Károly. — Papp Ferenc. — Pekár Gyula. — Petri Mór. — Pitroff Pál. — Prónai Lajos. — Radó Antal. — Radványi Kálmán. — Sik Sándor. — Solymossy Sándor. — Szabó István Andor. — Szemkő Aladár. — Szinger Kornél. — Szinnyei Ferenc. — Szira Béla. — Szomolányi József. — Thienemann Tivadar. — Timár Kálmán. — Tordai Anyos. — Travník Jenő. — Vajthó László. — Vargha Damján. — Ványi Ferenc. — Várdai Béla. — Vikár Béla. — Voinovich Géza. — Werner Adolf. — Zolnai Béla. — Zoltvány Irén. — Zsigmond Ferenc.

IV. Alapító tagok.

Alszegehy Zsolt, Budapest, II, Hattyú-u. 7. — Ágner Lajos, Budapest, I, Bors-u. 10. — Baranyai Zoltán, Genève. — Festetics Kristóf, Nemetlád. — Gálos Rezső, Győr. — Halász László, Budapest, VII, Uzsoki-u. 42. — Horváth János, Budapest, X, Szapáry-u. 11. — Krompaszky Miksa, Budapest, V, Markó-u. 29. — Légrády Ottó, Budapest, V, Vilmos császár-út 78. — Liber Béla, Szombathely, Tanker. főigazgatóság. — Mihálkovics Elemérné, Budapest, IV, Veres Pálné-u. 19. — Morvay Győző, Budapest, III, Zsigmond-u. 55. — Murarik Antal, Budapest, VIII, Práter-u. 59. — Óvári Ferenc, Veszprém. — Pintér Jenő, Budapest, IV, Veres Pálné-u. 4. — Radó Antal, Budapest, V, Vilmos császár-út 33. — Radvánszky Kálmán br., Sajókaza. — Schuschny Aurél, Budapest, IV, Kecskeméti-u. 11. — Stockholmi Magyar Társaság, Stockholm. — Szinger Kornél, Mernye. — Vargha Damján, Pécs. — Vargha Zoltán, Budapest, II, Keleti Károly-u. 33. — Vikár Béla, Budapest, VIII, Sándor-tér 3. — Viszota Alajos, Székesfehérvár. — Viszota Gyula, Budapest, V, Arany János-u. 1. — Zlinszky Aladár, Budapest, VIII, Nagyfaluvaros-u. 23. — Zoltvány Irén, Bakonybél.

V. Rendes tagok.

Ady Lajos, Budapest, I, Szent János-tér 1. — Agárdi László, Budapest, IV, Váci-u. 23. — Angyal Dávid, Wien. — Arányi Erzsébet, Budapest, II, Batthyány-u. 6.

Badics Ferenc, Budapest, V, Személynök-u. 9—11. — Bajza József, Budapest, IX, Lónyay-u. 16. — Baky István, Gyöngy. — Balanyi György, Budapest, IV, Váci-u. 33. — Balassa József, Budapest, IV, Ferenc József-rakpart 27. — Ballai Károly, Budapest, IX, Tompa-u. 9. — Balogh Ányos, Szombathely. — Balogh Jenő, Budapest, V, Akadémia-u. 2. — Bank Sándor, Miskolc. — Baránszky Jób László, Budapest, I, Incze-u. 33. — Baros Kálmán, Budapest, X, Család-u. 17. — Barta István, Budapest, IV, Váci-u. 31. — Bartók Lajos, Debrecen. — Bán Aladár, Budapest, I, Szabolcska Mihály-utca 7. — Bánkuty Ernő, Győr. — Bodekovics Lajos, Szeged. — Benő Béla, Budapest, X, Szabóky-u. 42. — Beödi Balogh Ilona, Budapest, I, Fortuna-köz 3. — Bernolák Kálmán, Budapest, VI, Andrássy-út 65. — Berze Nagy János, Pécs. — Biczó Ferenc, Kaposvár. — Birkás Géza, Pécs. — Biró Imre, Budapest, IV, Váci-u. 33. — Bitay Árpád, Alba-Julia. — Bodor Aladár, Budapest, I, Lenke-út 73. — Brisits Frigyes, Budapest, XI, Ibrahim-u. 17. — Broda Béla, Makó.

Clauser Mihály, Budapest, II, Dinye-u. 6. — Császár Elemér, Budapest, I, Pauler-u. 4. — Császár Ernő, Budapest, VI, Felszögdősor 1. — Csefkő Gyula, Szeged. — Csernák Szaniszló, Kőszeg. — Csetényi Imre, Budapest, I, Szent János-tér 2. — Czapáry László, Zirc.

Dengl János, Budapest, II, Iskola-u. 8. — Dénes Tibor, Budapest, II, Corvin-tér 6. — Dobrovich Agoston, Pápa. — Domanovszky Sándor, Budapest, I, Attila-u. 13. — Dőry Alice, Budapest, VII, István-út 75.

Elek Oszkár, Budapest, I, Szent János-tér 2. — Elekes István, Budapest, I, Logodi-u. 25. — Erődi Kálmán, Budapest, II, Virágárok 10. — Énekes István, Tata. — Édes Jenő, Budapest, VIII, Csepregy-u. 4.

Fallenbüchl Ferenc, Budapest, III, Lajos-u. 24. — Falu Tamás, Ócsa. — Fest Sándor, Budapest, II, Orgona-u. 8. — Fóris Miklós, Abony. — Földessy Gyula, Budapest, II, Tulipán-u. 14/C. — Förster Aurél, Szeged. — Freybergerné Neisser Irén, Budapest, IV, Váci-u. 43. — Frick József, Debrecen.

Gál Kálmán, Budapest, X, Pongrác-út 17. — Gáti Béla, Budapest, I, Pethényi-út 13. — Gerzso Ilona, Budapest, IV, Váci-u. 47. — Grabitsné Tichy Margit, Budapest, X, Elnök-u. 8. — Gulyás József, Sárospatak. — Gulyás Pál, Budapest, VIII, Röck Szilárd-u. 31. — Gyikó Mihály, Budapest, III, Jolsva-u. 4. — Gyomlay László, Budapest, VI, Hermina-út 6. — Gyóni Ferenc, Budapest, VII, Bethlen-u. 29. — Gyulai Ágost, Budapest, I, Fery Oszkár-u. 34.

Haitsch Ilona, Budapest, IX, Üllői-út 121. — Hajas Béla, Bonyhád. — Hajnóczy Iván, Kecskemét. — Hankiss János Debrecen. — Havas István, Budapest, II, Bimbó-u. 2/b. — Hegedüs Zoltán, Győr. — Helle Ferenc, Vecsés, Árpád-út 23. — Heller Bernát, Budapest, II, Bimbó-u. 5. — Homonnai Imre, Budapest, II, Pasaréti-út 1. — Horger Antal, Szeged. — Horváth Béla, Szentgotthárd. — Horváth László, Budapest, II, Lövház-u. 24. — Horváth Cyrill, Budapest, I, Társ-u. 4.

Imre Sándor, Budapest, I, Naphegy-u. 19.

Janó István Kisújszállás. — Janson Vilmos, Budapest, I, Fehérvári-út 13. — Jeanplong József, Szombathely.

Kalmár Anatólia, Budapest, IV, Molnár u. 28. — Kardeván Károly, Budapest, II, Batthyány-u. 26. — Kardos Albert, Debrecen. — Kardos Tibor, Budapest, II, Szász Károly-u. 3. — Kárpáti Győző, Budapest, X, Elnök-u. 12. — Keményfy János, Budapest, VI, Teréz-körút 25. — Kerecsényi Dezső, Budapest, VII, Vilma királynő-út 17. — Keresztes Miklós, Budapest I, Szabolcska Mihály-u. 1. — Kéky Lajos, Budapest, I, Ormódi-u. 3. — Kis Gonzága, Budapest, IX, Thaly Kálmán-u. 23. — Kisparti János, Szeged. — Klemm Antal, Pécs. — Kocsis Lénárd, Pannonhalma. — Komjáthy Aladár, Tárkány. — Korpás Ferenc, Budapest, I, Attila-u. 1. — Kovács Gergely, Budapest, VII, Limanova-tér 12. — Kovács János, Budapest, VI, Benczúr-u. 12. — Kovács László, Sátoraljaújhely. — Kovács Miklós, Budapest, II, Zsigmond-u. 8. — Kozocsa Sándor, Budapest, VIII, Baross-u. 20. — Kőmives Kólos, Jánoshida. — Kőrös Endre, Pápa. — Krampol Miklós, Budapest, VIII, Koszorú u. 25. — Kristóf György, Kolozsvár. — Kutassy Mária, Pápa. — Kürti Menyhért, Eger.

Lám Frigyes, Budapest, II, Bimbó-u. 3. — Láng Emil, Keszthely. — Lázár Béla, Budapest, I, Váralfa-u. 15. — Legány Dezső, Sopron. — Lelkes István, Budapest, IV, Kecskeméti-u. 2. — Lengyel Miklós, Budapest, VIII, Tavaszmező-u. 17. — Lersch Ernő, Újpest. — Lékó Béla, Miskolc. — Losonczy Zoltán, Budapest, II, Kapy-u. 12. — Lóky Béla, Budapest, IV, Váci-u. 33. — Lóky Zoltán, Budapest, I, Ugocsa-u. 2.

Madai Gyula, Budapest, I, Városmajor-u. 30. — Madzsar Imre, Budapest, II, Retek-u. 33. — Marczinkó Ferenc, Budapest, II, Toldy Ferenc-u. 9. — Máté-Lajos, Budapest, II, Tölgyfa-u. 8. — Mária Clementia, Szeged. — Melich János, Budapest, X, Család-u. 10. — Mező Ferenc, Budapest, II, Margit-körút 50. — Mika Anna, Budapest, IX, Üllői-út 19. — Mildner Gyula,

Budapest, XI, Zenta-u. 3. — Minay Lajos, Túrkeve. — Mitrovics Gyula, Debrecen. — Mixich Lajos, Budapest, I, Mészáros-u. 60/c. — Moravcsik Gyula, Budapest, VI, Benczúr-u. 31. — Móra László, Budapest, III, Testvér-hegy.

Nagy András, Tiszaluc. — Nagy József Béla, Budapest, VIII, Múzeum-körút 6. — Nagy Márk, Budapest, I, Sasad-dűlő. — Nagy Sándor, Budapest, VII, Aréna-út 66. — Nelky István, Sopron. — Néder Gyula, Budapest, VII, Thököly-út 5. — Németh Imre, Kőszeg.

Oberlo József, Budapest, I, Alagút-u. 4. — Oberlo Károlyné, Budapest, IV, Veres Pálné-u. 10. — Ottó Ilona, Budapest, X, Apaffy-u. 33.

Pais Dezső, Budapest, I, Nagyboldogasszony-út 11. — Pap Károly, Debrecen. — Papp Ferenc, Budapest, I, Vérmező-u. 10. — Patonay Sándor, Siklós. — Pauka Tibor, Budapest, VI, Bulyovszky-u. 40. — Páthy János, Kecskemét. — Pekár Gyula, Budapest, VIII, Röck Szilárd-u. 32. — Perényi József, Budapest, IV, Váci-u. 33. — Pesovár Ambrus, Budapest, IV, Váci-u. 23. — Petri Mór, Budapest, V, Sziget-u. 9. — Péczely László, Keszthely. — Pitroff Pál, Budapest, I, Otthon-u. 9. — Pokorny Emánuel, Budapest, II, Fő-u. 43. — Prónai Lajos, Budapest, VI, Benczúr-u. 9.

Radványi Kálmán, Budapest, II, Bíró-u. 6. — Rakssányi Mária, Budapest, I, Horthy Miklós-út 116. — Rátkay László, Dunaföldvár. — Reményi József, Cleveland. — Remenár Elek, Békéscsaba. — Rempert Elek, Budapest, VII, Damjanich-u. 28/b. — Réger Béla, Budapest, VIII, Futó-u. 51. — Richter Sarolta, Budapest, IV, Váci-u. 47. — Rubinyi Mózes, Budapest, V, Vilmos császár-út 8. — Regényi Sándor, Budapest, X, Simor-u. 43.

Salló Antal, Budapest, I, Attila-u. 101. — Salyámosy Gyula, Pest-szentlőrinc. — Sági István, Budapest, I, Kemenes-u. 4. — Sárkány Alfréd, Budapest, I, Attila-u. 23. — Schinner Lajos, Budapest, II, Keleti Károly-u. 37. — Schmuck Paszkál, Győr. — Sik Sándor, Szeged. — Sipőtz Pál, Budapest, IX, Üllői-út 119. — Solymossy Sándor, Budapest, VII, Mexikói-út. — Stadtmüller Gyula, Budapest, I, Böszörményi-út 3. — Staud Géza, Budapest, II, Tárogató-u. 64. — Sulyok Efrém, Sopron.

Szabó István Andor, Budapest, V, Zrínyi-u. 9. — Szabó Mihály, Kecskemét. — Szabó Richárd, Budapest, VIII, Salétrom-u. 5. — Szalay Jeromos, Pannonhalma. — Szalay József, Szeged. — Szász Károly, Budapest, I, Áttila-utca 7. — Szemkő Aladár, Budapest, I, Roskovits-u. 5. — Szentirmay Imréné Budapest, IX, Erkel-u. 3. — Szerecz Imre, Keszthely. — Szerviczky M. Margit, Nyiregyháza. — Szidarovszky János, Budapest, X, Szabóky-u. 42. — Szigetváry Károly, Budapest, I, Csörsz-u. 15. — Szinnyi Ferenc, Budapest, I, Uri-u. 10. — Szinnyi József, Budapest, V, Arany János u. 1. — Szira Béla Budapest, IX, Gróf Haller-u. 88. — Szirák Ferenc, Kiskunfélegyháza. — Szomolányi József, Vác. — Szóts Gyula, Budapest, I, Mátrai-u. 5. — Szűts Iván, Budapest, II, Donáti-u. 14.

Takács Andor, Budapest, VIII, József-körút 37. — Timár Kálmán, Kalocsa. — Terbócz Ilona, Budapest, II, Hunyadi János-út 9. — Thienemann Tivadar, Budapest, IV, Semmelweis-u. 2. — Tolnai Vilmos, Pécs. — Tordai Anyos, Baja. — Tóth M. Marianna, Sopron. — Travník Jenő, Budapest, VI, Bulyovszky-u. 40. — Trombitás Gyula, Budapest, II, Batthyány-u. 31. — Tüll Alajos, Pécs.

Vajthó László, Budapest, I, Fery Oszkár-u. 47. — Varga Editha, Budapest, II, Zivatar-u. 2. — Ványi Ferenc, Budapest, I, Lorántffy Zsuzsanna-u. 5. — Várady Zoltán, Budapest, I, Lenke-tér 4. — Várdai Béla, Budapest, IX, Kinizsi-u. 10. — Váth János, Balatonalmádi. — Vince Frigyes, Budapest, V, Alkotmány-u. 11. — Vincze László, Kecskemét. — Voinovich Géza, Budapest, I, Nagyboldogasszony-út 23.

Waldapfel János, Budapest, XI, Albert-u. 73. — Waldapfel József, Budapest, I, Márvány-u. 44. — Werner Adolf, Zirc.

Zipser Sándor, Budapest, IX, Ráday-u. 38. — Zolnai Béla, Szeged. — Zöldi Mihály, Kispeszt.

Zsigmond Ferenc, Budapest, V, Vilmos császár-körút 54.

VI. Előfizetők, államtól előírt példányok.

Aszód: Ev. reálgimnázium.

Baja: Ciszt. gimnázium.

Balassagyarmat: All. reálgimnázium.

Békés: Ref. reálgimnázium.

Békéscsaba: Ev. gimnázium, All. leánylíceum.

Budapest: Bernardinum könyvtára. — Fővárosi közoktatási ügyosztály. — Fővárosi pedagógiai könyvtár. — Kalazantinum. — Kereskedelmi akadémia. — Képviselőház könyvtára. — Nemzeti Kaszinó könyvtára. — Országos Kaszinó könyvtára. — Ranschburg Gusztáv-kereskedés. (2 példány.) — Tudományegyetemi magyar irodalomtörténeti intézet. — Közgazdasági egyesület. — Városi nyilvános könyvtár. (Reviczky-u.) — Városi nyilvános könyvtár. (Andrássy-út.) — Középisk. Tanárképző Gyak. Középiskolája. — All. Madách Imre gimn. tanári könyvtára. — All. Madách Imre-gimn. ifjúsági könyvtára. — Ciszterciendri kat. Szent Imre-gimn. — Kegyesrendi kat. gimn. — Ev. gimn. — Ref. gimn. — All. Verbőczy István-gimn. — All. Mátyás király-gimn. — All. Árpád-gimn. ifjúsági könyvtára. — All. Árpád-gimn. önképzőköre. — All. Berzsényi Dániel-gimn. — All. Kölcsey Ferenc-gimn. — All. Szent István-gimn. — All. Zrínyi Miklós-gimn. tanári könyvtára. — All. Zrínyi Miklós-gimn. ifjúsági könyvtára. — All. Zrínyi Miklós-gimn. önképzőköre. — All. Fáy András-gimn. — All. Széchenyi István-reálgimn. — All. Szent László gimn. — Egyetemi kir. kat. gimn. tanári könyvtára. — Szentbenedekrendi kat. Szent Benedek-gimn. — Izraelita gimn. — All. Toldy Ferenc gimn. tanári könyvtára. — All. Toldy Ferenc gimn. ifjúsági könyvtára. — All. Bolyai-gimn. — All. Kemény Zsigmond-gimn. — Közs. Eötvös József-gimn. — Közs. Vörösmarty Mihály-gimn. — All. Mária Terézia-leánygimn. — Kat. Szent Margit-leánygimn. — Kat. Sophianum-leánygimn. — Izraelita leánygimn. — Közs. Szilágyi Erzsébet-leánygimn. — Közs. Gizella királyné-leánygimn. — Egyesületi Veres Pálné-leánygimn. — Ev. leánygimn. — All. Erzsébet-nőiskola leánylíceuma. — Kat. Notre Dame de Sion leánylíceum. — Közs. Ráskai Lea-leánylíceum. — Közs. Zrínyi Ilona-leánylíceum. — Baár-Madas ref. leánylíceum. — Szekeres Margit magán leánylíceuma. — Izraelita tanítóképző-intézet. — All. óvónőképző-intézet. — All. gyakorló felső kereskedelmi iskola. — Közs. felső kereskedelmi iskola. (Márvány-u.) — Közs. felső kereskedelmi iskola. (Ponty-u.) — Közs. felső kereskedelmi iskola.

(Jurányi-u.) — Közs. felső kereskedelmi iskola. (Izabella-u.) — Közs. felső kereskedelmi iskola. (Wesselényi-u. 38.) — Közs. felső kereskedelmi iskola. (Wesselényi-u. 52.) — Közs. felső kereskedelmi iskola. (Vas-u.) — Közs. felső kereskedelmi iskola. (Mester-u. 56.) — Közs. felső kereskedelmi iskola. (Mester-u. 23.) — Közs. felső kereskedelmi iskola. (Horthy Miklós-út.) — Közs. polgári fiúiskola. (Attila-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (Városmajor-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (Medve-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (Honvéd-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (Pannónia-u.) — Közs. polgári fiúisk. (Kiskorona-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (Kórház-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (Váci-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (Nagymező-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (Kertész-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (Rottenbiller-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (Hernád-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (Német-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (Homok-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (Mester-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (Knézits-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (Telepy-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (Gyáli-út.) — Közs. polgári fiúiskola. (Százados-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (Elnök-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (Liget-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (Váli-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (Egressy-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (Álmos vezér-tér.) — Közs. polgári leányiskola. (Böszörményi-u.) — Közs. polgári leányiskola. (Koronaőr-u.) — Közs. polgári leányiskola. (Batthyány-u.) — Közs. polgári leányiskola. (Marczibányi-tér.) — Közs. polgári leányiskola. (Lajos-u.) — Közs. polgári leányiskola. (Szentendrei-út.) — Közs. polgári leányiskola. (Prohászka-u.) — Közs. polgári leányiskola. (Szemere-u.) — Közs. polgári leányiskola. (Lovag-u.) — Közs. polgári leányiskola. (Felsőerdősor.) — Közs. polgári leányiskola. (Bajza-u.) — Közs. polgári leányiskola. (Üteg-u.) — Közs. polgári leányiskola. (Váci-u.) — Közs. polgári leányiskola. (Dohány-u.) — Közs. polgári leányiskola. (Aréna-út.) — Közs. polgári leányiskola. (Hungária-körút.) — Közs. polgári leányiskola. (Egressy-út.) — Közs. polgári leányiskola. (Práter-u.) — Közs. polgári leányiskola. (Tisza Kálmán-tér.) — Közs. polgári leányiskola. (Tóth Kálmán-u.) — Közs. polgári leányiskola. (Jázmin-u.) — Közs. polgári leányiskola. (Százados-u.) — Közs. polgári leányiskola. (Szent László-tér.) — Közs. polgári leányiskola. (Fehérvári-út.) — Közs. polgári leányiskola. (Dugonics-u.) — Közs. polgári leányiskola. (Mester-u.) — Közs. polgári leányiskola. (Simor-u.) — Közs. polgári leányisk. (Óhegy-u.)

Cegléd: All. gimn. (2 p.)

Csongrád: All. gimn.

Csurgó: Ref. gimn.

Debrecen: Ref. tanárképző-intézet. — Ref. leánygimn. — Ref. tanítónőképző-int. — Csáthy Ferenc könyvkereskedése. — All. Fazekas M.-gimn.

Derecske: Népművelési titkárság.

Dombóvár: Kir. kat. reálgimn.

Ercsi: Közs. polgári iskola.

Esztergom: Bencés-gimn. tanári könyvtára.

Eger: All. gimn. — Érseki tanítóképző-intézet.

Gyöngyös: All. gimn. — Polgári és felső mezőgazdasági iskola.

Győr: Szentbenedekrendi kat. gimn. — All. gimn. — All. tanítónőképző-intézet. — Fiú felső kereskedelmi iskola. — Női felső kereskedelmi iskola. — All. leánygimn. — Városi könyvtár.

- Gyula: Dobai János könyvkereskedése. — Kat. gimn.
 Hatvan: All. gimn.
 Hódmezővásárhely: Ref. gimn.
 Jászapáti: Kir. kat. gimn.
 Jászberény: All. gimn.
 Kaposvár: All. gimn. — Egyesületi leánygimn.
 Karcag: Ref. gimn.
 Kecskemét: Kegyesrendi kat. gimn. — All. gimn.
 Keszthely: Prem. gimn.
 Kiskunfélegyháza: Kat. gimn. — All. polgári fiúiskola.
 Kiskunhalas: Ref. gimn.
 Kiskövesd: All. gimn.
 Kisújszállás: Ref. gimn.
 Kisvárd: All. gimn.
 Magyaróvár: Kegyesrendi gimn.
 Makó: áll. gimn.
 Mátyásföld: Egyesületi Korvin Mátyás-gimn.
 Mátészalka: Népművelési titkárság.
 Mezőkövesd: Kir. kat. gimn.
 Mezőtúr: Ref. gimn. — All. leánylíceum.
 Miskolc: All. gimn. — Ref. gimn. — Ref. leánygimn. — Kir. kat. gimn.
 — Múzeum és könyvtár.
 Nagykanizsa: Kegyesrendi gimn.
 Nagykálló: All. gimn.
 Nagykőrös: Ref. gimn. — Ref. tanítóképző-intézet.
 Nyíregyháza: Kir. kat. gimn. — Ev. gimn. — Tanítóképző-intézet.
 Pápa: Ref. főiskola.
 Pestszenterzsébet: All. gimn.
 Pécs: Tudományegyetemi magyar irodalomtörténeti intézet. — Ciszterci-
 rendi kat. gimn. — All. gyakorló gimn. — Szt. Margit-tanítónőképző.
 Pozsony: Industria Tanszervállalat.
 Sárospatak: Ref. koll. könyvtára.
 Sátoraljaújhely: Kegyesrendi kat. gimn.
 Sopron: All. gimn. — Ev. gimn. — All. leánygimn.
 Sümeg: All. gimn.
 Szarvas: Ev. tanítóképző-intézet.
 Szeged: All. polgári iskolai tanárképző-intézet. — Délmagyarországi
 Közművelődési Egyesület. — Tudományegyetemi magyar irodalomtörténeti
 intézet. — Kegyesrendi városi kat. gimn. — Kegyesrendi városi kat. gimn.
 önképzőköre. — All. Baross G.-gimn. — All. Klauzál G.-gimn. — All. leány-
 líceum. — Tunyogi Csapó János gimn. — Szent István Társulat szegedi
 fiókja. — Somogyi-könyvtár.
 Szekszárd: All. gimn.
 Székesfehérvár: All. gimn.
 Szentes: All. gimn.
 Szentgotthárd: All. gimn.
 Szikszó: Népművelési Titkárság.
 Szolnok: All. gimn. — All. leánylíceum.

Szombathely: Áll. gimn. — Állami leánylíceum.

Tata: Kegyesrendi kat. gimn.

Újpest: Áll. gimn. — Áll. leánylíceum.

Vác: Kegyesrendi kat. gimn.

Veszprém: Kegyesrendi kat. gimn. — Múzeum és könyvtár.

Zirc: Ciszterci rendi apátsági könyvtár.

Zalaegerszeg: Áll. gimn.

VII. Cserepéldányok.

A Cél. — Budai Napló. — Debreceni Szemle. — Deutsche Akademie. — Erdélyi Helikon. — Erdélyi Iskola. — Erdélyi Múzeum. — Erdélyi Szemle. — Földrajzi Közlemények. — Gondolat. — Győri Szemle. — Hadtörténelmi Közlemények. — Istituto Orientale di Napoli. — Kalangya. — Katolikus Nevelés. — Katolikus Szemle. — Kálvinista Szemle. — Kereskedelmi Szakoktatás. — Korunk Szava. — Láthatár. — Levéltári Közlemények. — Libanon. — Magyar Katonai Szemle. — Magyar Középiskola. — Magyar Zsidó Szemle. — Mult és Jövő. — Napkelet. — Neue Heimatsblätter. — Néptanítók Lapja. — Pannonhalmi Szemle. — Pannonia. — Pásztortűz. — Protestáns Szemle. — Protestáns Tanügyi Szemle. — Szocializmus. — Theologia. — Theológiai Szemle. — Térképészeti Közlöny. — Új Idők. — Új Kor. — Új Utak. — Vasi Szemle.

VIII. Összegezés.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak működése 25. évében, 1936-ban, 255 tagja volt. Ezek közül tiszteleti tag: 2, alapító tag: 28 rendes tag: 225.

A folyóirat 700 példányban jelent meg. Ebből évnegyedenként 255 példányt küldtünk a tagoknak; az előfizetett s az államtól előírt példányok száma 239 volt, 54 példányt a Bibliográfiai Központ kapott, 43 példány mint cserepéldány ment szét, 109 került könyvtárusi forgalomba.

IX. A Társaság eddigi tisztviselői.

Elnökök: — Beöthy Zsolt (1911—1921). — Négyesy László (1921—1933). — Pintér Jenő (1933—).

Alelnökök: — Négyesy László (1911—1921). — Szász Károly (1911—). — Dézsi Lajos (1911—1932). — Zoltvány Irén (1911—1932). — Viszota Gyula (1921—). — Tolnai Vilmos (1933—). — Zlinszky Aladár (1933—).

Titkárok: — Horváth János (1911—1918). — Viszota Gyula (1918—1921). — Alszegehy Zsolt (1921—).

Szerkesztők: — Pintér Jenő (1911—1914). — Baros Gyula (1914—1916). — Pintér Jenő (1916—1933). — Baros Gyula (1933—1936).

Jegyzők: — Kéky Lajos (1911—1918). — Zolnai Béla (1918—1921). — Brisits Frigyes (1921—).

Pénztárosok: — Ágner Lajos (1911—1925). — Oberle József (1925—1935). — Regényi Sándor (1936—).

Ellenőr: — Perényi József (1925—).

X. A Társaság folyóirata.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyóirata, az Irodalomtörténet, beható tájékoztatást nyújt a magyar irodalom és irodalomtörténet haladásának minden fontosabb mozzanatáról. Ára egy évre 8 pengő. Iskolák, könyvtárak, társaskörök és könyvkereskedők számára az előfizetés 16 pengő. Külföldi megrendelés egy évre 16 pengő.

A jelzett összegek a Magyar Irodalomtörténeti Társaság pénztárosának, Regényi Sándornak küldendők be postautalványon (Budapest, VII, Barcsay-utca 5.) vagy a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 30.309. számú postatakarékpénztári csekkszámhlájára fizetendők be.

A társasági ügyeket Alszeghy Zsolt titkár intézi (Budapest, II, Hattyú-utca 7).

Az ismertetésre szánt könyvek és folyóiratok egyelőre Alszeghy Zsolt titkár címére küldendők. (Budapest, II. Hattyú-u. 7.)

IRODALOMTÖRTÉNET

T A N U L M Á N Y O K

Imre Sándor,
a magyar nyelvtudomány és irodalomtörténet
első tanára a kolozsvári egyetemen.

Írta: PINTÉR JENŐ.

Az 1867-es kiegyezés megkötése után Magyarország szellemi élete hatalmasan fellendült. Bár az anyagi jólét gyarapodása nem állt arányban a tudományok gyors izmosodásával, a nemzeti akarat lehetővé tette, hogy az egyetlen magyar egyetem mellé még egy másik egyetemet szervezzenek. Kolozsvár városát érte a kitüntetés, hogy helyet adjon a magyar tudományosság egy újabb tűzhelyének. Hogy miért esett éppen Kolozsvárra gróf Andrássy Gyula miniszterelnök és báró Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszter választása: kézenfekvő dolog. Erdély csak az imént egyesült a magyar anyaországgal, eddig külön ország volt. Az 1848. évi pozsonyi és 1848. évi kolozsvári országgyűlések már kimondták az anyaországba való beleolvadását, de az unió valójában csak az 1868. évi 43. törvényekkel következett be. Be kellett váltani a régi ígéreteket. Gondoskodni kellett arról, hogy a „kisebbik haza“ ne érezze magát elhanyagoltnak. Meg kellett adni a keleti országrész számára is a magasabbrendű szellemi haladás feltételeit. Eötvös József halála után az erdélyi egyetemi programot Trefort Ágoston váltotta valóra. Trefort Ágostont I. Ferenc József király és gróf Lónyay Menyhért miniszterelnök bizalma 1872 szeptemberében helyezte a közoktatásügyi miniszteri székre s ő még e hónap folyamán a király elé terjesztette az új egyetem harminckilenc tanárának kinevezését. A négy kar tanárai 1872 október 19-én tették le az esküt gróf Mikó Imre miniszteri biztos kezébe s ezzel új korszak köszöntött be Erdély nemzeti közoktatásában és tudományos életében.

A magyar nyelvtudomány és irodalomtörténet egyesített tanszékének Imre Sándor volt az első tanára. Nemes egyéniségű férfiú, nagy nevelő, alapos tudós. Élete pályája 1820 augusztus 6-án indult ki egy biharmegyei kis község református lelkészi házából, a filozófiai és teológiai tanulmányokat a debreceni fő-

iskolában végezte. Papnak készült, a szabadságharc előtt a hódmezővásárhelyi református gimnázium tanára volt, itt tanított a Bach-korszak idején is. 1860-tól kezdve a debreceni kollégium egyik latin-görög tanszékén folytatta működését, utóbb a teológiai akadémián a magyar nyelv és irodalom előadója volt, innen ment át Kolozsvárra egyetemi tanárnak ötvenkétéves korában.

A budapesti egyetemen ez időtájt, 1872-ben, Toldy Ferenc adta elő a magyar nyelvtudományt és irodalomtörténetet. Még magántanár sem működött mellette, annyira kevés volt akkoriban a két tudomány szak művelőinek száma. A kolozsvári egyetem felállítása idején a magyar irodalomtudományban Imre Sándoron kívül mindössze Arany János, Greguss Ágost, Gyulai Pál és Salamon Ferenc voltak a tekintélyesebb nevek, de Arany János a Magyar Tudományos Akadémia főtítkára volt, Greguss Ágost az esztétikát adta elő a budapesti egyetemen, Salamon Ferenc a magyar történelem egyetemi tanszékén működött, Gyulai Pált pedig annyi szál fűzte a fővároshoz, hogy távozására gondolni sem lehetett. Ha Imre Sándor nem szolgált volna olyan nagy elmélyedéssel a nyelvészet és irodalomtudomány ügyét, a kolozsvári egyetemre névtelen pályakezdőt kellett volna kineveznie a királynak, így az új egyetem abban a szerencsében részesült, hogy magyar tanszékét a debreceni főiskola nagynevű tanára foglalhatta el.

Imre Sándor neve nem szerepelt a pályázók között. Hárman adták be folyamodásukat a magyar nyelvtudomány és irodalomtörténet egyesített tanszékére: Jakab Elek unitárius történetíró, az erdélyi kormányzék levéltárának igazgatója; Névy László volt premontrei áldozópap, a pesti református gimnázium tanára; Verbőczy István ciszterci rendi szerzetes, pécsi katolikus gimnáziumi tanár. Velük szemben a pályázattól tartózkodó debreceni református főiskolai professzorra esett a közoktatásügyi kormányzat választása. Úgy nevezték ki, hogy még nyilatkozatát sem várták meg, vajjon elfogadja-e a kolozsvári állást. Gyulai Pál egyik kiadatlan levele világosságot derít a nem mindennapi eset homályába. Ezt a levelet 1872 szeptember 20-án intézte Pestről Debrecenbe Imre Sándorhoz:

„Tisztelt Barátom!

Nem tudom, írt-e valaki önnek a kolozsvári egyetem magyar nyelv és irodalom tanársága ügyében? Csengery megkért tegnap este, hogy írjak s kérjek öntől mielőbb választ.

Az ügy rövid története ez. Trefort átvévén a miniszterséget, a kolozsvári egyetemhez kinevezendő tanárookra nézve tanácsot kért Csengerytől, közölve vele az ajánlottak névsorát. Én éppen akkor látogattam meg Csengeryt, midőn e névsor megrostálásával foglalkozott. Kérdezte tőlem, kit gondolok én legalkalmasabbnak a magyar nyelv és irodalom tanárául. Én önt neveztem meg. Ő is abban a véleményben van — mondá —, hanem baj, hogy ön nem folyamodott, egyébiránt reméli, hogy Trefort túlteszi magát az akadályon.

Néhány nap múlva, tegnap este, megint találkoztam Csengeryvel. Imrét — mondá Csengery — már felterjesztette Trefort, írj Imrének, hogy nyilatkozzék neked, elfogadja-e a kinevezést, hogy az el nem fogadás esetében a hivatalos lapban még meg lehessen akadályozni a közhírré tételt.

Fogadja el, nagyon óhajtjuk. E nyugalmasabb állásban inkább élhet a tudománynak, másfelől a második magyar egyetemen éppen nem árt, ha a magyar nyelvet és irodalmat nem éppen abban az irányban tanítják, melyben a pestin.

Kérem válaszát egypár sorban, hogy tüstént közölhessem Csengeryvel. Még sok mindenről kellene írnom önnek, de azt másorra hagyom.

Pest, szeptember 20, 1872.

Tisztelő barátja

Gyulai Pál.“

A levél váratlan megérkezése nagy meglepetést keltett a debreceni Imre-házban. Imre Sándor egyik fia, Imre József orvosprofesszor, följegyezte, milyen lelki izgalom következett be a nagyfontosságú tudósítás kézhezvétele után: „Emlékszem az egésyre nagyon jól. Délután kaptuk a levelet s az nem fellianyozta, hanem mélyen leverte édesapámat. Egész este erről beszéltek édesanyámmal. Másnap reggel megírta édesapám a levelet, melyben magát a kolozsvári tanszékre felajánlja, de mindketten, édesanyámmal együtt, sokat könnyeztek.“ A kinevezés — a levéltől függetlenül — ekkor már megtörtént.

Imre Sándor ebben az időben nyelvésznek is, esztétikusnak is elsőrangú tekintély volt. Már az 1850-es években feltűnést keltő tanulmányai jelentek meg az Akadémiai Értesítő és a Magyar Nyelvészet hasábjain, tanulmányai alapján választották meg 1858-ban a Magyar Tudományos Akadémia tagjává. Az 1860-as években a Nyelvtudományi Közleményekben, a Sárospataki Füzetekben, a Szépirodalmi Figyelőben és a Koszoróban folytatta munkásságát. Legszívesebben Kazinczy Ferencceel és a nyelvújítás kérdéseivel foglalkozott. Önállóan megjelent munkái közül kettő tűnt ki: *középiskolai magyar irodalomtörténete* 1865-ben és *Geleji Katona Istvánról* szóló akadémiai értekezése 1869-ben.

Ilyen előzmények után nyerte el kolozsvári egyetemi tanszékét immár huszonnégy esztendőre terjedő irodalmi munkásság után. Az eskütétel alkalmával a tanárok nevében ő üdvözölte gróf Mikó Imre miniszteri biztost. Tisztelgő válasza jellemzően mutatja, miként látta ő a tudomány szerepét a nemzet életében s mennyire fontosnak tartotta, hogy az egyetemi tanárok vizsgálódási szabadsága független legyen minden külső befolyástól. Ő lett a filozófiai kar első dékánja is. Ebben a méltóságában lelkiismeretes rendet teremtett mindjárt az első lépések kezdetén, mert nem tudott belenyugodni abba a gondolatba, hogy a tanszabadság egyben a tanári akarat korlátlanságát is jelentse a köteleességek teljesítésében. Mint bölcsészeti dákán ő alapozta meg az egyetemi könyvtár és valamennyi más kari tanszék első felszerelésének ügyét. Hivatalos fölterjesztései a széleskörű tudás és körültekintő munka példaadó ügyiratai voltak.

Egyetemi előadásai közül fontosabbak: A magyar irodalom története a középkorban, a XVI. században, a XVII. században, a XVIII. században; Kazinczy és kora; A magyar költészet Kisfaludy Károlytól kezdve; Arany János elbeszélő költeményei; Petőfi és némely külföldi költők összehasonlítása; A magyar eposz története; A magyar irodalom legújabb története. Egyik-másik tárgyát többször is megismételte, újabb hallgatósága számára ismét előadta a már régebben feldolgozott anyagot.

Tizennégy évig működött egyetemi tanszékén. Ez a másfél évtized nemcsak tanári, hanem irodalmi működésének is virágkora volt. Ekkor jelentek meg a Budapesti Szemlében nemesveretű tanulmányai: *A magyar nyelvújítás és tévedései* (1873), *Az olasz költészet hatása a magyarra* (1878), *A dal nyelvéről* (1880), *Arany János és Aristophanese* (1885); számos irodalomtörténeti és nyelvtudományi értekezés más folyóiratokban és kiadványokban; *középiskolai magyar irodalomtörténetének* két új kiadása (1874 és 1878); *A magyar nyelvújításról* szóló könyve (1874); *Beregszászi Nagy Pál* életével és munkáival foglalkozó akadémiai rendes tagsági székfoglalója (1880).

Mint nyelvtudós a legalaposabban dolgozók közé tartozott. A magyar nyelv történeti fejlődését annak idején senki sem ismerte nála behatóbban, de éppen olyan jártas volt a hazai nyelvtudományi irodalom fejlődésének elágazásaiban is. Irodalomtörténeti tanulmányai mégis maradandóbb értékek. A nyelv-

vészeti vizsgálódásoknak az a természetük, hogy az új igazságok többnyire régészeti emlékekké teszik a régibb föltevéseket, az irodalomtörténeti tanulmányokban a felfogás és a stílus az újdonság eleven erejével hat később is. Amint Imre Sándor középiskolai irodalomtörténete nem volt Toldy-utánpótlás, hanem a magyar irodalom anyagát a kiegészítés koráig széles művelődési keretben feldolgozó, önálló mű, akképen irodalomtörténeti tanulmányai sem a szokásos elgondolással készült értekezések, hanem eredeti fordulatokban gazdag esszék. Elemzéseiből mindenütt kiérzett a világirodalom remekein művelt ízlés. Látóköre széles volt, fejtegetései magvasak, stílusa egyéni zamatú. Olyanok ezek a tanulmányok ma is, mint a nemesfémben gazdag bányák: aki belemélyed megismerésükbe, tapasztalni fogja, hogy mindig újabb és újabb értékeket aknázhat ki a színaranyban gazdag telepekből.

Érdekelhet bennünket, hogy 1862-től 1886-ig milyen események zajlottak le a kolozsvári egyetemi tanár szeme előtt? Íme néhány korfeltámasztó mozzanat:

1872. — Imre Sándor első félévi irodalomtörténeti előadása a kolozsvári egyetemen heti három órában: A magyar irodalom története a XVI. században. Ugyanakkor Toldy Ferenc a budapesti egyetemen a régi magyar dráma és színészet történetéről és a legújabbkori magyar irodalomról tart előadásokat. Ebben az évben indul meg Szarvas Gábor szerkesztésében: a Magyar Nyelvőr. Jókai Mór: Az aranyember. Tolsztoj: Háború és béke.

1873. — Meltzl Hugó, a német irodalomtörténet rendes tanára, a kolozsvári egyetemen előadásokat tart Petőfi Sándorról. Bodnár Zsigmond a magyar irodalomtörténet magántanára lesz a budapesti egyetemen. A Kisfaludy-Társaság báró Kemény Zsigmond helyébe Toldy Ferencet választja meg elnökévé. Gyulai Pál szerkesztésében megindul a Budapesti Szemle. Budenz József közzéteszi magyar-ugor összehasonlító szótárának első részét. Országos esemény: Pestből, Budából és Óbudából megalakul Budapest főváros.

1874. — Finály Henrik szerkesztésében Kolozsvárt megindul az Erdélyi Múzeum-Egyesület bölcséleti, nyelv- és történettudományi szakosztályának közlönye. Volf György közrebocsátja a Nyelvemléktár első kötetét.

1875. — Toldy Ferenc halála. Szarvas Gábor harca a nyelvújítás védőivel. Megnyílik a budapesti Népszínház. Tóth Ede: Falu rossza.

1876. — Gyulai Pál a magyar irodalomtörténet rendes tanára lesz a budapesti egyetemen. Abafi Lajos szerkesztésében megindul a Figyelő irodalomtörténeti folyóirat. Deák Ferenc halála. Megalakul a Petőfi-Társaság.

1877. — Beöthy Zsolt középiskolai magyar irodalomtörténetének megjelenése. Ponori Thewrewk Emil és Heinrich Gusztáv megindítják az Egyetemes Philológiai Közlönyt. Brassai Sámuel és Meltzl Hugó szerkesztésében Kolozsvárt megindulnak az Összehasonlító Irodalomtörténeti Lapok. Szilády Áron közrebocsátja a Régi Magyar Költők Tára első kötetét. Greguss Ágost magyarázataival megjelennek Arany János balladái.

1878. — A Kisfaludy-Társaság rendes tagja: Imre Sándor. Beöthy Zsolt a magyar irodalomtörténet magántanára lesz a budapesti egyetemen. Országos esemény: az osztrák-magyar monarchia csapatai bevonulnak Boszniába és Hercegovinába. Világesemény: Oroszország legyőzi Törökországot. Románia és Szerbia független államokká lesznek.

1879. — A Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja: Imre Sándor. A Kisfaludy-Társaság új elnöke: Gyulai Pál, új titkára: Beöthy Zsolt. Megjelennek Arany János prózai dolgozatai és Gyulai Pál emlékbeszédei. Szabó Károly közrebocsátja a Régi Magyar Könyvtár első kötetét. Jókai Mór: Rab Ráby. Ibsen: Nóra.

1880. — Gyulai Pál közrebocsátja Madách Imre összegyűjtött munkáinak gyűjteményét. Lehr Albert magyarázataival megjelenik Arany János Toldija. Csiky Gergely: Proletárok. Zola: Nana. Országos esemény: a szegedi árvíz. Világesemény: Andrássy Gyula és Bismarck megkötik a szövetséget Ausztria-Magyarország és Németország között.

1881. — Ferenczi Zoltán egyetemi magántanár megkezdí magyar irodalomtörténeti előadásait Kolozsvárt. Mikszáth Kálmán: Tót atyafiak.

1882. — Arany János és Greguss Ágost halála. Budenz József és a finn-ugor nyelvrokonság védőinek harca Vámbéry Árminnal. Bánóczi József: Kisfaludy Károly és munkái. Mikszáth Kálmán: A jó palócok.

1883. — Gyulai Pál: Katona József és Bánk bánja. Reviczky Gyula: Ifjúságom. Nietzsche: Im igen szólt Zarathustra.

1884. — Megnyílik a budapesti Operaház. Országos esemény: Baross Gábor kereskedelmi miniszter nagyarányú munkássága és a budapesti keleti pályaudvar megnyitása.

1885. — Beöthy Zsolt: A tragikum. Budapesten megnyílik az első országos kiállítás. Világesemény: Bulgária a szerb—bulgár-háborúban legyőzi Szerbiát.

1886. — Szász Béla, a filozófia rendes tanára, mint Imre Sándor helyettese magyar irodalomtörténeti előadásokat tart a kolozsvári egyetemen. Mellette előadásokat hirdetnek még Ferenczi Zoltán és Széchy Károly magántanárok. Ugyanekkor a budapesti egyetemen Gyulai Pál és Beöthy Zsolt rendes tanárok és Bodnár Zsigmond magántanár irodalomtörténeti tanításait hallgatja az ifjúság.

Említettük, hogy amikor Imre Sándor a kolozsvári egyetem magyar tanszékére került, kívülre mindössze is csak néhány irodalomtudósunk volt: Arany János, Greguss Ágost, Gyulai Pál, Salamon Ferenc, Toldy Ferenc. Tizennégy év leforgása

alatt új irodalomtörténetírói nemzedék nőtt fel, népes számú és gazdagon termő: Abafi Lajos, Alexander Bernát, Angyal Dávid, Abel Jenő, Badies Ferenc, Ballagi Aladár, Baráth Ferenc, Bayer József, Bánóczy József, Beöthy Zsolt, Békesi Emil, Binder Jenő, Bodnár Zsigmond, Bogisich Mihály, Csaplár Benedek, Csontos János, Endrődi Sándor, Ferenczi Zoltán, Ferenczy József, Haraszi Gyula, Heinrich Gusztáv, Irmei Ferenc, Jancsó Benedek, Jánosi Béla, Kardos Albert, Koltai Virgil, Lehr Albert, Meltzl Hugó, Névy László, Palágyi Menyhért, Péterfy Jenő, Radó Antal, Rákosi Jenő, Riedl Frigyes, Szana Tamás, Széchy Károly, Szilády Áron, idősebb Szinnyi József, ifjabb Szinnyi József, Tolnai Lajos, Váczy János, Volf György, Zoltvány Irén és mások. Ez a tekintélyes számú csoport évről évre rohamosan gyarapodott, a középiskolai tanárság új és új erőket állított a munkasorba, irodalomtörténeti kutatóink egyre fokozódó buzgalommal vették vizsgálat alá tudományuk részletkérdéseit. Imre Sándor még tanuja volt ennek a felvirágzásnak, jelentős része is volt benne, hiszen kolozsvári tanársága idején számos kiváló egyetemi hallgatónak adott egész életre szóló irányítást. Tanítványai a tisztelet és szeretet hangján beszéltek róla késő öregkorukban is. A mester mély lelki megnyugvással tekinthetett kolozsvári egyetemi munkásságának eredményeire.

Tudományos tekintélyét szembetűnően mutatja, hogy Toldy Ferenc őt szánta utódának a budapesti egyetem magyar tanaszékén. Számosan voltak mások is, akik Gyulai Pállal szemben neki adták volna az elsőséget az 1875 végén elárvult budapesti katedra betöltésénél. Nem tudták, hogy a szerény férfiú idegenkedett a fővárosba való feljutás gondolatától. Valósággal félt Budapesttől, nemhogy oda törekedett volna.

Mint ember, a legnemesebb eszményekhez ragaszkodó tudósok életét élte. Puritánlelkű volt, embertársait megbecsülő, családját forrón szerető. A családi boldogságot tartotta az élet legnagyobb jutalmának. Ötvenegyévi házassága alatt — egy önfeláldozó feleség oldalán — hálát adott Istenének otthona nyugalmaért, de azért ezt a tiszta erkölcsű, békés családi tűzhelyet is hányszor nem reszkettették meg az élet csapásai! Őt leánya volt és mind az ötöt eltemette s a viruló gyermekek elmúlása sötét gyásszal vonta be emlékezetét. Hogyan tudott volna szigorú lenni fiaihoz, — de erre nem is volt szükség, mert azok kemény kéz híján is kiváló emberekké nőttek a szerető

család körében. „Hogy mi volt édesapámuak a családi kör — írja kéziratos emlékezéseiben Imre József kolozsvári egyetemi professzor —, mi volt ennek együtttérzése és szerető bizalmassága, talán legjobban mutatja az, hogy rendes szokás volt nálunk az estéli felolvasás. Olyan könyvekből, amelyeknek tárgya gyermekeknek és felnőtteknek egyaránt vonzó volt, eleinte ő és édesanyám, később mi nagyobb gyermekek is felváltva olvastunk. Epedve vártuk mi s unalom nélkül olvasta ő például Rüstig Zsigmond történetét magyar fordításban. Ezen a felejthetetlen estéken ismertük meg később Jókai regényeinek egy részét és sok más művelődésre és szórakozásra szolgáló munkát.“

Tanítványaival nem pajtáskodott, de azért közvetlen módon volt, a tanácsokat kérő ifjúság bizalommal fordulhatott hozzá. Örvendett, ha fáradozásainak némi eredményét látta. Akkoriban még nem foglalkoztatták a hallgatóságot a szemnáriumi gyakorlatokkal, ahelyett szívesen állt az iparkodóbb tanárjelöltek rendelkezésére a saját lakásán. Nem pazarolta az elismerést, de nem fukarkodott jóindulatú megjegyzéseivel sem. Ritkán esett meg, hogy valakivel — legfeljebb, ha az illető alaposan rászolgált — türelmetlenül bánt. A tanárképzőintézeti órákat nagyon kedvelte, mert itt szabadabban mozoghatott a szoros tudományos tárgyalás részletein kívül is. Egyébként egyetemi előadásait előre kidolgozta írásban, kéziratának tartalmát azonban nem felolvasás útján közölte hallgatóságával, hanem előszóval szabadon adott elő. Hallgatói szívesen jártak óráira, mert előadását könnyű volt megérteni s még a szakjukban legtehetségesebb hallgatók is óráról-órára nagyon sokat tanultak magyarázataiból.

Hatvanhatéves volt, amikor 1886-ban megvált katedrájától. Aggályos lelkiismeretességében úgy érezte, hogy már nem tudna régi frissességével eleget tenni tanári kötelességeinek. Nyugalomba vonulása után Hódmezővásárhelyt — felesége, fiai és unokái körében — tovább folytatta irodalmi működését. 1890-ben két nagyobb tanulmánya jelent meg a régi magyar irodalom köréből. (*A néphumcr a régibb magyar irodalomban, A középkori magyar irodalom stíljáról.*) Akkori tudományos helyzetképünk szerint mind a kettő rendkívül nehéz téma volt, megoldásuk mégis pompásan sikerült: a mélyreható tudás együtt jelent meg bennük az eredeti stíliszta íróművészetével. A nyelv-

tudomány kérdései iránt mindvégig megőrizte érdeklődését. (*A magyar nyelv és nyelvtudomány rövid története*. I. kötet. 1891. *Emlékezés Ballagi Mór rendes tagról*. 1893.) Irodalomtörténeti munkásságának rendkívüli méltánylását mutatja, hogy a Kisfaludy-Társaság 1897-ben közrebocsátotta *Irodalmi tanulmányainak* válogatott sorozatát két kötetben. Hetvenhét éves volt ekkor a nagy tudós, s három évvel később — 1900 december 21-én hunyt el Hódmezővásárhelyen. Gyászjelentésében megindultan olvashatták kortársai a hívő lélekre jellemző búcsúszóhajt: „A nemes harcot megharcoltam, futásomat elvégeztem, hitemet megtartottam.“

Huszonöt év Mikszáth Kálmán életéből.

(1910—1935.)

Írta: RUBINYI MÓZES.

1910 május 28-án déli félegy órakor örökre lehúnyta földi szemeit Mikszáth Kálmán, a magyar széppróza legnagyobb mestere Jókai óta. Huszonöt év mult el azóta, egy negyedszázad — a halhatatlanságból. De a költő csak földi szemeit húnyta le. Műveiben tovább él, szinte úgy, mint azelőtt és van életrajza a síron túl is. Ennek a sírontúli életnek számontartása szintén irodalomtörténeti kötelesség.

A költőt tizenkét nappal a nagy jubileuma után érte utól földi sorsa. Még tizenkét nappal előbb a nemzet hódolt előtte a Vigadó pompás termében s alig hogy elföldelték, jelentkezik az irodalmi élet egy szerte a világon nem ismeretlen bántó tünete: az élőtől félnék, hiszen az élő nemcsak művész, hanem van emberi hatalma is, de az elföldelt fölött hamar megszólal az akadémikoskodók, az értetlenek vagy tehetségtelenek sisera-hada. Két helyen, két ellentétes világnézet harsonásainak írásaiban olvassuk közvetlenül a költő halála után, hogy így-úgy, Mikszáth csak az anekdóta előadásában nagy, de hát nincsenek nagy „konceptiói“, szegényes a nyelve, regényeinek szétesik a szerkezete, egyre önmagát ismétli stb., stb. 1912-ben azt írja róla valaki, egy irodalomtörténeti folyóiratban: „Talán az újságírás, a tárcza fejedelme lesz az utókor szemében.“ Ugyanez évben másvalaki úgy aposztrofálja, mint irodalmi „pletykaterjesztőt“. A nógrádi levéltáros 1650-ig viszi fel a család genealógiáját, de nemességét Gyöngyössy Lászlóval együtt kétségbevonja, bár kénytelen elismerni, hogy Mikszáth Dániel lónyabányai evangélikus lelkész, Mikszáth-ösnek nemesi címer ékesíti az okiratait. Egy úgynevezett „érdekes“ újság 1913-ban azt írja, hogy a magyarság igazi nagykövetei *nem* Petőfi, Arany, Madách, Jókai vagy Mikszáth. Itt legalább jó társaságban tagadják meg Mikszáth Kálmánt.

A kritika állhatatlansága mellett az olvasóközönség is hajlandó zik néha, átmenetileg, a kósza szellők hatására. Egy-két évig,

mintha a Jókai akkori sorsa várna Mikszáthra is: lesz belőle úgynevezett ifjúsági irodalom, kis barna könyvek vászon rabruháiba bújva, iskolai és falusi könyvszekrények csendes kis hamupipőkéje. És ekkor jött a világháború és amit talán el akart vetni az itthon drukkoló polgári jólét, azt újra felfedezi a front szenvedő harcosa. S ott a lövészárók mécseseinek gyér világítása mellett támadt új életre Mikszáth Kálmán is. Mosolyt, humort kér a szenvedő front-harcos, a kiadó újra alig győzi nyomtatni a műveit és Mikszáth újra nemzete egyik legkedveltebb írója lesz, talán éppen a legkedveltebb írója. De az elhidegülés, a háttérbeszorulás rövid időszakaiiban is változatlan szeretettel virrasztott mellette a nemzeti érzésű irodalomtörténet kegyelele.

1913-ban a költő *Fekete város* című regénye elnyeri a M. T. Akadémia Péczely-jutalmát és ugyanez év októberében Mikszáth özvegye a költő ereklyetárgyait, íróasztala kedves emlékeit egy feledhetetlenül szép levélben megküldi az Akadémiának s ezzel megveti alapját az akadémiai Mikszáth-szobának. (L. Az Ujság 1913, 253. szám és Akadémiai Értesítő 1913, 12.) Megjelennek kézirati munkái (levelei: Az Ujság 1913, 305. szám, három levél *Lőrinczy György* közlése s azután még két levél 1914. u. a. lapban, melyeket a költő régi híve, *Gajdács Pál* tótkomlósi lelkész tesz közzé).

Diadalmas külföldi sikerének is felbukkannak folytatásai. A dán *Schumacher Sándor* lefordítja a *Szent Péter eserngőjét* dán nyelvre 1912, 1930-ban a *Szelistyei asszonyokat* is lefordította ez a lelkes barátunk s a költő ugyane művét olaszra *Rina Larice* milánói olasz tanárnő fordítja le a *Két koldusdiákkal* együtt. A Svenska Dagbladet 1913 november 16-án közli a *Bede Anna* tartozását svéd nyelven, Signe Leffler-Liljekrantz fordításában. Egyébként Mikszáth külföldi pályáját két kitűnő bibliográfia részletezi: a *Heinlein Istváné* (1910) s a *Gulyás Pálé* (1914).

1913 április 1-én a magyar festők akkori vezérlő művésze, *Benczur Gyula* akadémiai székfoglalója fejében megfestette Mikszáth arcképét az Akadémia számára. Ez időben Mikszáth hagyatékának rendezése és sajtó alá adása sok új anyagot tárt fel az író emberi és költői pályájára vonatkozólag. A budapesti egyetemen *Beöthy Zsolt*, de még inkább *Riedl Frigyes* előadásai, valamint a Szabadegyetemen 1913–14. év II. félévében tartott előadások meglehetősen az érdeklődés előterébe állították a költő nemes alakját. Dr. *Kiss Ernő* már 1910-ben írt róla 71 lapnyi

tanulmányt Kolozsvárott. *Zempléni Arpád*, a költő utódja a Kisfaludy Társaságban, 1912-ben tart elődjéről emlékbeszédet s 1914-ben *Nagy Sándor* írt egy helyes tanulmányt folyóiratunkba Mikszáth humoráról.¹

A költő hagyatéka, nyomtatásban (lapokban, folyóiratokban) megjelent művei az úgynevezett jubileumi kiadást egészítették ki 18 kötetben (33—51), az ő írásban ránhagyott célzatai szerint, a család ellenőrzése mellett. E sorozatnak *Hátrahagyott Iratok* címet adtuk, megkülönböztetésül ama 31 kötettől, melyeknek sajtó alá rendezését végsőfokon még a nagy író személyesen hagyta jóvá. E 18 kötet keletkezésének munkájáról közel negyedszázada tettem jelentést társaságunk felolvasó ülésén. Sajnos, a nagy, jubileumi kiadást rendező Révai-cég a költőnek csak 1906-ig megjelent műveit volt jogosítva kiadni, így is négy évtized elveszett vagy elfelejtett, jobbára névtelen vagy álnevű darabjait, köztük egy teljes regényt (*A vármegye rókája*), Dekameront kitevő novellásköteteket, két kötet szegedi cikket, nekrológ- s más tanulmányköteteket sikerült könyvekbe átmenteni. Az, amit a költő élete négy utolsó évében 1906—1910-ig írt, a Franklin-Társulat tulajdonában volt (s van ma is) s így e négy év termése a nagy kiadásnak csak bibliográfiai részében (címenként felsorolva) foglalhatott helyet. Ez értékes anyaghoz tartoznak a *Fekete város* s a *Nosztly-fiú esete Tóth Marival* című regények, a *Töviskes látogatóban* című novelláskötet, valamint pár kötetnyi apróbb vázlat és cikk. Ez utóbbiakat a kiadó szintén közzé akarta tenni, két kötet meg is jelent belőlük *Mikszáth Kálmán Hátrahagyott Munkái* címmel. Ez utóbbi két kötet anyagának összegyűjtése és kiadása nem folyt le a legnagyobb szerencsével. Például az egyik kötet címnovellája: *A patrónus* szószerint azonos szöveggel már megjelent a nagy jubileumi kiadásban (24: 175—194. lap), ezt tehát amolyan „hátrahagyott” darabnak mondani irodalmi, sőt szerzőjogi szempontból is kifogásolható eljárás.

A Hátrahagyott Iratok 18 kötete először csak a nagy kiadást kiegészítő sorozatban jelent meg, külön-külön az egyes kötetek

¹ Az István főherceghez címzett vendéglő híres *Mikszáth-szobáját* 1894 október 6-án lakomával nyitották meg. E lakoma jellemző étrendjét negyven év múlva, 1934 május 13-án közölte az Újság c. lap:

Palócleves: Tót atyafiak haluskája; Brézói ludak, Mikszáth-módra; Galamb a kalitkában; Ami a lelket megédesíti.

Íme, egy megőrzött étrend is jellemző adalék a költő népszerűségének ismeretéhez.

csak később kerültek könyvárusi forgalomba, néhány már a világháború s a forradalmak után.

A költő életének, pályájának ismertetéséhez három hű lélek járult hozzá e huszonöt év alatt. Méltók arra, hogy a költő síron túli pályájának rajzában megfelelő helyet foglaljanak el.

Első köztük *Farkasfalvi Mauks Cornélia*, a költő jóságos sógornője, akinek halk élete ott telt el a horpácsi kastélyban, a Mikszáth-család árnyékában. *Nelka-néni*, a neves ifjúsági író, két szép kötetben áldozott néhai sógora emlékének: *Képek Mikszáth Kálmán életéből* (Magyar Könyvtár) és *Mikszáth Kálmánról a sógornője* (1921, Olesó Könyvtár). Időrendben második a költő hitvese, majd özvegye, Mauks Cornélia testvérnénje, aki a költő halála után tizenkét évvel, 1922-ben, nagy kötettel jelentkezik, amely *Mikszáth Kálmánné visszaemlékezései* címmel, eredeti képekkel illusztrálva, Beöthy Zsolt irodalomtörténeti függelékével s más kiegészítő részletekkel jelenik meg. Ez a kötet egy jó feleség, derék anya szívének és lelkének feltárulása, kincsesháza a költő pályája emlékeinek. Csak röviden ezúttal annyit említünk meg róla, hogy benne harminchat eredeti ifjúkori Mikszáth-levél van közölve. Irodalmunknak és az irodalmi életnek általában szerencséje, ha a költő mellett olyan szerető hű szív él, amely lát s adandó alkalommal el is tudja mondani hüen, szeretettel, de elfogulatlanul azt, amit látott. Így az irodalomtörténet egyébként elérhetetlen adatok birtokába jut. A Mikszáthné könyve uráról vetekszik Dosztojevszkij özvegyének emlékirataival (uruk iránt való törhetetlen és a síron túl is tartó hűségükben is rokonok ezek a nagyasszonyok) s egy más kitűnő művel, mely egy más világba tartozó nagy magyar költő életének emlékeit tárja fel testvéri szeretettel, de nemcsak emberi, hanem történelmi és irodalmi hűséggel is.

Harmadik e sorban *Révay Mór János*, Mikszáth összes műveinek kiadója, aki életének monumentális emlékiratában (*Írók, könyvek, kiadók*) megbecsülhetetlen adatokkal járul Mikszáth könyveinek történetéhez.

E helyen említjük meg, hogy a Mikszáth-irodalom terén jelentőseket alkottak az irodalomtörténeti *szintézis* nagymesterei is, nevezetesen *Pintér Jenő*, főleg hétkötetes irodalomtörténetének Mikszáth-fejezetében és *Császár Elemér* A magyar regény történetéről írott monografiájában alapos és élvezetes formában foglalták össze Mikszáth életének és munkásságának tengernyi adatait.

Másrészt a speciális kutatás is tovább folyt. Éppen napjainkban halljuk sokszor emlegetni, hogy a legnagyobb irodalmi szerencse, ha egy írói lángész és kora találkoznak. Így találkozott Mikszáth is saját korával és *Zsigmond Ferenc* kétszer is (1923 és 1928) megrajzolta Mikszáth alakját saját korához való viszonylatában. Az erős meggyőződésű, alapos művek egyes vitatható részleteitől, néha elvi állásfoglalásától is eltekintve, érdekes új anyagot hoznak s főleg a második, szerencsésebb megfogalmazású mű, mely a Császár Elemér-féle Irodalomtörténeti Füzetek 20. számaként jelent meg, igaz értéke tudományunknak. 1933-ban az összehasonlító irodalomtörténet nagy nemzetközi áramlásaiba állítja be Mikszáth munkásságát *György Lajos* (Tárgytörténeti jegyzetek Mikszáth anekdotáihoz), melynek anyaga tetemes részben a H. I.-ből való s ilyen tudományos szempontból is szépen igazolja a ráfordított fáradságot.

E negyedszázad Mikszáth-irodalmának azonban legérdekesebb, legkimagaslóbb eseménye az az emlékbeszéd, amellyel *Herczeg Ferenc* áldozott a M. T. Akadémiában a költő emlékének (1928 május 20). Ez az emlékbeszéd az íróművész, a barát s a vezérutód lelkének egyik legnagyobb szerűbb megnyilatkozása, irodalmi életünknek, nézetem szerint, talán eléggé nem is méltányolt eseménye volt. Csak egy kis példát arra, mit művel a nagy íróművész, amidőn az irodalomtörténet kertjébe ellátogat. A költő forrásairól Herczeg ezt írja: „Honnan jött ez a költő? Kitől tanult meg írni? Bizonyos, hogy Jókai iskolájának növendéke. Ő maga Macaulayt említi, mint akitől színeznit tanult volna. Egy ízben hálával emlékezik meg Daudet-ről is, korának divatos, de azért értékes elbeszélőjéről. Valószínű, hogy Dickens és talán Bret Harte is befolyással voltak rá. De ez csak olyan dolog, mint mikor a rajnamelléki rizlingvenyigét elültetik a Badaacsonyon: balatoni bor lesz belőle.“

Mikszáth írói egyéniségének élte végén lefolyt jubileuma óta legnagyobb megtiszteltetése 1925 szeptember 8-án játszódott le Balassagyarmaton, midőn Nógrád vármegye két nagy szülöttének, Madách Imrének és Mikszáth Kálmánnak emlékére díszes emléktáblát állított. A Mikszáthra vonatkozó felirat szövege: „A Jó palócok és a Tót atyafiak halhatatlan írójának, Mikszáth Kálmánnak csonka Nógrád és Hont vármegyék közönsége. E helyről indult el dicsőséges útjára, hogy hazájának örök dicsőséget szerezzen.“ Maga a Főméltóságú Kormányzó Úr leplezte le az emléktáblát s ez emlékezetes szavakat mondotta a nagy költőről:

„Mikszáth közelebb hozta szívünket a faluhoz és annak népéhez. Az ő meleg szeretetével kell a föld népét, a magyar vidéket munkára és kultúrára nevelni...”

Mikszáth Kálmánnak, a nagy írónak hát volt alkalma cdaát is boldogan mosolyogni. De az élet, mihelyt élet, még ha halhatatlan is, fekete gyöngyöket is ragyogtat: könnyeket. 1921 június 23-án meghalt boldog házasságának kilencedik évében *Mikszáth Albert* dr., a *Berci*, akiben atyja írói tehetségének folytatását láttuk. Ő írta meg, illetve fejezte be *Az amerikai menyecske* című Mikszáth-regényt, melyből a nagy író csak egy fejezetet dolgozott ki, s az egésznek csak a tervezetéről nyilatkozott volt. Nagynevű atyja mellé temették a kerepesi temetőben, abba a nagyon szerény-külsejű, farácsos kis sírparcellába, ahol Mikszáth Kálmán mellett helyet nyertek Mikszáth Jánoskának, az első Mikszáth-gyerekek is hamvai. Három esztendő múlva, 1924 március 10-én Horpácsen „szép lelkét visszaadta Teremtőjének” Mauks Cornélia. A gyarmati szolgabíró idősebb leánya, Mauks Ilona, a költő özvegye, nem sokkal élte túl egyetlen nővérét. 1926 május 24-én az ő sugár termete is megtört a földi szenvedések terhe alatt. A két nővért közös sírba temették, ott nyugszanak a horpácsi katolikus templom udvarán, Szontagh Pál szomszédságában...

De Mikszáth írói munkásságának friss hatása e negyedszázad alatt korunk legjelentősebb művészi keretei között is dúsan jelentkezik: a *színpadon* s a *filmen* is. Mikszáth maga, egy elfeledett ifjúkori kísérletétől eltekintve, a színházzal semmi kapcsolatban sem állt. Nem írt drámai művet. Öseredetí, izmos epikai teletség volt, alakjai beszédét, mely az élő, hangzó nyelv leghűbb kifejeződése irodalmunkban, nem akarta, nem is tudta felvonások, jelenekek prokrustes-dialógusaiba szorítani. Stílusának árja néha úgy csacsog, mint egy kis patak, néha elkalandozik, mint a bűvőfolyó; majd szélesen hömpölyög, mint a tenger felé a folyam. Külön tehetség kell ahhoz, hogy valaki cselekményeit, alakjait színpadi keretbe tudja faragni.

Érdekes, hogy a *Szentpéter esernyőjével* kezdték, de kevés sikerrel (1924). Gondoltak (Németországban) a *Szelistyei asszonyokra* s Fráter Lóránd dalos lelke se tudott maradandó sikert biztosítani az *Eladó birtokból* készült operettnék. Elsőnek Hevesi Sándor lépett a helyes útra, midőn 1919 őszén három szép Mikszáth-novellából (*Tavaszi rügyek*, *Frivol akta*, *Grisics hitelbe bort vesz*) három egyfelvonásosat írt s a Nemzeti Színházban szép sikert

is ért el velük. Ugyanő még 1927-ben is írt egy egyfelvonásos Mikszáth-komédiát s azt a Belvárosi Színházban elő is adatta.

A Mikszáth-névnek azonban színpadi sikerét az a zseniális írónk teremtette meg, aki *egész* Mikszáth-regényt vitt *egész estét* betöltő színdarabban a közönség elé. *Harsányi Zsolt* volt az, aki kegyelettel, gonddal merült el egyrészt a Mikszáth lelkébe s másrészt nagygyakorlatú színházi ember stiláris és színpadi készségével a színpadon meg tudta jeleníteni Mikszáth humorát, egész eredeti világát. Ez az átköltés a teremtés jegyét hordozza homlokán. *A vén gazember* (Nemzeti Színház), *A Noszty-fiú esete Tóth Marival* (Vígshízház), *Beszterce ostroma* (Vígshízház) egyszerre a színpad első mesterei közé vitte a Mikszáth nevét, de mellette a Harsányi Zsoltét is. Utána még a Nemzeti Színház Kamarszínháza is szép Mikszáth-estéket látott az *Akli Miklós* előadásain. *Siklóssy Pál*, e regény dramatizálója, már hangsúlyozza, hogy a regényből nemcsak a puszta cselekmény, nemcsak alakok, figurák, jellemek, de nagy jelenetek is változatlanul kerültek a színpadra. *Balázs Sándor* a *Mindenki lépik egyet* c. elbeszélést dolgozta fel a színpad számára, nagy sikerrel (Magyar Színház, 1935).

E színpadi sikerek már utalnak arra a hídra, amely természetsszerűleg a színpadról a *filmre* visz. A Mozgókép-Otthon hozta a huszas évek elején a *Szent Péter esernyőjét*, mint filmet, majd az *Egy fiúnak a fele* című elbeszélést is. Az előbbi Korda Sándor rendezte és Karinthy Frigyes írta filmre. (Napjainkban — 1935 — újra egy hazafias film készült s kerül belőle bemutatásra.) De az első nagy filmsiker a Nosztyhoz fűződik. Ezúttal ne szóljunk e filmek irodalmi értékéről, a film-csztétika, sajnos, nagyon elhanyagolt problémájáról. Ne szóljunk arról, meddig szabad az irodalmi mű filmesítőjének eltávolodnia az irodalmi mű levegőjétől, sajátos világától. Hol végződik az irodalom s hol kezdődik a vásári közönséget animáló film. *A vén gazembert* szintén filme-sítették, sajnos, nem a Nemzeti Színház szereposztásában (Rózsahegyivel), hanem kísérleteztek egy másik nem kisebb színészünkkel (Sugár Károllyal), aki talán több lélektani mélységet, de kevesebb mikszáthit adván a főalaknak: a film sikere messze elmaradt a darab s a regény mögött.

Íme, Mikszáth nemes alakja a legaktuálisabb *ma* filmkérdései között. Halhatatlanságának első negyedszázada pályájának fejlődését, sőt újra-magasbaívelését mutatja. Velünk él, fejlőd-

dik s ott mosolyog okos arca a technika modern csodái, gépóriásai között.

1922-ben a lapok jelentése szerint leégett Szklabonyának, Mikszáth szülőfalujának legnagyobb része. A lapok megírták azt a csodás jelenséget, hogy a tűz lángjai, melyek mohón nyaldosták a szalmatetejű viskókat, egyszerre csak az egyik viskó, a régi Mikszáth-porta megmaradt házacskája előtt megálltak. Íme, a tűz is megállt előtte tisztelettel, a szalmatetős kicsi ház előtt, ahol Mikszáth született s gyermekéje éveit eltöltötte. Körülötte elégett minden és a szalmatetős kicsi házak között halhatatlan kincs pusztult: magyar élet, magyar világ. De a Mikszáth-porta sértetlenül áll és a nagy író halhatatlan optimizmusának megfelelően türelmesen vár. Vár a ház, melynek falai között a magyar lángész emléke imbolyog. Vár a ház sértetlenül és bizton néz elébe eljövendő új magyar időknek...

Vörösmarty „Szép Ilonkájának” angol forrása.

A költő gazdag képzeletére hathatott itt is, ott is egy-egy motívum, irodalmi olvasmányoknak egy-egy emléke, mely végtelenül bájos költeménye harmónikus hangulatába utánozhatatlan művészettel tudott beleolvadni. Külső indíték — legalább is a költemény epikai részéhez — jöhetett innen is, onnan is és ilyenképen sok valószínűsége van mindannak, amit „Szép Ilonka” forrásairól eddig tudunk.¹ Igen, Vörösmarty e költői alkotásában nem lehetetlen ráismerni irodalmi olvasmányainak egy-egy emlékére, de maga az epikai keret, a kikerekített mese főmotívumaival együtt — azt hisszük — mégis egészen más forrásból eredt, az pedig az angol romantikus költészet egy még ma sem felejtett, híres, valamikor sokat olvasott teeméke, Walter Scott „The Lady of the Lake” című költői elbeszélése. 1810-ben jelent meg e romantikus színezésben, festői ecsetelésben, hangulatban oly gazdag mű. Hatása igen nagy volt. A történet színhelyét, Loch Katrinet ezren és ezren látogatták Skóciából és Angliából egyaránt. The Lady of the Lake a maga korának egyik legismertebb költeménye.

Walter Scott még élt és alkotott, amikor neve nálunk már közismert volt, amikor műveit — nemesak regényeit, hanem költői elbeszéléseit is — fordításban, de sokszor eredetiben is olvasgatták magyar földön. Ismerte azokat az ifjú Vörösmarty is. 1825-ben Zádor György megírja „életképét önnön tudósításai szerint” Kazinczynak. Eszerint az ifjú magyar romantikusnak 1824-ben Tasso, Ariosto, Petrarca, Vályi Nagy Homérja, Lord Byron, *Walter Scott*... voltak „olvasásai”.² Ekkor még csak német fordításban ismerkedett meg Scott műveivel,³ de nem-sokára ő is hozzálat az angol nyelv tanulásához. Legalább barátja, Fábíán Gábor így ír hozzá 1828-ban: „Én, ha meghallom valaha, hogy grammatikádból az angolt megtanultad, szívem

¹ V. ö. Egy. Phil. Közl. 1910. 231—3. l., 1911. 531. l., 1912. 489—91. l., 1913. 290—2 l.

² Kazinczy lev. XIX. 494.

³ V. ö. Toldi: Handbuch der ungr. Poesie. II. 311.

szerént fogok azon örülni.⁴ A nálunk mindjobban ismert, mind népszerűbb Walter Scott iránti érdeklődése angol tanulmányai-val még csak fokozódhatott. Tán érdemes itt megemlíteni, hogy Deák Ferenc is ugyanabban az esztendőben egyik barátja számára kérte Vörösmartytól Scott összes munkáit.⁵ A nagy angol romantikus bevonult irodalmunkba nemcsak regényeivel, hanem tán nehezebben érthető, de azért korántsem elhanyagolt költői elbeszéléseivel is.⁶ E néhány adatból kiviláglik, hogy Scott költő világát az ifjú magyar költő ismerte. Az angol és a magyar költemény rokonvonásainak összehasonlításából pedig ki fog derülni, hogy Scott hatása félreismerhetetlen nemcsak magának a mesének legfőbb mozzanataiban, hanem Ilonka és Ellen, a Lady of the Lake hősnője között is van kétségbevonhatatlan lelki hasonlóság.

Az angol költemény leírással kezdődik. A Highlands vad-regényes völgyei visszhangzanak szarvasvadászat zajától, kutya csaholásától, kürt szavától. Az egyik vadász, elkülönülve a többitől, Loch Katrine festői vidékére téved és itt a tavon bárkában megpillantja Ellent, az erdők gyermekét. Amilyen bájos, olyan jó.

And never brooch the folds combined
Above a heart more good and kind...

A vadász kürtje elhallgatott és Ellen megriadt kérdésére, hogy ki van itt, előlép:

„A stranger I“, the Huntsman said,
Advancing from the hazel shade.
The maid alarmed, with hasty oar,
Pushed her light shallop from the shore...

Then safe, though fluttered and amazed,
She paused, and on the stranger gazed...
(A lányka híven és hívebben
Bámulá a telkes idegent...)

Este játszódik le e kis jelenet, Ellen a vadászt édesatyja vendégszerető hajlékába hívja vacsorára. A vadon elrejtett házikójában él atyjával, nagynénjével (édesanyja rég meghalt). Az öreg Douglas távol van, Ellen és nénye szíves és udvarias

⁴ Vörösmarty-Emlékkönyv. 269.

⁵ Két ízben is ír Deák Vörösmartynak ez ügyben: „V. Scott munkáit, azt a kiadást, melyben 50 kötet jelent meg, csak vedd meg.“ Vörösmarty-Emlékkönyv. 103.

⁶ A Nemz. Múzeum Könyvtárában őrzik Kölcsey példányát, Scott költői elbeszéléseinek egy 1834-i frankfurti angol kiadásában.

barátsággal vendégelik meg a vadászt, de nevét, származását nem kérdik.

And every courteous rite was paid,
That hospitality could claim,
Though all unasked his birth and name...
(„Vajh ki ő, és merre van hazáját“
Gondolá, de nem mondotta szája.)

Végül is a vadász megmondja nevét: Snowdoun lovagjának, James Fitz-Jamesnek hívják. Vacsora után lefekszik, de szemére nem jön üdítő álom:

. But vainly did the heath-flower shed
Its moorland fragrance round his head;
Not Ellen's spell had lulled to rest
The fever of his troubled breast...
(Csendes a ház, ah de nincs nyugalma:
Fölveré azt szerelem hatalma...)

A vadász beleszeret a lánykába, kinek szintén megtetszik a daliás férfiú, bár szíve hű maradt választottjához. Másnap reggel a vadász elbúcsúzik... Néhány nap múlva visszatér. Magával akarja vinni Ellent a vadonból, ahol még soha azelőtt nem nyílt ilyen virág.

, I come to bear thee from a wild,
Where ne'er before such blossom smilel.
— — — — —
I'll place thee in a lovely bower,
I'll guard thee like a tender Flower...
(Téged is, te *erdők szép virága*,
Üdvözölve tisztel e pohár...)⁷

A leány nem követheti a vadászt, hűségét meg kell tartania kedvesével szemben. Ekkor a vadász gyűrűt ad neki: a királyé volt valamikor, tőle kapta. Ezt a gyűrűt Ellennek adja. Ha bármikor bajba kerülne, keresse fel a királyi udvart, adja elő kérelmét magának a királynak, aki majd a vadász kedvéért a kérést teljesíteni fogja...

Erre hamarosan sor kerül. Ellen az öreg Douglas leánya, ki valamikor jelentős szerepet játszott a királyi udvarban, most azonban kegyvesztetten, számkivetésben él rejtett erdei otthonában. Lázadás készül a skótok királya ellen, a leghatalmasabb törzs fegyverkezik ellene. Nem részletezzük a harci készülődést, magát az összecsapást, mert nem tartozik tárgyunkra. Legfeljebb azt emeljük ki, hogy a király fényes győzelme után ragyogó kísérettel lovagol le Stirling várából a tömeg örömujjongása közepette.

⁷ Ellen is más helyen erdei virághoz (harangvirághoz) hasonlítja magát.

As slowly down the steep descent
 Fair Scotland's King and nobles went,
 While all along the crowded way
 Was jubilee and loud huzza...

 (He) smiles and nods upon the crowd,
 Who rend the heavens with their acclaims:
 „Long live the Commons' King, King James“.
 For me, she stooped, and, looking round,
 Plucked a blue harebell from the ground,

 This little flower, that loves the lea,
 May well my simple emblem be (II. Canto. IX.).
 (S a király jó fölség érzetével
 Környékeztén őt a hős apák...
 „Fény nevére, áldás életére!“
 Fenn kiáltja minden hű ajak...)

Ellent gondok, aggodalmak bántják. Kedvese fogságba esik, édesatyja összezördül a királlyal. Most a vadásztól kapott gyűrűje összes reménysége. Felkerekedik, hogy magától a királytól kérjen bocsánatot ősz apja részére. A gyűrűt a királyi udvarban átadja egy ifjúnak, ki azt a királyhoz beviszi. Remény és kétség között várakozik a leányka, míg végre megjelenik régi ismerőse, a vadász. Gyöngéden biztatja az aggódó leányt, hogy a király nem zsarnok, meg fogja hallgatni. Szívdobogva megy vele Ellen a fényes terembe. Félénken néz körül és csak amikor látja, hogy mindenki alázattal, tisztelettel tekint kísérfője felé, veszi észre, hogy vadászismerőse maga James skót király!

„Midst furs and silks and jewels sheen,
 He stood, in simple Lincoln green,
 The centre of the glittering ring.
 And Souwdoun's Knight is Scotland's King!

A megrémült leányka térdre esik, némán, szótlanul mutat gyűrűjére.

*No word her choking voice commands,
 She show'd the ring — she clasp'd her hands...*
 (Halovány hófehér szobornál
 Szép Ilonka némán és merőn áll...)

A király pedig esdeklő pillantására avval válaszol, hogy gyöngéden felemeli és fényes udvara előtt homlokon csókolja.

Gently he raised her, — and, the while,
 Check'd with a glance the circle's smile;
 Graceful, but grave, her brow he kiss'd
 And bade her terrors be dismiss'd...
 (Mond szerényen szép Ilonka, állván
 A kis csarnok végső lépesején,
 S homlokán az ifjú megcsókolván,
 Útnak indul a hold éjjelén...)

Megnyugtattja bájos vendégét: édesatyjával kibékült, szerelmesét, az ifjú Graemé-t pedig szabadon engedi...

Ez — mellőzve az ide nem tartozó hosszas kitéréseket és epizódokat — Scott költeményének keretje. Szeretettel dolgozott rajta, ő maga mondja „labor of love“-nek. Érdekes találkozása a véletlennek, hogy Vörösmartynak is éppen „Szép Ilonka“ volt egyik legkedvesebb költői műve... Alig hisszük, hogy a rokonvonások kiemelése után bővebben kellene a forrásviszonyt bizonyítanunk. A bájos, romantikus mesét Scott V. James (1512—42) skót királyhoz⁸ köti, ki — mint ő maga mondja — sokszor szokott áruhában bolyongani, hogy igazságot tegyen.

„Thus watch I o'er insulted laws,
Thus learn to right the injured cause.“ (VI. Canto.)

Szinte természetes, hogy Vörösmartynk a mesét Mátyás királyhoz kötötte. A róla elterjedt sok vadászmesé, továbbá szokása, hogy áruhában járt alattvalói között, igazságkeresése bizonyos történeti alapot adtak a magyar költőnek, hasonlót ahhoz, amelyet Scott talált a skót király életében, szokásaiban.

E két költemény epikai kerete legfőbb vonásaiban félre nem ismerhető hasonlóságot tüntet fel. A vadász találkozása a leánnyal az erdőben, megvendéglése bájos ismerősénél, később a leány felkerekedése a királyi udvarba, ahol a vadászban királyára ismer: kikerekített mese, epikus főmotívuma az angol és magyar költeménynek. Egy-egy részlet pedig, a költő egy-egy hasonló ecsetvonása meg azt bizonyítja, mennyire lelki sajátjává vált Vörösmartynknak Scott regényes rajza. Ellen bájos alakja, a skót felvidék hangulatkeltő leírása megihlette a nagy magyar romantikust. És Vörösmarty az ihletett művész ösztöneivel alkotott Szép Ilonkában eszményi női alakot, mely az ő képzeletének éppúgy édes gyermeke, mint amilyen volt Ellen Walter Scotténak.

Fest Sándor.

Kölcsey jegyzetei Kazinczy Egmont-fordításának dalairól.¹

Holdházy János, József főherceg nevelője, majd győri kanonok, több értékes irodalmi ritkaságot hagyott a győri papnevelőintézet könyvtárára. Ezek közül most szeretném felhívni tudományunk figyelmét „Kazinczy Ferenc Munkáji“ (1814—

⁸ V. James Stuart Mária apja.

¹ Részlet a szerzőnek az Irodalomtörténeti Társaságban 1935. X. 26-án „Kölcsey jegyzetei Kazinczy Egmont-fordításáról“ címen tartott felolvasásából.

15—16) VIII. kötetének arra a példányára, amelybe Kölcey Ferenc, mesterének Egmont-fordításáról, bíráló megjegyzéseket írt. A munkát Kazinczy ajándékozta ifjú barátjának, majd kölcsönbevévés útján az Szemere Pálhoz került, aki szintén jegyzetgetett bele. Írásuk elég pontosan megkülönböztethető. De Kölcey levelezése is bizonyítja,² hogy az Egmont-fordításban levő jegyzetek tőle valók. Már a VIII. kötet megjelenése előtt (Cseke, 1815 április 8) azt írja: „Időm s elegendő csendem ha leszen, a nyáron Kazinczynak munkáit fogom recenseálni.”³ A mesteréről szóló kritikából azonban csak apró töredékek maradtak ránk — jórészt leveleiben és például Csokonairól szóló bírálatában —, valamint a VIII. kötetnek eddig ismeretlen jegyzeteiben.

Goethe „Egmont“-ja Kölcey legkedvesebb olvasmányai közé tartozott. Mikor idős barátja a munkáival — ügylátszik az utolsó kötetekkel — kedveskedik neki, így ír hozzá (1816 május 11):⁴ „A nyomtatványokat hálás örömmel vettem, legelőbb is *Egmontot* ragadtam s az isteni két dalt ragadtam ki, mely reám szokatlan hév érzeményeket borít minden újabb látáskor. A *Die Trommel gerühret* úgy van fordítva, minél jobban nem lehet, de a másikat *freudvoll und leidvoll* jól tudom én, hogy azt lehetetlen fordítani. Megengedjen édes Bátyám Uram, de midőn a magyart akartam olvasni, kénytelen voltam csak a németet elmondani magamnak.”

A homerosi-pör idején már kifejtette Kölcey a műfordításra vonatkozó elveit; akkor azt találta hangoztatni, hogy az író egyénisége kedvéért legjobb a szöveg hű, szóról szóra való átültetése. De az Egmont dalainak fordításával szemben engedett merev álláspontjából. Ez világosan kitűnik, ha összevetjük a Goethe-féle szöveget Kazinczyéval:

Die Trommel gerühret!	A' dob pereg, a' síp
Das Pfeifchen gespielt!	'S a' trombita zeng,
Mein Liebster gewaffnet	Kincsem paripán ül
Dem Haufen befiehl't,	A' föld vele reng. ⁵
Die Lanze hoch führet,	Feltartja szablyáját,
Die Leute regieret.	Intézi csatáját.
Wie klopft mir das Herze!	Oh, mint dőbög a' szív!
Wie wallt mir das Blut!	Könny futja szemem'.
Oh hätt' ich ein Wämslein	Csak volna nadrágom,
Und Hosen und Hut.	Mentém, süvegem!

² Kölcey F. munkái (Franklin-kiadás, 1887.), 9. kötet.

³ U o. 170. l.

⁴ I. m. 9. köt., 170. l.

⁵ Az aláhúzások Kölceytől valók.

Ich fogt' ihm zum Tor 'naus
 Mit mutigem Schritt,
 Ging' durch die Provinzen,
 Ging' überall mit.
 Die Feinde schon weichen,
 Wir schiessen hinterdrein!
 Welch Glück sondergleichen,
 Ein Mannsbild zu sein!

A' zajba követném
 Hív kedvesemet,
 Veszélyre kitenném
 Érte életemet.
 Im' már fut az Ellen!
 Azt én is ölöm!
 Hah! férfinak lenni
 Melly édes öröm.

Látható, hogy a sikerült sorokért megbocsátotta a teljesen kiforgatottakat — főkép azért, mert nagyjában az egész kerek és ritmikus. Hogy azonban a másik verset, bár tapintatosan, meg kellett rónia, az kiviláglik az összehasonlításból.

Freudvoll
 Und leidvoll
 Gedankenvoll sein,
 Langen
 Und bängen
 In schwebender Pein,
 Himmelhoch jauchzend
 Zum Tode betrübt —
 Glücklich allein
 Ist die Seele, die liebt.

Öröm közt,
 Siralm közt,
 Aggódás közt élni,
 Habozva
 Kedv s gond közt megosztva
 Félni és remélni;
 Felszökve az égig,
 Lecsapva a' sir' mélyéig,
 Boldognak azt lehet
 Mondani csak,
 A' ki lángolvást szeret.

A Holdházy-hagyaték példányában a vers a „*Síralom közt*”-től a vers végéig gondolatjel közé került.

A fordításba írt bőséges jegyzetsorozat⁶ még pontosabban mutatja, mi volt Kölcsey véleménye mestere műfordításáról. A hála és tisztelet azonban megakadályozta abban, hogy tárgyilagosan mondhassa el róla kritikáját. A Kazinczyról megígért bírálat ezért nem készült el.

Pitroff Pál.

Jókai forrásaihoz.

Amikor először tártam fel Jókai összefüggéseit a „Szerelmi Lexikon” gazdag anyaggyűjteményével,¹ előre jeleztem, hogy ez a kutatás a dolog természeténél fogva nem lehet lezárva. Az olvasgatás véletlene újra meg újra bizonyítja, hogy a „Dictionnaire contenant les anecdotes historiques de l'Amour” kedvenc könyve maradt a mindig új meg új témát kereső nagy mesélőnek.

A lexikon *Selnitz* címe alatt szereplő magyar vonatkozású

⁶ Megjelentetése elé egyelőre akadályok gördülnek.

¹ *Jókai Mór és egy francia anekdotakincs*. „Irodalomtörténet”, 1928. évf., 1—2. sz. 1—22. l.

történetet ismertettük,² és pedig egyrészt azért, mert egy magyar nemes és egy magyar feleség megható históriája, másrészt azért, mert úgy véltük, hogy a „Cigánybáró“ cselekvényével van néhány érintkező pontja. Azóta *A kurucvilág után* című elbeszélésben³ megtaláltuk a „Dictionnaire de l'Amour“ történetének közvetlen és félreismerhetetlen feldolgozását.

Jókai megváltoztatta a neveket: Selnitzből Zelez lett, az első, törvényes feleségből kuruc sas leánya, Csornai Katinka, a magdeburgi második feleség Rothenburg Amália. Nagyobb változást sejtet a novella címe: Jókai a szegény magyar nemes leány tragédiáját és a legnagyobb áldozatra is képes hűségét olyan politikai háttérbe állította bele, amely romantikus antitézissel fokozza föl a történet amúgyis biztos hatását. Csornai Katinka rabul esett az osztrák kalandor varázsának, pedig az apja, a vad kuruc egész szellemével ellenezte ezt a házasságot. A magyar olvasóközönség előtt így még nagyobb lesz a sikere a regényes történetnek: politikai tanulság is színesíti lengő zászlait. S a megoldás véres csattanója — a kuruc megöli vejét — így mélyebb, kollektív magyarázatot és mintegy igazolást nyer. Általában: aki Jókai mesteri ügyességét, bűvészi áttelekésítő tehetségét munkában akarja látni, olvassa el *Selnitz* történetét s utána a „Szélesend alatt“ első novelláját. Jókai a gyermek vagy a történetkutató naiv örömeivel és áhítatával tiszteli az előtte fekvő történelem vagy féligmeddig-történelem minden betűjét, de ezek a betűk az ő ihletének csodaszzerű alakulásokra képes anyaga, s ha egyszer-kétszer bepillantunk a műhelybe, természetesnek tartjuk, hogy becsben tartotta ezt a különben oly szerény értékű nyersanyagot és hogy büszkén írja a mese végére a „Nem mese ez, gyermek“ jókaias változatát:

„Pedig ez így volt ...és ez nem mesemondás.“⁴

Hankiss János.

² Id. h., 18—19. l.

³ A „Szélesend alatt“ c. kötetben (Nemzeti kiadás, 35. kötet), 3—30. l.

⁴ A sort alkalomadtán folytatjuk, mert a „Szerelmi Lexikon“ szinte kiemérelhetetlen forrása a különös eseteknek Jókai számára, s a tanulságoknak a kutató számára.

Papp Ferenc: Gyulai Pál. I. k. [Bp., 1935. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása. 603 l.]

Papp Ferenc Kemény Zsigmond életrajzával már megmutatta, hogy irodalmunk klasszikus életrajzírói közül való. *Gyulai Pál* című két kötetre tervezett műve, melyet a M. Tud. Akadémia megbízásából készít s melynek most első kötete van előtünk, méltó folytatása előbbi művének. Papp Ferenc nem ama szellemtörténeti módszer szerint dolgozik, mely egy intuiciójával megállapított alapgondolatból mintegy egészben akarja megragadni a tárgyul választott író lelkiségét, hogy aztán a részletek csak annak igazolásául szolgáljanak. Nem, ő fejlődéstörténetet ad, őt épp az érdekli, miként bontakozik ki az író tehetsége lépésről-lépésre, milyen hatások alá kerül, milyen küzdelmeket vív környezetével és önmagával, milyen fázisokon megy keresztül s miként tündöklök fel végre tehetsége a neki rendelt fokon egész tökéletességében. Nem mozaikokból épít, melyek sohasem illeszkednek összhangú épületté, hanem szerves fejlődést mutat ki az egyes részek összefüggésében, legyenek bár azok önmagukban még oly jelentékteleneknek látszóak.

A mű legszembeötlőbb tulajdonsága az a rendkívüli lelkiismeretesség, mellyel készült. Szerzője figyelmét úgyszólván semmi sem kerülte el. A majd minden lap alján megtalálható irodalmi utalások a tanúi, mily lankadatlan kedvvel és gondossággal kutatta ki a szabadságharc után sokszor csak néhány számot élő napi- és hetilapokat, folyóiratokat, naplókat, memoárokat, óriási számú magánleveleket, a kolozsvári református kollégium beiratási jegyzékeit, classificationis protocollumait, a berlini Magyar Egyetemi Kör és Magyar Egylet naplóit, sőt például Teleki Domokos gróf számadáskönyveit, vagy Gyulai Pál hozzáférhető noteszeit is, melyekbe írói terveit följegyeztette. Oly figyelemmel kísérte Gyulai egyes műveinek készültét, hogy csaknem napról-napra látjuk munkásságát s minden egyes versének, novellájának születésénél jelen vagyunk. Mi több, szerzőnk bejárta mindazon helyeket, ahol hőse rövidebb-hosszabb időt töltött, nemcsak Kolozsvárt, hanem Dést, Gernyeszeget, Gyömrőt, kutatott a Teleki-család erdélyi irattárában, sőt kiutazott Berlinbe, hogy ott Gyulai nyomdokait keresse s az akkori egyetemi állapotokról, a Magyar Egylet életéről, melynek Gyulai is tagja volt, minél hübb képet rajzolhasson. Ez az adatbőség magyarázza az életrajz nagy terjedelmét: a jelen első rész a kiegészítés koráig öleli fel Gyulai pályáját s 602 lapra nyúlik; de egyes részei az eredeti kéziratban még hosszabbak voltak s első alakjukban olvashatók is ama folyóiratokban meg különlenyomatokban, ahol a szerző már előzőleg közzétette őket. Így: *Gy. P. a kolozsvári református kollégiumban*. Erdélyi Múzeum, 1934. — *Gy. P. irodalmi emlékei*. 1926. — *Gy. P. és Pataki Emilia*. Irtört. Közl. 1927. — *Gy. P. irodalmi pályakezdése*. Bp. Szemle, 1927. — *Gy. P. Gernyeszeget*. Bp. Szemle, 1929. — *Gy. P. id. Bethlen János gróf körében*, Erd. Múz., 1930. — *Gy. P. külföldi tanulmányai és élményei*. Bp. Szemle, 1932. — *A hazatért író és Szendrey Mari*. Berzeviczy-emlékkönyv, 1934. — *Gy. P. kolozsvári tanári évei*. Bp. Szemle, 1934.

A kronológikus keretben együtt bontakoznak ki Gyulai életének és írói munkásságának mozzanatai: Kolozsvárott, a református kollégiumban, majd

az iskola falain túl, Pataki Dániel dési alispán házában, hol első szerelmét, Pataki Emiliát is megismerte. E viszony megállapítása a szerző egyik legeredetibb felfedezése. Majd a szabadságharc mozgálmaiban látjuk Gyulait és a rémuralom idején Teleki Domokos gróf gyömrői és gernyeszegi kastélyaiban s végül mint a fiatal gróf Nádasdy Tamás mentorát Berlinben és Münchenben, hogy ezek közben és után végre állandóan pesti íróvá legyen. Csak 1858—1862. vállal közben Kolozsvárott tanári állást, mikor Szendrey Marit, Júlia húgát, nőtül veszi. Ezután végkép Pesten telepszik le s lesz Arany munkatársa a Szépirodalmi Figyelő folyóiratában.

Papp Ferenc egyaránt behatóan méltatja Gyulaiban a lírai költőt, a novellaíró és a műbíró esztétikust. A romantikus ábránd költőjének mutatja be, ki azonban az idők folytán mindinkább hajlik a valóság kultusza, különösen pedig a lélektani realizmus felé. E részben *A régi udvarház utolsó gazdája* áll tetőponton, amelynek elemzésével végződik is a kötet. Mestereiül főként Keményt, később Aranyt vallja; a külföldi írók közül Thackeray, Sand György, még inkább Gogoly, lírájában pedig Heine tettek rá kimutatható hatást. Esztétikai elméletének fejlődésére kortársai: Csengery Antal, Pákh Albert, Sükei Károly, Bérczy Károly, Erdélyi János és mások hatottak inkább, mint olvasmányai: Schlegel drámatörténete, Gervinus Shakespeareja, Hettner Romantikus iskolája vagy Schmidt Julián és Planche Gusztáv akkoriban sokat olvasott esztétikai tanulmányai. Tudjuk, hogy Gyulai nem volt barátja a filozófiai esztétikának, inkább az eleven irodalomból és írói barátai révén tájékozódott. Nem volt rá berlini tartózkodása sem döntőbb hatással, ahol különben is tanítványával együtt inkább jogi előadásokat hallgatott, csak látókerét szélesítette ki némileg a külföld felé. Alighanem igaza van Szilágyi Sándornak, ki 1856 augusztus 21-én azt írta Szabó Károlynak, hogy Gyulai: „Nagyobb gavallér, mint amilyen berlini útja előtt volt, de máskülönben mitsem változott.” (409. l.)

Mi sincs távolabb Papp Ferenc módszerétől, mint az a modern törekvés, hogy hőjét köznapi emberként mutassa be s intimitásai után kutasson. Mintha így jobban megérthetnők, holott épp nagysága vész el könnyen szemünk elől, amiért voltaképp foglalkozunk vele. Tckintélyromboló korunkban különösen rokonszenves az az áhitatos tisztelet, mellyel szerzőnk hőse iránt viseltetik. Nem csinál belőle szobrot ünnepi kiállításban, de érzi, hogy nagy ember közepében van s ezt a tiszteletet közönségével is éreztetni kívánja. Nemes erkölcsi érzés hatja át minden sorát s ad stílusának is szinte állandó emelkedettséget, távol minden szentimentalizmustól, vagy szónoki páthosztól. Stílusa leginkább mesterének, Gyulainak prózájára emlékeztet s gyakran kiérzik belőle a kedvelt tanítvány személyes viszonyának melegsége is, egykori kiváló tanára iránt.

Zlinszky Aladár.

Szirmayné Pulszky Henriette: Lángész és téboly a magyar szellemi életben. (*Genie und Irrsinn im ungarischen Geistesleben.* Verl. von Ernst Reinhardt in München. 1935.) 212 l.

E műnek az a célja, hogy a magyar lángelmék és tehetségek egészséges, kóros és pszichopathás vonásait tüntesse fel. Írója — Pulszky Ferenc unokája s Pulszky Ágost lánya — Lange Eichbaum „Genie, Irrsinn und Ruhm” című könyvét olvasva úgy találta, hogy a német tudós sem egészséges, sem beteg

lángelméink közül egyetlen példára sem utalt könyvében. Ezért szerzőnk áttanulmányozta írói életrajzainkat s megállapította, hogy szellemi életünk vezéralakjai jórésben iskolapéldái lehetnek Lange Eichbaum és Kretschmer elméletének. Be is mutatta az egyik német professzornak idevonatkozó adatait s Adyról írt tanulmányát, még pedig eredménnyel: Lange Eichbaum műve következő kiadásában már magyar példák is szerepelnek. Így alakult ki egyes tanulmányokból ez a mindenképen érdekes könyv, mely ha az úttörésben nálunk nem igényelheti is az elsőséget (dr. Somogyi József: „Tehetség és eugenika“-ja, valamint az ezelőtt öt évvel megjelent „Tehetségproblémák“ c. lélektani előadásgyűjtemény e tekintetben megelőzték), mindenesetre első tüzetesebb vizsgálata lángelméink és jelesebb írói tehetségeink idegéletének, vérmérsékletének s életük esetleges kóros vagy betegségre hajlamos vonásainak.

A szerző első tanulmánya Kretschmer ismert elméletét¹ vázolja. Ennek lényege az, hogy föltárja a testalkat, jellem és vérmérséklet közötti összefüggéseket s így — irodalmi viszonylatban — „alkat, temperamentum, élet és mű összefonódó egységét adja“.² Kretschmer sokféle ágazó típustanából itt csak az érdekel bennünket, hogy többek közt két típust különböztet meg: a testes, zömök, rövidnyakú, kerekfejű *piknikus*, — és a sovány, keskeny, nyúlánkjellegű *aszténias* típust. Az előbbi érelmeszesedésre, az utóbbi tüdővészre hajlamos. A piknikus alkatnak a *ciklothym* temperamentum felel meg; ide a vidám fecsegők, nyugodt humoristák, flegmatikus kedélyesek, tetterős gyakorlati emberek tartoznak. Az aszténias alkatnál a *schizothym* tulajdonságok uralkodnak; ezek: finom ízlés, idealizmus, parancsoló természet stb. Kretschmer e típusokat elmebeteg, normálisok és tehetségesek közt egyaránt megtalálta. A terhelt (pszichopathás) piknikust *cikloid* névvel, a terhelt aszténiást *schizoid* névvel jelöli. A ciklothym véralkatúak az irodalomban a realisták és humoristák; a schizothymek patétikus, romantikus stilművészek. Természetes, hogy Kretschmer osztályozásának e kivonata nagyon is hézagos; az érdeklődőknek Kretschmer főművét, vagy Somogyi idézett művét ajánljuk.

Lássuk már most, hogy egy következő tanulmányban milyen típusok közé sorozza a szerző egy-egy írónkat.

Balassa Bálint zabolátlan természetű ember volt, cikloid jelleggel. — *Berzsenyi* vidám ifjúság után férfikorában búskomor külön lett. Panasza, hogy a műsák elhagyják, igen jellemző a schizoid *érzékihűlésre*. Mindenesetre nyomottkedélyű, melanchóliára hajló pszichopatha volt. — *Csokonai* mint finomérzékű stilművész, a schizothym költői tehetségek közé tartozik. Arca keskeny, orra hosszú s ez jellemző a schizothymekre. Halálát is *tüdővész* okozta. — *Kazinczy* schizothym volt; bizonyítja ezt jellemén kívül szikár alakja s hosszú orra. — *Kazinczy* után hosszabb fejezetet áldoz a szerző *Széchenyinek* és *Kossuthnak*. Az elsőben súlyosan terhelt cikloid pszichopathás lángelmét lát, Kossuthban azonban semmiféle beteges vonás vagy hajlam nem fedezhető fel. Jeleseink között úgyszólván az egyetlen egészséges lángelme: „a schizothymek patétikus és ideális típusát képviseli“. Eötvös írói pályája iskolapéldája a schizothym fejlődési vonalnak. Külön fejezet elemzi Vörösmarty egyéniségét. Itt egy pillanatra meg kell állnunk, mert ha az eddigi

¹ Kretschmer: Körperbau und Charakter. Berlin, 1929.

² L. dr. Lénárt Edit: A tehetség lélektana. Tehetség-problémák. Budapest, 1930.

igen alapos s a legjobb forrásokra támaszkodó életrajzi és lélektani adatok, valamint a szerző megállapításai jórészt helyeslésünkkel találkoztak: e fejezetnél már az is kifogásolható, hogy Szerb Antal elmefuttatásának túlzott fontosságot tulajdonít. Igaz, némileg kárpótol ezért azzal, hogy Szerb egyik könnyelmű megállapítását személyes beszélgetés kapcsán visszavonhatja vele (Szerb t. i. azt írta, hogy Vörösmarty szelleme képzelete miatt borult el) s így azzal a reménnyel kecsegtet, hogy nevezett tudósunk lassan-lassan egész irodalomtörténetét vissza fogja vonni. Túlzás az is, hogy Szirmayné Vörösmarty vadász-kedvtelésében szadizmust lát. Az igazi vadász nem tudja, *sőt nem is érzi*, hogy ől s sportja éppúgy nem szadizmus, mint ahogy nem minősíthető kannibalizmusnak, ha a szerző kedvteléssel boncolja fel a rántott-csirkét. Kétes értékű a költő ösztönéletének tétovaságára vonatkozó nézet, valamint az „alkoholizmusára“ vonatkozó vélemény is. A bűfelejtő ital élvezése e súlyos korszakban „futás“ volt „a gond elől“ s sokkal általánosabb szokás, semhogy Vörösmartyra különösen jellemző lett volna. Egyébként a Vörösmartyról szóló, kis tanulmányban is sok a finom következtetés és észrevétel s többek közt igen helyesen cáfolja a szerző Babitsnak azt az okatlan véleményét, mely *A vén cigányt* örült ember örült versének mondta. — A mindenképen érdekes Petőfi-fejessel kapcsolatban figyelmeztetjük a szerzőt, hogy tudományosságra törekvő munkában sem túlzás, ha Petőfi halálát hősi halál-nak fogadjuk el, jóllehet a költőt menekülés közben érthette a halál. Bemtől kezdve az utolsó közlegényig akkor mindenki futott (vesztett csatában legfeljebb a „cikloidok“ és „schizoidok“ állnának meg!) s aki közülök meghalt az hősként halt meg. Petőfiről egyébként tudni illenék azt is, hogy nem is védekezhett, mert fegyvertelen volt. A harctérre érkezve átöltözni sem volt ideje s ezért civilruhában teljesíthetett parancsközlő szolgálatot. Mindenesetre nem azért vonult be s jelentkezett harctéri szolgálatra, hogy a Típustannak gyűjtögessen téves adatokat. Kár tehát e tekintetben a külföldön is meggyökeresedett köztudatot „exaktság“-ra törekvéssel kikezdeni. Másrészt annyi exaktságot tudományosságra törekvő munkától elvárhatnánk, hogy az efféle túlzásoktól tartózkodjék: „alig van *helység* Magyarországon, ahol Petőfi egy pár napig ne időzött volna“. A szerzőnek szívesen bocsáthatunk rendelkezésére e tekintetben egész vármegyéket is.

A „ciklothym“, „schizoid“ és cikloid vonásokat egyenesen feltüntető Petőfi után Arany János érzékeny, mimóza lelkét boncolja tudós szerzőnk s Boda István, Dóczy Jenő, Riedl Frigyes, Magyari Kossa Gyula stb. ismert tanulmányai alapján általában elég valószínűen rajzolja meg Arany pszichopathikus vonásoktól sem ment egyéniségét. Hasonló beteges vonásokat állapít meg Tompa idegéletében s Madách véralakában is. Hogy az utóbbi a nőt kevésre becsülte: a bölcselő hajlama és érzékisége közti feszültségből magyarázza. Még a ciklothym alaptermészetű Jókaiban is talál szerzőnk könnyebb pszichopathikus vonásokat. Vajda Jánosnak már szerelmi élete is rendellenes, Reviczky anyja révén terhelt (Bálek Veronika elmebetegén halt meg), Komjáthy Jenő „ideg-betegsége“ valószínűleg paralyzis volt s ugyancsak paralyzisban halt meg a schizothym természetű Bajza József, aki „egyfelől hideg, kegyetlen kritikus, másfelől szentimentális költő volt...“ Paralyzis okozta halálát Kacsóh Pongrácnak s pszichopatha volt Szilágyi Dezső is, akinek anyja a tébolydában halt meg.

Tanulmányát azzal végzi a szerző, hogy a pszichopathológiai vonatkozásoktól eltekintve, Kretschmer Típustanát is fényesen igazolják szellemi életünk kiváló alakjai. Széchenyi ifjúkori képe piknikus vonásokra vall, Mikszáth, a legjelentősebb humorista kövér, rövidnyakú és kerekarcú volt, piknikus volt a testes Deák Ferenc, prototípusa a kretschmeri értelemben vett „bölcs közvetítő”-nek stb., stb.

A könyv többi része nagyobb tanulmányokat szentel Ady Endrének, a magyar irodalom jellemző sajátságainak, a XIX. és XX. század magyar festészetének s végül a két Bolyainak.

Mind e tanulmányok ismertetése és megvitatása terjedelmesebb dolgozatot igényelne s hiszem, hogy életrajzíróink nem is fognak késni a szerző sok tekintetben termékenyítő, de némely szempontból kritikára szoruló megállapításainak bővebb méltatásával és aprólékosabb bírálatával. Így ezúttal csak összehasonlításunkat mondjuk el.

A Kretschmer-teória és Lange Eichbaum lányszélméletének igazolása kedvéért írt könyv beható tanulmány s tárgyilagosságra törekvő lelkiismeretes munka eredménye. Mestereinek igazolásában bizonyára nem egy helyt túlbuzgó s ez az oka, hogy a tárgyalt írók jellemzése egyoldalú: nem annyira zseniket, mint inkább betegeket szemléltet. Vigasztalás lehet azonban számunkra, hogy e „betegek” legnagyobb része műveiben viruló egészségben él tovább s élni fog akkor is, mikor az egymást követő elméletek végül az egész emberiséget — az elméletírókkal együtt — a betegek közé fogják besorozni. De azért csak tovább a megkezdett úton! Az igazság kutatása nem rombolja le a jogosult eszményeket. A kritikusnak legfeljebb az lehet az útmutatása, hogy fogyatékos vagy hiányzó adatok alapján a mult nagyjaival szemben távgyógyászok módjára ne állapítsuk meg a csálhatatlanság kevély öntudatával a diagnózist, mert a tudomány is beteggé lesz, ha felszínesség a kórokozója. *Keményfy János.*

Gyöngyösi István Összes Költeményei. [A M. Tud. Akadémia megbízásából közléteszi *Badics Ferenc*. III. kötet. Bp., 1935. (Régi Magyar Költők Tára, XVII. századbeli költők művei). 212 l.]

Gyöngyösi műveinek teljes kiadását a Régi Magyar Költők Tárában Badics Ferenc 1914-ben, a világháborús év tavaszán indította meg. Csak 1921-ben jelenhetett meg a II. kötet, s ezt, íme, most követte a már 8 éve kiadásra kész III.-nak — az első fele. E kiadvány történetében valóban az efféle editióknak a világháború óta átlagos sorsa tükröződik.

A kötet Gyöngyösinek két igen érdekes s csak látszólag oly ellentétes művét tartalmazza: a *Rózsakoszorút* és a *Csalárd Cupidót*. A Rózsakoszorú szövegéül az 1690-i első kiadását kapjuk, a jegyzetekben Dugonics 1796-i Gyöngyösi kiadásainak hol szédületesen merész, hol egészen helytálló javításaira állandó utalásokkal. Gyöngyösinek e művét, a 3 rózsfüzér 15 titkának, tehát az Üdvözítő és a Szűzanya legnevezetesebb életstációinak megéneklését úgy szokás tekinteni, mint „a barokk valóságosság egyik legjellegzetesebb képviselőjét irodalmunkban”. Ez a megállapítás helytálló, ha itt a „barokk” jelző pozitíve értékeli, a vallásos érzés fennszármnyalását jelentő kíván lenni, mert benne csakhogyan Gyöngyösi vallásos lírája, ha nem is éri utól Zrínyiének nagyszerű emelkedettségét, dús áradásában is őszintének, bensőségesnek hat, a hitbuzgalmi célt a költői átéléssel általán szerencsésen olvasztja össze. Forrása nemcsak

a *Hymni quindecim* (1635) volt (Waldapfel Imre kutatása), hanem az egyház egyéb közhasználatú antifonái és himnuszai is, így a *Regina coeli laetare* (III. 24. s kk. szakok), vagy a *Veni Sancte Spiritus* (III. 14. s kk., utóbb 35. s kk. szakaiban).

A *Csalárd Cupido* ezúttal nyolcadszor jelenik meg. Szövegét Badics Ferenc a Nemzeti Múzeumban őrzött kézirat alapján adja, a jegyzetekben tekintetbe véve a barsszentkereszti kézirat eltéréseit, ami persze ezidőszerint csak a Rupp Kornél kiadása alapján volt lehetséges, továbbá néhol a kecskeméti kéziratot és Dugonics változtatásait is. Gyöngyösinck ez a munkája szinte a pornográf szerző hírhedtségét tulajdonképp méltánytalanul szerezte meg, mert az helyesen, vagyis egészében tekintve tulajdonképp moralizáló mű, teljesen kifogástalan, keresztény szempontból mindenkép helytálló eszmemenettel. Művének a paráznsággal szemben a becsületes házaseletet ajánló, legvégül pedig a tiszta, önmegtartó életet mindenek fölé emelő befejezése s az előzmények közt valójában nincs ellentét, mert a főkétlen érzékiséget mindenütt vészes, romboló erőnek tünteti fel, nem is szólva arról, hogy a II. rész elejét, mely az erotikus esetek pergőfilmje, a későbbi kiadások közel 40 szakkal, a Gyöngyösiéinél éppen nem enyhébbekkel toldották meg. Dugonics ki is hagyta ezt az egész részt, amire a III. rész Ovidiusra támaszkodó Tereus-mondájánál csakugyan nem lett volna már semmi oka, mert ez annyira a felháborító brutalitás jegyében áll, hogy alig élvezhették akkor is zavartalanul az efféle csemegékre kívánczók. Ha Gyöngyösi a II. rész elején tett is engedményeket a szabadszájúságot kedvelő olvasóinak, viszont joggal hangsúlyozza, hogy olvasója „nehezen veheti fel a dolognak teljes értelmét, amíg végig nem olvassa azon verseket“. A félmeztelenségek által annyira elnevelt mai publikumot alighanem közömbösen hagyná már. Ez a *Csalárd Cupidót* nyilván inkább durvának, mint izgatónak találná.

Badics Ferenc, akinek Gyöngyösi-irodalmunk más vonatkozásokban is annyit köszönhet, mesteri szabatossággal oldotta meg feladatát. Éppoly érdekeseke a két mű keletkezésére, mivoltára, kézírataik és kiadásai sorsára, forrásaira vonatkozó fejtegetései, mint amily tanulságosak szövegkritikai jegyzetei. Van Gyöngyösiben ma is valami, ami a tudományos érdeken túl általános irodalmi értéket biztosít számára. Ez pedig gazdag, kifejező, még mindig egészséges vérkeringésű, az archaikus kiszáradástól ment nyelve. Arany helyesen mondotta, hogy méltó ő a tanulmányozásra költők, írók részéről is. Nyelv-érzékünk táplálkozását, izmosodását érezzük olvasása közben, s bizonyára beláthatatlan időig akadnak majd lapjai fölé hajló magyar írók, akiknek nem közömbös kifejezőmódjuk magyarsága. Ilykép a kitűnő közrebocsátó, irodalomtörténészeink nagyérdemű Nesztora, nemcsak irodalomtörténetünknek, hanem a magyar irodalom jövőjének is szolgálatot tesz Gyöngyösi-kiadásával. Hogy a nyolevanon felül is nem „a munkát gyengén győző egészségtelen öregség“, hanem a friss, értékes munkabírási jutott e kiadvány tanúsága szerint is szerencsés osztályrészeül, irodalomtörténetírásunk minden munkását bizonyára őszinte örömmel tölti el. A kiadás értékét emeli a nyelvtörténeti vagy stilisztikai szempontból figyelemreméltó szók jegyzékbe szedése. Kertész József karcagi nyomdája is — néhány betűhibán túl — gondos, ízléses munkát végzett.

Várdai Béla.

Rákóczi-Emlékkönyv. [Halálának kétszázéves fordulójára szerkesztette Lukinich Imre. Bp., é. n. (1935.) I. köt. 413 l. Nyolc színes műmelléklettel és 300-nál több képpel kiadta a Magyar Nemzeti Szövetség megbízásából a Franklin-társulat.]

A 16 szerző közreműködésével, gróf Mikes János bevezetésével és Ravasz László zárócíkjével Lukinich Imre szerkesztésében megjelent, két kötetre terjedő, díszes kiállítású alkalmi mű különböző szempontok szerint foglalja össze a nagy fejedelem egyéniségével és korával. Balla Antalnak az idetartozó gazdag irodalom felhasználásával készült terjedelmes életrajzi áttekintését szerencsésen egészítik ki a szerkesztőnek az utolsó Rákócziak és az ál-Rákócziak sorsát ismertető dolgozatai. Zolnai Béla *Rákóczi, az író* c. önálló kutatáson alapuló, szép tanulmányának megállapítása szerint „Janzenista-gallikán milieubben szerzte vallásos és teológiai műveltségét a vezeklő Szent Agoston-tanítvány, aki mesterére állandóan mint az Egyház ősi doktrínájának letéteményesére hivatkozik. Kortársai janzenistának ismerték. Rodostóból is fönttartotta a kapcsolatot szellemi testvéreivel... Ha magyarul ír, ha Erdélyben kinyomatják vallásos iratait, talán halála után ő is híveket szerez, nagy irodalomnak lesz megindítója, mint Jansenius, Ypern püspöke, akit — Rákóczi kapcsán — és a francia közvetítéssel keresztül — a magyar szellemi élet távoli íhletői közzé kell sorolnunk. Franciaországban azonban támadt némi visszhangja Rákóczi teológiai és politikai munkásságának.”

A Rákóczit és korát egyéb vonatkozásban tárgyaló becses fejezetek mellett irodalomtörténeti szempontból figyelemreméltó még Kornis Gyula *Rodostói filozófia* c. jeles tanulmánya, amely utalva arra, hogy Rodostóban — a fejedelem körül — szinte valószínűségi kis akadémia alakult ki, főképp Kiss István Magyar Philosophia jával foglalkozik részletesen s megállapítja, hogy Kiss elméletei három főcszeme — a fejedelem hivatása, az udvari ember vagy politikai viselkedésmódja és az általános erkölcsi szabályok — körül csoportosíthatók. Szellemtörténetileg érdekes vonásként említhető meg, hogy Kiss István állambölcselete meglepő rokonságot mutat Zrínyi hadtörténeti munkáinak gondolatvilágával. — Császár Elemér *Rákóczi a magyar költészetben* címen gondos utánjárással mutatja ki, hogy a fejedelem rokonszenves alakja idők jártával mily fokozódó tartalmassággal bontakozik ki a költészet megvilágításában. „Eleinte, majd egy századig, ritkán s akkor is csak egy pillanatra villan föl, azután gyakrabban, éles körvonalakban, mint a nemzeti eszme hordozója, majd... étellel telik meg a rajza, az eszményiség dicsőfénye árad el rajta. Így ragyog képe ma is.” — Szerb Antal nagy tárgyismerettel és tapintattal foglalja össze *A kuruc költészet* körüli részben még ma is vitás irodalom eredményeit, nem mellőzve a Thalyval érintkező pontok kritikáját sem. — Haraszi Emil a Rákóczi-kultusz zenetörténeti visszhangját ismerteti szép felkészültséggel (*II. Rákóczi F. a zenében*), Pillins Emil és Molnos-Müller Lipót pedig a tárggyal kapcsolatos egykorú, francia történelmi és irodalmi vonatkozások lelkiismeretes bemutatásával gazdagítják idetartozó ismereteinket. Molnos-Müller a XIV. Lajos korabeli francia irodalom vizsgálata alapján arra a megnyugtató eredményre jut, hogy Rákóczi „szíve legbelsejének titka a pusztá igazságot kereső önvizsgálásban sem tárhatott fel mást, mint amit kortársai jegyeztek fel nagy lelkéről”.

Tudós alaposágban méltó párja az előbbi tanulmánynak Pukánszky Béla

tárgytörténeti cikke (*II. Rákóczi F. alakja a német sajtóban*). Ennek magyar szempontból lehangoló tanulsága, hogy — Mühlbach Lujza regényét nem számítva — „Rákóczi alakjának tiszta lelkéhez és nemes önzetlenségéhez méltó rajzát pedig az egykorú ellenséges sajtópropaganda rágalmai után máig is hiába keressük a német irodalomban.” Az értékes tartalmú, díszes kiállítású emlékkönyv többi, nem-irodalmi tárgyú fejezetei is sok új és becses adattal kötik le az olvasó érdeklődését (Mályusz Elemér: *A Rákóczi-kor társadalma*; Kampis Antal: *Rákóczi- ereklyék*; Moravcsik Gyula: *A grenobleoi triptichon*).

A hősét méltóképpen ünneplő munka gondolati eredője találóaan nyer ki-fejezést Ravasz Lászlónak abban a zárótételében, hogy „a Rákóczi-fogalomban szemléli a magyar az erkölcsi erők magasztosságát s némán hódol történelmének legnagyobb értéke előtt.”

M. V.

Husztai Mihály: Vörösmarty az újabb irodalmi ízlés tükrében. A költői világkép Vörösmarty és Ady költészetében. Budapest, 1935. 176 l.

A Vörösmartyval foglalkozó újabb irodalom két jellegzetes irányt tüntet fel. Az egyik forráskritikai adatokkal, családtörténeti, életrajzi tények feltárásával igyekszik pótolni mindazt a mulasztást, amely Vörösmartyt eddig szinte érthetetlenül mellőzte. Amíg például Arany és Petőfi e nemű feldolgozása majdnem teljes, Vörösmarty úgyszólván ismeretlen. Alapvető forrástanulmányok, idegen és magyar irodalmi hatás-elemek, szövegtörténeti vizsgálatok még ma sincsenek olyan mértékben kidolgozva hozzá, hogy egy új Vörösmarty-szintézis szolidan felépülhetne rájuk. A Vörösmarty-irodalom másik ága a mai lélektan és esztétika világánál keresi azt az utat, mely egyrészt igyekszik tisztább tudatunkra hozni Vörösmartynak bonyolult s egészen mindmáig még fel nem fejtett lelki világát, s költői értékét, másrészt pedig közelebb akarja hozni irodalmi megismerésünk és ízlésünk mai aktuális köréhez és igényéhez. Ez utóbbi irányhoz csatlakozik Husztai Mihály mély tanulmánya is.

Husztai Mihály dolgozata két részre különül el. Az elsőben történeti fejlődését adja mindazon Vörösmarty-arcképeknek, értékeléseknek, melyek Gyulai óta a vele foglalkozó irodalomtudósok munkáiban kialakult. Bármennyire nagy is a Vörösmarty-bibliográfia, ha a *lényeges* eredményét vizsgáljuk, bizony valami különös érzéssel gondolhatunk arra, hogy mily kevés névhez fűzhetjük azokat a megvilágításokat, melyek Gyulai után korszerűbbé, frissebbé és esztétikailag kimerítőbbé újították fel Vörösmartyról való tudásunkat. E fejlődés-sort Husztai erős kritikával rajzolja meg, s finom megjegyzésekkel mutatja ki érték-elemeit. Ezután következik tanulmányának főrésze, melynek alapszempontja annak a közös, illetőleg rokon vonásnak a megállapítása, mely összeköti Vörösmarty és Ady költészetét. Szerzőnk a lelki rokonságot a szemléletmód közösségében látja, mely mindkét költőnél a dinamikus költői világkép jellegében kap kifejezést.

Régen nem kaptunk már ilyen dolgozatot, mely ekkora bölcséleti elmélyedéssel, részletekben elfinomodó stílus-lélektani elemző gondossággal és érzékkel készült volna, mint Husztai Mihály tanulmánya. Sok helyen azonban fölöslegesen és túlzottan aprólékos, a filozófiai utalás és beledolgozás állandó jelenléte elnyomja és kiszáritja az esztétikai vizsgálódás saját igényét. Itt-ott

— éppen a filozófiai kategóriák alkalmazott igazolása miatt — kísért a dedukció veszedelme, mely aztán vitathatóvá teszi bizonyos lelki folyamatok hasonlíthatóságának vagy eredmény-kapcsolatok valószínűségének hitelét vagy elfogadhatóságát. De viszont bizonyos, hogy számos olyan rejtett értékre és szépségre mutat rá, melyek mellett eddig észrevétlenül mentünk el, s amelyek új forrásokat nyitnak meg Vörösmarty értékeléséhez. E dolgozat kezesség a mellett, hogy szerzőjétől még sokat remélhetünk és kapunk! b. f.

Förhécz József: Tolnai Lajos élete és művei. Budapest, 1935. 116 l.

Két év alatt már a második Tolnai-monográfia! (az első: Bíró János: *Tolnai Lajos*. 1933). Förhécz nem teszi fölöslegessé Bíróét, hanem kiegészíti emezt. Tolnai balladáit Bíró tárgyalja alaposabban, regényeit Förhécz részletesebben és a rejtett vonatkozásokra jobban kiterjeszkedve, Bíró Tolnai esztétikai és kritikai cikkeit is tárgyalja, Förhécz ezekkel nem foglalkozik. Az ő dolgozatának legértékesebb része a részletes életrajz (Bírónál ez csak vázlat). Az eddig ismert források adatait ugyanis a családtól és Tolnai tanár-kollégáitól szerzettekkel bővítette ki, azonkívül valósággal fölfedezte Tolnainak a Képes Családi Lapok 1894—5-i évfolyamába írt önéletrajzát (*Egy író életéből*), mely igen sok eddig nem ismert részletet tartalmaz, s meglehetősen teljes és összefüggő képet adja ennek a különös, hányatott életnek. Hogy az író nem másított-e egy-egy vonást ezen a képen akár szándékosan, akár feledékenységből, azt ma már nehéz eldöntenünk. Szerző is kritika nélkül elfogadja Tolnai elbeszélését. Hiánya Förhécz monográfiájának, éppen úgy, mint a Bíróénak, hogy kötetekben meg nem jelent tömördek szépirodalmi és egyéb dolgozatát nem tárgyalja, és hogy Tolnait nem állítja bele regényirodalmunk fejlődésének történetébe. Ez a meg hasonlott lelkű, de eredeti és értékes egyéniség mindenesetre megérdemel egy teljes és alapos nagyobb méltatást.

Szinnyei Ferenc.

Bajza József: Podmaniczky-Magyar Benigna a horvát költészetben. Bp., 1935. M. Tud. Akadémia kiad. 92 (2) l. 8-r.

A horvát költészet régi terméke a kaj-, a sto- és a ča-nyelvjárás között oszlik meg. A ča volt a legelterjedtebb, éppen ezért ebben őrződhettek meg leginkább a magyar vonatkozások. Sajnos, ez a nyelvjárás, országunk nyugati részét és a dalmát tengerpartot kivéve, egyre jobban háttérbe szorult. Így eltűnt azoknak az irodalomtörténészeknek szeme elől is, akik igyekeztek felkutatni a magyar és a horvát érintkezések irodalmi nyomait. A szerző ezt a földérintetlen anyagot az eddigi croatistáktól eltérőleg, nem a népköltészetben és nem a Zrinyiászon keresztül átvizsgálva, a raguzai irodalomban bukkant egy újabb nyomra, amely ismét bizonyítja a ča-költészet magyar szempontú fontosságát.¹

A raguzai irodalom egyik tűzhelye Lesina szigete volt. Itt írta az első világi tárgyú horvát drámát Lució Hannibál 1520 körül. Drámája, a Robinja (Rabnő), Magyar Benignáról szól. Szereplői is általában magyarok. E dráma kapcsán a szerző igen érdekes adatokat szolgáltat arra vonatkozólag, hogy hogyan került Magyar Benigna a horvát költészet érdeklődésének körébe s hogy

¹ L. Irod. tört. 1934. 9—20. l. Bajza J.: Bankó leánya.

hogyan válik a történelem valósága Luciától kezdve a horvát írók és nép költői tárgyává.

Külön gondja volt a szerzőnek arra, hogy Benignának a magyar költészetben való szerepeltetésével is foglalkozzék. Tizenöt ilyen művet említ irodalmunkból összeállításában.

Valószínűnek tartjuk, hogy a szerző folytatni fogja a *ča*-költészet magyar vonatkozású emlékeinek feltárását. Tárgyszeretete és széles ismeretei így még számos bizonyítékát fogják adni a két nép együttműködésének. *Clauser Mihály.*

Sárkány Oszkár: A tájésmény változásai a magyar költészetben Petőfig. Budapest, 1935. 96 l.

Az újabb irodalmi kutatás minden olyan jelenségre kiterjed, melyet az irodalmi alkotás megértése szempontjából fontosnak tart; így kutatja az írók tájésmélettét is, mert hiszen a költői termékekben közölt tájésmények jellemző megnyilatkozásai lehetnek az író egyéniségének és korának is. A különböző ízlés-áramlatoknak megfelelően alakul ki az egyes irodalmi korok tájésménye. — A tájésmény fejlődésének és változásának rajzát kívánja adni a jelen dolgozat. A nagy szorgalommal és gazdag adatkészlettel dolgozó értekezés a rokokó, preromantika és romantika korszakainak tájésményét jellemzi és ezen belül legjellegzetesebb íróinak műveiből közül bőségesen részleteket. A hangsúly ezeken a részleteken: a nagy gonddal összegyűjtött írói tájésményeken van. Ezek a színes, változatos leírások és alapos elemzések önmagukért érdekesek. Tarka, mozgó színfoltok az elmosódó keretek között. Így Kisfaludy Sándor tájésményei hol a rokokó játszi hangulatát, hol a preromantika ellentéteket kedvelő, borzongást keltő tájésményeit kívánják érzékeltetni. A rokokó legzenesebb típusát Csokonaiában üdvözli, a preromantika tájésmélettét Kisfaludy Sándor és Kazinczy tájésményeivel jellemzi, a romantika tájésményeit főleg Jósika és Kemény szemüvegén át láttatja. A természetszeretet ismert irodalmi példái mellett számos jellemző, érdekes leírást kapunk kisebb írók kevésbé ismert útiraizáiból és elbeszéléseiből. A színes, de kissé szétfolyó tájésmények négy hazai tájégség körvonalaiban futnak össze. A Dunántúl a Balatonnal más és más szemszögből nézve a rokokó és preromantika tájésménye; az Alföld, Felföld és Erdély végtelenségével és nagyszűrségével a romantika felfedezettje. A dolgozat gazdag adatgyűjtésével nagy szolgálatára lehet a kérdéssel foglalkozóknak. *Haitsch Ilona.*

A Gyöngyösi István Társaság Almanachja. Bp., 1935. 179 l.

Ez a külső kiállításában meglepően izléses, képekkel is díszített kötet a nemrég elhunyt gyomai könyvkiadó, Kner Izidor áldozatkésztségének köszönheti megjelenését s bár címe szerint a Gyöngyösi-kultusz szolgálatában áll, főképp a volt és jelenleg is működő vármegyei tisztviselők szépirodalmi munkálatait foglalja magában. Kitűnik ez az évkönyvet közlétező irodalmi alakulat történetéből és teljes címéből is, mely szerint „1933. évi május hó 20-án... véglegesen testet öltött a Vármegyei Tisztviselők Irodalmi és Művészeti Gyöngyösi István Társasága“. A kötet bevezető közleménye utal arra, hogy annak idején (1906—1918) Ungváron volt már hasonló nevű társaság s az újabb alakulást némileg hagyományoszerű indíték hozta létre, „mint ahogy a török időkben a menekülő vármegyéknek a meg nem szállt vármegyék adtak szállást“. Egyébként a Társaság működésének eszmei irányjelzésére céloz az érdemes elnöknek az a vallomása is, hogy „minket, vármegyei embereket,

Gyöngyösi nemcsak írói érdemeiért érdekel és lelkesít, hanem lelkesít azért is, mert ő a vármegyei élet és szellem reprezentánsa. A prózai és verses közleményekben gazdag kiadvány darabjai között irodalomtörténeti érdekű a Mohácsi Jenő *Madách* c. drámái költeményéből közölt részlet. M. V.

Kornis Gyula: Pázmány személyisége. Bp., 1935. 60 l. Franklin.

Pázmány Péter alakját nemzete emlékezésének előterébe állította legnagyobb alapításának, egyetlen százados múltú egyetemünknek jubileuma. Az alkalmi cikkeknek ilyenkor kikerülhetetlen áradatából magasan kiemelkedő jelenség Kornis Gyulának ez a tanulmánya. A kitűnő filozófus, kultúrtörténész és szintetikus művész hármas erejével és hivatottságával állítja benne elénk Pázmány alakját. Egyfelől a ránkmaradt adalékok tárházából, másfelől Pázmánynak saját nyilatkozataiból éles látással, biztos kiemeléssel mutatja fel személyiségének a különböző életsíkokban mutatkozó jellemvonásait, színcsen belehelyezve őt korába, világpolitikai viszonylatban is. A személyiség itt több a volúnszűletett, ösztönös egyéniségnél: az objektív értékek öntudatos megvalósítására teljes felelősségérzéssel irányulást jelent.

Kornis Gyula Pázmányt elsősorban akarat-zseninek ítéli. A hatalomra mindenekfelett hite érdekében vágyott, de ennek s a magyarságnak érdeke mindig teljes összhangba olvadt szemében. A nyilvánosság emberének jellemvonásai mögött meglátja Kornis Pázmány magánszemélyét is: a vulkanikus magyar lelkialkattal önfegyelmet párosító, az ősziberackfákat oltó, pozsonyi házába kedvenc darvakat hozató, még halála előtt pár nappal is levélben elhumorizáló embert. Csak Pázmány, az író, domborodik ki kevésbé, de ez egyrészt nem vágott a szerző tervébe, másrészt meg lényegében nagyon is tisztázott már.

A dolgozat nyújtotta vonásokból mint művészi tanulmányfő áll elénk Pázmány személyisége, nemcsak érdekes hűséggel, hanem szerves egységben is. A befejező hármas párhuzamból az első, mely XVI. és XVII. századi elmaradottságunkat az egykorú európai műveltség káprázatos jelenségeivel veti össze, a legszebb lapokhoz tartozik, melyek Kornis tolla alól kikerültek: báró Eötvös József Búcsújának hangnemét, egyszerű képeit idézik fel a fogékony olvasóban. Lesújt s ránk mégis oly vigasztaló párhuzam ez, hiszen akkori mélységünkben utóbb felemelkedésünk tudata kíséri. A tanulmány egészében méltó rá, hogy a közfelfogás Pázmányául fogadtassék el. V. B.

Az IMIT Évkönyve. [Évkönyv. Kiadja az Izr. Magyar Irodalmi Társulat. Szerkeszti Szemere Samu. Bp., 1935. 382 l.]

A magyarországi zsidóság szellemi életének évi beszámolója a Társulat szervezetére vonatkozó, szokásos tájékoztató és néhány szépirodalmi közleményen kívül több tudományos igényű dolgozattal szemlélteti munkatársai kutatási körét. A magyar irodalomtörténetet érdeklő tanulmányok közül Heller Bernát *Góg és Mágóg* c. értekezése szerint Góg és Mágógról a történelem és a legenda azt vallotta, hogy ezek a szkíták. Rajtuk a hellén-latin néprajz eleinte a legkülönbözőbb nemzeteket értette; idővel pedig a szkíta egyszerűen azt jelentette, hogy barbár. Majd Góg és Mágóg volt a népvándorlásindító gótoktól és hunoktól a népvándorlászáró törökig minden hódító nép. Ekkép lett a Góg és Mágóg-monda a népvándorlás tükrévé, amelyben természetesen tükröződik a magyar honfoglalás is. — Pollák Mikea, aki a múltban Arany

és Tompa költészetének bibliai kapcsolatait külön könyvekben tárgyalta, ezúttal *Madách Imre és a Biblia* felírású munkájának bevezetését közli. Itt a költő és a szent könyv egymáshoz való viszonyának lényegét abban foglalja össze, hogy Madách a Bibliából is erősítette fantáziájának lankadt röptét. Mert képzelőtehetsége — amint erre már Arany is rámutatott — gyengébb volt gondolati erejénél. — Fürst Aladár a „*Mult és Jövő*” jubileumára c. visszatekintésében arra az eredményre jut, hogy a nevezett lap (az elmúlt 25 év alatt) nehéz időkben helyt állt a zsidóságért itthon, becsületet szerzett a zsidóságnak külföldön: összekötő szerve lett a magyar és külföldi zsidó sajtónak. — Zsoldos Jenő szép elmélyedéssel fejtegeti a *magyar romantikus zsidószemlélet* kialakulásának irodalmunkban nyomozható fontosabb tényezőit. A romantika ősi népi elemek felé kitaruló szelleme — úgy mond — nálunk is érdeklődése körébe vonta a zsidóság külső és belső életét. Utóbbinak vizsgálatával kapcsolatban még a XIX. sz. elején vetődik fel a kérdés: „Írt-e valaha zsidó magyar munkát?” és e ponton jut új változathoz a helyzetkép: „eddig a zsidó csak a Kelet s mult öröksége volt; most a magyar jelen közösségrészesé lett”. — Kunos Ignác *Pályám emlékezete* címen a multat idéző szemlélődései során „Mesemondó Gülbabá”-nak nevezett dervismeséi sorozatát Gülbabára és Vambéryre való kegyeletes utalással vezeti be: „Egyazon eszmének, a keleti világ-szemléletnek megtestesülései mind a ketten. Egyazon gondolatnak, a török-magyar történeti és művelődésbeli kapcsolatok kifejezői.” (Az utóbbi két dolgozat különlenyomatban is megjelent.) A. B.

Két tanulmány Ambrus Zoltánról. (1. *Dávidné Angyal Paula: Ambrus Zoltán.* Bp., 1934. 8°. 46 l. — 2. *Csiszár Béla: Ambrus Zoltán.* Bp., 1935. 8°. 53 l.)

Ambrus az irodalmi köztudatban azok közé az íróink közé tartozik, akik, mint Kemény Zsigmond is, sohasem voltak népszerűek. Úgy analitikus regényeinek, mint kritikáinak, melyeket „irodalmi körcolatok”-nak nevezett, pszichológiai mélysége sohasem vonzotta az átlagolvasókat. Eppen ezért is érdekes és vonzó írói portréját folyóiratunk 1918-as évfolyamában (6—30., 105—127. l.) már megrajzolta Szinnyei Ferenc. Ez a kép ezzel a két új doktori dolgozattal sem lett sokkal színesebb vagy újszerűbb. A régi adatok variálása s itt-ott egypár új esztétikai megfigyelés. *Angyal Paula* inkább az életrajzra helyezte a fókuszot (különösen sikerült az író gyermekkorának rajza, mert ezt a korszakát a műveiből kiemelt részletekkel is párhuzamba hozta). Tanulmányának szerkezete egyébként kissé erőszakolt: az életrajz keretében tárgyalja, néhol éppen az időrendi sorrendet megbontva, a regényíró, vagy teljesen külön a kritikust. Az író műveivel, akár regényírói, akár kritikusai működésében, nem foglalkozik. Jelentősége az a pár új adat, melyet a nagy író leányának szóbeli közlése alapján kapott és elég teljesnek mondható bibliográfiája, bár bizonyos rendszerességet ebben is szívesen láttunk volna, akár a kronológikus, akár az alfabetikus sorrendet követve. *Csiszár Béla* értekezése, mely először a Budapesti Szemlében jelent meg, érettebb munka. Ő az életrajzot csak itt-ott említi, ahol szüksége van az elemzés szempontjából. Ezért is inkább pályaképet rajzol s azokat a belső szálakat fejt ki, melyek az íróművész életét és műalkotásait összefűzték. Korának ízlésáramlatai közé állítja hőseit s műveinek is mindig megkeresi egyéb irodalmi kapcsolatait. Különösen mint szépíróval

foglalkozik, bár nem ártott volna az irodalmi „karcolatok“ (színkritikák) mesterének működését is mélyrehatóbban elemezni. A dolgozat írójának határozott íráskészsége van: de ez a tehetség inkább zsurnalisztát, mintsem tudóst árul el. Egyik munka sem emelkedik az átlag-disszertációk fölé. K. S.

Két német antológia magyar fordításban. [*Balogh Károly: Lovag-költők.* Dalok a Minnesang virágkorából. Bp., 1935. Egy. nyomda. 230 l. *Bakóczy Károly: Német költőkől.* Lírai antológia. Székelyudvarhely, 1935. 244 l.]

A középkor gáláns udvari költészete szólal meg Balogh Károly ízléses fordításában. Már a könyv külső kiállításán is jólesőn pihen meg az olvasó szeme; mintha ez is hangsúlyozni kívánná a benne foglalt dalok előkelő, udvari jellegét. A nagyközönségnek szánt fordítás a lovagkor ügyes áttekintésével kezdődik, majd másfélszáz év szellemi termékéből mintegy huszonkét dalnok lelkén keresztül kapunk több, kevesebb ízelítőt. Minden költőt rövid életrajz és jellemzés vezet be és egy korabeli illusztráció, mely a heidelbergi nagy képes és a weingarteni képes kézirat miniatűrjeinek facsimile-kiadásai után készült. A költemények kiválogatása gondnal és ízléssel történt a legszebbek és legismertebbek szemmel tartásával. A fájó szerelem, a szív választottja iránt érzett mélységes hódolat, a csalódás fájdalma vagy a szerelem boldogsága szólnak hozzánk sokféle változatban, illúziókeltő tolmácsolásban. A fordítás főérdeme, hogy hű és pontos. Még a versformához is ragaszkodik, hogy a költemények ezzel se veszítsenek eredeti, ódon hangulatukból. — A másik antológia Bakóczy Károly fordításában a német költészet jóval nagyobb területét öleli fel. Dietmar von Aisttói Franz Werfelig mintegy százhusz költőt szálaltat meg vagy négyszáz versben. A tájékoztató bevezetésben helyesen jegyzi meg a fordító, hogy könyve az eddig megjelent német antológiák között a legtöbb verset foglalja magában. Természetes, hogy ekkora teljesítménnyel már nem találkozzunk minden esetben tökéletes műgonddal s a költemények kiválogatásában kellő tervszerűséggel. A fordító élt a szabadság jogával s inkább ötletszerűen, a versolvasás nyomán támadó hangulat hatása alatt kapott bele egyik, másik vers fordításába. Ez a magyarázata annak, hogy a kiválogatásban nem mindig az irodalmi érték szempontja volt az irányadó. A fordítások általában sikerültek; vannak köztük igen hangulatos, lendületes átültetések. Úgy tapasztaltam, hogy az elbeszélő költemények s a csattanós végű vidámhangú versek jobbak, mint a nagyobb elmélyedést igénylő gondolati versek és hangulatképek. Az eredeti versformától gyakran eltér, többször indokoltan, sokszor anélkül, hogy a fordítás értékben nyert volna. Kár, hogy a sok száz adatot felölelő költői termékek között nem adott egy-két ízelítőt a fiatal költőgárda írásából. Haitsch Ilona.

Jelentés a kalocsai növendékpapság Szent Agoston-Egyletének 1934—35. évi működéséről. Kalocsa, 1935. 52 l.

Az évi beszámoló szokásos anyagán kívül közelebről érdekel bennünket két dolgozat, melyek a tisztesmultú Magyar Iskola történetét méltatják: 1. Erdey Ferenc: Köszöntő. 2. Kiss Gábor: A Szent Agoston Egylet története 1867—1934. Kiss levéltári adatok alapján tömör összefoglalásban ismerteti az Egylet működését. A Magyar Iskola első korszakának (1840—1857) történetét két évvel ezelőtt írta meg Kiss (l. Irod., 1934, 153. l.). Akkori ismertetésünkbe sajtóhiba csúszott be: nem Szerényi Dániel, hanem Berényi (Herdlein) Dániel neve ismeretes a Magyar Iskola régi költői közül. T. K.

F O L Y Ó I R A T O K S Z E M L É J E

(Folyóiratok és hírlapok irodalomtörténeti vonatkozású cikkei. Munkatársak: Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Brisits Frigyes, Timár Kálmán.)

I. Folyóiratok.

Akadémiai Értesítő. — 1935. évf. okt.—dec. Berzeviczy Albert beszédei: Megemlékezés Pázmány Péterről (1935. X. 7); néhai *Kozma Andor stremlékének* felavatásakor (1935. X. 13). — Szász Károly: *A Vojnits-bizottság jelentése*. A bizottság a M. T. Akadémia Vojnits-érmével való kitüntetésre az 1934. jan. 1-től 1935. aug. 31. közti időközben előadott darabok közül Szuányi Miklósnak Aranybástya c. színművét ajánlotta. — Lenhossék Mihály üdvözlő beszéde *Berzeviczy Albert akadémiai elnökké választásának harmincadik érfordulóján* (1935. XI. 27). — Az ünnepelt válasza.

Budapesti Szemle. — 1935. évf. 11. sz. Berzeviczy Albert: *Megemlékezés Pázmány Péterről* és a Tudományegyetem 300 éves fennállásának ünnepéről. Ünnepi beszéd. — Kornis Gyula: *Pázmány személyisége*. (I.) Az egyéniség az embernek veleszületett, ösztönös lelki alkata, a személyiség ellenben az időfelettinek érzett értékeket felelősségérzettel megvalósító egyéniség. Pázmány személyiségének a katolikus vallás értékérzése mellett másik kútfeje: igaz magyarsága. Politikai értékfelfogásának sarkalatos alapelve a béke. Személyiségének tragikus vonása, hogy élete nagyrészt háborúskodás, vagy az ettől való aggodalom közepett telik el. — Bán Aladár: *Järvenhaus Arvi magyartárgyú regényei*. Järvenhaus (sz. 1883.) első magyartárgyú regénye a Maahantula (1931.), a magyar honfoglalásról, második műve, a Savuava maa (Füstölő ország), pedig a mohácsi vész koráról szól. Rákóczi korát tárgyaló történelmi regénye most készül. — Haraszthy Gyula: *Négy új magyar regény*. Babay József: Rózsafabot, — Kodolányi János: Feketevér, — Matolcsi Andor: Valaki jön... — Sárközi György: Viola c. regényének bíráló ismertetése. — 12. sz. Kornis Gyula: *Pázmány személyisége*. Pázmány államférfiúi személyiségébe nem fonódik bele a barokk-korszak szófinomkodó, de álnok machiavellizmusa. Politikai sikereinek egyik alapja mély emberismerete. Személyiségének egyik legfőbb erkölcsi vonása: feltétlen nyíltsága és őszintesége. Pázmány rendkívüli tehetségű egyház- és államférfi volt, akinek személyiségében az eszmények: a katolicizmus és a magyarság megújulásának élettartalma egybeesett egész lényének akarati irányával. Személyiségének kiemelkedő vonása még mély életbölcseisége. Altalában élete hasonló volt a sibilla-könyvekhez: minél kevesebb maradt belőle, annál drágább lett. Teremtőereje a korral nem csökkent, hanem növekedett. Nagy kortársa, a francia Richelieu és a magyar bíboros egy pontban azonos szelleműek: a műveltség erejébe vetett hittől átítatott kultúrpolitikában. A XVII. század nagy francia szónokával, Bossuet-vel összehasonlítva szembetűnő különbség, hogy Bossuet nagy költő anélkül, hogy a költői képzelet szabadságával visszaélne, Pázmány nagy logikus, anélkül, hogy mesterkelt logikai műfogásai volnának. Pázmány személyiségéből ma is termékeny történetformáló energiák sugároznak: az ő fényes példája mutatja, hogyan kell válságos időkben a nemzet sorsának jobbrafordításán csüggedetlenül gondolkodni és önzetlenül cselekedni. —

Szász Károly: *Arany* (ünnepi beszéd 1935 okt. 22-én). Az írók ne utánozzák, hanem kövessék Aranyt, s a közönség ne elégedjék meg Arany kegyeletes emlegetésével, hanem olvassa szorgalmasan műveit. — Bán Aladár: *Vikár Béla Kalevala-fordításának új kiadása*. Vikár Béla fordítása elismerést érdemel, de szükséges lett volna a kötetet kiegészíteni a tudomány mai színvonalán álló bevezetéssel. Kosztolányi finom megfigyelésekben gazdag bevezető cikke ezt a hiányt nem pótolja. — Schaffer Károly: *Néhány idegorvosi megjegyzés Zarek Ottó „Kossuth“-járól*. Miután Zarek Széchenyiben szakszempontból helytelen, nem találó lelki betegséget vélt találni, érthető, hogy Széchenyre hibás kiindulópontjánál fogva tett megállapításai sem illenek.

1936. évf. 1. sz. Kéky Lajos: *Arany János első koszorúi*. „Az elveszett alkotmány“ és a „Toldi“ eredeti kézirataira vonatkozó érdekes adatok és szövegvizsgálatok. — Császár Elemér: *Újszerű kép a hatvanas évek irodalmi viszonyairól*. Előd Géza: Zilahy Károly, a hatvanas évek irodalmi ellenzékének vezére c. könyvének tanulmányszerű bírálata. — Zarek Ottó válasza Kossuth-könyvének bírálatára és Balogh Jenő filelete. Zarek írja: „Nem állítom, hogy én festettem az akkori Magyarországról az egyetlen és minden tekintetben helyes képet. De arra igényt tartanék, hogy oly könyvet írjam, mely Magyarország mellett foglal állást...“ Balogh Jenő szerint: „Zarek Ottó úr könyve lehet a világnak legkitűnőbb műve, akkor is Széchenyre s mellette néhány más jellemes és jelentékeny magyar államférfira nézve sértő és sajnálatos“.

Debreceni Szemle. — 1935. évf. 7. sz. Csüry Bálint: *Gombocz Zoltán*. Kegyeletes megemlékezés a mult évben elhunyt jeles nyelvtudósról. — Dezső Gyula: *A drámaíró és jogász Katona*. Széjjegyzetek a „Lucaszéke“ c. szindarab jogi vonatkozásai kapcsán. „Katona József drámáiban adja maradéktalanul önmagát: a halhatatlan költőt és a rövid pályáján is feledhetetlen emléküvé lett nagy jogászt.“ — L. Ujvári Lajos: *Arany és Musset*. Arany Jánosnak egyik 1851-ben írt költeménye, „A dalnok bűje“ erősen érezteti Musset híres versének, a *Nuit de Mai*-nak hatását. Mindkettőnek alaptémája a költő szívét gyötrő bű, mely fájóbb, kétségbeejtőbb, semhogy dalba szakadhatna. Az egyik is, másik is elnémul a még nagyon friss fájdalom súlya alatt.

Egyetemes Philologiai Közlöny. — 1935. évf. 10—12. sz. Waldapfel József: *Katona József és a filozófia*. Nehéz volna bizonyítani, hogy Katona Rousseau gondolatvilágát munkáiból közvetlenül ismerte meg, mégis valószínűnek látszik nála, lírikus korszakában magának a francia írónak ismerete. Katonának Fichtétől és Schellingtől kiinduló gondolkodásban való otthonosságát oly költemények is gyaníttatják, amelyek látszólag csak egyéni, sőt kivételes lélekállapot elmélyedő kifejezései. Annak a szellemnek is, amely a felvilágosodással való leszámolás végeként a filozófiában Schopenhauernél jut erősen lírai fogantatú kifejezéshez, egyik világszerte legnagyobb megszólaltatója a költészetben Katona, kongeniális társa Byronnak és Leopardinak. — Horváth Endre: *Görög históriás ének Mihály rajdáról*. Jorgosz Palamidisz krétei származású, újjörög költő Osztroiban, 1607-ben írt históriás énekének részletes ismertetése. — Clauser Mihály: *A Radnótfájai kézirat epitaphiumairól*. Adatközlés. — Hankiss János: *Beszámoló II. (amszterdami) irodalomtörténeti kongresszusról*. Amszterdam a kongresszust rendező bizottság óhajára „az irodalomtörténet korszakait“ tűzte ki tárgyául. Nyilvánvaló volt, hogy az egyes korszakok jelle-

gét nem fogja eldönteni az értekezlet s ismét inkább megtermékenyítő és kiegyenlítő hatása lesz, mintsem perdöntő és irányító szerepe. Magyar részről Hankiss János és Müller Lipót tartottak tetszéssel fogadott előadást. A rendezőbizottság megbízta Hankiss Jánost egy az irodalomtörténeti fogalmakat kollektív munkával meghatározó lexikonszerű kézikönyv elkészítésével. — Vértess O. András: *Bessenyei „Amerikaner“-jének mintája*. Az Amerikaner számos mozzanata Voltaire *Alzire ou les Américains* c. művére vezethető vissza. — Schwartz Elemér: *Pyrker anyanyelve*. Az igazság az, hogy Pyrker magyar faluban magyarnak született s otthon is, meg felsőbb iskolában is magyar mesterektől magyar nyelven szerezte ismereteit; később azonban az élet német környezetbe sodorta s németnyelvűvé tette. — Eckhardt Sándor: *Horváth János: Az irodalmi műveltség megoszlása* c. munkájának bíráló ismertetése. „Horváth János előtt nem ismeretlenek a külföldi irodalomtörténet módszerei, de gyökeres magyarságával mindig megérzi a magyar fejlődésben azt, amit a legnehezebb észrevenni: a sajátosan magyar elemet.“ — Zolnai Béla: *György Lajos: A magyar anekdóta története*. Bíráló. „Dézsi Lajos iskolájából kiemelkedve, ma György Lajos a leghivatottabb képviselője a témavándorlások kutatásának.“ — Zlinszky Aladár: *Juhász Gergely: Klopstock Magyar Utóköra*. Bíráló ismertetés. „Az értekezés szerzője világos képet ad Klopstock hatásának koráról, megállapítva fázisait, sőt megtoldva elődeinek munkáját saját kutatásaival is.“

Erdélyi Helikon. — 1935. évf. 8. sz. I. Szemlért Ferenc: *Jósika Miklós*. Ha minden szigorú bírálat ellenére is Jósika példáját még ma is élő és ható jelenségnek ismerjük el, akkor ezt annak a becslésre-méltó, noha öntudatlan törekvésének köszönheti, amellyel elmaradt nemzetének irodalmát a nagy nyugati áramlatokba igyekezett kapcsolni és történeti regényeinek nemzeti külseje alatt valójában Európa irodalmi törekvéseit akarta átvinni a magyar köztudatba. — 9. sz. Thurzó Gábor: *Tóth Árpád*. Élete végeig nem tudott megszabadulni egy szelíd irodalmiakodó póztól, a parnasszien örökségtől. Verseit írta, faragta... de sohasem engedte teljes vadságában... kiforrni szenvedéseit. Pedig töredékeiben... ez a Tóth Árpád él: a vad erő, a mérhetetlen szenvedések hőse. — Ligeti Ernő: *Az élő Kossuth Lajos*. Jegyzetek Hegedüs Loránt: Kossuth Lajos és Otto Zarek: Egy nép szerelme c. könyvéhez. Hogy Kossuth volt az, aki legközvetlenebbül tudott kapcsolatot teremteni a hajdani magyar politikuskok közül a románsághoz, egyetértett velük a föderáció gondolatában is, csak idősebbé teszi a követelményt, hogy az erdélyi új magyar generáció behatóbban ismerkedjék meg a XIX. század e világsíkra emelkedett politikai zsenijével.

Győri Szemle. — 1935. évf. 5—7. sz. Lám Frigyes: *A győri német színészet története 1821—1849*. (II. és bef. közl.) A tárgykorra vonatkozó anyag levéltári kutatáson alapuló, gondos feldolgozása. Érdekes adata, hogy 1846-ban Czákó Végrendeletét Ecker János fordításában és Szigligeti Két pisztolyát (Megerle pozsonyi színigazgató rosszul sikerült német átdolgozásában) is előadták a győri német színészek. — Kristóf György: *Dunántúli tróka — Erdélyben*. Adalék az Erdélyismeret történetéhez. (II. és bef. közl.) Br. Wesselényi Miklós vonzotta Erdélybe 1845-ben egyszerre és együtt a Dunántúl két nagy fiát, Deák Ferencet és Vörösmarty Mihályt. — Jenei Ferenc: *Adalék Lipes Bálint könyvtárához*. Könyvészeti adatok.

Irodalomtörténeti Közlemények. — 1935. évf. 4. sz. Viszota Gyula: *A kortársak Széchenyi Hiteléről.* (III. és bef. közl.) Az egykorú közvélemény levélbeli vagy nyomtatásban megjelent nyomainak és a Hitel-t dicsőítő verseknek tanulmányyszerű ismertetése. (Különlenyomatban is megjelent a Széchenyi-füzetek című sorozatban.) — Fejér Adorján: *Horatius a magyar irodalomban.* (II. és bef. közl.) Olyan korban, amikor a magyar irodalom megfelelő előzmények hiányában idegen minták után indult, Horatius a maga formai tökéletességével nevelője lett a nemesebb ízlésnek, simítója a nyelvnek, mestere a verselésnek. — Hankiss János: *Jókai forráshasználata.* (II. és bef. közl.) Bülau két legfontosabb kölcsöne két póluson mutatja Jókai átfoghatatlan terjedelmű tehetségének rendszerét: a francia legitimizmus és a Győr alatt összeomlott magyar nemesség a mindent meghódító emberi nagyság képével hatott a „Névtelen vár“-ban; a „Hirhedett kalandor“ az emberi gyöngeség és esendőség költészetével fogta meg a szívüket. — Szabó T. Attila: *Az Akadémia könyvtárának egy XVIII. sz.-végi kéziratos verseskönyvéről.* Huszonhat vers közlése egy XVIII. századvégi kéziratos könyv alapján. — Pap Károly: *Sárosy Gyula levele Szakál Lajoshoz.* Adatközlés. — Császár Elemér: *Szabolcska Mihály levelesládájából.* (III. és bef. közl.) Masznyik Endre 2, Medgyessy Piroska, Mikszáth Kálmán, Rákosi Jenő, Vadnai Andor 1—1, Vadnay Károly 6, Wolfner József és Zempléni Árpád 2—2: Szabolcskához intézett levelének, továbbá a költő lelkeszi működéséről szóló bizonyítványnak közlése. — Gulyás József: *Gúnyvers a préda vármegyei urakról és kisasszonyokról.* — U. a. *Petőfi egy melegsztűn barátjáról* (Emödy Dánielről). Adatközlés. — Huszti József: *Horváth János: Az irodalmi műveltség megoszlása* c. művének bírálata. „Horváth könyvének... az a legfőbb érdeme, hogy a művelődési szakoknak (t. i. a magyar humanizmusnak) most már a magyar irodalom fejlődésmenetében való egyedülálló fontosságára is rámutatott. Ő utána a humanizmus nem lehet többé a magyar irodalomnak latinnyelvű anorganikus függeléke, hanem szerves tartozéka, mely az egységes magyar művelődés legszebb kivirágzását, a magyarnyelvű irodalmat előkészítette, számára utat nyitott.“ — Rajka László: *Az erdélyi csillagok* c. munka bírálata. „Kétségtelen, hogy a Helikon írói magasabb irodalmi célokat képviselnek.“ — Gálos Rezső: Ortutay Gyula *Székelv népballádák* c. kiadványának bíráló ismertetése. — „... Sajnálni lehet, hogy a tehetségesnek, képzettnak látszó Ortutay... elnagyolta a dolgát.“ — Kozocsa Sándor: *Irodalomtörténeti repertorium.* (IV. és bef. közl.) Az 1934. évi irodalomtörténeti munkásságának könyvészeti ismertetése.

Kalangya. — 1935. évf. 6. sz. Csuka Zoltán: *Kosztolányi Dezse versei.* „Kosztolányi a huszadik század polgári világának költője: gögös, elzárkózó királyi vár, megtagadása minden rúttnak és szennyesnek, ami körülötte van. Ha valaki egyszer, évtizedek múlva, a mai kor lelkét kutatja ezekben a halállal egyezkedő, gazdag szépségű és sokszor nihilista versekben, egészen közelről érzi meg ennek a kornak lehelletét.“

Katolikus Szemle. — 1935. évf. 11. sz. Alszegehy Zsolt: *Eletrajzi regények.* Mohácsi Jenő Lidércke és Mészöly Gedeon Földiekkel játszó c. regényének bíráló ismertetése a műfajra tartozó becses észrevételekkel.

Korunk Szava. — 1935. évf. 22. sz. Jankovich Ferenc: *Az irodalmi műveltség megoszlása.* Horváth János ílcímű új könyvének bírálata. „Horváth

János műveltsége franciás tekintet magyar szemekkel. Írásmodorában a magyarság minden ereje és eleganciája, súlya és kelleme együtt van.“

Koszorú. — 1935. évf. II. köt. 1. sz. Császár Elemér: *Szeptember végén*. Petőfi költeménye lélektani indítékainak magyarázata. — Juhász Gyula: *Mikes*. Szonett. — Surányi Miklós: *Egyedül vagyunk*. Részlet egy készülő Széchenyi-regényből. — (bb.): *A „költő“ visszaugat*. Tiltakozás az ú. n. „östehetségek“ indokolatlan ünneplése ellen.

Literatura. — 1935. évf. Dec. 15. Ugron Gábor: *A magyar írók gazdasági helyzete*. A magyar író helyzete ma ugyanaz, ami évezredek óta az íróké: küzdelem a gazdasági helyzettel. A világ szociális érzése idővel talán intézményesen kísérli meg az íróvédelem biztosítását. — Rónai Mária: *Surányi Miklós Széchenyi Istvánról*. Beszélgetés Surányi Miklóssal Széchenyiről írt (Egyedül vagyunk c.) regénye megjelenése alkalmából.

Magyar Nyelv. — 1935. é. f. 7—8. sz. Kemény György: *Vályi András egyetemi előadásainak planuma*. Vályi halálának 133. évfordulóján a köztudatba átment irodalmi véleményt Vályi javára legalább részben módosítanunk kell. Nyelvészeti munkássága, hangoztatott és írásban megrögzített elvei kifogásolhatók ugyan, de mint nyelvtanító az egyetemen is megállta a helyét. — Pais Dezső: *Jegyzetek Anonymushoz*. Szemelvények a szerzőnek a középkori magyar történet kútfőinek nemsokára megjelenő kiadása számára készült magyarázataiból.

Magyar Szemle. — 1935. évf. 4. sz. (Dec.) Győry János: *Ifjú nemzedékünk írói modora*. Ifjú nemzedékünk nem ír, hanem szerkeszt. Ahogyan az írás helyére a szerkesztés került, éppen úgy szorította ki a nagylelékzetű kompozíciót a könnyed publicisztika. Az irodalompolitika és tudománypolitika ma már nagyobb szerepet játszik a nemzet életében, mint maga az irodalom és a tudomány. Politizáló hajlamaink mellett másik súlyos jellemvonásunk az az állandóan szorongó lelkület, amellyel függetlenségünket szoktuk féltetni. A legjellemzőbb példát erre Ady Endre és Szabó Dezső adták. Írói magatartás dolgában Németh László Szabó Dezső utódának tekinthető. Németh László honosított meg egy új műfajt, az ú. n. tudományos önkifejezést. E műfaj nemrég talált szilárd otthonra Kerényi Károly „Sziget“-ében. Kerényi voltakép a tudományt akarja összeegyeztetni a művészettel. Társaságának tudományos módszere a frankfurti iskola jegyében áll, inspirációjuk pedig a George-kör görögség-kultuszára megy vissza. Ez nem volna baj, de kétséges, hogy a George-kör közönség-szméje és az eugenika gondolata rokonszenves lesz-e a magyar közönségnek. Ami a fiatal gárda stílusát illeti, itt igen nagyfokú nivellálódás észlelhető. Fiataljaink körében ma már egyik sem lát elvi ellentétet pl. a Nyugat és a Napkelet között, hanem szívesen szerepel egyidőben mindkét lap hasábjain. Szembetűnő, hogy Ady nemzedékének csupán néhány stílusbeli fordulattát konzerválták, míg a mondatszerkesztés és vonalvezetés dolgában oly hagyományokhoz tér vissza, melyeket konzervatív intézményeink őriztek meg. A régebbi jobb- és baloldali vitát legutóbb felváltotta a Nemzedékvita, amely Babits M. és Halász Gábor közt folyt le a Nyugat hasábjain. Halász szemére vetette Babits kortársainak azt a makacsságot, amellyel ők állítólag még mindig részt kérnek az irodalom irányításából. Babits szerint pedig: „Ez a nemzedék lázad, mert nem tud belenyugodni abba, hogy nincs miért lázadnia.“ Egyes jelek igazolják Babits álláspontját. A közvetlen mult tagadása azonban jelen van, de inkább bizonyos

kiválogatási eljárásban nyilvánul meg és nem alakítja át ifjú íróink lelkületét sem állandóan támadó attitűddé, sem forradalmi magatartássá. — L. Ujváry Lajos: *Mai gyermekirodalmunk*. A századforduló gyermekirodalma még a kiegyezés utáni kor derűs éleslátásában gyökerezik. Az írók kíméletből elhallgatják a veszedelmeket. Szerintük az élet gondja, baja a felnőttékké. A megújódás folyamatát a háború kitörése indította meg. Gyermekirodalmunk válságba került. Voltak, akik a háborútól független témákkal igyekeztek a gyermek figyelmét a nagy kérdésekről elterelni. Az idők parancsa elől azonban nincs menekvés. Végre mégis a téma maradt a győztes. Móra Ferenc már a háborúelőtti műveivel is az új szemlélet úttörőjének mutatkozik, a szemléletváltást azonban Benedek Elek könyve érezteti. Még kevésbé félnek az új témáktól a zűrzavaros idők újabb ifjúsági krónikásai (Gombos Albin, Blaskó Mária, Tamás István, B. Czeke Vilma). A romantikus szemlélet lehiggadása a témakör kiszélesedésére vezet (Temesy Győző, Velősy Elek, Atányi István, Palotay Boris). Az újabb művekben mintha meg akarná osztani gondját a gyermekkel. Realizmusra törekvés mellett bizonyít e pozitívumokon kívül egy negatívum is: a történeti regény és elbeszélés csaknem teljes hiánya. A magyar történeti tárgyú ifjúsági regény első fecskéje: Méreyné Juhász Margit őstörténetünk ködös messzeségbe világító korrajza nemrég jelent meg. A háború utáni gyermekirodalmat a régivel szemben a témában és szemléletmódban jelentkező realizmus jellemzi. A legfeltűnőbb jelenség, hogy az eszmény megtestesítői majd egy szálig gyermekek. Nem a felnőtt gyámolítja a gyermeket, hanem inkább ő szorul rá a gyermek pártfogására. A századforduló irodalma büszkén hirdette: Légy méltó utódja apádnak! A más csalódottan, kiábrándultan int: Okulj sorsomból! A gyermek az új magyar ifjúsági irodalomban a beteg világ orvosa. Az új gyermektípus jellemző vonása, hogy jóval talpraesettebb, önállóbb, mint századvégi elődje a gyermekirodalomban. Az adott szó szent. Országhatárok, vagyon- és rangkülönbség nem vonnak választalat közéje és társai közé. Olyan közösség tagjának érzi magát, melynek iratlan törvényeit minden társa szívében hordja. Ezt a meggyőződését a tapasztalat érlette meg benne. (Belgiumi, hollandiai utazások, cserkésztaborozások stb.) Nincs benne semmi beteges becsvágy: önmagában keresi és találja élete értelmét. A reális szemlélet és vakító eszmény e beszédes ellentétén kívül nagy újsága napjaink gyermekirodalmának a formanyelv megváltozása. A ma ifjúsági írója mélyebben ismeri a gyermeklelkét, mint elődje. A századforduló írója is sejtette pl., hogy a gyermeket elidegeníti az oktató, fölüeny hang, a mai író mint ténnyel számol e mozzanattal s habozás nélkül kiveti művéből az effélet. A modern magyar ifjúsági író embernyimberszámba veszi a gyermeket s a lehetőséghez képest teljesíti is olvasója igényeit. Honnét a gyermek igényeivel való fokozott törekvés? Onnét, hogy a gyermek értéke a századforduló óta óriásit nőtt a szemünkben. Utolsó mentsvárunk ő, a végső sugár, mely még szabadulást ígér. A gyermekirodalom valóban nemcsak a gyermeké, hanem a miénk is. Benne lappang a kor lelke.

Magyar Zsidó Szemle. — 1935. évf. 1—6. sz. Goitein György: *Móra Ferenc és a zsidóság*. Móra F. gyakran foglalkozott írásában a zsidósággal. Allítólag azért szerette a zsidókat, mert „meglátszik rajtuk a sokezeréves kultúra”. — Zsoldos Jenő: *Kazinczy Ferenc és a zsidóság*. Általában nem a bibliai stíluselemek, a lírai hangulati pillanatok szóárnyalatai élednek újra Kazinczy költői-prózai műveiben, hanem a bibliai alakok, a szimbolikus életpezisodok, a

történeti események és a szállóigeszerű kijelentések. — 6—12. Csetényi Imre: *Deák Ferenc és a zsidókérdés*. Deák F. a zsidóság ügyében több ízben latba vetette befolyását. Mikor a zsidóság két táborra oszlott, a vallásszabadsággal összeegyeztethetetlennek találja, hogy együvékényszerítsék a két csoportot, közös vezetés alá. Ezt az álláspontot vallották a képviselők is. Így történt, hogy 1871-ben Pauler kultuszminiszter jóváhagyja az orthodox szervezeti szabályzatot is. — Takács Pál: *Ady Endre bibliaátása*. (Vázlat.) Ady a magyar irodalomban az első profán költő, aki költeményeinek számottevő részét a Bibliára építi. Isten-látása legérzékenyebben három csoportra tagolható; ezek: a gyermeki Isten, a végzet-Isten, a prófétai Isten. — Zsoldos Jenő: *Jób könyve a XVIII—XIX. századforduló magyar irodalmában*. Jób könyve magyar történetének és hatásának három korszaka van: 1. historiai-moralizáló (XVI—XVII. század); 2. teológiai esztétizáló (a megújulás korának irodalma); 3. lírai-szimbolizáló (új magyar költészet). Kétségtelen, hogy a XVIII—XIX. századforduló magyar irodalma a héber költészet kérdéseiben Lowth és Herder munkáján tájékozódik. A romantika ismét jogaiba iktatta a biblia költészetét s az új életre lendült tárgykörnek figyelemnyaga lett: Jób könyve is.

Mult és Jövő. — 1935. évf. 11. sz. Farkas Imre: *Vers Kiss Józsefhez*. — Móricz Zsigmond: *Pap Károly*. A cikk szerzője szerint Pap Károlynak „Megszabadítottál a haláltól“ c. regénye „korunk egyik legnagyobb alkotása“.

Napkelet. — 1935. évf. 11. sz. Kornis Gyula: *Pázmány Péter szobránál*. Mélyenjáró, tömör ünnepi megemlékezés. — Katona Jenő: *Mikszáth Kálmán*. Írásaiban mindig érződik az emberi lélekzés valódi ritmusa. Ezért inkább sikerülnek humoros életképei, adomás elbeszélései, mint a bonyolultabb beszédek vagy éppen regények. — 12. sz. Gogolák Lajos: *Szlovenszkói magyar irodalom problémái*. A kisebbségi irodalom társadalmi funkció is. Szlovenszkói magyar életében még mindig az európai műveltségű egyéniség a legdöntőbb valami, ezért nem lehet a szlovenszkói magyar irodalom kizárólag „népies“ vagy „kollektív“, hanem urbanus és európai. A „harmadéves“ Szvatkó Pál fejtegetéseiben állandóan visszatérő kérdés: mi lesz a várossal, mi lesz a műveltséget hordozó középosztállyal. A „húszéves“, új nemzedék teoretikusa, Borsody István előtt már az a probléma, vajjon lesz-e magyar középosztály. A szlovenszkói fiatalok két nemzedéke tehát érzi már önmaga sorsán a mesterségesen szított ellentétet urbanizmus és népiesség között: város és iskola nélkül nincs műveltséget hordozó és fejlesztő középosztály. Ennek megmentése fontos szociológiai feltétele a magyar irodalomnak. — Hajnal István: *Az ősmagyar rovásírás új tudományos megvilágításban*. (Németh Gyula idetartozó kutatásainak összefoglaló ismertetése.) A magyar rovásírás a türk írások egyik válfaja. A türk írások inkább csak a mássalhangzókat jelzik s így a magyar rovásírás fejlettebb fokot jelent, bár még nem jelez minden magánhangzót. Használata elterjedt volt s ez szervessé tette a társadalmasodás állandó mozgalmait és elősegítette a nyugati kultúra gyorsabb befogadását. — Boldizsár Iván: *Magyar Néző*. A Gál Istvántól szerkesztett Apollo, a Pozsonyi Lászlótól szerkesztett Vigilia és az Ortutay Gyulától szerkesztett Magyarságtudomány első évfolyamának kritikája. A három folyóiratot elsősorban az jellemzi, hogy tárgyilagosak, higgadtak és talán túlságosan józanok. A Vigilia célja, hogy bekapcsolja a magyar katolikus megújulást az egyetemes katolikus kultúrközösség áramába. Az Apollo a nagy európai humanista hagyományok jegyében

új, emberibb Közép-Európáért s benne boldogabb Magyarorszáért akar dolgozni. A Magyarságtudomány jelentősége a magyar és a dunavölgyi önismeret szempontjából ma még föl nem mérhető.

Pannonia. — 1935. évf. 7—8. sz. Timár Kálmán: *Dunántúli magyar kódexek sorsa.* (I.) A magyar kódexek vándorlása a XVI. században s részben még a XVII. század elején is egybeesik a magyar apácák vándorlásával. A kódexirodalom újabbszázadi kiadásait forgaiva, a szűkszavú bevezetések nem mindig nyújtanak kellő tájékozást arról, hogy mennyi viszontagságon ment keresztül egy-egy kéziratot könyv keletkezésétől fölfedezéséig s kinyomtatásáig. E hiányt igyekszik pótolni a címben írt dolgozat: a dunántúli eredetű vagy vonatkozású magyar kódexekre nézve. (Keszthelyi-, Kulcsár-, Lányi-, Pozsonyi-kódex.) — 9—10. sz. Halasy-Nagy József: *Wesely Ödön emlékezete.* Emlékbeszéd a pécsi egyetem egykori tanáráról. — Kardos Tibor: *A magyar humanizmus kezdetei.* (I.) A humanizmus tulajdonképeni megindulása nálunk csak Nagy Lajos halála után következett be és Mária királyné uralkodására esett. Az előkészítésben nagy szerepre jutott a Bolognából, Padovából, Nápolyból, Prágából és főképp Petrarca velencei köréből eredő szellemi hatásnak. — Gálos Rezső: *Amade László Grácban.* (Részlet készülő életrajzából.) A Gyöngyösi föllendítette hagyományokat Amade László divatos olasz vagy legalább olaszos dallamok példájára gráci dalaival törte át először. — Timár Kálmán: *Dunántúli magyar kódexek sorsa.* (II.) A Kinizsi Páltól és Magyar Benignától alapított nagyvázsonyi pálos-kolostor volt a pálos-eredetű magyar kódexek kiröpítő fészke. Itt készült: a Festetich-kódex, Czech-kódex s a Gömör-kódex egy része. Valószínűleg pálos-eredetű a Peer-kódex s az eredetileg hozzátartozó Csizio is.

Protestáns Szemle. — 1935. évf. 11. sz. Juhász Géza: *A szépség kora.* (Vázlat a magyar reneszánszhoz.) Kazinczyék úgy tudják, hogy az ő korukig Gyöngyösnél különbet nem termett a magyar ugar. Azóta visszakerültünk a természetes virágokhoz s „ma úgy tekintünk a XVI. századra, mint irodalmunk egyik legnagyobb korszakára. — S. Szabó József: *Tompai Mihály Geniusa.* Adatok a Tompától megénekelte Csebi Pogány Karolináról. — 12. sz. Máté Lajos: *Apróságok Baksa Sándor és Szabolcska Mihály életéből.* Adomaszerű esetek. — Vajthó László: *Az ötvenéves Kosztolányi.* Kosztolányi költészete önmaga vérmérsékletéből, szellemiségéből született s ennek legmélyebb húrjai eredetien zengenek, másodrendű verseket illetőleg pedig a hatás is másodrendű kérdés. Muzsikának, rimnek nála döntő szerepe van; az a költő, kinél a forma akárhányszor tartalom is s amit a szavakon túl érzünk, csupán a felszín tükröződése. Kosztolányi nagy művész: a magyar impresszionista költészet legdúsabb kincsű, legértetebb nyelvű képviselője.

Református Élet. — 1935. évf. 42. sz. Magyar Illés: *Szekfü Gyula és a jezsuiták.* Szekfü Gyula nagyszabású történetíró. Azonban... olyan fénytörésű szemüveg nőtt rá a lelkére, amely minden római tényt megnöjtet és minden protestáns dolgot megkicsinyít.

Szegedi Füzetek. — 1935. évf. 5—9. sz. Zolnai Béla: *Szóhangulat és kifejező hangráltozás.* (II.) A szerző nyelvestétikai tanulmányának e folytatása főképp azt vizsgálja, hogy a nyelv akusztikai jelenségeit mennyire befolyásolja a szók jelentése. Érdekes e részben, hogy bizonyos hangzásbeli hatások csak egy nyelven belül érvényesülnek. A beszéd ösztöne minden eszközt fölhasznál, hogy

a jelentésen és jelentéshangulatokon fölül is hangzásbeli változatokkal hangulati különbségeket éreztesen.

Debrecen. — 1935. évf. 294. sz. Csűrös Ferenc: *Debrecen színművészete*. Debrecenben az első nyilvános színelőadás 1798 aug. 11-én volt. 1836-ban egy ideig Arany János is tagja volt a színtársulatnak. Márc. 3-án az Ördög Róbertben lépett fel először. Összesen 22 ízben játszott. Legnagyobb szerepe a Végkedvű Mihály c. debreceni vonatkozású darabban volt; ekkor Biczó István szenátort játszott. Petőfi is tagja volt (1843/4 telén) a társulatnak. Az állandó színházat 1865 okt. 7-én a Bánk bán előadásával avatták fel. Jeles művészgardájának eddig leghíresebb tagja Blaha Lujza volt. 1920-tól Kardoss Géza vezeti a színházat. — Kardos Albert: *Csokonai superintendense, Szabolcska püspöke*. Megemlékezés Csokonai 1795-ben elhunyt pártfogójáról és a tiszteletére készült üdvözlő versről és Révész Bálintról, meg az ő tiszteletére készült ünnepi költeményről.

II. Hírlapok.

Debreceni Független Ujság. — 1935. nov. 17. Kardos Albert: *Szabolcska és Ady Csokonai-kultusza*. Szabolcska 1891-ből való („A tihanyi echohoz” formájában írt) „Ének Csokonai Vitéz Mihályhoz” és „Strófák Csokonai százados ünnepére” (1905) c. verseivel hódolt nagy költő-elődjé emlékének. Közülök az első a Csokonai-kör 1894. évi évkönyvében, az utóbbi pedig „A magam ösvényén” c. verskötetében jelent meg. Ezeken kívül van még egy állítólag kevésbé sikerült tréfáshangú, Csokonai-vonatkozású verse is. Ady „A magyar Pinodán”-ban, továbbá „Vitéz Mihály ébresztése” c. ódájában és egy 1908-ból származó költeményben emlékezik meg a jeles debreceni költőről.

Magyar Hírlap. — 1935. XI. 10. Vikár Béla: *Ady Endre elindul Nagyváradról*. Visszaemlékezés. — Dec. 25. Kaszás Endre: *Ady Endre a nagyváradi Szigligeti-Társaságban*. Adatközlés. (Levél 1900 IX. 2-ről; kérvény a „Még egyszer” c. verskötet kiadása érdekében.) — Károly Sándor: *Fábián Gábor különös élete*. Megemlékezés a jeles műfordítóról az aradi Horatius-ünnep alkalmából. — Kelen István: *Magyar könyvek Hollandiában*. A magyar könyv híressé vált egész Hollandiában. A magyar író itt népszerűbb az angolnál.

Magyarság. — 1936. évf. 4. sz. Gagyí Jenő meghalt (1880—1936). Hosszabb napihír és életrajz a január 4-én elhunyt író elhunytá alkalmából. — 5. sz. *Eltemettük Gagyí Jenőt*. Napihírszerű tudósítás az elhunyt jeles közíró végtisztességéről. Lendvai István búcsúztatóbeszéde. — *Lambrecht Kálmán meghalt*. Nekrológ. — 6. sz. Galamb Sándor: *Géczy István*. Megemlékezés a január 8-án 77 éves korában elhunyt, ismertnevű színműíróról.

Pester Lloyd. — 1935. évf. 279. sz. (N. n.): *Englischer Lob ungarischer Dichter*. Napihírszerű tudósítás arról, hogy Watson Kirkconnel, a Winnipegi Manitoba-Egyetem tanára egyik újabb könyvében a magyar költészetről szólva, elismerően emlékezik meg Petri Mór lírájáról. — Dec. 25. Michael Babits: *Der Dichter Vörösmarty in unserer Zeit*. Vörösmarty már 1844-ben fölvetette korunk legidősebb kérdését, hogy mi értelme van az egész kultúrának, ha a legtisztábban látó szellemek sem képesek az emberiséget a romlástól megóvni. De noha költőnk kétségbeesése olykor megrázó formában szólal meg, mégsem mondható pesszimistának, mert a jobb jövőben való hite is hasonló erővel jut kifejezésre.

Pintér Jenő a szegedi egyetemen. — Előadása Imre Sándorról.

Pintér Jenőnek a szegedi egyetemen tartott rendes tanári székfoglalója két szempontból marad emlékezetes: fölvetette Imre Sándornak, az első kolozsvári irodalomprofesszornak munkásságát, mint a magyar tudománytörténetnek egyik elintézetlen témáját és alkalmat nyújtott arra, hogy róla — Pintér Jenőről — szó essék tudománypolitikai vonatkozásban.

Pintér Jenőt a szegedi bölcsészeti kar egyhangú ajánlással terjesztette föl kormányzói kinevezésre. Az erre vonatkozó indítványt Sik Sándor szerkesztette meg, rámutatva Pintér Jenőnek el nem évülő tudományos érdemeire. Ezek az érdemek két csoportba foglalhatók. Mint tudománypolitikus, Pintér Jenő 1911-ben — Baros Gyula és Horváth János társaságában — megalapította a Magyar Irodalomtörténeti Társaságot, amelynek — Beöthy Zsolt és Négyesy László után — ő a harmadik elnöke. E Társaság főérdeme, hogy — előadásaiival és az Irodalomtörténet című folyóiratban — először foglalkozott tudományosan a legújabb irodalmi jelenségekkel. Eleinte csak kevesen érezték ennek az új társulásnak szükségét, de csakhamar beigazolódott, hogy egy függetlenebb, szabadabb szellemű, bátrabb és az élettel kapcsolatot tartó folyóiratot nem nélkülözhet a modern magyar irodalmi élet. Mind nagyobbá vált az ellentét a Társaság konzervatív rétege és Pintér Jenő folyóirata között... Közben pedig az Irodalomtörténet lehetővé tette, hogy a magyar irodalomtudomány határai kiszélesüljenek a jelen felé és a multszemlélet lemondja azt a régi sorompót, amely 1882-vel, Arany János halálával, lezárta a történelmet és az utána következő eseményeket tabunak nyilvánította. A megközelíthetetlen, a történelemből kizárt utolsó harminc esztendő egyszerre multtá vált és erkölcsi értékeivel bevonulhatott a jelen tényezői közé. Disszertációk készülhettek a századforduló nagy szellemi forradalmáról, a középiskolába bevonult Ady magyarázata és a modern hírlapirodalom anyaga tudományos ellenőrzés alá került.

Pintér Jenőnek ez a harca nem volt sűrűlódások nélkül. A konzervatív régebbi nemzedék és a hozzájuk csatlakozó epigonok nem nézték jó szemmel, hogy a fiatal folyóiratban olyan nevek szerepelnek, mint Babits Mihály, Schöpfung Aladár, Szabó Dezső, Kosztolányi Dezső, Kassák Lajos. A mai Magyarország reprezentáns szellemiségét egyszerűen száműzte volna a maradi fölfogás. Pintér Jenő azonban folytatta a harcot a haladó magyarságért. Az irodalmi élettel, a tudomány objektumaival szemben a folyton fejlődő, revideáló attitűdöt tartotta egyedül lehetséges állásfoglalásnak. Ennek a leki alkatnak alapsajátsága az elégedetlenség, a szellemi nyugtalanság, az újnak keresése: minden vallásos, filozófiai és kutató élménynek kiindulópontja.

Ez a lélekforma tette képessé Pintér Jenőt arra a heroikus munkára, amely nagy, összefogó, hétkötetes Magyar Irodalomtörténetében előttünk áll. Mikor Pintér Jenő első kötetei megjelentek, legnagyobb virágzását élte a pozitívizmus, a részletkutatás és adatgyűjtés. De a nagy részletmunkák rengetegében a fától nem lehetett magát az erdőt látni. Pintér Jenő rendszert, vezérfonalat vitt ebbe a nagy filológiai chaoszba és szabályozta, mederbe terelte a kutatás

szétfolyó vizeit. A kezdő kutató a részleteredményekhez alig férkőzhetett hozzá, összefoglaló könyv pedig nem volt más, mint a Beöthy-féle milleniumi irodalomtörténet, amely már az egyetemi hallgatók tudományos igényeit sem elégítette ki. Pintér Jenő volt akkoriban a kezdő filológusnak igazi tanítómestere, a kutatás technikájába, bibliográfiájába bevezetője. Az egyetemi oktatás falain kívül állva és az egyetemtől szerénységből előadási jogot sohasem kérve: egyetemi tanár volt már húsz évvel ezelőtt olyan értelemben, hogy összefoglaló munkáiban probléma-történeteivel és az elintézetlen problémákra való rámutatásával valóságos szemináriumi oktatást nyújtott minden kutatónak. De vezérfonala lett Pintér Jenő nemcsak az egyetemi és tudományos pályára készülő ifjúságnak, hanem maguknak az egyetemi előadóknak is. Az ő nagy munkája tulajdonképpen a legteljesebb egyetemi előadás-anyag, úgyhogy ebből a szempontból szinte nem is lehet tudni, hol végződik Pintér Jenő egyetemi hatása...

Az a téma, amelyet Pintér Jenő szegedi előadása tárgyul választott, a kolozsvári egyetem legértékesebb hagyományaihoz tartozik. Értékes nemcsak azért, mert a Ferenc Józsefről nevezett egyetem első évtizedeit, hősorát jelenti, hanem azért is, mert néhai Imre Sándorban az erdélyi gondolat szimbolizálódik, az a különleges lelki alkat, amely a tizenhatodik században kezd öntudatra ébredni, amely azóta szakadatlanul kultúrát teremt az ország keleti részein és amelynek továbbélő tüzeit az Alföldön is ápolja a kolozsvári egyetem. Ez az erdélyi önállóság jelenti egyúttal a magyarságnak egyik legtisztább formáját, jelent külön utakon járást és eredetiséget a szó legkonstruktívabb értelmében, modernséget és európai közösséget a magyar hagyományokkal való szerencsés harmóniában.

Imre Sándor része volt annak a szellemi közösségnek, amelyet Erdély fővárosában az ő és Brassai Sámuel, Meltzl Hugó, Concha Győző működése kialakított: spirituális irányú tudományos törekvések, amelyek irodalmunk szemléletében egészen más, filozófiaibb szempontokat érvényesítettek, mint a Budapesten működő Gyulai Pál és Heinrich Gusztáv iskolája. Azt lehet mondani, hogy ha Gyulai Pál szimbolizálta 1872-ben a nemzet élő irodalmi lelkiismeretét, akkor Imre Sándor úttörője volt az összehasonlító irodalomtudománynak és a világirodalomban egyike volt az elsőeknek, akik Walt Whitmann jelentőségét — már Petőfivel párhuzamban — fölismerték; annak az amerikai költőnek a jelentőségét, aki nálunk csak 1917-ben kezdett hatást gyakorolni a legmodernebb költőkre. A modern esztétikai nyelvtudományt is megelőzte Imre Sándor stilisztikai tanulmányaival és megelőzte a modern szellemtudományt a magyar nyelv történetéről írott munkájával, amely nyelvünknek nemcsak alaki, hanem szellemi történetét is adja.*

Zolnai Béla.

A mai magyar közélet szereplői egy angol lexikon tükrében. Néhány hónappal ezelőtt került ki a sajtó alól a következő nemzetközi jellegű lexikális kiadvány: *The international who's who*. London, (1935.) Europa publications ltd. Kis 4-r. (8), 1123. l.

Az előszó szerint: „The international who's who... does not claim to include all those who find a place in the national reference books... but it does claim to include more names and more informations then in any other international reference book of this kind... The compilation has necessitated

* Imre Sándorra von. v. ö. még Széphalom, 1930 : 155; Minerva, 1935 : ; Szegedi Füzetek, 1935 : 91.

both selection and compression... the compilers have attempted to include everyone whose name is known outside his own country."

A fényes kiállítású, hatalmas kötet tehát nem ígér kevesebbet, mint az egész művelt világon ma élő celebritások gondosan megválogatott sorozatát. Hogy ez a válogatás mennyire sikerült — legalább, ami a magyar részt illeti —, ezt minden szónál ékeesszólóbban mutatja a munkában szereplő magyarok következő névsora:

Agai Béla. — Alföldi András, archeológus. — Almásy László, v. házelnök. — Ambrózy Lajos gr., diplomata. — Angyal Dávid, történétíró. — Apor Gábor br., diplomata. — Aprily Lajos, író.

Babits Mihály, költő. — Baghy Gyula, esperantista, költő. — Bakay Lajos, orvostanár. — Balásy Antal, pénzügymin. tisztv. — Balázs Béla, Bécsbe emigrált író. — Balla Ignác, író (Milano). — Balló Ede, festő. — Balogh Artúr, rumén (!) szociológus és hírlapíró. — Balogh Jenő, akad. főtitkár. — Baltazár Dezső, ref. püspök. — Bánffy Miklós gr., magyarul író rumén (!) novellista és színműíró. — Barcza György, diplomata. — Bárczy István, közgazdász és író. — Bárdossy László, diplomata. — Bartók Béla, zeneszerző. — Basch Viktor, bpi születésű francia filozófus. — Beck Ödön Fülöp, szobrász. — Belatiny Albert, kereskedő. — Benedek Marcell, író (1919. egyet. előadó Bp.). — Berzeviczy Albert, politikus. — Bethlen György gr., a rumén m.-párt vezére. — Bethlen Margit, gr., író. — Bethlen Györgyné, gr. — Bethlen István gr., politikus. — Bornemisza Géza, politikus. — Buday Kálmán, orvos. — Bud János, politikus.

Csajthay Ferenc, szerkesztő. — Csáky István gr., diplomata. — Csáky Károly gr., tábornok. — Csánki Dezső, történétíró (mint élő). — Császár Elemér, irodalomtörténétíró. — Csathó Kálmán, író és színműíró. — Csekey István, jogtanár. — Csengery János, filológus. — Csiki Ernő, zoológus. — Csilléry András, orvos és politikus. — Csók István, festő. — Czákó Ambró, filozófus. — Czettler Jenő, politikus.

Darkó Jenő, irodalomtörténétíró (magyarul írt művei a rendes gyakorlat-tól eltérően angolul felsorolva). — Darvas János, csehszlovák magyar író. — Degen Árpád, botanikus (mint élő!). — Demény Károly, zeneszerző. — Dóczy Jenő, író és kritikus. — Dohnányi Ernő, zeneszerző. — Domanovszky Sándor, történész. — Domony Móric, nagyiparos. — Drasche-Lázár Alfréd, diplomata és író. — Drégely Gábor, író. — Dudits András, festő.

Eber Antal, bankár. — Eckhardt Sándor, filológus. — Eckhardt Tibor, politikus. — Ecsedi István, etnográfus. — Egyed Zoltán, író. — Enyedi Béni, bankár. — Envváry Jenő, bibliográfus. — Erdős Renée, költő és író. — Ernst Sándor, politikus.

Fábián Béla, politikus. — Fabinyi Tihamér, politikus. — Faluhelyi Ferenc, jogtanár. — Farkas Antal, Bécsbe emigrált m. író. — Farkas Imre, író és zeneszerző. — Farkas Gyula, irodalomtörténétíró. — Farkas István, hírlapíró. — Fejér Lipót, matematikus. — Feleký Géza, hírlapíró és író. — Fellner Frigyes, nemzetgazdász. — Fényes Adolf, festő. — Fenyő Miksa, író és közgazdász. — Ferenczi Imre, Genfben élő szociológus. — Ferenczi Izso, kereskedelmi szakértő. — Fettesch Nándor, régész. — Fialla-Döri Ottó, közgazdász. — Finácsy Ernő, pedagógus. — Fitz József, bibliográfus. — Fleissig Sándor, bankár. — Fodor László, író. — Fodor Marcell Vilmos, osztrák-amerikai hírlapíró. — Fodor Nándor, hírlapíró. — Földi Mihály, író. — Friedrich István, politikus. — Füst Milán, író.

Gábor Andor, bécsi emigráns író. — Gábor Mór, festő. — Gajzágó László, diplomata. — Gellért Oszkár, író. — Gerevich Tibor, műtörténétíró. — Germanus Gyula, orientalista. — Glatz Oszkár, festő. — Goldberger Leó, nagyiparos. — Gombóc (!) Zoltán, filológus. — Gömbös Gyula, politikus. — Gorka Sándor, biológus. — Gratz Gusztáv, közgazdász és politikus. — Grósz Emil, szemész. — Gulácsy Irén, író. — Gulyás Pál, irodalomtörténétíró. — Györffy István, etnográfus. — Györki Imre, politikus. — Gyulay Tibor, statisztikus.

Hajdu Zoltán, bankigazgató. — Haller István, politikus. — Hantos Elemér, közgazdász. — Harsányi Zsolt, író. — Hatvany Lajos br., író. —

Hatvany Lili br., író. — Haydin Albert, diplomata. — Hegedüs Gyula, hírlap-író. — Hegedüs Loránt, közgazdász és politikus. — Hekler Antal, archeológus. — Helbing Ferenc, műszakértő. — Heltai Jenő, író. — Herczeg Ferenc, író. — Herrman Maximilian és Herrmann Miksa, amaz politikus, emez mérnök (a kettő egy személy!). — Hevesi Sándor, színigazgató. — Hevesi Simon, zsidó teológus. — Hevesy Iván, műszakértő. — Hevesy Pál, diplomata. — Hillebrand Jenő, archeológus. — Hock János, politikus. — Hollós Ödön, bankár. — Hóman Bálint, történész. — Honti Rezső, filológus. — Horváth János, irodalomtörténetíró (angolra ford. könyveimmel!). — Horváth Lipót, bankár. — Horváth Ödön, magyar (helyesen m. születésű) drámaíró. — Horthy Miklós, kormányzó. — Hory András, diplomata. — Hubay Jenő, zenész. — Hunyady Sándor, író. — Huszár Aladár, főpolgármester (!). — Huszár Károly, politikus. — Hutyra Ferenc, állatgyógyász (!).

Ignotus Hugó, író. — Ignotus Pál, író. — Illés József, jogtörténetíró. — Imrédy Béla, bankigazgató és politikus. — Ince Sándor, hírlapíró. — Istvánffy Gyula, botanikus. — Ivády Béla, politikus. — Iványi-Grünwald Béla, festő.

Jászi Oszkár, szociológus. — Johan Béla, orvos. — Jordán Károly, matematikus. — Jungerth-Arnóthy Mihály, diplomata.

Kádár Endre, író. — Kádár Gusztáv, bankigazgató. — Káldy Jenő, bankigazgató. — Kállay Miklós, politikus. — Kálmán Henrik, bankigazgató. — Kalocsay Kálmán, orvos és (esperanto) író. — Kánya Kálmán, diplomata. — Karafiáth Jenő, politikus. — Karinthy Frigyes, író. — Karlovszky Bertalan, festő. — Kármán Tivadar, Aachenben élő m. fizikus. — Károlyi Mihály gróf, író és politikus. — Kassák Lajos, író. — Katona György, berlini m. hírlapíró. — Kaufmann Oszkár, berlini m. építész. — Kéri-Szántó Imre, zenész. — Kenéz Béla, közgazdász és politikus. — Keresztes-Fischer Ferenc, politikus. — Kerpel J., zenész. — Khuen-Héderváry Sándor gróf, diplomata. — Kiss Sándor diplomata. — Kóbor Tamás, író és hírlapíró. — Kodály Zoltán, zeneszerző és folklorista. — Kodolányi János, író. — Kolbenheyer Ervin Gidó, budapesti születésű német író. — Koós Zoltán, bankár. — Korányi Frigyes br., politikus. — Korányi Sándor br. orvos. — Korda Sándor m. filmrendező. — Körmendi Ferenc, író. — Kornis Gyula, filozófus. — Kós Károly, író és építész. — Kósa György, zenész. — Kosztolányi Dezső, író. — Kövesligethy Radó, geofizikus. — Kozma Lajos, művész. — Kozma Miklós, politikus. — Kun Béla, moszkvai m. politikus.

Lajtha László, zenész. — Lakatos László, hírlapíró. — Lambrecht Kálmán, palcontológus. — Lampérth Géza, író. — Lányi Viktor Géza, zenész és író. — László Fülöp Elek, budapesti szül. angol festő. — Latzko András, budapesti szül. osztrák író. — Latzko Hugó, filológus. — Lázár Andor, politikus. — Lechner Jenő, építész. — Lehár Ferenc, osztrák zeneszerző. — Lenard Fülöp német fizikus. — Lengyel Menyhért, Londonban élő magyar író. — Lenhossék Mihály, anatómus. — Lenkey Gusztáv, hírlapíró. — Lesznai Anna, író. — Lichtenberg Emil, zenész. — Ligeti Pál, építész és essayista. — Lipovniczky Pál, hírlapíró. — Lőránt Mihály, Londonban élő hírlapíró. — Löw Immanuel, zsidó teológus. — Lukács György, Bécsbe emigrált filozófus és politikus. — Lukács György, v. miniszter, politikus. — Lyka Károly, műtörténész.

Máday András, magyar származású svájci szociológus. — Magyar Pál, bankár. — Magyar-Mannheimer Gusztáv, festő. — Magyary Antal, diplomata. — Major Henrik, grafikus. — Márai Sándor, író. — Marczali Henrik, történész. — Márkus László, író. — Marton Ernő, rumén-zsidó politikus és hírlapíró, az Új Kelet szerkesztője. — Matuska Péter, diplomata. — Mauritz Béla, mineralógus. — Mayer János, politikus. — Mész László, csehszlovák (m.) költő. — Méhely Lajos, zoológus. — Melich János, filológus. — Meller Simon, műtörténetíró. — Mészáros Gyula, orientalista. — Milotay István, hírlapíró. — Moholy-Nagy László, festő. — Moldoványi Sándor, diplomata. — Monár Antal, zenész. — Molnár Ferenc, Cannesban élő író. — Monoz Miklós, ruméniai m. hírlapíró. — Móricz Zsigmond, író.

Nagy Emil, politikus és publicista. — Navratil Ákos, közgazdász. — Nelky Jenő, diplomata. — Nickl Alfréd, közgazdász. — Nyireo (!) Éva, bibliográfus.

Olgvai Viktor, festő. — Oltay Károly, műszaki egyet. tanár. — Orbán Antal, szobrász. — Osvát Ernő (!), író.

Paál Árpád, hírlapíró. — Pálányi Mihály, budapesti szül. német vegyész. — Pályi Menyhért, m. származású német közgazdász. — Pásztor Árpád, író. — Pekár Gyula, író és politikus. — Pelényi János, diplomata. — Perényi Zsigmond báró, politikus. — Peyer Károly, politikus. — Puky Endre, politikus.

Radó Sándor, pszichológus. — Raffay Sándor, ev. püspök. — Rákosi Mátyás, politikus. — Ravasz László, ref. püspök. — Reinitz Béla, zenész. — Rékai Nándor, zenész. — Réti István, festő. — Roda-Roda Sándor, magyarországi szül. német író. — Róna Zsigmond, meteorológus. — Rózsaffy Dezső, festő. — Rubido-Zichy Iván, diplomata. — Rudnay Gyula, festő. — Rudnay Lajos, diplomata.

Salusinsky Imre, hírlapíró. — Schober Béla, bankár. — Schöpflin Aladár, író. — Scitovsky Albert, diplomata. — Scitovezky Tibor, politikus és bankigazgató. — Serédi Jusztinián György, hercegprímás. — Sipőcz Jenő, főpolgármester. — Stefániai Imre, zenész. — Stein Aurél, angol archeológus. — Stróbl Zsigmond, szobrász. — Szabó Dezső, író. — Szádeczky K. Gyula, rumén mineralógus. — Szalay Gábor báró, postavezérigazgató. — Széchényi Bertalan gróf, a felsőház alelnöke. — Széchényi László gróf, diplomata. — Székács Antal, politikus. — Szekfü Gyula, történész. — Szencs Béla (!), színműíró. — Szenkár Jenő, zenész. — Szily Kálmán, államtitkár. — Szinnyi József, filológus. — Szladits Károly, jogtudós. — Szomory Dezső, író. — Sztéryeni József báró, közgazdász és politikus. — Szüle Péter, festő. — Szüllő Géza, csch-szlovák politikus.

Tabéry Géza, író. — Tahy László, diplomata. — Takács Zoltán, műtörténész. — Tanczos Gábor, diplomata. — Teleki Pál gróf, politikus és geográfus. — Telmányi Emil, zenész. — Tersánszky J. Jenő, író. — Thienemann Tivadar, történetrő (!). — Thirring Gusztáv, statisztikus. — Thomán István, zenész. — Török Béla, diplomata. — Tóth László, hírlapíró és író. — Trikal József, filozófus és teológus. — Turóczi-Trostler József, irodalomtörténetrő.

Ugron Gábor, politikus.

Vágó József, közgazdász. — Vajda Ernő, író (Hollywood). — Vámbéry Rusztem, jogász. — Vanczák János, író. — Varga Yevgenij (Jenő), magyarországi szül. szovjet közgazdász. — Vargha Imre, áll. tisztviselő. — Várnai Zseni, költő. — Vastagh György, szobrász. — Vaszary János, festő. — Végh Gyula, műértő. — Vészi József, hírlapíró és politikus. — Vészi Margit (Mantica báróné), író. — Vida Jenő, iparos. — Villáni Frigyes báró, diplomata. — Voinovich Géza, író.

Walkó Lajos, diplomata és politikus. — Weber Tibor, Londonban élő m. közgazdász és hírlapíró. — Wekerle Sándor, közgazdász és politikus. — Winckler István, diplomata. — Wlassics Gyula báró, jogász és politikus. — Wodianer Andor, diplomata.

Zichy Gyula, érsek. — Zilahy Lajos, író. — Zimmermann Lajos, numizmata. — Zsitvay Tibor, politikus. — Zsolnay Pál, magyarországi születésű könyvkiadó. — Zsolt Béla, író.

Feltűnő kihagyások: Szigeti József, a világszerte ünnepelt hegedűművész. Abrahám Pál, Poldini Ede, zeneszerzők. Turi Béla, Wolf Károly, Rassay Károly, politikusok. Némethy Géza, filológus, Kuzsinszky Bálint, archeológus, Hoffmann Edith, műtörténetrő, Ybl Ervin, műtörténetrő, Solymossy Sándor, folklorista, Németh Gyula, turkológus, Schwarz Elemér, germanista, Pukánszky Béla, Szinnyi Ferenc, Zolnai Béla, m. irodalomtörténészek, akik valamennyien nyugati nyelveken is publikáltak. (Zolnai pláne az *Encyclopaedia Britannica* számára írta meg a m. irodalomtörténetet!), Tormay Cecel, akinek művei több idegen nyelvre, így angolra is lefordítottak stb., stb. Kár, hogy a hatalmas kötet megőrizte a legteljesebb anonimitást s így nem tudjuk, hogy a furcsa szelekcióról kit terhel a felelősség. Az előző szerint, ahol csak tehették, maguktól a fölvevett személyiségektől szereztek be az adatokat; de arról nem beszélnek, hogy ki állította össze magát a listát? Annyi egész bizonyos, hogy sok tekintetben járatlan, vagy egyoldalúan tájékozott ember lehetett! Hogy az ilyen válogatott egybeállítás mindig szükségképp hiányos, az természetes, csak azt nem értjük,

hogy míg nem egy nálunk is alig ismert egyéniség belekerült, olyanok, akik külföldön is szerepeltek s így valószínű, hogy irántuk a külföld érdeklődhetik — kimaradtak! Nem akarjuk hinni, hogy ez az élők lexikona is úgy készült, mint nem egy hasonló magyar vállalkozás, amely az adatgyűjtést az előfizetők gyűjtésével téveszti össze. *Gyalus Istrán.*

Magyar irodalomtörténeti tárgyú előadások a budapesti Rádióban. 1935. év nov. 4. Baróti Dezső: *Dugonics András.* — Nov. 7. Kosztolányi Dezső: *Jókai: A kőszívű ember fia.* — Nov. 8. Horváth János: *A magyar irodalom első századai.* — Nov. 9. Gombocz Endre: *Természettudósok a pesti egyetemen.* — Nov. 28. Waldapfel József: *Katona József, az ismeretlen lírikus.* — Dec. 1. Dóczy Jenő: *Arany János debreceni diákkora.* — Dec. 3. Sik Sándor: *Miért tanulunk magyar irodalmat.* — Baróti Dezső: *A finn-ugor rokonság felismerése.* — Dec. 4. Fest Sándor: *Egy magyarbarát angol utazása 100 év előtt.* — Dec. 8. Kerecsényi Dezső: *Magyar Ezópusok.* — Dec. 9. Németh Béla: *Az ifjú Széchenyi.* — Dec. 12. Szerb Antal: *Bethlen Miklós önéletrajzáról.* — Horváth János: *Magyar renaissance-irodalom.* — Dec. 13. Timár Magda: *Petőfi utazásai.* — Dec. 22. Rexa Dezső: *Gvadányi „Peleskei nótárius“-a.* — Dec. 23. Petőfi „János vitéz“-éről. Benédek Marcell előadása. — Dec. 24. *Enyedi betlehemes játék.* Feljegyezte: Berde Mária. Az énekeket összegyűjtötte Ambrus Géza. Rendező Kiszely Gyula. — Dec. 26. Pukánszky Kádár Jolán: *Budai színház.* — Dec. 30. *Az ember tragédiájáról az ifjúsághoz.* Pintér Jenő előadása. — Dec. 31. Zalai Fodor Gyula: *Pázmány Péter az ifjúság neveléséről.* — 1936. jan. 2. Jónás Károly: *Arany János és barátai.*

Elhunytak.

ADORJÁN DEZSŐ, sporthírlapíró, szül. Nagykárolyban 1877-ben, megh. Budapesten 1935 december 5-én (temetés napja).

AMBRUS ISTVÁN, dr. theol., prépost-kanonok, szül. Vámosmikolán (Hont vm.) 1860 július 29-én, megh. Egerben 1935 decemberében. — 1902 I. 1. szerkesztője lett az *Egri Egyh. Közlönynek.*

BALLA KÁROLY (sállyi és szinyérváraljai), ny. szföv. árvaszéki ülnök, szül. Brassóban 1870 július 9-én, megh. Budapesten 1935 november 29-én. — Előbb szülővárosában, majd Budapesten hírlapíróskodott. Amott a *Brassó és a Brassói Lapok* szerkesztője volt, emitt mint a budapesti Kereskedő Ifjak Társulatának főtítkára 1896—98. X.-ig szerkesztette a *Körlevél* című lapot. Megalapította a *M. Lobogó* és a *Nagymagyarország* c. lapokat. 1895 XII. 1. a székesfőváros szolgálatába lépett s 1912. árvaszéki ülnök lett. — Cikkei: *Budapest, Egyetértés, Hazánk, Magyarország, P. Napló, Tolnai Világlapja, Új Idők, Vas, Ujság* stb. Munkatársa volt Tolnai világtörténetének és világlexikonának. — Regényfordítása: *Három orosz, három angol kalandjai.* (Verne Gyula munkái.) Bp. (1923).

BARTHA GYÖRGY, dr. phil., piarista tanár, szül. Nagykárolyban 1877-ben, megh. Budapesten 1935 október 31-én. — Szegeden, majd Budapesten működött. — Irodalomtört. és esztétikai cikkei: *Torontól* (1900 : 89. sz. Egy

ismeretlen irodalmi kör; 103. sz. Kazinczy és az antik klasszikusok), M. Szemle (1906, Az álmodó lélek). — Munkái: *Fábchich József élete és munkái*. Klny. a M. Sionból. Esztergom, 1899. — *Az illuzióról*. [Klny. a Szegedi Napló, 1903 : 137/44. sz.-ból.] Szeged, 1903. — *Vallásosság a családban*. U. o., 1903. — *Vallásosság az iskolában*. U. o., 1904. — *Szeged Dugonics munkáiban*. [Klny. a Szegedi Híradó, 1905 : 76/82. sz.-ból.] U. o., 1905. — *Alvás és álom*. U. o., 1906. — *M. nyelvtan mondattani alapon* A polg. isk. I., II. o. számára. Budapest, 1907/9. (2 köt. Acsay Istvánnal és Madarász Flóriissal.) — *M. nyelvtan mondattani alapon*. A középisk. I., II. o. számára. U. o., 1907/9. (2 köt. Ugyanazokkal.) — *M. olvasókönyv*. A polg. isk. I. II., o. számára. U. o., 1907/9. (2 köt. Ugyanazokkal.) — *M. olvasókönyv*. A középisk. I., II., III. o. számára. U. o., 1907/9. (3 köt. Ugyanazokkal.) — *Rendszeres m. nyelvtan*. A középisk. III. o. számára. U. o., 1909. (Ugyanazokkal.) — *Stilisztika*. A középisk. IV. o. számára. U. o., 1912. — *Retorika*. A középisk. V. o. számára. U. o., 1913. (Tordai Anyossal.) — *Poétika*. A középisk. VI. o. számára. U. o., 1914. (Ugyanazzal.)

BÜS JAKAB, S. J. r. kat. áldozópap, szül. 1875 december 11-én, megh. Szegeden 1935 november 14-én. — Cikkei az *Alkotmány*-ban, *M. Kultúra*-ban s egyéb katolikus lapokban. Szerk. *A Prézis és a Mária-Kongregáció* című hitbuzgalmi lapokat. — Munkái: *Kalauz a Mária-kongregációk számára*. 2. kiad. Bpest, 1927. — *Lelki tükör*. 17. kiad. U. o., 1933.

DUNAY ÖDÖN, hírlapíró, megh. Budapesten 1935 november 27-én 45 éves korában. Pályáját Székesfejevárt kezdette, ahol rövidesen a *Fehérm. Napló* főszerkesztője lett. Az 1914/8. háborúban a fronton küzdött. Leszerelése után a budapesti *Hétféldi Napló* szerkesztője, majd a *M. Kurir* c. könyvmatos fel. szerkesztője, 1924-től a *M. Orsz. Tudósító* című könyvmatos fővárosi tudósítója és a *Fővárosi Hírl.* főmunkatársa lett. Mint politikai hírlapíró, nagyatádi Szabó István köréhez tartozott.

FENYVES FERENC, dr., hírlapíró, megh. Szabadkán 1935 október 18-án, 50. évében. 1913-ban rövid ideig a nagyvárad *Szabadság* fel. szerkesztője volt. 1913 május 1-én Szabadkára költözött, ahol a *Bácskai Napló*, a szerb megszállás óta *Napló* főszerkesztője és tulajdonosa volt.

HERMAN JÓZSEF, dr., műegyet. tanár, az Elektromos művek igazgatója, szül. Budapesten 1880-ban, megh. u. o. 1935 decemberében. A napilapokban megjelent nekrológok szerint a szépirodalmat is művelte.

HIRKA ANTAL, dr. phil. ny. szfőv. leánygimn. tanár, szül. Kúnhegyesen (Bács-Bodrog vm.) 1858 június 13-án, megh. Budapesten 1935 november 15-én (temetés napja). Fizikus volt, de az 1890-es évek elején tárcákat is írt az *Ada-Moholi Közlönybe*, valamint tudósításokat a *B. Hírlapba* és a *M. Nemzetbe*.

MARTOS SZILÁRDKA (Margittai Szaniszlóné), fogtechnikus neje, szül. Aradon 1878-ban, megh. Budapesten 1935 december 8-án. M. Ferenc író testvérhúga. Tárcái és regényfordításai: *Aradi Közl.* (1903), *P. Hírl.* (1908—09), *P. Napló* (1908), Magyarország (1909) stb. Munkái: *A titokzatos Mr. Miller*. Írta William Lequeux. (Legjobb Könyvek, 133/4.) Bpest, 1908. (2 köt. névtelenül. Eredetileg, a fordító nevével: *P. Hírl.* 1908.) — *Vezérszavak*. Írta B. M. Croker. (Egyetemes Regénytár. XXV : 13/4.) U. o., 1909. (2 köt. Martos

Szilárdka néven.) — *Anubis szobra*. Irta Valentine William. U. o., 1927. (innen Margittai Szaniszlóné, elvéve Martos Szilárd néven). — *A sárga titok*. Irta E. Phillips-Oppenheim. U. o. (1927). — *Szenvedélyek szigete*. Irta Juanita Savoye. (A P. Hirl. Díszkönyvtára.) U. o., 1928. (Új kiad. P. Hirlap Könyvek, 271/a. Bp., 1933.) — *Peggy küldetése*. Irta Ethel M. Dell. U. o., 1928. — *A vándor nyaklánc*. Irta H. R. Haggard. (P. Hirl. Könyvek, 2.) U. o., (1928). — *A fekete vadász*. Irta James Oliven Curwood. (U. o., 35.) U. o., (1928). — *Bulldog Drummond*. Irta Sapper (U. o., 58.) U. o., (1929). — *A titokzatos mester*. Irta Edgar Wallace. U. o. (1929). — *Kis Dorrit*. II. köt. Irta Charles Dickens. U. o. (1930). — *Férj-fogás*. Irta Balzac. (Kék Könyvek, 44.) U. o., 1930. — *Egyenlőség Jack*. Irta Marryat. (P. Hirl. Könyvek, 134.) U. o. (1930). — *Az oroszlán és a bárány*. Irta E. Philips Oppenheim. (U. o., 190.) U. o., (1931). — *A névtelen kapitány*. Irta Alexandre Dumas. U. o., 1931. — *A várkastély titka*. Irta Charles Hugo. U. o., 1931. — *Bettina sorsa*. Irta Ebenstein E. (Színes Regénytár, 142.) U. o. (1931). — *A lelkiismeret szava*. Irta Hans Wachenhauser. (U. o., 151.) U. o. (1931) — *Játék a szabadsággal*. Irta E. Philips Oppenheim. (P. Hirlap könyvek, 204.) U. o. (1932). — *A horgas ujjú*. Irta Alexander Keller. (U. o., 218.) U. o. (1932). — *A cári kincs*. Irta Val Gielgud. (U. o., 229.) (U. o. (1932). — *Lily Christine*. Irta Michael Arlen. U. o. (1933). — *Csalódni fáj*. Irta Konrad Telmann. (Színes Regénytár, 210.) U. o. (1933). — *Szélvész kisasszony*. Irta M. Herzberg. (U. o., 215/6.) U. o. (1933). 2 köt. — *A szíren*. Irta Konrad Telmann. (U. o., 223.) U. o. (1933). — *Virraszt a szerelem*. Irta W. Berg. (U. o., 228.) U. o. (1933). — *Az apa szelleme*. Irta Ernst Wichert. (U. o., 234.) U. o. (1933). — *A tábornok lánya*. Irta Georg Hacknig. (U. o., 241.) U. o. (1933). — *Három koszorú*. Irta Clara Cron. (U. o., 244.) U. o. (1933). — *Kiki a párjával*. Irta Hans Wachenhausen. (U. o., 247.) U. o. (1933). — *Támasz nélkül*. Irta M. Herzberg. (U. o., 258/9.) U. o. (1933), 2 köt. — *Esz és szív*. Irta Marie Stahl. (U. o., 262.) U. o. (1933). — *Öfensége házassága*. Irta L. Warren. (U. o., 272.) U. o. (1933). — *A másik*. Irta Heimburg. (U. o., 278/9.) U. o. (1934), 2 köt. — *Es egyszer eljön...* Irta Marie Stahl. (U. o., 287.) U. o. (1934). — *Egy béli éj*. Irta Carit Etlar. (U. o., 288.) U. o. (1934). — *Ódon falak közt*. Irta Heimburg. (U. o., 297/8.) U. o. (1934), 2 köt. — *Tavaszi mámor*. Irta O. Gayer. (U. o., 302.) U. o. (1934). — *A kitagadott*. Irta Hans Wachenhausen. (U. o., 303.) U. o. (1934). — *Hozományvadász*. Irta Kapff-Essenther. (U. o., 312.) U. o. (1934). — *Melyik ér többet?* Irta Marie Stahl. (U. o., 309.) U. o. (1934). — *Ő, vagy senki más!* Irta Lewald F. (U. o., 317.) U. o. (1934) — *Mindhiába*. Irta F. Henkel. (U. o., 324.) U. o. (1934). — *Tíz év*. Irta Lola Stein. (U. o., 328/9.) U. o. (1935), 2 köt. — *Az elvált asszony*. Irta B. Ernst. (U. o., 336.) U. o. (1935). — *A vadon rózsája*. Irta F. Hardnut. (U. o., 337.) U. o. (1935). — *Az utolsó mentés*. Irta J. Krause. (U. o., 341.) U. o. (1935). — *Kísért a mult*. Irta L. Hofer. (U. o., 343.) U. o. (1935). — *Menjek, vagy maradjak?* Irta J. Junghaus. (U. o., 349.) U. o. (1935). — *Első látásra*. Irta B. Guseck. (U. o., 351.) U. o. (1935). — *Erősebb a szerelemnél*. Irta S. Verena. (U. o., 355.) U. o. (1935). — *Egy hazug élet*. Irta Alexander Römer. (U. o., 357.) U. o. (1935). — *Szerelem és gyűlölet*. Irta Erich Ebenstein. (U. o., 360.) U. o. (1935). — *Az ő régzete*. Irta A. G. Suttner. (U. o., 362.) U. o. (1935). — *Botrány a klubban*. Irta Luke

Allen. (P. Hirl. Könyvek, 362.) U. o. (1934). — *A titkos gáz*. Írta Arno Alexander. (U. o., 378.) U. o. (1935).

MOLNAR BERTALAN VID, bencés tanár, szül. Győrszentistvánban 1878 június 11-én, megh. Budapesten 1935 november 7-én. Szentbeszédei a *Szent Gellértben* (X—XVI. évf.).

NYIKOS LAJOS, ref. lelkész, szül. Pátyon 1866-ban, megh. Vértesszőlőn 1935 októberében. — Cikkei: *Székesfehérvár és Vidéke*.

PAL ISTVAN, pápai prelátus, apátkanonok, szül. 1854 augusztus 18-án, megh. Székelyudvarhelyen 1935 novemberében. Hosszú ideig volt az erdélyi r. kat. státus előadója. Ő volt a rumén parlament első magyar szenátora. — Cikkei és beszédei: *gyulafehérvári Közművelődés, Kolozsvári Szent Imre Kör Evkönyve*, stb.

PALMAI HENRIK, hírlapíró, szül. Nagyváradon 1862-ben, megh. Budapesten 1935 november 22-én. Szülővárosában jogászokodott s egyúttal a Szabadság munkatársa lett. Utóbb Budapestre került Mikszáth Kálmán *Orsz. Hirlapjához*. 1899—1935. a *P. Hirl.* löversenyrovatának vezetője volt. Egy ideig szerkesztette a *Kincsem* c. versenylapot. — Munkája: *A starttól a célig*. Bpest, 1922. (Krudy Gyulával.) *A ló c. felolvasását* az Uránia Tud. Színház adta elő.

PLEIDELL AMBRUS, dr. phil., orsz. alleveáltárnok, megh. Budapesten 1935 november 6-án, 35 éves korában. Cikkírója volt a *Századoknak*, szerkesztője a *Leveletári Szemlének*. — Munkája: *A nyugatra irányuló magyar külkereskedelem*. Bpest, 1925.

RADNAI MIKLÓS, a M. Kir. Operaház igazgatója, szül. Budapesten 1892 június 1-én, megh. u. o. 1935 október 4-én. 1919-ben a Zeneművészeti Főiskola tanára, 1925-ben az Operaház igazgatója lett. Zenereferense volt a *Szózatnak* és a *Nemz. Ujságnak*. Az *infánső születésnapja* c. némajátékának maga írta a szöveggönyvét Oskar Wilde meséjéből (bemut. Opera, 1918. IV. 26.), ugyancsak maga írta a szöveggönyvét *Három szlv* c. dalművének, amelyet 1936-ban készült bemutatni az Opera. Munkái: *Összhangzattani jegyzetek*. Bp., 1924. — *Gounaud Faustja*. (Operaismertető. 1.) U. o. (1928), — *Erkel Bánk bánja*. (U. o. 6.) U. o. (1928). — *Goldmark Sába királynője*. (U. o. 22.) U. o. (1930).

RAKOSI GYÖRGY, ny. ref. lelkész, szül. Lukafalván (Maros-Torda vm.) 1862 október 27-én, megh. Budapesten 1935 novemberében. Több egyháztörténeti tanulmányt írt protestáns lapokba. Színnyei szerint megírta a Gályára hurcolt m. protestáns papok történetét is, de ez úgy látszik nem jelent meg.

RAKOSI SZIDI, a Nemzeti Színház örökös tagja, szül. Ötvösön (Zala vm.) 1852 május 28-án, megh. Budapesten 1935 október 20-án. Beöthy Zsolt első felesége volt. Több színházi kritikája és színészettörténeti cikke, visszaemlékezése: *B. Hirl.* (1891, 1910, 1917), *A Hét* (1892, 1894), *M. Szellemi Elet* (1892), *Jó pajtás* (1909).

SALY BRUNÓ (DEZSŐ), bencés, szül. Loóson (Sopron vm.) 1862 október 23-án, megh. Komáromfűssön 1935 november 7-én. Előbb matematika-tanár volt Győrött, majd plébános Fűssön. Egyházi beszédei 1901-től a *Sz. Gellértben*.

SOMOGYI JÓZSEF, áll. reálgimn. igazgató, szül. Szegeden 1878-ban,

mogh. u. o. 1935 október 31-én. Magyar-latinszakos. Talán az ő cikke: *B. Hirl.* (1903 : 256. sz. Egy kuruc dal keletkezése).

TAUBER SANDOR, dr. theol., prelátus-kanonok, szül. Pápán 1868 május 3-án, megh. Szombathelyen 1935 november 21-én. Főleg egyházjoggal foglalkozott. Hitbuzgalmi művei: *Jézus nevével!* Szombathely, 1903. — *Gyakori szent áldozás és az élet.* Győr, 1911.

UZON MARIA (dr. Nuszbec Sándorné), kir. ügyészégi alelnök neje, szül. Gyulán (Békés vm.) 1880 ban, megh. Budapesten 1935 október 26-án. Főleg ifjúsági lapokba írogatott.

WALDAPFEL JÁNOS, dr. phil, ny. főgimn. tanár, szül. Nagyzábláton (Trencsén vm.) 1866 október 14-én, megh. Budapesten 1935 november 5-én. Főleg pedagógiával és filozófiával foglalkozott. M. irodalomtörténeti és esztétikai tanulmányai: *Egyet. Phil. Közl.* (1898. Arany János „Ősszel“ c. költeményéről; 1900. Isten három attribútuma, Az ember tragédiája I. színében; 1902. Toldi farkaskalandja), *M. Paedagogia* (1898. Honter János; 1908. Beőthy Zsolt), *Irodalomtört. Közlem.* (1900. Arany „Hegedű“-jéről; 1902. A „Zrinyiász“ XII és „Toldi“ IV. éneke), *M. Nyelvőr* (1904. Arany „Toldi“-jának szarvas hasonlatához), *Beőthy-Emlékkönyv* (1908. Az igaz, szép és jó alanyi és tárgyi elemei). Fiók Immánuel álnéven is írt.

G. P.

Társasági ügyek.

Jegyzőkönyv

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1935 december 14-én tartott üléséről.

Elnök: Pintér Jenő.

Alszeghy Zsolt titkár indítványozza, hogy a Társaság alelnökét: Szász Károlyt, felesége elhúnyta alkalmából részvétét kifejező írással keresse fel. Továbbá indítványozza, hogy a Társaság küldjön ki bizottságot, melynek tagjai az elnök, titkár és a szerkesztő legyenek, hogy a választmány tagjainak esedékes megharmadolásáról a közgyűlésnek jelentést tudjanak tenni.

Oberle József pénztáros a Társaság folyó pénzügyi helyzetéről számolt be.

Jegyzőkönyv

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1935 december 14-én tartott felolvasó üléséről.

Elnök: Pintér Jenő.

Tárgy: Timár Kálmán: *Katona István iskoladrámája*; Clauser Mihály: *Pázmány az irodalmi alkotó* c. felolvasása.

Új könyvek.

Verses művek.

Böngérffy János: *A végzet, Drámai költemény.* 1935. Sümeg. 71 l.

Lovagköltők. Dalok a Minnesang virágkorából. Középfelnémet eredetiből fordította, a bevezetőt és az életrajzokat írta Balogh Károly. Bp. 1935. 231 l. Egyetemi Nyomda.

- Bessenyei György: Hunyadi László tragédiája. Három játékban és versekben. Belohorszky Ferenc bevezetésével. Nyíregyháza, 1935. 33 l. (Különlenyomat a Szabolcsi Szemle 1935. évf.-ból.)
- Kovács Ferenc: Elindulok még ma... Versek és mesék. Bp. 48 l. Fráter-kiadás.
- Gyöngyösi István: Összes költeményei. III. kötet. Közzéteszi Badics Ferenc. Bp. 1935. 215 l. Akadémiai kiadás. (Régi Magyar Költők Tára)
- (Kisdi Benedek): Cantus Catholici. 1651. H. és é. n. (Bp. 1935.) 168 l. Egyetemi Nyomda.
- Friss Endre: Faggató magány. Bp. 1935. 55 l. A szerző kiadása.
- Agyagfalvi Hegyi István: Ősi vártán. Versek. (1923—1935.) Bp. é. n. (1935.) 144 l. Havas-kiadás.
- Pável Ágoston: Felgyújtott erdő. H. n. (Szombathely.) 1936. 104 l. Nemzedékek kiadása.
- Sibay Gyula: A hallgatás tornya. Győr, 1935. 139 l. A szerző kiadása.
- Forgács Antal: Hűvös magány. Versek. Bp. 1934. 64 l. A szerző kiadása.
- Vályi Nagy Géza: Kócsag. Versek. H. és é. n. (Bp. 1935.) 108 l. Egyetemi Nyomda.

Elbeszélő művek.

- Kunos Ignác: Mimózák és krizantémok. Nipponföldi mesevilág. Eredeti japán rajzokkal. Bp. é. n. 208 l. Keleti mesekönyvek kiadóhivatala.
- Földi Mihály: A házaspár. Regény. H. és é. n. (Bp. 1935.) 539 l.
- Jankovics Marcell: Hangok a távolból. Bp., é. n. (1935.) I. 205; II. 213 l.
- Szántó György: Fekete éveim. H. és é. n. (Bp. 1935.) I. 205; II. 213 l. Révai-kiadás.
- Nyirő József: Az én népem. H. és é. n. (Bp. 1935.) 275 l. Révai-kiadás.
- Székelly Tibor: Bolgár Miklós ifjúsága. H. és é. n. (Bp. 1936.) I. 216, II. 226 l.
- Komlós Aladár: Néró és a VII. A. H. és é. n. (Bp. 1935.) 214 l. Pantheon-kiadás.
- Surányi Miklós: Egyedül vagyunk. (Regény Széchenyiről.) Bp. é. n. (1935.) I. 367, II. 338 l. Singer és Wolfner.

Tudományos művek.

- Házy Albert: A XVI. század társadalom szemlélete Selnocerus Miklósnál és Szegedi Lőrincnél. (Adalékok az irodalomtörténet szociológiájához.) H. és é. n. (Szeged. 1935.) 30 l.
- Viszota Gyula: A kortársak Széchenyi Hiteléről. Bp. 1935. 49 l. (Széchenyi-füzetek. III. különlenyomat az Irodalomtört. Közl. 1935. évf.-ból.)
- H. von Szirmay—Pulszky: Genie und Ir Sinn im ungarischen Geistesleben. München. 1935. 212 l. Reinhardt-Verlag.
- Julian Sorrell Huxley: Élet és halál. Ford. Koroknay István. A fordítást átnézte Leidenfrost Gyula. (Bp.) 251 l. Révai-kiadás.
- T. E. Lawrence: A bölcsesség hét pillére. Ford. Schöppflin Aladár. (Bp.) I. 403, II. 411 l. Révai-kiadás.
- Kunos Ignác: „Pályám emlékezete.“ A török népelet virágoskertjében. Bp. 1935. 140—175 l. (Különlenyomat az Izr. Magyar Irod. Társulat Évkönyvéből.)
- Losonczy Zoltán: Bél Mátyás tudomány- és neveléstörténeti jelentősége. Mezőtúr. 1935. 11 l. (Különlenyomat az Orsz. Ág. Hitv. Evang. Tanáregyesület Évkönyvéből.)

- Papp Ferenc: Gyulai Pál. I. köt. Bp. 1935. 603 l. Akadémiai kiadás.
- Zolnai Béla: Rákóczi, az író. Bp. é. n. (1935.) Franklin. 291—324 l. (Különlenyomat a Rákóczi-Évkönyvből.)
- A Fővárosi Könyvtár Évkönyve, IV. 1934. Bp. 1935. 315 l.
- Horváth Jenő: A Szentszövetségtől a Népszövetségig. Bp. 1935. 356+XVIII. l. (Könyvmatos ívek.)
- Zlinszky Aladár: Bevezetés a poetikába. Bp. 1935. 167 l. Medvei-kiadás. (Bölcsészethallgatók Könyvtára. X. sz.)
- Iván László: Dávid Ferenc arca a szellemtudományi lélektan tükrében. Cluj. 1935. 62 l. (Keresztény Magvető Füzetek. 17. sz.)
- Alszegehy Zolt: A XVII. század magyar lírai költészete. Bp. 1935. 54 l. M. T. Akadémia kiadása.
- Bonkáló Sándor: A kárpátalji rutén irodalom és művelődés. Pécs. 1935. 79. l. (Felvidéki Tudományos Társaság kiadványai. 1. sorozat, 2. sz.)
- Kovalovszky Miklós: Az irodalmi névadás. Bp. 1935. 62 l. (A M. Nyelvtud. Társaság kiadványai. 34. sz.)
- Ember Ernő: A népszínmű útja. (A népiesség színműirodalmunkban.) Debrecen. 1935. l. Dr. Bertók Lajos kiadása.
- Balogh Pál: Múzsza a hullámhosszon. (Németh A. előadásával.) Bp. 1936. 10 l. Egyetemi Nyomda.
- Gálos Rezső: Egy esztendő Verseghy Ferenc életéből. Kiadatlan levelei 1811—12-ből. Győr. 1935. 30 l. (Különlenyomat a győri női felső kereskiskola 1934/5. évi Értesítőjéből.)
- Kornis Gyula: Pázmány személyisége. Bp. 1935. 66 l.
- Krompecher Bertalan: A Kalevala keletkezése. Bp. 1935. 257—285. l. (Különlenyomat a Bp.-i Szemle 1935. évf.-ből.)
- Meszlényi Antal: Szelepcsényi primás és Északmagyarország rekatolizálása. (1671—75.) Bp. 1935. 30 l.
- Baránszky-Jób László: Bevezetés az esztétikába. Bp. 1935. 111 l. Eggenberger.
- Trócsányi Zoltán: Észak nomádjai. H. és é. n. (Bp. 1935.) 280 l. Athenaeum-kiadás.
- Belohorszky Ferenc: A magyar középiskola új útjai. Nyíregyháza, 1935. 19 l. (Különlenyomat a Nyíregyházi ev. Kossuth L.-reálgymnázium 1934/5. évi Értesítőjéből.)
- Jékely Zoltán: Az erdélyi magyar irodalom kezdetei a háború után és Kunec Aladár. Bp. 1935. 35 l. Sylvester-nyomda.
- Biró Vencel: Altörzsi gr. Apór István és kora. H. és é. n. (Cluj 1935.) 212 l. Erdélyi Katolikus Akadémia kiadása.
- Barta István: Egyház és állam viszonya Magyarországon a középkor végén. Bp. 1935. 97 l. Egyetemi nyomda.
- Iván János: Földbirtokreform és társadalmunk. Bp. 1935. 176 l. + III. t. Egyetemi Nyomda.
- Rákóczi Emlékkönyv. Több munkatárs közreműködésével szerkesztette Lukinich Imre. Bp. é. n. (1925.) I. k. 413 l., II. k. 416 l., 8 színes műmelléklettel és 300-nál több képpel és vázlattal.
- Alszegehy Zolt: A tizenhetedik századi magyar irodalom története. Bp. 1935. 292 l. Szent István-Társ. kiadása.
- Joó Tibor: Bevezetés a szellemtörténetbe. Bp. 1935. 184 l. Franklin-kiadás.

- Kallós Zsigmond: Regősdalaink rejtélye. (I. A nyugati székelység eredete a dunántúli regőseuekben.) Szombathely. (1935.) 129—249 l. (Kölönlenyomat a Vasi Szemléből.)
- Szondy György: A modern iskola és az ifjúság olvasmányai. Bp. é. n. (1935.) 63 l. Egyetemi Nyomda. (A tanítás problémái. Szerk. Vajthó L. 7. sz.)
- Honti János: Magyar epikus hagyomány. H. és é. n. (1935.) 15. l. A Magyar-ság-tudomány kiadása.
- Honti János: A mese világa. H. és é. n. (1935.) 14 l. A Magyar-ság-tudomány kiadása.
- Kozocsa Sándor: Az 1934. év irodalomtörténeti munkássága. Bp. 1935. 65 l.
- Gaál István: Amit rosszul tudunk. Természettudományi koholmányok és ítéletek. Bp. é. n. (1935.) 438 l.

Egyéb művek.

- Meskó Lajos: Ösmagyar keresztneveket keresztény szellemben. Bp. 1935. 13 l.
- Katona Lajosné: A magy. tanítónők Mária Dorothea Egyesületének félszázados története (1885—1935). Bp. 1935. 87 l.
- Rózsa Dezső: Országos központi nyelvviskola és nyelvakadémia. Tervezet. H. és é. n. 8 l.
- Szöllősi Mihály: Az Űrert s hazájukért elszéledett és számkivetett Bujdosó Magyarok Füstölő Csepüje. Bp. 1935. 128 l. + XII. l. (Az 1676-i kolozsvári kiadás lenyomata.) (A reformáció és ellenreformáció korának evangéliumi keresztyén ref. és ev. egyházi írói. Szerk. és kiadja Ince Gábor. III. sz.)
- Magyar-francia szótár. Szerk. Eckhardt Sándor. Bp. é. n. (1935.) 952 l. Rényi-kiadás.
- Méhely Lajos: A zsidó felekezetekről. Bp. 1935. 15 l. Hell-nyomda.
- Molnár Jenő: A telepítés erkölcsi megvilágításban. H. és é. n. (Bp. 1935.) 16 l.
- Balázs Győző: A „Szentpéteri üres fészek“. Részletek Lévay naplójából. Miskolc. 1935. 142 l. A szerző kiadása. (Miskolc, Déryné-u. 1. sz.)

Societas Historiae Hungaricae Litterariae.

Societas Historiae Hungaricae Litterariae anno 1911. ad excolendam historiam rei litterariae Hungaricae coaluit. Praeses societatis: Eugenius Pintér. Vicepraesides: Carolus Szász, Vilhelmus Tolnai, Julius Viszota, Aladár Zlinszky. Ab epistulis: Zoltanus Alszeghy. Moderator ephemeridis societatis: Julius Baros. Actuarius: Fridericus Brisits. Arcarius: Alexander Regényi.

Ungarische Gesellschaft für Literaturgeschichte.

Die Ungarische Gesellschaft für Literaturgeschichte wurde im Jahre 1911 zur Pflege der ungarischen Literaturgeschichte gegründet. Vorsitzender: Eugen Pintér. Stellvertretende Vorsitzende: Karl Szász, Wilhelm Tolnai, Julius Viszota, Aladár Zlinszky. Sekretär: Zoltán Alszeghy. Herausgeber der Zeitschrift der Gesellschaft: Julius Baros. Schriftführer: Friedrich Brisits. Kassenverwalter: Alexander Regényi.

Historia Litterarum.

Commentarii Societatis Historiae Hungaricae Litterariae.

Moderator: Julius Baros, sodalis Academiae Scientiarum Hungaricae.

Fasciculus XXV. 1936.

Argumentum:

Dissertationes. — Conspectus librorum 1936. editorum. — Conspectus ephemeridum. — Breves notitiae. — Scriptores emortui. — Miscellanea. — Libri novi.

Literaturgeschichte.

Zeitschrift der Ungarischen Gesellschaft für Literaturgeschichte.

Herausgegeben von Julius Baros, Mitglied der Ung. Akademie der Wissenschaften. XXV. Jahrgang. 1936.

Inhalt:

Artikel. — Zusammenfassende Übersicht der im Jahre 1936 erschienenen Bücher. — Zeitschriftenrundschaу. — Kurze Notizen. — Verstorbene Schriftsteller. — Vermischtes. — Neue Bücher.

Deutscher Auszug folgt in einem der nächsten Hefte.

IRODALOMTÖRTÉNET.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyóirata, az Irodalomtörténet, beható tájékoztatást nyújt a magyar irodalom és irodalomtörténet haladásának minden fontosabb mozzanatáról. Ára egy évre 8 pengő. Iskolák, könyvtárak, társaskörök és könyvkereskedők számára az előfizetés 16 pengő. Külföldi megrendelés egy évre 16 pengő.

A jelzett összegek a Magyar Irodalomtörténeti Társaság pénztárosának, Regényi Sándornak küldendők be postautalványon (Budapest, VII. Barcsay-u. 5.), vagy a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 30.309. számú postatakarékpénztári csekk-számlájára fizetendők be.

A társasági ügyeket Alszeghy Zsolt titkár intézi (Budapest, II, Hattyú-utca 7.).

Az ismertetésre szánt könyvek és folyóiratok Baros Gyula szerkesztő címére küldendők (Budapest, X, Család-utca 17.).

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság elnöke: Pintér Jenő. Alelnökök: Szász Károly, Tolnai Vilmos, Viszota Gyula, Zlinszky Aladár. Titkár: Alszeghy Zsolt. Szerkesztő: Baros Gyula. Jegyző: Brisits Frigyes. Pénztáros: Regényi Sándor. Ellenőr: Perényi József.

IRODALOMTÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA.

MEGINDÍTOTTA

PINTÉR JENŐ.

SZERKESZTI

BAROS GYULA.

HUSZONÖTÖDIK ÉVFOLYAM.

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.

BUDAPEST, 1936.

TARTALOM.

TANULMÁNYOK.

	Oldal
Perényi József: Tardos Viktor drámái	61
Fest Sándor: Angol irodalmi hatások a Tar Lőrinc-mondában	72

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Bajza József: Még egyszer Bankó leánya	82
Zsigmond Ferenc: Mikszáth „vén gazember”-ének egy irodalmi őse vagy rokona	85
Szemere Miklós és Goethe Mignonja	88
Bory István: Arany egy helyéről	93

BÍRÁLATOK.

Asztalos Miklós: A történelmi Erdély. — Két doktori értekezés. — Perényi József: Két népies bohózat a XVIII. századból. — Turóczi-Trostler József: Laus Podagrae. — Waldapfel József: Ötven év Buda és Pest irodalmi életéből. — Birkás Géza: Két újabb tanulmánya. — Baránszky Jób László: Bevezetés az esztétikába. — Szent-Iványi Béla: A pietizmus Magyarországon. — Zsoldos Jenő: Romantikus zsidószemlélet irodalmunkban. — Négy kisebb értekezés. — A százéves Kisfaludy-Társaság	94

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

I. Folyóiratok.	104
II. Hírlapok	117

FIGYELŐ.

Újabb Petőfi-reliquiák. — Magyar irodalomtörténeti előadások egyetemeinken az 1935/36. tanév II. felében. — Magyar iro- dalomtörténeti tárgyú előadások a budapesti rádióban. — A Szabad Egyetem magyar irodalomtörténeti tárgyú előadásai. Szinyei Ferenc: Hangok a múltból irodalmunk egységéről. — Waldapfel János; Petőfi és Herwegh. — G. P.: Elhunytak. Társulati ügyek. — Alszeghy Zsolt: Titkári jelentés. — Jegyzőkönyvek. — Ellenőri jelentés az 1935. évről. — Új könyvek	119

Tardos Viktor drámái.

Írta: PERÉNYI JÓZSEF.

Élete. Született 1866-ban Budán, meghalt 1927-ben ugyanott. Atyja, *Krenner József*, a Nemzeti Múzeum ásványtári igazgatója, egyetemi tanár volt. Mint festő Székely Bertalan és Lotz Károly egyik legjelesebb tanítványa volt. Két évig Münchenben és Párizsban dolgozott. Itthon freskóival kezdte gazdag művészi pályafutását. Az irodalomban, egy ifjúkori drámai kísérletétől eltekintve, *Nero anyja* című drámájával tűnt fel (1903). Igen sok reményt fűztek irodalmi működéséhez, de ez a műve csak hat előadást ért, *Jászai Mari*t kifárasztotta a nagy és nehéz szerep, levették a műsorról és csakhamar feledésbe is merült. *György barát* című drámájával a Karácsonyi-díjat nyerte (1906). Külön figyelmet érdemelnek a *Rajzoktatásban* megjelent esztétikai cikkei. Tardos (Krenner) Viktort kortársai vagy nem ismerték, vagy félreismerték.

Tardos (Krenner) Viktor drámái. 1. *Nero anyja*, tragédia 5 felvonásban. Először a Nemzeti Színházban 1903 május 22. — 2. *György barát*, tragédia 5 felvonásban. 1907. Előadásra nem került. — 3. *Apák*, dráma. Kéziratban. Előadásra nem került.

Irodalom. A bemutató előadások után a fővárosi napilapok ismertetései. Pintér Jenő Magyar irodalomtörténete. Képes kiadás. Budapest, 1928. II. k. 208. l. Bartha József: Két nemzedék magyar irodalma. Budapest, 1926. 45. l. Magyar Szemle, 1903. 29. sz. (Nero anyja.) Vasárnapi Ujság, 1903. 21. sz. (Nero anyja.) Vasárnapi Ujság, 1903. 22. sz. (Nero anyja.) Kath. Szemle, 1904. 1. sz. (Nero anyja.) Akadémiai Értesítő, 1906. 284—286. (György barát.) Kath. Szemle, 1910. 10. sz. (György barát.) Vasárnapi Ujság, 1910. 47. sz. (György barát.) Széphalom, 1929. 7—8. sz. (Szabó L.: Posztumusz beszélgetés Tardos-Krenner Viktorral.) Krücken—Parlagi: Das geistige Ungarn. Wien u. Leipzig. II. 610. Színnyei: Magyar írók. XIII. Budapest, 1909. 1305—1306. Pallas Nagy Lexikona. II. Pótkötet, 1904. 698. l. Rajzoktatás, 1927. 7—9. sz. (Tardos-Krenner Viktor.) Magyarság, 1924 március 7. (Apák.) Rajzoktatás, 1906. 5. sz. (Tardos-Krenner Viktor az Akadémia Karácsonyi-díjának nyertese.) Magyar Színművészeti Lexikon. III. k. 57. l.

*

Tardos (Krenner) Viktor, a kiváló freskó-festőművész nagy és ritka meglepetéssel szolgált, amikor mint drámaíró is bemutatkozott. Addig csak festményei révén volt ismert művész. Első nagyszabású festményei a *Vígszínház* mennyezetének képe, a „*Vígság műzsája*“, allegóriai csoportok környezetében és ugyancsak a Vígszínház függőnye, mely képének tárgya Mátvás király és Beatrix királyné bevonulása a budai várba.

A prágai új színház mennyezetének képe, amely a vígság diadalmenetét ábrázolja: kacagó, sípoló bacháns- és fauncsapat suhan el a tragédia komoly alakja előtt — szintén az ő alkotása. A művésznek Prága szimbólikus alakját is oda kellett festenie és erről az alakról vallják a prágaiak, hogy valósággal — Hunnia. Egyéb híres freskói; a paunonhalmi millenniumi emlék kupolájának mennyezetképe, amely Árpád pajzsra emeltetését és Ferenc József uralkodását ábrázolja; az országház ebédlőjénél freskói közül a bőség, az aratás és a szüret allegóriái és az Adria tengerhajózási társaság palotájának lépcsőházi freskója: Adria istennője, amint újongó tritonok környezetéből merül fel a habokból.

1903-ban az érdeklődés a festőről a drámaíróra irányult. Ebben az évben (május 22-én) mutatta be a Nemzeti Színház *Nero anyja* című ötfelvonásos tragédiáját oly nagy és általános érdeklődés közben, amilyenre ritkán volt példa irodalmi és színházi életünkben, Általános volt a vélemény, hogy Tardos Viktorral új, érdekes és értékes írói egyéniség vonult be a magyar drámairodalomba, aki mellett nem lehet csak úgy pár közömbös szóval elhaladni, akit beható figyelemre kell méltatni. A darab iránt jó előre megvolt az érdeklődés, a hírlapok már előre közöltek belőle mutatványokat és mikor a mű a könyvpiacon is megjelent, irodalmi esemény gyanánt üdvözölték. Somló Sándor, a Nemzeti Színház akkori igazgatója azonban a darabot (1903) május végén adatta először. A darab hat előadást ért. Az idő megmelegedett s jött a szünet és a darabot elfelejtették.

Tardos Viktor tragédiája átgondolt, komoly munka s a maga nemében újabb drámairodalmunkban kevés hozzáfogható található.

A drámát olvasva, két hatás ötlük legerősebben szemünkbe. Az egyik az, hogy a festő meglátszik az írón — különösen a jelenetek berendezésében, a másik *Shakespeare* hatása. Tardos Viktor nemcsak kiváló festőművész, hanem szorgalmas tanulmányozója is volt Shakespeare-nak, akinek még a modern színpadon is nehézkes, gyakori színhelyváltzásait sem kerüli el. Ez bizonyára árt is darabjának; a mű nyelve erőteljes, felépítése hatalmas, jellemzése igaz és eleven. Irodalmunk régi drámái közül *gróf Teleki László Kegyencét* juttatja eszünkbe a *Nero anyja*. Van is tárgyukban valami rokonság. A petyhüdt,

hanyatló Róma, a gyöngye Caesar és az asszonyi uralom mind a kettőben közös. Tardos Viktor *Tacitusból* (*Ab excessu divi Augusti* IV, XI, XII, XIII, XIV. lib.) merítette ihletét és alakjainak jellemét és részben talán objektivitását is. A jellemek rajzában s az események rendjén egyaránt Tacitushoz tartja magát.

A tragédia meséje a következő. A caesari palotát őrség állja körül és az előtérben kíváncsi, tanakodó népcsoportok hullámszanak. A népet gyöttri a kíváncsiság, hogy miért őrzik a palotát, míg végre megtudja, hogy Claudius meghalt és végakarata, hogy Nero legyen a császár. A nép a halott caesarnak is engedelmeskedik és kikiáltja Nerót urának. Claudius Agrippina, a felesége mérgezte meg és Nerót azért juttatta a trónra, hogy ő maga uralkodjék. Tettét nem tagadja el Nero előtt sem, de csak azért, hogy hálát ébresszen benne maga iránt és mindjárt azt követeli tőle, hogy ellenségeit: Narcissust, Silanust, Agrippát, Parist végeztesse ki. Seneca bölcs szavai szerint: „Nem jó uralmat vérrel kezdeni” — és Nero is kegyelmet ajánl az elítélteknek, de Agrippina hajthatatlan marad. Majd azt követeli Nerótól, hogy ne találkozzék a csúbitóan szép és nagyravágó Poppeával. Az éjjeli orgián azonban az ittas Otho, Poppea férje, dicsekszik felesége szépségével, el is hívja a caesari palotába a meglepett Poppeát, hogy megmutassa Nerónak, aki a szépséges asszony rabjává lesz. Agrippina meg akarja alázni Poppeát Nero előtt, az ajtóig vonszolja és azután kilöki. Poppea haraggal és gyűlölettel eltelve kiáltja vissza: „Agrippina elveszítelek!” (I. felvonás.)

A két asszony: Agrippina és Poppea harca Nerón át megindul. Seneca és Burrus figyelmeztetik Nerót, hogy anyja uralkodik; megölette már Silant és Narcissust, Rómának nem való asszonyuralom, száműzni kell őt. Később megtudja Nero, hogy Agrippát is megölette anyja. Előbb szemrehányásokat tesz neki, majd pedig kijelenti, hogy tovább nem tűr. Mikor az arméniai követség jó, Seneca és Burrus tanácsára megalázza anyját és kimondja, hogy államügyekben többé részt nem vehet. Agrippina dühében azzal fenyegetődzik, hogy megvallja bűneit a nép előtt, hogy ő ölte meg Claudius, hogy Nero jogtalan utód. „részeg szerelem fattya” és hogy a trón Britannicust illeti meg. Nero Senecától és Burrustól kér tanácsot. Seneca azt ajánlja, hogy száműzze Britannicust és anyját engesztelje ki ajándékokkal. Agrippinának Pallas, a kedvese, azt tanácsolja, hogy Nerót el kell veszítenie. Abban állapodnak meg, hogy Agrippina az örökségig fogja felizgatni Nerót és ha majd Nero féltékenységből megöli Britannicust, a testvérgyilkost letaszítja a trónról és Pallast ülteti helyébe. A felvonás végén jó Acte Nero engesztelő ajándékaival és elárulja Agrippinának, hogy Poppea ellene és hatalma ellen tör, Poppea másnap Nero lakására fog jönni és Agrippina elhatározza, hogy kilesi őket. (II. felvonás.)

A két nő végzetes küzdelme tovább folyik. Nero Locustától, aki Agrippinának is adott mérget, szerez Britannicus számára mérget. Agrippina is beváltja ígérését és kilesi Poppea és Nero találkozását. Poppea Agrippina ellen ingerli Nerót és arra kéri, hogy hívja meg vendégül asztalához. A szerelmes Nero mindenre rááll:

„Poppea, győztesem! Igádba hajlok
Nero, a Caesar, Róma, a világ! —“

Poppea boldog s azt hiszi, hogy már győzött. Nero csakugyan vendégül látja Poppeát és Agrippina színlelt barátsággal fogadja. Lakoma közben méreggel telt serleget kínál Poppeának, de Nero kikapja kezéből a serle-

get és Britannicusnak nyújtja, aki kiüríti és nyomban meg is hal tőle. Agrippina villáma tehát célt veszítve is talált. Agrippina Nerót testvérgyilkossággal vádolja: ő Poppeát akarta megmérgezni, mert ez az asszony veszélyes Neróra nézve. Poppea most felszólítja Nerót, hogy száműzze anyját, mire Agrippina rárohan és öklével arcába vág. A szerelmes caesar Corsicába száműzi anyját. (III. felvonás.)

Poppea tovább ingerli Nerót anyja ellen, aki nem ment el a száműzetésbe, hanem fia élete ellen tör. Nero most cselhez folyamodik s színelég kibékül anyjával. Hogy egészen félrevezesse, hozzáutasítja a parthusok vezéreit, hogy fogadja hódolatukat és a szeretet örve alatt arra kéri, hogy új pompás hajóján menjen Bajaeba. Agrippina mindenre rááll, elhiszi, hogy fia őszinte szeretettel közeledett hozzá, be is vallja ezt Pallasnak, aki óvja, hogy ne menjen a hajóra, de Agrippina démoni örömmel mondja:

„Álmok rémítenek, valóság soha!
Készíts mindent elő, ha megjövök —
Pallas imperator!” —

(IV. felv.)

Az Anicetes építette hajó a vizen kettéválk és elmerül. Agrippinát halá szok mentik ki és hazatámogatják. Agrippina magához térve fölláztatja a népet Nero ellen. Nero éppen egy orgiáról tér haza Poppeával faunoknak és bachansnőeknek öltözött néppel és zenészekkel. A lázadás kitör, utcai harc támad, amelyben Pallas elesik. Holttestét Nero elé hozzák, de Poppea Agrippina elé viteti és mikor megpillantja holt kedvesét, őt is halálos ütés éri és csakhamar behozzák holttestét Nero és Poppea elé. A lázadás hatalmasabb tüzzel tör ki és egy követ jelenti Nerónak „Nem vagy többé caesar — Udv alba imperator!” — A becsületes Burrus kardjába dől és a bölcs Seneca szavai zárják be a darabot:

„Caesarnak palotája ing, remeg,
Százszor mennydörgő csattanással megtörik,
A dőlő oszlopok, mint kardok esapnak össze,
S esillagokra száll a rombolás pora.” —

(V. felv.)

A dráma szörnyű pusztulás képét tárja elénk. A cselekvény fondorkodásból, kéjvágyból, tettetésből, gyilkosságból szövődik. A drámai személyei vak dühben és kéjmámorban tántorognak a vérfürdő elé. A kegyetlen és rosszakarátú Agrippinából és az asszonyos, hiú Neróból hiányzanak a lélek finomabb rezdülései. Az egész darabban egy elemi erő és viharos tragikai szenvedély van, mely az alakokon túl egy kor érdekes és hű képévé szélesül.

A drámán erősen érezhető, hogy a szerző egyetlen tanító-mestere *Shakespeare* volt. A *Nero anyja* technikájában és formájában lényegileg shakespearei, ezt a technikát és formát a dráma tárgyának nagy dimenziói és bonyodalmai követelik. A darab megjelenése után sokat vitatkoztak fölöle. Voltak, kik elkésett munkának tartották, mert sem tárgyánál, sem stílusánál fogva nem áll közvetlen kapcsolatban a mai élettel vagy

irodalmunkkal. Magában álló munkának, sőt magányos ember munkájának tekintették. Azt állították, hogy Shakespeare ma-nap nem így írna, mint Tardos. Shakespeare a maga korában modern volt, mert ő tragédiának és a komédiának akkor modern, népies angol formáját fejlesztette tovább. De nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy magyar drámai forma nincs és nem is volt. A magyar dráma mindig kölcsönvett technikával és formával dolgozott és így Tardost sem illetheti szemrehányás ezért, legfőljebb annyiban, hogy valamivel modernebb formát is választhatott volna. Shakespearet nálunk már sokan utánózták, de ily közel még nem jutott el hozzá senki. A *Nero anyja* bizonyára nem hibátlan alkotás. Tardos Viktor ragaszkodik mes-terének modorosságaihoz, így például az alliterációk, a szójátékok erőszakolt és keresett alkalmazásában. De ezekért a modorosságokért kárpótol, különösen drámája nyelve. Ez a nyelv kifejező, erőteljes, festői, hatalmas és nagyon elüt a magyar verses tragédiák szokott nyelvétől.

Még inkább figyelemreméltó Tardos Viktor jellemrajzoló tehetsége. Tardos alakjai majdnem kivétel nélkül kitűnő történelmi arcképek. Mintha a festő ezekben háttérbe szorítaná a drámaíró. Tardos oly fontosnak tartja a jellemnek teljes kifejtését, hogy emellett a cselekvényt is elhanyagolja. Többet törődik a jellemrajzzal, mint a cselekvénnyel. Vegyük csak például figyelembe Burrus és Seneca alakját. E két jóbarát inkább csak tanáccsal folyik be a cselekvényre, de jellemük leg-hatalmasabban olyan pontokon bontakozik ki, amelyek a cselekvényre nézve alig jöhetnek számításba. A bölcs Seneca első-rangú remeke a jellemzésnek és második felvonásbeli monológ-jához hasonló csak remekművekben található. Igaz, hogy ez a monológ nem tartozik szorosan a cselekvényhez, legfőljebb mint korfestő részlet és mint ilyen megragadó erővel tükrözi, hogy ebben a korban még a filozófia is mily mélységesen romlott.

Nero és Agrippina jellemzésében van valami hiány. A szerző nem eléggé okolja meg, hogy Agrippina Nérot meg akarja öletni és megokolatlan, hogy Nero anyját mindenáron el akarja tétetni láb alól.

A tragédia koncepciója a cselekvény minden terjengőssége mellett világos, fejlődése okszerű és következetes. A bukás és az összeomlás képe hatalmas, szinte kinő a színpad keretéből dimenziójánál és tömegénél fogva.

Tardos Viktor tragédiája mint olvasmány elsőrangú, olvasva jobban hat, mint a színpadon, bár egyes jelenetei oly finom színpadi érzékkel vannak fölépítve, hogy a színpadon is gyujtottak, bár a mű előadása nem volt egészen kifogástalan.

A kor divatja nem kedvez a nagy tragédiáknak, a shakespearei kompozíciónak és a pathetikus előadásnak. A mai ember nem szereti a drámában a sok külső történetet, a tömegek mozgását, vagy a csatajeleneteket. A mai színpadi előadásnak egyetlen feladata és törekvése a teljes valóság látszatát kelteni. Ezért nem volt állandó sikere a *Nero anyjának* sem, ezért nem kerülhetett előadásra *Harsányi Kálmán*nak már 1905-ben benyújtott *Ellák*-ja és valószínű, hogy a Nemzeti Színház ezért nem vállalkozott Tardos Viktor másik, nagy történelmi tragédiájának, a *György barát*nak bemutatására sem.

Tardos Viktor másik drámáját, a *György barát*-ot (tragédia öt felvonásban), a M. Tud. Akadémia 1904–5. évben hirdett Karácsonyi-pályázatra küldötte be. A bíráló bizottság (*Endrődi Sándor, Herczeg Ferenc, Lévy József és Rákosi Jenő*) jelentése alapján az Akadémia a negyvenöt elbírált darab közül négy szóval egy ellen Tardos Viktor művének ítélte a jutalmat, nagystílus, nagyszabású és egészben ritka jellemrajzáért.

A *György barát* minden részében újszerű, jelentékeny kísérlet a titokzatos magyar politikus jellemének költői feldolgozására.

Az első felvonás 1541-ben játszik Budán, Izabella királyné imádkozó-szobájában. Izabella királyné imádkozik udvari népével együtt nagybeteg, kétéves fia gyógyulásáért. Majd kéri hívét. Frangepánt, hogy ne bántsa György barátot, mert ez fiát szereti. Majd fellép Martinuzzi, a királyné tanácsadója és vigasztalja a fiáért aggódó anyát, aludni küldi a meggyötörtet és aztán imazsámolyra borulva imádkozik a beteg gyermekért. Frangepán bérence surran most be, de a nagyerejű barát kicsavarja kezéből a tört és leszúrja. Majd behívja a magyar urakat: Török Bálintot, Verbőczyt, Majláthot, Frangepánt. Kijelenti előttük, hogy Istentől küldöttnek érzi magát, reszket a magyar nemzet boldogulásáért és Török Bálintot a várat ostromolni készülő német sereg ellen küldi. Közben megszólalnak Roggendorf ágyúi. (I. felvonás.)

A királyi palotába behallatszik az ágyúzás és a teremben, ahol dárídót tartanak, tánczene szól. Frangepán találkozik a királynéval, aki átadja neki a vár déli kapukulcsát. Ezen a kapun akar a királyné elmenekülni és Frangepán majd követi őt. A királyné távozik, György barát kerül Frangepánnal szembe és Frangepán kénytelen átadni a vár kulcsát. Majd megjelenik a királyné a gyermekkel. György baráttól pénzt kér és kap is, de a barát aláírhatja vele Bebek, Frangepán és a lengyel urak halálos ítéletét. Az ostrom közben megerősödik, a királyi palota fala bedől. A magyar urak kérdőre vonják György barátot, mért hozta be a törököt,

meg is felel reá, hogy az ostromló osztrák nyakára hozta, aki németté gyúrná a magyart. György barát a várfalakra parancsolja a várbeli népet; Török Bálintot nem engedi vissza a várba, a német megfutamodik. A török úrrá lett. (II. felvonás.)

A királyi palotában Pater kérdezi György barátot, miért gyűjtött kincset? Vesztegetésre kell neki. Imádja nemzetét és a javát akarja. Azért fordult a török felé is és a királyné elé vezeti Ali Csauszt, a szultán követét, ki a szultán üzenetével jött, kéri a királynét, hogy küldje el hozzá kisfiát. Verböczy is azt tanácsolja, hogy ennek meg kell történnie. A kis királyfit le is viszik a szultán elé, közben pedig a törökök ellepik a várat és végül Szolimán szultán kijelenti, hogy a Duna—Tisza-köze az övé marad. A vár már a töröké. Györgynek szemrehányásokat tesznek, de ő egyre csak azt hajtogatja, jobb, hogy a török fészkelte be magát Buda várába, mint a német, mert ez a magyarság lelkét rontaná meg. A vártemplom tornyára kítűzik a török holdat, Verböczy ezért a szultán előtt akar tiltakozni, de György barát kijelenti, hogy Erdélyben aranyat és sereget gyűjt és majd kiveri Szolimánt Buda várából. Buda most elveszett, de él a király. (III. felvonás.)

A negyedik és az ötödik felvonás tizenhat év múlva játszik Erdélyben. Tardos Martinuzzi halálának dátumát azért változtatta meg, mert hősenek halála előtt csalódnia kell a királyban. Tragikus nagysága — a szerző szerint — abban éri el tetőpontját, hogy még a romlott királyhoz is ragaszkodik, mert a király a nemzet szimbóluma. Ennélfogva költői szempontból fontos, hogy a kis király ifjúvá serdüljön Martinuzzi életében.

A kis királyjelöltből elkényeztetett úrfi lett, aki anyjától gyűlölni tanulta a ridegnek látszó György barátot. Martinuzzi végre is megvalósítja hazafias nagy célját és a szövetségére számító osztrák és török követek nagy meglepetésére kikiáltatja a fiatal János Zsigmondot királlyá és a koronát is felteszi a fejére. A pártos magyarok egy része Ferdinándot akarja királynak és Castaldo a Ferdinánd-párti magyarokkal és a spanyol katonákkal megtámadja György barátot, aki megmenti a királynét fiával és a koronával, majd hirtelen felölti a pápa által küldött bíborosi ruhát és térdre kényszeríti maga előtt Castaldo katonáit. (IV. felvonás.)

Az utolsó felvonásban György barát rideg szobáját látjuk. Ide, az alvinci várba jön a királyné is a fiatal királlyal. A királyné bocsánatot kér György baráttól, csak most látja be, hogy ez jót akart velők. Frater György egy földalatti folyosón megszökteti a királynét és a királyt, ő pedig magára marad. Most betörnek hozzá előbb Ferrari, majd Castaldo spanyol katonákkal és megölik az öreg György barátot, ki utolsó vonaglásában is a királyra gondol: „Detur regi Sigismondo“ szavakkal az ajkán hal meg. (V. felvonás.)

Tardos Viktor a cselekvény megszerkesztésében elég híven követi a magyar történelemből ismeretes eseményeket, csak hogy ezek keretébe Martinuzzit, korunk egyik legkiválóbb politikusát, állítja be középpontul. Az író olyannak festi hőstét, mint aki makacsul, vaskövetkezetességgel törekszik a két hatalom (a török és a német) fenyegető nyomása közt a magyar nemzeti királyság fönntartására. Ebben való hitének és törekvésének letéteményeseként János Zsigmondot tekinti s minden törekvése odaírányul, hogy a magyar koronát az ő fejére tegye. A szerző fel-

fogása szerint ebből a szempontból kell Martinuzzinak minden tettét megítélnünk; ezt a célt szolgálták a királyné zaklatása és háttérbe szorítása, a törökkel való egyezkedése, a némettel való barátkozása és egész politikája, amely neki annyi ellenséget szerzett és vesztét is okozta.

Tardosnak nem az volt a célja, hogy a cselekvényt krónikás hűséggel vigye a színpadra, hanem inkább az, hogy minél élesebb világításban állítsa elénk Martinuzzi alakját és a történeti tényeket csak annyiban használja fel, amennyiben célját elősegítik. Hogy színesebbé tegye a drámát, szerelmi viszonyba hozza Izabella királynét, Szapolyai János özvegyét, egy magyar főúrral, Frangepánnal. Ez nem történeti tény, de *Kemény Zsigmond Zord idő* című regénye óta átment a köztudatba.

Tardos Viktor tragédiájának jelességei a következetes drámai felfogásban, a cselekvéynek művészi fejlesztésében, erőteljes, tömör és régieskedő nyelvében, de mindenekeelőtt a kitűnő jellemrajzban rejlenek.

Ebben a drámai műben legfigyelemreméltóbb György barát politikai jellemrajza. Tudott dolog, hogy Martinuzzi a magyar nemzeti királyságot és a töröktől való függetlenséget akarta biztosítani és ezt előbb megkísérlette Izabella királyné és környezete ellenére s a nagyváradi béke mellőzésével, majd megkísérlette Ferdinánddal is és ez okozza megöletését 1551 december 17-én. Azt is tudjuk a történelemből, hogy Martinuzzi főcélját uralkodóvágya és nagyratörése gyakran elhomályosítja és tetteit általában egyetlen rugóból nem lehet megmagyarázni.

Tardos Viktor úgy mutatja be Martinuzzit, mint aki János Zsigmondot, mint utolsó nemzeti királyt, rajongó szeretettel veszi körül. Érte mindent meg kell tennie. A gyöngye királyi gyermek szimbólum, róla mondja Martinuzzi: „Királyi gyermek, terem, kínom, mindennél szentebb álmom.” A szerző ezt az alapelvet Martinuzzi jellemében következetesen, erős meggyőződéssel viszi keresztül még a történeti adatok rovására is. Martinuzzi János Zsigmondot Erdélyben koronáztatja meg és nem Budán, Martinuzzit akkor ölték meg, amikor János Zsigmond még csak tizenkétéves volt, de a szerző, mint már említettem, megindokolja a történettől való eltérését. Bizonyos, hogy Tardos Viktor eljárása merész, de másképp aligha oldhatta volna meg az általa jelzett keretben a különben igen jól és történelmünk e részeinek alapos ismeretével kigondolt tervet.

Martinuzzi valódi tragikái érdeket, részvétet ébreszt. Tragikuma, mely eszméje miatti bukásában, csalódásában áll, (s nincs senki, aki megértené) megható. Mikor megtudja, hogy gyilkosai elől nem menekülhet, de nem is akar menekülni, miután már megmentette Izabella királynét és János Zsigmondot, mondja:

„Versz Isten engem, hogy gondjaim egy nemzet életére fecséreitem, mely drágább volt nekem, mint az égi szentség; hogy úgy beszélek véled, mint aki tartozandóságát követeli. Nem könyörögtem, mert hogy megadnod kell, úgy hittem, mind azt, hogy vagy. Büntetsz, hogy miért, azt meg nem érthetem. Verhetsz, meg nem alázhatsz. Testem összetörted, lelkemet nem, erőre gyúrtad, nem törheted. Miért nem segíél? Kora vénséget küldtél csontjaimra, szívemre nem, él az, remélni tudna még, de testem, e hitvány, — koporsó, melyben a szív élve temettetett. — Vén kard, vér nem, a rozsdá rágja meg, harc nem, csak egy penészes sarok. Könyörgök, Isten, megalázkodom; hajolj meg, büszke homlok. Kérlek, könyörgök! Mutass csodát, ha elveszed e nemzet védőjét, hogy boldog lehessen védő nélkül is. Neked minden lehet.“

Martinuzzi mellett a királyné jellemrajzát dolgozta ki legjobban; ez néha vonzó, de éppen nem ártatlan könnyelműséggel, sértett és folytonosan lázadó, de babonás félelmében mindannyiszor megalázkodó föllépésével Martinuzzi ellen, akit gyűlöl és eltenne láb alól, de mindig kénytelen hozzáfordulni: a legkiválóbb drámaírónak is becsületére válnék.

Egyéb alakja: Verbőczy István, Török Bálint, Frangepán, Dallos diák, Martinuzzi udvari dalosa, Balassi Menyhárt, Pajzs Mihály — mély, vázlatos voltukban, néhány mondásukkal is, mintegy kőbevésvé állanak előttünk.

Külön kell a tragédia nyelvéről megemlékeznünk. Ez a próza, igen sokszor ötös- és hatodfeles jambusi lejtéssel, jellemző, régieskedő, tömör, helyenkint darabos, de erőteljes, találó, helyzetszerű; emlékeztet *Kemény Zsigmond* nyelvére. A darabot nem adták elő. A Nemzeti Színház drámaíró bizottsága két alkalommal is elfogadta előadásra, de *Tóth Imre*, a színház akkori igazgatója, azzal a kijelentéssel utasította vissza, hogy a darab gyökeresen, abszolúte rossz, elő nem adható. Habent sua fata libelli. 1907-ben könyvalakban is megjelent. (Franklin Társulat.) Tardos egy pár év múlva átdolgozta operalibrettóvá. Az átdolgozás nagyon sikerült. Az öt felvonást igen ügyesen háromra vonta össze, amivel tragikái hatását még inkább emelte. Ehhez a kitűnő operalibrettóhoz *Réka Nándor* írt zenét. A művet 1910-ben mutatta be a M. Kir. Operaház.

Tardos Viktornak harmadik színműve az *Apák* című, amely kéziratban maradt fenn. Tardos ezt a művét a Magyar Színházhoz nyújtotta be. A darab itt nem került előadásra, pedig a színház az 1924. évi játékvad egyik legnagyobb eseményeül tartogatta Tardos darabját. De Somlay Artur otthagyt a színházat és Tardos darabja is lekerült a műsorról, mert a mű anyyira összeforrott Somlay személyével, hogy nélküle nem mutathatta be a darabot a Magyar Színház. Kilátásban volt mégis, hogy az „Apák” bemutatója a kolozsvári Nemzeti Színházban lesz meg. Somlay ugyanis, többhónapos erdélyi vendégszereplési körútra indult és a darabot Kolozsvárt szándékozott bemutatni. Janovics Jenő, a kolozsvári Nemzeti Színház igazgatója, a darab előadási jogát meg is szerezte és így a darab Somlay Artur rendezésében került volna színre. A kolozsvári bemutató is elmaradt. Az elmaradt bemutatásért kár volt. Az *Apák* Tardos Viktornak egyik legérdekesebb alkotása, mely tulajdonképpen a szerző életét szimbolizálja. Tardos a darabot a Magyar Színházba való benyújtás előtt meghitt baráti körben felolvasta. Ennek a felolvasásnak alapján mondhatunk el egyet-más erről a homályban maradt darabról. A darab kézírata valószínűleg Somlay Arturnál van.

A darabnak kettős cselekménye van. A külső színes, eleven, fordulatós, az érdeklődést végig feszülten tartja annyira, hogy a lényegesebb — a szimbólikus belsőre kevesebbet ügyelünk. A színen izzik a renaissance-légkör; kacagunk, tapsolunk a léhának, a semmirekellőnek és szinte elűrjük, hogy a becsület meggázoltassek. A darab borotvaélen halad, egyre fokozottabb fojtott levegőben és egyszerre legördül a függöny. Az utolsó percben a szerző felénk tartja a tükört, hogy meglássuk magunkat olyanoknak, amilyenek vagyunk. A léha, a kontár, a sarlatán természetesen szintén kénytelen magát meglátni. A darab talán túlzottan nyílt és őszinte, de kritikája igazságos. Feltárul benne előttünk a szerző vérző szíve. A legnagyobb tövist a szerző maga szúrja szívébe, mitha csak azt akarná vele mutatni, hogy a szenvedés nem is olyan elviselhetetlen, hogy az élet nem egyéb, mint szenvedés; de vidám csak az lehet, aki szenvedni is tud.

•

Tardos Viktor koraifjúságától fogva rajongott a színházért. Valóságos ünnepnapja volt, amikor szülei elvitték, mint kis-

diákat a Nemzeti Színházba, ahol leginkább Jászai Mari hatalmas művészete hatott reá. Később is sokat foglalkozott a színházzal. Tizenkilencéves korában írta első drámáját, címe: *V. László*, melyet a Nemzeti Színház figyelemre méltónak minősített. A darab nem került színre, kézírata *Mikes Lajos* birtokába jutott. Az elismerő bírálat hatása alatt kezdte írni a *Nero anyját*. A munka lassan haladt, évekig dolgozott rajta és *Palágyi Menyhért* sürgetésére, aki a készülő tragédia egyes részeit nagyon megdicsérte, fejezte be a drámát.

Töredékben maradt *Abelard és Heloïse* című tragédiája, van egy drámatervezete *Michelangelóról* és egy *Gobineau*-szerű drámai jelenete *Michelangelo és Gyula* pápa között és egy vígjátéka.

Legkedveltebb olvasmánya Shakespeare volt. „Folyton olvasom Shakespearet s a hátsó drótozást keresem a darabokban” — mondja egyik nyilatkozatában. És emellett belemerült a történelem tanulmányozásába is. Már elismert festőművész volt, mikor harminchétéves korában fellépett első drámai művével, amely után rögtön hozzáfogott barátai, különösen Hevesi Sándor buzdítására hazai tárgyú tragédia megírásához. Munkáját nem követte a remélt siker és a kétségtelenül tehetséges drámaíró elhallgatott. Kortársai igaztalanul bántak ezzel a különös magyar tehetséggel. Festő, szobrász, író volt egy személyben. Volt ugyan idő, mikor a magyar irodalmi élet úgy zajlott körülötte, mint később Ady Endre körül. Cikkében dicsőítették vagy kisebbitették drámáit, paródiák, karikatúrák foglalkoztak alakjával olyan időben, amikor sokkal kisebb volt a művész személye iránti érdeklődés, mint manapság. Aztán csakhamar elfelejtették, mint sok más magyar tehetséget is. A zseniális művész emlékének kívántam hódolni szerény tanulmányommal. A modern magyar dráma történetének írója nem mehet el szó nélkül Tardos Viktor drámái mellett, amelyek a szegényes magyar történeti drámaírodalomnak megbecsülendő értékei közé tartoznak, amelyek megérdemlik, hogy az irodalomtörténet feledésbe merülni ne engedje őket.

Angol irodalmi hatások a Tar Lőrinc-mondában.

írta: FEST SÁNDOR.

Ennekben hallottam, vagy volt, vagy nem volt,
Tar Lőrinc, hogy pokolba bement volt...

Az ének, melyre Tinódi hivatkozik, bizonyára jóval hosszabb volt annál, melyben ő maga mesél Zsigmond kedvelt vitézének pokolbajjárásáról, látomásairól, királyának hozott üzenetéről. Csakis a Zsigmond királyra vonatkozókat ragadta ki abból a terjedelmesebb elbeszélésből, mely Tar Lőrincnek, a monda hősének messze földön megesett kalandjait, bolyongásait meséli el. Ennek az eredetibb, régi mondának kereteit körülbelül ismerjük. És fejtegetéseink alapja nem is Tinódi rövid elmesélése, hanem a Tar Lőrinc-monda teljesebb foglalatja, úgy, ahogy a gyöngyösi könyvből ismerjük. Célunk pedig nemcsak eddig ki nem mutatott angol irodalmi hatás megállapítása egy valamikor népszerű, sokat ismételt mondánkban, hanem sokkal inkább a Tar Lőrinc-monda vándorútja legfőbb állomásainak megfigyelése és megismerése: mi volt az alapja, hogyan formálódott, hol és miként fejlődött azzá, aminek Tinódi krónikájából ismerjük? Mindezekből pedig nemcsak azt fogjuk látni, miként fejlődtek a monda egyes mozzanatai szerves egésszé, de bizonyos jogosultsággal következtetést fogunk majd vonhatni a hasonló fejlődésen átment Toldi-monda keletkezésére is.

A Tar-monda kereteit abból a 14 soros, latinnyelvű szövegből ismerjük, melyet a gyöngyösi-gyűjtemény tartott fenn. Címe: Peregrinatio Laurentii Taar, tartalma pedig voltaképen Tar Lőrinc vitéz bolyongásainak felsorolása. Szárazon és tengeren utazott messze földön. Volt Ázsiában, Indiában és Afrikában. Láttá Noé bárkáját és a Sinai hegyet, volt a Szentföldön, ahonnan Görögországon át tért vissza. Az Óceánon átkelven, megismerkedik Szent Patrik titkaival, de látott még szigeteket, földrészeket, amelyekről Apolló megtagadta a világosságot. Széchy Károly nyomán közöljük a latin eredetit is:

Hanc condidit tabulam de Thar, Laurentius hic,
 Qui miles et barro Sancti Severiani propago
 Sobole Ratholdi, qui totilla circuit orbem,
 Per mare, per terras sanctorum limina pergit.
 Asia novit eum, Africa sic et Europa
 India cognovit. Edessa conduxit ad archam
 Noe perrectum cernitque Sinai colles
 Et miles et peregre stupenda Hierosolymaque,
 Pancretam redicens Nicolai gyna vera,
 Sancti Anthoni, Petri, Pauli, Jakobi trivit.
 Navigans oceanum novit secreta Patrici,
 Gades Ereuleas properans insveta redarum
 Et insulas, climata, quibus Apollo lucem negavit.¹

Ez a felsorolás jelentette a Tar Lőrinc-monda kereteit: egy magyar vitéznek földkörüli útja, amelyen az akkor ismert vagy csak félig ismert országok és világtájak nevezetességeit szemléli, amelyen szent helyek csudáit látja, magát a Szentföldet, az Ararat csúcsát, Sinait, a szentek szülőhelyeit, Szent Patrik purgatóriumát... Már a földrajzi helyek felsorolásából is nyilvánvaló, hogy nem naív népies mondával van dolgunk, hanem klerikus műveltségű szerző kompozíciójával, aki valónak és csodásnak sajtószerű összekeverésével kora ízlésének adott kifejezést. Ahítatosan hallgató közönségnek mesélt csodákról, mert ez a közönség a csodát várta és hinni is tudott benne. Tar Lőrinc hosszú világútjának is érdekessége a csoda, amelyben hinni is lehet, hiszen egy-egy földrajzi helyhez van kötve, a Szentföldhöz, az Ararathoz, az írországi purgatóriumhoz, de tovább haladva már olyan szigetekhez is, melyekre örök sötétség borul. Nyilvánvaló — még ha nem is ismernők a történeti Tar Lőrincet —, hogy a monda hőse nem járhatott mindenfelé, amerre az elbeszélés viszi. Széchy Károly még azt hitte, hogy Tar Lőrinc világjárása valóságos élménye volt hősünknek, aki Ázsiát, Afrikát, Indiát ismerte, mi már tudjuk, hogy Tar Lőrinc ott soha nem járt, bár azóta, hogy Széchy értekezését megírta, részleteiben is megismerkedtünk zarándoklásával a távol Írországbán, Szent Patrik purgatóriumában.² Ázsiai, indiai, afrikai útja, Ararat, a Sinai-hegy, a sötét szigetek, — mindez csak tudákos hozzáköltés a világlátott magyar vitéz úti élményeihez. Iskolázott, művelt ember volt, aki Tar Lőrinc útját így kiszínezte, kikerekítette, újabb csodás elbeszélésekkel megtoldotta.

¹ Széchy Károly: Adalékok a régebbi magyar irodalomhoz. Irodalomtört. Közl. 1896.

² Századok, 1896. Kropf Lajos: Pásztói Ratholdi Lőrinc zarándoklása (1411).

Ezeknek az idegen motívumoknak eredetét kutatva pedig nem nehéz rájönnünk, hogy azok egy rendkívül elterjedt, sok nyelvre lefordított, valósággal népkönyvvé vált angol elbeszélésből valók: Sir John Mandeville híres „Utazásai“-ból.³

Magát, John Mandeville-t — nem egészen szabatos megjelöléssel — úgy szokták idézni, mint az angol próza atyját, első művelőjét. Alakja még mindig irodalomtörténeti rejtély, bár most már bizonyosnak látszik, hogy a XIV. században élt, saját állítása szerint 1322-ben (egy másik kézirat szerint 1332-ben) kelt át a tengeren, hogy azután három világrészt járjon be. Nagy útja után pedig Lüttichben telepedett le (1343-ban), ahol mint természettudósnak, orvosnak nagy híre volt. Jean d'Outremeuse barátjának halálos ágyán felfedte kilétét és 1372 november 12-én halt meg. Sírját még 1798-ban is mutogatták Lüttichben.⁴

Amilyen homály fedi életét, kilétét, oly sok kétely fér híres műve szavahihetőségéhez. Maga mondja, hogy főleg azok számára ír, kik a Szentföldet akarják meglátogatni. Utazásai első részében csakugyan ezt a célt tartja szeme előtt. A második rész azután ázsiai útjának leírása, amelyben voltaképen époly kevés az eredetiség, mint az elsőben. Innen is, onnan is kompilált, néha szószerint és ahol tapasztalataira, élményeire hivatkozik is, még ott is könnyű volt a kritikának Pliniusból, Solinusból, Albertus Aquensishől, Boldenseleből, Odoricusból és még sok más szerzőből átvett kompilációkra, irodalmi hamisításokra mutatni. Még legesodálatosabb lényekről, mesészerű szörnyetegkről is azt állítja, hogy azokat látta. A keleti utazás magába foglalt minden csodát, amelyben a csodákra áhítókor hinni tudott, vagy gyönyörködni akart. A középkori hit, tudás és babona gazdag tárházából szabadon, tartózkodás nélkül válogatott az angol lovag, ki cselekvő alanya az elbeszélte csodáknak és kalandoknak. Könyvének hatása rendkívüli, mert benne eltalálta kora ízlését. Nincsen késő középkori mű, mely elterjedtebb, ismertebb volna: a háromszáznál több fennmaradt kézirat, a latin, francia, német, olasz, spanyol, holland, cseh, dán és ír fordítások tömege bizonyítja ezt az állítást. Plagizálják, utánózzák, kiegészítik, hozzáköltenek, ismerik minden művelt országban.

³ The Voyage and Travails of Sir John Maundeville, Kt. J. O. Halliwell, London, 1883-i kiadást idézem.

⁴ Mandeville életére vonatkozókat l. a Dict. of Nat. Biogr.-ban.

Erdekes, hogy ilyen rendkívül elterjedt műnek az eredete mennyire homályos. A legelső kézirat francia nyelvű, 1371-ből való, az angol szöveg három verzióban ismeretes, mindhárom a XV. századból való, latin nyelven öt, egymástól független verzióról tudunk (valamennyi a XV. századból), pedig egy angol kéziratban az „Utazások“ szerzője azt mondja: „és tudjátok meg, hogy ezt a könyvet latinból franciára és franciából angolra fordítottam, hogy minden honfitársam megértse“. Mégis ebben a legrégibb angol kéziratban oly hibák találhatók, amelyek semmi esetre sem fordulhatnak elő oly műben, melyet saját szerzője fordított más nyelvre. E csupa talánnal szemben mincünk egy megállapítással kell megelégednünk: egy sok nyelvre lefordított, változatokban is gazdag, szokatlanul elterjedt műről van szó, mely épp azért, mert a középkor fantáziáját fel tudta ébresztetni, ébren tudta tartani, mindenüvé el tudott jutni, ahol irodalmi élet volt — és így eljutott Magyarországra is. A magyar irodalomra tett hatását pedig legelőször a Tar Lórine-monda abban a formájában látom, mely Tart, mint világjáró zárándokot mutatja.⁵ Ha útján elkísérjük, jóformán mindenüvé eljutunk, ahol állítólag Mandeville is járt: Asia novit eum, Africa sic et Europa, India cognovit, lám, a magyar vitéz is eljutott azokba az országokba, melyekről oly sok hihetetlen csodát mesélt az angol lovag. Edessa conduxit ad archam Noe perrectum, alább fogjuk idézni Mandeville tapasztalatait az Ararát hegyén, mikor Noe bárkájához akar közeledni. Cernitque Siniai colles..., a Sinai hegyről, Szent Katalin templomáról és az ottani csodálatos dolgokról Mandeville is nagy bőbeszédűséggel beszél.⁶ Et peregre stupenda Hierosolymaque..., említettük, hogy Mandeville „Utazása“-inak első része voltakép a Szentföld leírása. Et rediens Sancti Anthoni, Petri, Pauli, Jacobi trivit..., Mandeville is meg szokta jelölni útja egyes állomásait azzal, hogy itt Szent Péter tagadta meg Jézust, ott

⁵ Mandeville tudvalevőleg ismeretes volt nálunk később is. Valkai András Prister Johannis-ról szóló „cronica“-jának (1573) egyik forrása a híres angol elbeszélés:

„Amint Mande Villai János irta,
Jovius Pál püspök mint magyarázta,
Azokat olvastam ez vers folyásra

India állapotja irására.“ — EPhK. 1886: Binder Jenő, Prister Johannes. 532—53. Egy félszázadnál nagyobb időre kell visszamennünk, hogy Mandeville régebbi hatását lássuk a Tar Lórine mondában.

⁶ Id. kiad. Cap. V. 57—63.

Szent Miklós van eltemetve, emitt Szent János halt meg, ott pedig Szent Pál írt és prédikált, stb., stb. Volt Tar Lőrinc még másutt is, hogy utolsó sorát idézzük: Novit... et insulas, climata, quibus Apollo lucem negavit. A szigetekről, amelyek örök sötétségben terülnek el a tengeren túl, Mandeville „Utazása“-inak utolsó fejezeteiben olvasunk.⁷ A tar Lőrinc-monda ugyanúgy kerekítette ki a maga meséjét, mint maga az angol mű. A hosszú világbolyongásnak utolsó állomása az örökké sötét ország...

E rövidre fogott összehasonlítás után megállapíthatjuk tehát, hogy a Tar-monda kialakulására Mandeville népszerű utazási könyve lényeges hatással volt. A messze idegenben járt magyar vitéz a monda előttünk ismert legrégibb formájában olyanféle szerephez jut, mint az angol lovag az „Utazás“-okban. Némi túlzással magyar Mandevillének lehetne a mi Tar Lőrincünket nevezni.

A második, jóval bonyolultabb kérdés az, hogy hol és mikor szövődtek a Mandeville „Utazása“-iból átvett motívumok a Tar Lőrinc mondába? És mivel itt nyilván oly idegen irodalmi hatásról van szó, amelyet csak iskolázott, művelt ember vehetett át, kutatásunk kiterjeszkedhetik még arra is, kinek a keze szöhetett a monda színes szálait Tar Lőrincere? Arra a Tar Lőrincere, akit a történelemből jól ismerünk s akinek purgatóriumi zárándoklásáról is hiteles feljegyzéseink vannak? Mikor és hol költötték az ő világútjához a Mandeville-kalandokat és élményeket?

Ugyanabban a gyöngyösi könyvben, mely a Peregrinatio Laurentii Taar-t tartalmazza, találunk terjedelmes leírást a Szentföldről is: Peregrinatio hierosolymitana Patris Nostri Ordinis. Ebben a peregrinációban a ferencesek tartományfőnöke, Pécsváradi Gábor írja le szentföldi útját, melyet alkalmasít 1514-ben tett meg. A maga idejében híres munka több ízben jelent meg. Címe: Compendiosa quaedam, nec minus lectu iocunda descriptio urbis Hierusalem atque omnium locorum terrae sanctae in Hierosolymis adnotatio.⁸ Részletes leírása a

⁷ And bezonde the Lond and the Iles and the Desertes of Prestre Johnes Lordschipe in goyng streyght toward the Est, men fynde nothing but Mountaynes and Roches fulle grete: and there is the derke Reggoun, where no man may see, nouthur be day ne be nyght, as thei of the Contree seyn... Id. kiad. 302.

⁸ Egy példány az Egyetemi Könyvtárban. A könyv végén: Frater Gabriel de peclivaradino.

Szentföldnek, ahogy a könyv szerzője látta és bár lényegesen eltér Mandeville XIV. századi leírásától, egynémely vonásban mégis emlékeztet az angol lovag sokat olvasott „Utazása“-ira. Vajjon ismerte-e Pécsváradi Mandeville könyvét, mely akár latin, akár pedig német fordításban is eljuthatott magyar földre? Van-e Mandeville-hatásnak nyoma a magyar ferences szentföldi útleírásában? A választ Pécsváradi és Mandeville leírása Noé bárkájáról fogja megadni.

Pécsváradi könyvének IV. részében (34. l.) a következőket olvassuk: Armenia que licet non sit is sancta terra, sed quia audiui quedâ bona et mira de ea, cogitavi hic inserere. Primum mons ille in armenia *ubi stetit Archa Noe* pro ut accepi a quodam armeno monacho est ad occidentem respectum hierusalem *tam altissimus* et scopulosus hinc inde ut *nemo hominum illuc valeat acendere et tangere archam manu. Et semper sunt in eius cacumine nives magne.* Secundum quidam frater monachus armenus *quodam tempore attentavit illuc usque ad archam ascendere et cum decem diebus continuïs jam laborasset ad ascendendum hinc inde reputando super scopulus ut valeat ad archam pervenire et aliquid de ligno arche pro devotione tollere. Et tunc angelus eidem apparens: portansque ei brevem tabulam dixit.* Hanc tabulam pro tua ferventi devotione ego attuli tibi de archa Noe, *cessa igitur ascendere quia illuc pertingere non potes* et sic viceversa descendit... ..hec omnia accepi a supra dicto monacho armeno devoto et habitante hierosolimo in templo sancti sepulchri.

Mandeville hasonlókát tud Noe bárkájáról és az Ararát hegyéről. Magyarra fordítva a következőket meséli: „És itt azonkívül más hegy is van, amelyet Ararátnak neveznek..., ott maradt Noe bárkája, mely még most is azon a hegyen van. És távolról lehet látni, kivált szép időben. És ez a hegy majdnem hét mérföldnyi magasságú. Némelyek pedig azt mondják, hogy a bárkát látták és megérintették. De akik azt állítják, nem mondanak igazat, mert senki a hegyre a nagy hó miatt nem mehet fel, mely mindig ott van, télen, nyáron, úgy, hogy nem is ment oda fel senkisé is Noe ideje óta, kivéve egy szerzetest, ki Isten kegyelméből egy deszkát lehozott... Ennek a szerzetesnek nagy kedve volt a hegyre felmenni. Egyik nap felment és amikor már a hegy harmadrésze fölött volt, annyira elfáradt, hogy nem tudott tovább haladni. Ezért hát lefeküdt és elaludt. És

amikor felébredt a hegy lábánál volt. És akkor buzgón esedezett Istenhez, hogy engedje meg neki, hogy a hegyre felmehesen. *És egy angyal jött hozzá mondván*, hogy menjen fel. Meg is tette, de azóta senkisem (jutott fel). Épp ezért nem volna szabad ilyen meséket elhinni.⁹

‘Az azt hiszem, még a felületes összehasonlítás is a két leírás között lényegbeli egyezést fog megállapíthatni, amiből pedig az következik, hogy nemcsak a Peregrinatio Laurentii Taar szerzője, de maga a ferencesek rendfőnöke is ismerte Mandeville „Utazás“-ait. Amit állítólag az örmény szerzetes mesélt Noe bárkájáról, az inkább csak irodalmi olvasmány emléke lehet. Az elhitetés módja pedig amolyan pia fraus, amilyen könnyen csúszhatott be a Szentföld és a Kelet csodáinak leírásába. A gyöngyösi ferencesek fantáziáját észrevehetően foglalkoztatta a híres angol mű a XVI. század elején, ugyanabban a gyűjteményben kétszer is találkozunk hatásának kétségbevonhatatlan nyomaival.

Azt hisszük, hogy a Mandeville-mozzanatokat és indítékokat Tar Lőrinc személyéhez gyöngyösi szerzetesek művelt, olvasott körében kapcsolták. Lehet, hogy maga Pécsváradi a „költője“ a Tar-mondának, melynek tizennégysoros latin foglalatja csak kivonata lehetett hosszabb latin nyelvű elbeszélésnek, hiszen —, ha ezt a feltevést kockáztatjuk, — arra hivatkozhatunk, hogy Pécsváradi jeruzsálemi útjának idézett epizódja is bizonyos költői alakítás és elhitetés tehetségére vall... Lehet az is, hogy a költő valaki más, ismeretlen, névtelen, aki a sokat látott gyöngyösi rendfőnöknek szűkebb környezetéhez tartozott. Az adatok feljogosítanak arra a feltevésre, hogy a Tar Lőrinc-monda formát és tartalmát a gyöngyösi ferencesek rendházában nyert a XVI. század elején, talán a század második évtizedében.

A magyar vitéz írországi és egyéb útjainak az emléke még a XVI. század elején is élhetett Gyöngyösön, hisz ismeretes, hogy a pásztói apátság kegyúri jogát 1265 óta a Rátótiak gyakorolták, kiknek nemzetségéből származtak a Tariak, Pásztóiak és a Kakas-ok.¹⁰ Drégely is eredetileg mondánk hőséé, Tar Lőrincé volt, Zsigmond király cserélt vele és helyébe a jobbágyi és püspöki birtokokat adta oda neki. Ha Tar Lőrinc írországi útjá-

⁹ Id. kiad. 148—49.

¹⁰ Békefi Remig: A pásztói apátság története. Budapest, 1898. 51—2.

nak emléke a XVI. század elején még élt, akkor elsősorban nemzetisége ősi földjén tudhattak róla, Pásztó, Tar, Gyöngyös vidékén. A gyöngyösi ferencesek mindenesetre jól ismerték. Csak mellékesen említjük meg, hogy Pécsváradi Gábornak szentföldi útján kísérője egy Pászthóy János nevű paptársra, ki tán leszármazottja a Rátóti-Tari-Pásztói rokonságnak.¹¹

Adalékaim — azt hiszem — igazolják egy nemrég megjelent kiváló tanulmány konklúzióját, mely szerint a gyöngyösi könyvben található latin feljegyzés Tar Lőrinc Peregrinatiojáról „valószínűleg egy nagyobb munkának a vázlata, kivonata, már jelentékeny kibővült formában mutatja a Tari elbeszélését, hiszen ő nem járhatott sem az Ararát hegyén, sem Indiában. A spanyolországi és írországi zarándoklás, amelyről a történeti adatok szólnak, egy világkörüli út töredékei lettek. Ilyen részletekkel az eredeti elbeszélést csak az bővíthette ki, aki széleskörű tudományos, földrajzi ismeretekkel rendelkezett, tehát művelt, tanult ember és nem a nép. Klerikus lehetett ez a költő, akinek valószínűleg nagyobb terjedelmű latin művét, vagy annak egyes részeit azután magyarra fordították, mégpedig olyan időben, hogy Tinódi korára már a nép körébe is lejutottak.”¹²

Ehhez a fejtegetéshez azt lehet tán hozzáfűzni, hogy a részletek, melyekkel Tar Lőrinc ír- és spanyolországi útja kiegészült, tanult klerikus irodalmi olvasmányából, Mandeville „Utazás”-aiból kerültek Tar Lőrinc-mondába. Tudatos irodalmi átvétel formálta és gazdagította a mondai hagyományt. Ha pedig eddigi következtetéseink helytállóak, akkor a monda a XVI. század elején a gyöngyösi ferencesek körében gazdagodhatott és kerekedhetett ki Mandeville-elemekkel és néhány évtized után — már magyarul — a nép ajkán élt, Tinódi a század közepén már úgy hallotta.

Még egy kérdés merülhet fel. Vajjon a gyöngyösi „költőt” mi indíthatta arra, hogy Tar Lőrinc purgatóriumi útjához Sir John Mandeville útikalandjait fűzze? Saját leleménye-e az irodalmi toldás, vagy volt egyéb indíték, hogy Szent Patrik barlangját megjárta magyar vitézt az egész világon utaztassa, akár csak a Travels and Voyage az angol lovagot? Mert Sir John Mandeville nem járt a „pokolban”, írországi útjáról nála nin-

¹¹ L. Széchy id. munkáját.

¹² Mályusz Elemér: A Toldi-monda. Klebelsberg-Évkönyv. IV. Budapest, 1934. 147. l.

esen szó, ő a Szentföldön zarándokol és onnan megy azután tovább Afrikába és Ázsia csodálatos országaiba. Hogyan kapcsolódik mégis Mandeville világútja a Tar Lőrinc-mondával?

A Mandeville-kéziratok és fordítások rendkívüli számából a könyv szokatlan népszerűségére lehet következtetnünk. A késő középkornak egyik domináló irodalmi terméke a Mandeville-könyv, melynek sorsa a népkönyv sorsa általában: közkinés, mely mindenkié, mely váltakozó ízlés szerint módosul, bővül, mely folytatásokban és utánzatokban él tovább mindaddig, amíg kora fantáziájára hatni tud. Már a Mandeville-kéziratok is sok eltérést mutatnak egyes epizódok elbeszélésében, a későbbi fordítások még jobban módosítják az eredeti szöveget, mind több új mozzanatot visznek bele. Az anyag egyre nő, egyre jobban lépi túl a mese eredeti kereteit. Nem meglepő, hogy Mandeville fantasztikus élményei visszhangot keltenek a középkor gazdag víziós irodalmában,¹³ de azon sem lehet csodálkozni, hogy ez az irodalom meg utat talált a vele oly sok vonásban rokon mandevillei világba. Hisz a csodás elem közös vonása mindkettőnek, egyiknél a csodálatos elem látomások keretében jelentkezik a fantázia legszabadabb csapongásával, a másikinál pedig egzotikus, mesészerű távol országok és világrészek leírásában keresett és talált kifejezést.

Valóban nem lephet meg, hogy Mandeville- és víziós irodalmi motívumok egymásba kapcsolódását látjuk itt is, ott is. Christine de Pisan pl. Mandeville elbeszélésére támaszkodik híres látomásában (*Chemin de Long Estude*, 1402), itt tehát Mandeville-elemek kerülnek vízióba, de van fordítottja is a kapcsolódásnak: van Mandeville „Utazás”-ainak oly változata is, melybe viszont víziós irodalmi mozzanat vegyül. Bennünket itt az a verzió érdekel közelebbről, mely egy francia vitéznek, Beaujeunek mondja el a látomásait az írországi purgatóriumban. Ez a Beaujeu is történeti személy, akárcsak a mi Tar Lőrincünk,¹⁴ volt Konstantinápolyban, harcolt a török ellen, bár legvitézebb tetteit Calais ostrománál vitte véghez (1351-ben), ahol halálát lelte. A *Chronique des quatre premiers Valois* írországi purgatóriumi útjáról a következőket tudja: Monseigneur

¹³ Irodalmát l. Ung. Jahrbücher 1925. R. Gragger: Beiträge zu Visions-literatur im Mittelalter, 307–9.

¹⁴ Luce: *Chronique des quatre premiers Valois*, Paris, 1862. V. ö. Froissart (Kervyn de Lettenhove kiad.) V. és XVII. kötet. L. Table analytique des noms historiques.

de Beaugen par son tres grand hardement fut en l'espurgatoire saint Patrice ou il vit les tourmens infernaux, comme le raconte Heronnet son escuier qui en dit moult de merveilles. Dit Heronnet qu'il vit Burgibus, le portier d'enfer, qui tournoit une roe par cent fois cent mille tours en l'espace d'ung jour et y avoit cent mille ames... Il vit les ames en lis plains de feu et y en recognut...¹⁵ En celle maniere le raconte messire Jehan de Mandeville, chevalier anglois, qui fut par le loing du monde en terre habitable.¹⁶

Mit lehet ebből következtetni? Azt, hogy vagy a gyöngyösiek kapcsolták Tar Lőrinc pokolbajlásához a mandevillei mozzanatok, ami bizonyos költői leleményességre vallana, vagy pedig, hogy már együtt találták a kétféle eredetű mozzanatot oly Mandeville-verzióban, melyben a világműködési úton kívül a purgatóriumi zárandoklás elbeszélése is helyet kapott. Bármint legyen is, a monda fejlődésének minden feltétele adva volt: a történeti Tar Lőrinc purgatóriumi és világműködési emléke¹⁷ még élt és különösen a Rátótiak ősi földjén, a Mátra alján élhetett egy évszázaddal az emlékeztetés zárandoklás után, ez a Tarmonda pedig azután külföldi irodalmi hatás következtében kibővült, színt, irodalmi alakot és költői megörökítést nyert tudós klerikus kezében. Magyar köntösben való megjelenése csak későbbi fejlődés eredménye. Azt bizonyítja — úgy látszik — a monda fejlődése egyes előttünk ismeretes állomásának megfigyelése.

¹⁵ Nagy sok esodát Tar Lőrinc látott volt.

Zsigmond császár hogy benne feredett volt... V. ö. Ignitus est, in quo in tromentis rex residet prelatibus per horas diei, et tamen in lecto postmodum ignito per tres horas in nocte jacet... Visio Ludovici de Francia. Palástra 146. 238—9.

¹⁶ S. Luce egy Mandeville-kéziratot idéz (Voyage en Terre, par Iohan de Mandeville, l'an 1322), mely Párizsban van: Le departement des ms. à la Bibliothèque Imperiale possède un exemplaire de cet ouvrage inseri sous le No 5386 du Fonds Français. Kérésünre M. Gabriel Asztrik volt szíves Párizsban az idézett kéziratot megnézni. De ebben nem esik szó Beaujeuról, Lucy tehát tévesen idéz. — A véletlen tán előhozza majd azt a Mandeville-változatot, melyből a Chronique a purgatóriumi jelenetet vette.

¹⁷ Tar Lőrinc 1411-ben zárandokol Írországba. Világlátottságát a velencei tanács egy 1413 febr. 7-i írása is bizonyítja: „dominus Laurentius cum nostro salvo conducto Venetias accessit die 20 Januarii 1412 sub specie visitandi aliqua sanctuaria pro sua devotione et venit ad visitationem nostri domini... Kropf id. cikk.

Még egyszer „Bankó leánya“.

Folyóiratunk 1934-i évfolyamában, — egy eddig ismeretlen nyugatmagyarországi horvát változattal kapcsolatban, — revízió alá vettem a Bankó leányáról szóló széphistória horvát mintájának és keletkezésének kérdését.¹ A cikkben ismételten idéztem a trieszti *Naša Sloga* kiadásában megjelent ça-horvát népköltési gyűjteményt, melyet különben már előttem is használt Szegedy Rezső. Akkor is tudtam, hogy ez a könyv az olasz uralom alatt új kiadásban jelent meg, de a ritka műhöz nem tudtam hozzáférni. Azóta sikerült megszereznem.² A könyv a trieszti kiadásban megjelent népköltés termékeken kívül másokat is tartalmaz és ezek között a Bankó leányának egy eddig ismeretlen horvát változatát is.

A vers címe *Prilipa Jovana* (A nagyon szép Johanna). A könyv 40—41. lapján olvasható. Lussinpiccolón jegyezték fel. A horvát népköltés legelterjedtebb formájában, a deseteracban (rimtelen tíz szótagú sor, metszettel a negyedik szótag után), van írva és 72 sorból áll. Tartalma a következő: Mikulić herceg a császár udvarában azzal kérkedik, hogy 9 fia és 9 leánya van. Erre a császár felszólítja, adja neki a legjobb fiát. Mikulić sír, jajgat, nem tudja, mit csináljon. Legidősebb leánya kérdi, mi a baja, de nem mondja meg neki. Második leánya is hiába kérdi, de a legfiatalabbnak elmondja. Ez megvigasztalja atyját: elmegy ő fiaként az udvarba! A császár látja ablakából jönni Mikulić állítólagos fiát, de gyanakszik, nem leány-e. Anyja tanácsára először diót mennek szedni. Ha leány, a szélén kezdi szedni, ha ifjú, a közepén. A leány középütt szedi a diót. Most az anya tanácsára elmennek a Dunát átúszni. Ha leány, a folyó szélén fog úszni, ha férfi, a közepén. A leány a Duna közepén úszik. Harmadik tanácsa anyjának, menjenek együtt hálni. Ha leány, az ágy szélén fog aludni, ha férfi, az

¹ Bankó leányának nyugatmagyarországi horvát változata. XXIII. évf., 9—20. l.

² *Istarske narodne pjesme* Opatija (Abbazia) 1924. 240 l., 80.

ágy közepén. Ezzel sem boldogul. A leány az ágy közepére fekszik, de kardot tesz maga mellé és megfenyegeti a császárt, ha átnyúl a kardon, többől levágja a karját. Erre a császár hazaküldi. Mikor a leány már kissé elvágatott, teli torokkal kiáltja, hogy nem dalia ő, hanem az igen szép Johanna!

A vers a Szegedynél részletesen tárgyalt isztriai románcokkal mutat közelebbi rokonságot, de azoknál hézagosabb és minden jel szerint romlott szövegű, Mikulié a császár parancsa után hazamegy, de erről egy szó sincs a románcban. Arról sem, hogy a kilenc fiú létezése füllentés. Ezeket csak a továbbiakból kell kikövetkeztetnünk. A három próba egy kaptafára készült. Mindegyik az árulná el Mikulié leánya leány-, illetőleg férfi-voltát, hogy a szélen, vagy a középén végzi-e a próbát. A hálási próbára ez még valahogy ráillik, a Dunán való átúszás ily módon lehetetlen, a diószedési próba egyszerűen értelmetlen. Valamilyen más próbáról vitték át ezekre gondolkozás nélkül ezt a formulát. Különböző az úszási és a hálási próba megvan a románcok több változatában, de nem úgy, mint itt, hanem értelemszerűen. A diószedési próbával másutt nem találkozunk.

Az egész versben a legérdekesebb a Mikulié név. Cikkemben említettem, hogy a horvát románcok valamilyen összefüggésben áll a Frangepánokkal és hogy az 1432-ben elhunyt Frangepán Miklósnak 9 fia és 1 leánya volt. Miklós ça-horvátul Mikula. Ebből alakult a Mikulié név. Ez megerősíti felfeltételemet.

Cikkem megírása óta tüzetesen foglalkoztam az első horvát világi drámaíró, Lucie Hannibal, *Robinjá*-jának keletkezési körülményeivel.³ A drámát 1515—1519 között írta a lesinai költő. A Robinja népköltési forrásai között akad egy, amelynek némi köze van a Bankó leányának horvát mintáihoz. Ez a Horvát Ivánról és hűgáról szóló bugarštica. A *bugarštica* a horvát népi epika régi formája: 15—17 szótagú sorok, közbeékeltek 6—8 szótagos refrénszerű rövid sorokkal. Az elnevezés a *bugariti* = panaszkodni szóból származik. A bugaršticák állítólag a XIV. század végén keletkeztek, — a horvát irodalomtörténet e tanítása nélkülöző a tudományos megalapozást, — és a XVII. század folyamán tűntek el. Magyar szempontból azért fontosak a

³ L. Podmaniczky-Magyar Benigna a horvát költészetben. Budapest, 1935. 94. l., 80.

bugaršticák, mert bennük sokkal több a magyar elem és kapcsolat, mint az újabb horvát népköltési termékekben.

A bugaršticák legnagyobb gyűjteményében olvasható a Horvát Ivánról és hűgáról szóló vers.⁴ A török (neve nincsen) Horvát Iván hűgára pályázik. Sátrat ver a vár alatt és selymet árul, hogy a leányt lecsalja. Mikor a leány lejön vásárolni, a török lovára veti és elvágtat vele. A szultán udvarához érve azon tűnődik, miként vezesse foglyát úgy az udvaron át, hogy észre ne vegyék leány-voltát. A leány azt tanácsolja neki, adja neki ruháját és így vitéznek öltözve ültesse lovára, maga pedig mint kalauz vezesse. A török megfogadja a tanácsot. Ámde mikor a leány rajta ül a lovon, elvágtat egyenesen Iván vára alá. Ivánt, mint török vitéz, párviadalra hívja. Előbb azonban együtt ebédelnek. Mikor Iván könnyezve emlegeti elrablott hűgát, felismerteti magát.

Bogišić Orbini egy helyére hivatkozva⁵ az eseményt 1380 körülre teszi. Orbini u. i. ez időből említ egy Horvát Iván nevű horvát bánt. Ez a bán a valóságban macsóí bán volt és semmi sem igazolja, hogy valami köze volna a históriához.

Ugyane gyűjtemény egy másik bugaršticája⁶ elbeszéli, hogy Jagnjilović Komjen a szultán börtönében ül. Jön a görög lány (neve nincsen) meglátogatni. Az örök beengedik. A börtönben ruhát cserélnek. Az örök aztán leánynak tartva Jagnjilovićot kiengedik. Másnap a Jagnjilovićnak tartott görög leányt viszik kivégezni. Azt kéri, hogy a szultánnal négy szemközt beszélhesen. Megengedik neki. Mikor kettesben vannak, a lány megmutatja neki keblét. A szultán nagyot nevet, szabadon bocsátja a leányt és neki adja Jagnjilovićot.

Erről a bugaršticáról külön tanulmányt írt Šimčik Antal, a horvát népköltés érdemes kutatója (Napredak, 1935, 30—33. l.), összeállítva a hasonló történeti eseményeket és népköltési termékeket, anélkül, hogy a bugarštica keletkezését megmagyarázná. Azt hiszi, hogy a vers görög eredetű. A hős igazi neve Komnen Angel lesz.

Bennünket ez a két bugarštica annyiban érdekel, hogy a Bankó leányának motivumai (a vitéznek öltözött leány, a meg-

⁴ Bogišić Valtazar: *Narodne pjesme*. Beograd, 1878, 142 + 430 l., 8°. Versünket l. a második rész 101—104. lapjain.

⁵ Orbini Mauro: *Il regno degli Slavi*. Pesaro, 1601, 2°, 359 l.

⁶ L. Bogišić id. műve 136—138. l.

ismertetés módja) ezek szerint már a horvát népköltés legősibb rétegében is megvoltak. A bugaršticák szinte kizárólag az Adria horvát partjain éltek, tehát ugyanott, ahonnan a románkör különböző változatai is előkerültek. Csak természetes, hogy az ősi motívumokból összeszőtt költői elbeszélést elhozták magukkal a nyugatmagyarországi horvátok fel egész Sempte váráig, ahol aztán „Istenhez való szerelmét mutatván, rendelé egy iffiú gondolatjában“ a Bankó leányáról szóló szép históriát.

Bajza József.

Mikszáth „vén gazember“-ének egy irodalmi őse vagy rokona.

Kis János ev. szuperintendens kétkötetes gyűjteményes munkát adott ki Pesten 1816-ban e címmel: *„Ifjúság barátja vagy hasznosan mulattató darabok a két nembéli ifjúság számára“*. Az összegyűjtött olvasnivalók első csoportjába nagyobbacska terjedelmű elbeszélések tartoznak mind a két kötetben e közös cím alatt: *„Szívképző Regék és Románok“*. A II. kötet egyik ilyen darabjának (123–132. lap) a címe:

Minden dolognak két oldala van.

„Consiliárius Vitze-Ispány Sokfalvi“ a fiával, Pállal együtt meglátogatta egyszer Bécsben egy Bostel nevű régi ismerősét, akinek nagyjövedelmű gyára volt. Mialatt Pál a gyáros szobáiban levő művészi festményeket szemlélte, az inas jelenti a házigazdának, hogy Ágnes kisasszony kér bebocsáttatást. „Jöjjön estvére vagy holnap reggel“, üzenté ki Bostel, de mikor a leány megismételte kérését, a viceispán pártoló közbeszólására a gyáros bebocsáttatta a jelentkezőt. Ágnes, „egy helyes termetű s szemérmes tekintetű leány“, a Bostel gyárában dolgozott s most különféle szép kézimunkákat kínált gazdájának megvételre. A gyáros figyelmesen megnézte a portékát, mindenik darabnak megkérdezte az árát, de mindegyiket drágállotta. Ágnes összesen ötven forintot kért, de Bostel csak huszonötöt ígért. Rimánkodott a leány, hangoztatta, hogy testvéreit s öreg édesapját kell keresetéből eltartania, a házbérfizetés ideje is elérkezett s ez maga tizennyolc pengő kiadást jelent, ezért hát gazdájának a könyörületességére apellál, — de Bostel hajthatatlan maradt, s Ágnesnek meg kellett elégednie a kért összeg felével. Az ifjú

Sokfalvi Pálban „felháborodott a vér, villám mérgesség megvető pillantásokat szórt az érzéketlen emberre“, de Bostel úgy tett, mintha ezt észre se vette volna. Pál ekkor a távozó leány után sietett s a lépcsőn utolérve, négy aranyat adott neki, azt mondván, hogy a gyáros mégis meggondolta magát s a vételár pótlékaul ő küldi a pénzt. A leány hálás meghatottsággal fogadta az adományt, de meglepődve is, mert, mint hirtelenében elpanaszolta Pálnak, Bostel a méltányos árnak mindig levonta legalább a felét, néha pedig még többet is.

Pál, hazafelé menet, apja előtt keserűen kifakadt Bostel ellen. Az apa csillapítani igyekezett fia felháborodását, hangoztatván, hogy egyéb cselekedeteiből igen derék embernek ismeri Bostelt —, de aztán fiának megismételt vádjai elhallgattatták s elismerte, hogy a gyáros iménti viselkedésére ő sem tud mentiséget találni.

Mintegy félesztendő mulva Bostel lakodalomra hívta meg Sokfalvit és fiát. Pál „tellyességgel nem akart elmenni“; apja kívánságára elment ugyan, „de a nyájas vendégek között komor ábrázattal jelent meg“. Gazdag lakoma várta a meghívottakat. „Így szokták, ezt gondolá magában az ifjú Sokfalvi, a' kevély fősvények cselekedni; a' szegények zsírját kiszívják, forintonként gyűjtögetnek, hogy egy estve, mikor kevélységeknek tetszik, ezreket elvesztegethessenek“... Midőn vőlegényével megjelent a menyasszony, Pál csodálkozva ismert rá benne Ágnesre, s alig tudott hová lenni ámulatában, mikor látta, hogy Ágnes térdre esett Bostel előtt s záporként omlottak hálás könnyei. Pál az érthetetlen jelenet láttakor az apjától kért felvilágosítást, de ez sem tudván rá magyarázatot adni, magához Bostelhez fordult s tőle kérte türelmetlen kíváncsiságuk kielégítését. A gyáros ekkor külön hívta Sokfalvit és fiát, s mosolyogva kezdett bele a rejtély megmagyarázásába.

Bostel nagyon jól tudta, hogy Ágnes milyen derék leány, hiszen öt év óta nála van alkalmazásban, de azt is tudta, hogy az apja iszákos ember, boritalra költötte el a leánya keserves keresményét, mert Ágnes gyöngye volt vele szemben, nem tudta tőle az utolsó fillért sem megtagadni. Ezért Bostel a leány kézimunkáinak árából mindig levonta a méltányos összegnek a felét, sőt néha még többet is, s csak annyi pénzt adott oda neki, amennyi a maga és hozzátartozói eltartására „elmulthatatlanul szükséges“. Fájt a szíve Bostelnek, mikor így tett, de így kel-

lett tennie. Ágnes elmenetelekor aztán a gyáros mindig összehívta legértelmesebb embereit, és „igaz betsület szerint” szabta meg velük egyetértésben a megvásárolt kézimunkák értékét, a visszatartott árrészletet félretette Ágnes számára, s mikor már lehetett vele valamit kezdeni, hát az ő javára „egy kis ártatlan és bátorságos kereskedést” folytatott, úgyhogy a járandóság mintegy kétezer forintra szaporodott, „a’ mit különben az atya bizonyosan megivott volna”. A Sokfalviék félév előtti látogatása után néhány nappal az Ágnes apja meghalt, még pedig azért, mert Ágnes eltalált előtte dicsekedni a külön adományként kapott négy arannyal, az apa kiesikart tőle két aranyat, két éjszakán át mulatott a kocszában s szélhűdés érte... Nemrégiben a gyár egyik legderekabb alkalmazottja, egy csinos fiatal férfi jelentette gazdájának, hogy szeretne megnősülni. Bostel Ágnest ajánlotta feleségül, megsúgva azt is, hogy Ágnes nem is egészen hozománytalan leány. Így lett Ágnesből boldog menyasszony. „Édes gyermekem, mondd nekik, úgy e’ sokszor rossz embernek tartottál, mikor én tiszta szívem szerint javadat kerestem? Most tehát mondd reám áldást és szeres, mind Atyádat!”

Az ifjú Sokfalvi elszégyelte magát, annál inkább, mert Bosteltől meg is kapta az erkölcsi leckét: „mikor jót akarunk tenni, nem csak szívünköt, hanem eszünköt is kell tanácsot kérni”. — Különben kezdődni is erkölcsi leckével kezdődik az elbeszélés: a szerző előre figyelmezteti az olvasókat, hogy se túlságosan sok illúzióval ne nézzék az életet, se a rossznak látzó emberekről ne ítéljenek elhamarkodva. Ez az előzetes figyelmeztetés meggyengíti a történet anekdótászerű, meglepő csattanójú kifejtetének hatását.

Vajjon feltehető-e, hogy Mikszáth olvasta valamikor ezt az idegen eredetű kis elbeszélést? Kis János, a gyűjteményes munka közrebocsátója, annak a vallásfelekezethez volt a püspöke, amelyhez Mikszáth is tartozott; nem lehetetlen, hogy az „Ifjúság barátja” eljutott Mikszáthhoz még gyermekkorában, s talán azóta ott lappangott lelkében a nemeslelkű „vén gazember” témája. Mindenesetre egy ilyen külföldi apró magocska is elég lehet ahhoz, hogy később — évtizedek múlva — a költői tenyészetnek olyan ízes-illatos honi specialitása sarjadjon ki belőle, amilyen a Mikszáth regénye. De ha e két elbeszélő munkának

semmi köze sincs is egymáshoz, a lényeges hasonlóság kuriózuma akkor is méltó a tudomásul vételre.

György Lajos a Mikszáth műveiben előforduló részletado-mák közül kísérté figyelemmel egy csomónak világirodalmi vándorútját (Tárgytörténeti adatok Mikszáth anekdotáihoz, IK. 1932), s a *Vén gazember*-ből is közéjük tartozik kettő. De maga a regény főalakja is világirodalmi vándormotívum: a (testi vagy szellemi, vagy erkölcsi vonatkozásban) „kétoldalú” (szép-rút, okos-bolond, jó-rossz) embertípus, amelynek, mint kontraszt-típusnak az angyalarcú démontól s a démonarcú angyaltól a kedélyes, nevetséges, számalmas figuráig számtalan változata lehetséges. Legérdekesebb s árnyalati finomságokban legkimeríthetlenebb ennek a típusnak az a fajtája, amelyet a nagy írók a humor varázsvízében fürdetnek meg. Mikszáth a *Vén gazember* hősében a *különc* ember válfajának olyan lélektani összetettségu és elmélyített változatát teremtette meg, amely méltó helyet foglal el világirodalmi sok-sok atyjafia között s egyik legművészebb hordozója Mikszáth sajátos világnézetének, mely szégyelli az idealizmus nyílt hirdetését, mint Borly Gáspár a nyílt jócselekedetet, s holtáig kész vállalni a kiábrándultság vagy akár a cinizmus vádját is.

Zsigmond Ferenc.

Szemere Miklós és Goethe Mignonja.

Goethe örökszép *Mignon*-ja első magyar fordítójának Heinrich Gusztáv Szerényit mondotta.¹ *Szerényi* tudvalevőleg Szentmiklóssy Alajos álneve, aki Schillernek több költeményét ültette át magyarba, Goethet szerette, sőt *Hunyadi László*-jának írásakor „Goethenak *Egmont*-ja igen sokat volt szeme előtt”² — kezdetleges *Mignon*-fordítása azonban, amely pedig 1824-ben meg is jelent,³ sokáig lappangott.⁴ Ezért a legrégebbnek már Szász Károly is⁵ Szemere Miklósét tartotta: ez az Athenaeum 1840. I. k. 38—39. hasábjain látott napvilágot⁶ s innen vette át Szemere munkáinak kiadásába Abafi is.⁷

¹ *Német balladák és románczok*. 1886². I. k. 108. l.

² Gr. Teleky József írja Kazinczynak. Kaz. Lev. 17 : 72. l.

³ *Mignon' éneke*. Gőthe után. Szép-Literatúrai Ajándék. 1824. 17. l.

⁴ Bajza József, *Bajza Jenő*. IK. 1909. 53. l.

⁵ *Gőthe lyrai költeményei*. Ford. Szász Károly. 1875. I. k. 309. l.

⁶ *Mignon' dala*. Goethetől. Aláírva: Sz. Miklós. (Szász K. tévesen mondja, hogy az Athenaeum 1841. I. kötetében.)

⁷ *Szemere Miklós összes művei*. 1882. I. k. 186. l.

A mindig vídámkedvű s legszívesebben önmagán tréfálkozni szerető, parókás lasztói földesúrnak sem ez volt az első Mignon-fordítása; Goethe költeménye több mint egy évtizeden át foglalkoztatta. S ez annál különösebbnek tetszhetik, mert Szemere Miklós legényes és a sikamlósra is szívesen hajló egyéniségétől merőben idegennek érezzük a költeményt, mely — mint ismeretes — Beethoven zenéjével magát szerzőjét is könnyekre fakasztotta. Szemere vonzódását e költeményhez jobban megérteti a vágyódás, mely ifjúsága óta Olaszhon felé vonta s amely rokon Goethenek a *Mignon* kifejezte nagy sóvárgásával.

Némethy Ernő barátom, Győr vármegye főjegyzője, volt szíves családi levéltárából Szemere Miklósnak 30 levelét rendelkezésemre bocsátani. Ebből az érdekes, de pajzánságai miatt egészében nem közölhető levélsorozatból, amely Barkassy Imre táblabíróhoz, bécsi udv. ágenshez (egykor Kazinczynak is jóbarátjához szól) kiviláglik, hogy Szemerét már 1829 nyarán foglalkoztatta a *Mignon*, Gasteinben volt, nem messzire Olaszországtól, s nem volt pénze, hogy Velenóébe ránduljon.⁸

„Négy nap' óta, Gastein vadregényes szikláinak között vagyok immár, és szívom a' genzián édes illatját. Felettem fenyőligetek zengenek, vízómlások zuhognak, de hegyének kiholt aranybányái kiürült erszényemre emlékeztetnek, és búsat sohajtok láttokra. A' bérczek tetőiről az olasz határhegyeket látom kékelleni, — 's négyszáz v. ft. sebemben! Velentze tsak néhány napi járó föld, — 's 400 v. ft. sebemben! A' szelid olajfák bájos Honja illy közel hozzám, — 's 400 v. ft. sebemben!

... Das Land, wo die Citronen blühen,
Im dunklen Laub die Goldorangen glühen...
Ein kühler Wind von den Bergen weht...
Die Myrte still, und hoch der Lorbeer steht. —

mind e' sok szépnek, tündéri bájnak egyeteme, mondom, csak néhány halmokon túl, előttem, 's én szegény, mint egy szőrcsuhás, orosz klastromi Hegumén.

... A' remény, Kölcseyként, tsak „kéklő lepelben“ leng előttem.⁹

... Édes Imrém, kedves Imrém, meg becsülhetetlen drága barátom, gazdag Mecénásom, O et praesidium et dulce decus meum! tégedet fog egykor áldva emlegetni unokám Szemere Gáspár, olvasván Nagyatyusa naplókönyvéből, hogy velencei útjára 500 v. forintokat kölcsönzél... Siess, szeretett barátunk nevére kérlek,¹⁰ siess, siess! 'S egy Passust hozzá, egy dicső Passust, mely hetedhétországra szóljék — — Ha házasodhatándok, akkor honn maradok a' sötét, bús lakban, 's ezért óhajtanám most e' kis excursiót tenni:

⁸ A levél Gasteinban — „Moser a' vendégfogadó neve, hol szállva vagyok“ — 1829 júl. 12. kelt.

⁹ *Remény, emlékezet* c. költeményében mondja (1824) Kölcsey:

Kéklő lepelben messze jár
Előtted a Remény.

¹⁰ Szójátékkal egy közös bécsi barátjuk, *Siess* német nevére céloz

... Négy óra délután, 's a' Theatrumban, — hallo d e? Theatrumban! — adják ma — *Lumpaci Vagabundust* — óh ha teheted, újra kérlek, tégy belőlem Vagabundus Szemerét."

Ugyanez a levele két kis tréfás emlékversét is megőrizte:

„Bécsből idáig 29 posta státiót 6 és ½ napokig utaztam, 1 landkutscheri Rozinanteval 's egy útitársnéval, ki testvére a' tájképfestő Endernek. Enderrel megismerkedék Ischelben. Salzburgban egy napot mulattam, szép vidék, egyáltalán fogva egész útam gyönyörű vidékeken esett, de mindnyájok között legszebbnek találok a' Gmürdeni tavat. Ottan e' sorokat koholám 's írák a' Vendégfogadó *Fremden Buch*-jába:

„Itt járt, itten bolga
Miklós, Huba vére,
Hontól messze tére,
Mert honn semmi dolga."

Es ismét egy más könyvbe, — a' falu nem jut eszembe...

„Egy vándor itten járt!
Kebbe bús sivatag, szeme holt, ajka zárt."

Pedig ez utóbbi szomorú hangulatra nines más oka, mint, hogy egyelőre kevesen vannak a fürdön s hogy az osztrák nők nem tetszenek neki: „Hasztalan kékellemek gyönyörű tavai, habjaikból egyetlen Venus Anadyomene sem kél... a' kasai hóarczú, karesú termetű leányokat termő vidék a Hazám." S valóban, bár Barabás Miklóssal éveket (1832—35) töltött Bécsben s kóborolt Ausztriában, 1836-ban a felvidékről házasodott, Máriássy Annát vévén feleségül. Ez év karácsonya felé¹¹ így írja le családi boldogságát Barkassynak:

„Ha perelsz velem, rövid 's lankadt színű leveleimért, igazad van... Okát e' néhány szavakban keresd: *fiatal ház as vagyok*. Még mind ez óráig sem oszla el egészen lelkemről a' rósa köd, 's rejtve tart előlem minden mást, az édes Annán kívül. Bár merre kukucskáljak, mindenütt tsak Nánika! Mindenütt tsak csókos Hölgyem, sötét, tüzes szemek, piros ajkak. Hiába jönnek látogatók: esalfénytől bevonult szemem mindeniken tsak Nánika alakját látja — — — Így valék eddig: Dulcineámon kívül egyébre nem ügyelhettem, és tsak most, fél év múltával, kezd borús szürkületjéből körülem ki emelkedni ez 's amaz. Részenkint már fel tűnnek előttem barátim a' derengő köd közzül — — — 's osztán e' szellemi okon túl más okok is gátolják a' falusi nőt gondolati folyásában. Szíve asszonya libát, pulykát, csirkét nevel, 's épen gondolati leg hevesb forrásában van, midőn a' magyszórára elő zúdult respublica ostromi zajt támaszt ablaka alatt. Bosszúságában ki rohan — — — 's mérgében a' leg közelebbi kotkodácsoló tyúk hátához vágja házi vörös sipkáját, — 's a' gondolat fonala leesett, 's többé fel nem vevődhetik. Ezer és ezer illy akadályokat említhetnék eötted.

'S talán azért állítja egy Tudós (de nem szerelmes) a' nősülést a' költőre nézve a' leg prosaibb actusnak, 's szerencsém, hogy költő nem vagyok és pedig nagy költő, különben azt mondaná rólam Laube, mit Byronról mond: „Ügy illlett nyugtalan fenn szellemű keblével nőjéhez,

¹¹ Barkassy írása: Vett-December 28 36.

mintha a' költőt egyetlen egy versmértékbe szorítanád; — le rázta, úgy-mond, peshedt nyügét, 's futott újra viharos tengerére. Ó, a' zajos orkán keblű Byron, magában futott; én, e' szélesilaposabb animájú Miklóska Annámmal futándok talán egykor. Az ő keble' tengere holtig hullámozott, mint nagy költői léleké: a' Miklóska lelke dézsavize némileg már-már csendre szállt Annácskája körében, mint kissebberske szellemű poétai animuláé."

De csak „némileg“ szállt „már-már“ lelkére a csend. A sokat barangolt, járt emberből csak ki-kitör az utazás vágya — már augusztus 18-án azt írta Barkassynak: „mondhatnám jól vagyok, mondhatnám boldog vagyok, ha az utazás vágyait bármi más érdek csillapíthatná valaha bennem“, s utóbb 1838-ban újból: „Utazás kele föl emlékembe bűvös bájaival... Meg halni a' nélkül, hogy Olaszhont 's Angliát ne lássam, kínos képzelet“ — természetesen fölél benne újra a *Mignon* emléke is. Hogy a sóvárgás Itália után tovább is kínozza, mutatja, hogy már ekkoriban fordítja le a *Mignon*-t s ugyanebben a levelében (1836 dec.) küldi el Barkassynak a költemény fordítását.

„Maecenas atavis edite Barkasyanibus, Göthe *Kennst du das Land, wo die Citronen stb.* kezdetű szép darabját tőlem fordítva nyújtom bírói széked elébe. Ne légy azonban felettéb szigorú bírálásodban. Thorwaldsen, a' mostan élő leg jobb szobrászoknak edjike, gyakran jut feszességre a' görög egyszerűséget utánozva, 's mint ne bukjak arra én, nem edjike a' mostan élő leg jobb költőknek, a' Göthei egyszerű csint viasz szárnyakon követve. A dromb reszket — haljuk!

Láttad a' Hont, melyben citrom virúl,
Arany naranes sötét árnyin pirúl,
Langy lebel szelíd egére szál,
Fenn Borostyán, Myrth' szerényen ál?
Oh láttad é?

Felé felé!

Óhajt e' szív, hű kedvesem veled!

Es a' Lakot, 's tündér oszlop sorát,
Fénytermeit, ígész csarnokát,
'S szobrok némán réam tekintenek,
„Szegény gyermek, mi kínok sebzenek?“
Oh láttad é?

Felé felé!

Óhajt e' szív, hű gyámolom, veled!

Es a' Bérezet, 's sziklás ösvényeit,
Hol öszvér ködben ejti lépteit,
Barlangiban rém, sárkányfaj tenyész,
Az omló szirt zajgó örvénybe vész!
Oh láttad é?

Felé felé!

Óhajt e' szív, ah jó atyám, veled —
Dixi.

Szentmiklóssy kísérlete után tehát ez a Goethe versének legrégibb ismert fordítása.¹² A kettőt is több mint egy ember-öltő választja el első Goethe-fordításunktól, Verseghy Ferenc *Szegfű-jétől* (1780—88).¹³ Szemere második próbálkozása (1840) nem a fentinek átdolgozása, hanem egészen új fordítás volt, jobb ennél. Azzal is jobb, hogy a refrén két sora is, ámbár csak a *felé* ráütő megismétlésével, rímel. A réginek egyetlen sorát sem, s csak egy-két kifejezését és rímét vette át. Ám a fenti átültetés is figyelemre méltó kísérlet. Érdekes benne a *láttad-é*: az egyetlen ilyen változat. A második átdolgozásban már a Szentmiklóssytól átvett (Szász Károlynál és Spöner Andornál újra felbukkanó) *virul-pirul* rím sines meg s az *Isméred*, ugyancsak szokásossá vált változat következik:

Isméred a hont? hol citrom virul,
Arany narancs lóg lombok árnyirul.

Bajza József említi, hogy ezt a második változatot Karlovsky Ida (Hölgyfutár, 1862) csaknem szósz szerint kiírta.¹⁴

Szemerében nem lett volna azonban elegendő komikum, ha nem csatol hozzá mingyárt egy jóízű paródiát is, amelyet — maga is a pataki iskola kedves tanítványa — András öccséhez címez:

ANDRÁSOMHOZ!

Ösméred é a' Hont, neve Patak,
Hol a' nadrág sártól csupa csatak,
Hol cellájában bús lencsét papál,⁵
A senior, kit mendikás csudál,
Ösméred é?

Felé felé!
E' drombtól kísért édes dal megyen.

Ösméred é a' lőczés iskolát,
Hol az ötskös vínnyog, visít, kiált,
Hol a' Praeceptor hogyha mérgesült,
András nedvesült.
Ösméred é?

Felé felé!
'S András felé, e' zörgő dal megyen.

'S a' Pánczélbérczet és Bodrog vizét,
Melynek hasítja sok Halász közét,

¹² Az első két soron még érzik Szentmiklóssy hatása, aki így kezdi:

Isméred a' hont? hol citrom virul?

Sötét erny közt arany narants pirul.

¹³ Goethe: *Das Veilchen an der Wiege*. IK. 1932. 371. l.

¹⁴ Bajza József id. dolg. 56. l.

¹⁵ A *papál* kedves, úgy látszik, pataki diák kifejezése. Barkassyt többször is megkérdi leveleiben: „Mit tsinálnak a' Bécsi Kugelhupfok? 's mikor papálunk egygyütt?”

Mélyében bár rém szájú Haresa ül,
A' fűrge ficzkó örvénybe merül,
Ösméred é?

Felé felé!

E' dal megyen, András, völgyön hegyen.

Ismeretes, hogy Goethe remekének a német irodalomban is sok paródiája van.¹⁶ A magyarban nem tudok többet.

Gálos Rezső.

Arany egy helyéről.

A „Hasznos Multságok“ 1830. évi II. felében névtelen szerzőtől olvasható egy négyszakaszos vers Katona József haláláról. A költemény négy strófájának ketteje (a két középső) erősen emlékeztet Aranyra több mint húsz esztendővel később — 1851-ben írt — „Emlények“ gyűjtőnév alatt ismert Petőfi remniscenciáira.

A névtelen verse ez:

„Nintsen, ki könnyet ejtene?
A szép Lelkek rokonát
Szánná. Nintsen Melpomene,
Ki siratná Katonát?

Nints, fájdalom, nints senki
Liliomot, rózsákat,
Ki gyász halmához vigyen ki
S ültetne cziprusfákat.“

Aranynál:

„S hazám leányi közt
Nincs egy Antigene,
Ki sirját fölkeresve,
Hantot fölélé nyesve
Virággal hintené...“

A két költemény között szembeötlő a hangulati hasonlóság még akkor is, ha a tárgyi egyezéseket nem tekintjük... Arany olvashatta, nyilván olvasta is az említettem folyóiratot s a költemény egy foszlánya benne maradhatott emlékezetében, hogy később őt is dalra ihlesse.

Bory István.

¹⁶ V. ö. Friedländer, *Das deutsche Lied im XVIII. Jahrhundert*. II. k. 189. l.

A történeti Erdély. Szerkesztette *Asztalos Miklós*, Budapest, 1936. 740 l. Kiadja az Erdélyi Férfiak Egyesülete. Hungária-nyomda.

A terjedelmes kötet a következő cikkek és értekezések gyűjteményét foglalja magában:

Gróf Teleki Pál: Előszó. — Gaál István: Erdély földjének története. — Fodor Ferenc: Erdély földrajza. — Roska Márton: Erdély őskora. — Buday Árpád: Erdély földjének római kora. — Roska Márton: Erdély és a népvándorlások kora. — Roska Márton: A honfoglalás és Erdély. — Asztalos Miklós: Erdély története. — Szilády Zoltán: Erdély magyar népe. — Tamás Lajos: Az erdélyi oláhság. — Pukánszky Béla: A szászok és az erdélyi gondolat. — Némethy Imre: Az erdélyi pénzverés története. — Kampis Antal: Erdély iparművészetéről. — Genthon István: Erdély művészete. — Bartha Dénes: Erdély zenetörténete. — Kozocsa Sándor: Erdély irodalomtörténete. — Szilády Zoltán: Erdély és a magyar tudományosság. — Hofbauer László: az erdélyi akadémiai mozgalmak története a legrégibb időktől az impérium változásig. — Asztalos Miklós: Zárószó. — A munkatársak szemléi adatai. — A hasonmásban közölt levelek szövege. — A képek jegyzéke.

A kötet élén tanácsos lett volna félre nem érthető módon megállapítani: mit ért a könyv Erdély alatt. Körülhatárolni a fogalom körét és meghatározni tartalmát olyan módon, amint azt az „Irodalomtörténet” folyóirat egyik bírálata már előzőleg megtette. (1935. évf., 138—140. l.) A kissé homályos és nem eléggé jól megválasztott könyvcím — *A történeti Erdély* — bizonyára arra óhajt utalni, hogy a kötet nem a manapság Erdélynek nevezett keletmagyarországi földet ismerteti, hanem a trianoni időket megelőző királyhágóntúli területet. A kötet világosabb és helyesebb címe ez lett volna: *Erdély múltja*. Vagy csak egyszerűen: *Erdély*.

A szerkesztés egyébiránt sikeres, a kötet terve helyesen elgondolt, a munkatársak érdemes nevű szakemberek. Hogy egyik-másik munkatárs minden tudása ellenére sem tud élvezhetően írni — vagy legalább is nehézkesen és unalmasan ír —, arról a szerkesztő nem tehet. Végre is nem dolgozhatja át elejétől végig a beérkezett kéziratokat, sőt legtöbbször még a bíráló megjegyzésektől is óvakodnia kell, ha békében akar maradni. A rosszul megírt értekezés alapján véve úgyszólván átdolgozhatatlan s elhiszi-e azt valamelyik tudományos szerző, hogy élvezhetetlenül ír? Mintha egy költő beismerhetné, hogy van rossz verse is. Tudományos prózánk nyelve messze elmaradt a szép-irodalmi próza stílusa mögött. Az emberek írnak, sokat írnak, fáradhatatlanul és folyton írnak, de hogyan!

Az egyik szerző szemrehányásokkal illeti az irodalomtörténetírókat, mert nem törődnek az egyes tudományágak irodalmának fejlődésével. „Irodalomtörténetünknek súlyos mulasztása, hogy az irodalom egyik legértékesebb ágáról, a tudományos irodalomról, alig vesz tudomást, vagy csak mellékesen és nem érdeme szerint tárgyalja.” Ez a kijelentés az irodalomtörténet hivatásának teljes félreértésén alapszik. Amit a közfelfogás irodalomtörténet néven ismer, az a tudomány csupán a szépirodalommal s a vele legközelebbi kapcsolatban álló közirodalmi műfajokkal foglalkozhatik és semmiesetre sem tűzheti ki

céljaul a matematika, fizika, kémia, geológia, mérnöki és orvosi tudományok irodalmának feldolgozását. Nem veheti át azt a hivatást, hogy az arra kötelezett szaktudósok helyett ő végezze el a különféle szakirodalmak fejlődésének ismertetését. Csak nem gondolják komolyan a természettudományi szakok művelői, hogy helyettük majd az általános értelemben vett irodalomtörténetíró fogja megírni a magyar ásványtani, bányászati, erdészeti, elektrótechnikai irodalom történetét. A természettudósok ne az irodalomtörténetíróknak tegyenek szemrehányásokat a tudományuk történelmi vizsgálatában mutatkozó sajnálatos hézagokért, hanem önmaguknak. Nekik kellett volna gondoskodniok — már emberöltőkkel ezelőtt —, hogy felkutassák, megismerjék és a nyilvánossággal megismertessék szaktudományuk hazai irodalmi fejlődését. Amint a tulajdonképeni irodalomtörténetíró nem kérheti a szépirodalomhoz kevésbé értő többi szaktudós segítségét, a szaktudományok művelői is mondjanak le arról az óhajításukról, hogy helyettük a szépirodalom búvárai dolgozzák fel tudomány szakuk történetét. A tudós nem lehet dilettáns vagy laikus, nem vállalkozhatik olyan dolgok tárgyalására, amelyekhez nem ért, nem végezheti el megbízhatatlan népszerűsítéssel a többi szakok tudósainak fájdalmasan nélkülözött munkáját.

Tudomány szakunkat a kötetből főképp Kozocsa Sándor tanulmánya érdeklí: *Erdély és a magyar tudományosság*. A mag nélkül filozófáló általánosságok mai korszakában jól esik látnunk, hogy a pozitív búvárlatokon alapuló tudományos munkának még mindig megvannak a maga meggyőződéses hívei, akik nem elégednek meg a tetszetős publicisztikával, hanem reális eredményekre támaszkodva vizsik előbbre a tudományt. Kozocsa Sándor tanulmánya a kitűzött témát minden oldaláról megvilágítja, az erdélyrészi szellemi törekvéseket nyomról-nyomra követi s valamennyi jelentős tényezővel számot vet a szépirodalom terén. Az értekezőszöveghez gondos repertórium járul. Ebben mindenki megtalálhatja a közelebbi utalásokat s megindulhat a további nyomozás útján.

Pintér Jenő.

Két doktori értekezés. (Tóth Laura: *Pósa Lajos*. Budapest, 1936. 47 l. — Faragó Erzsébet: *Cholnoky Viktor*. Budapest, 1936. 50 l.)

Két nőíró tanulmánya két ellentétes író egyéniségéről. Nem is lehet nagyobb ellentétet képzelni, mint a harmónikus lelkű, régi nyomokon haladó, polgárián józan lírikust és a nyugtalan, tépettlelkű, új utakat kereső, fékezhetetlen bohém novellistát, aki inkább volt lírikus, mint novellista.

Tóth Laurának könnyebb feladat jutott, mert Pósa egyrétű, egyhúrú, naivan egyszerű költészete nem igen rejt magában nehéz problémákat. Elejét a már ismert adatokból röviden és szárazon összeállítván, verseinek ismertetésére tér át. Kiemeli meleghangú családi verseit, melyeket édesanyjának szentel, de leginkább, mint gyermekversíróról szól. Legtöbb költeményének fő jellemző vonásai: a liberális kor hazafias pátosza, az 1848-dicsőítés és a naivan optimista nemzeti büszkeség. Verses meséi közül különösen állatmeséit tartja értékeseknek, melyek nem szatirikusak, hanem a gyermekélet apró eseményeit s a gyermeklélek tulajdonságait példázzák. Egykor kedvelt és énekelt népdalai könnyedek, de sablonosak. A gyermekirodalom terén kétségkívül érdemes epigon-lírikus munkásságáról nem annyira méltató és fejegető, mint inkább tartalmilag és példákkal ismertető áttekintést ad.

Faragó Erzsébet Cholnokyról, noha a család tagjaitól is szerzett adatokat, szintén rövid, bár elég színes életrajzot ír. A részletesebb ebben az esetben szükségesebb lett volna, mert Cholnoky munkái szoros kapcsolatban vannak életével. Munkáinak tárgyalása kissé zavaros, nem eléggé áttekinthető, főlegesen ismételtető, de viszont egészbenvéve helyesen világít rá Cholnoky jellemző írói tulajdonságaira: a naturalizmussal ellentétben az irreálisnak, meseszerűnek kedvelésére, zavaros problémakutatására, misztikumba merülésére, újságírói tudáskodására, a furcsa, szélsőségekbe tévedő tudományos viták hajszolására. Egy tulajdonságot nem emel ki, Cholnoky furcsa humorát. Azok az általa is jellemzőknek tartott szubjektív közbevetések, melyek közül sokat idéz (20—1 l.), humorosak, s a humoristák rendes előadásai módjára emlékeztetnek. Figyelemre méltók azok a megjegyzései is, melyek Hoffmann Amadeus, Schumann (a zeneszerző), Poe, Baudelaire s Jókai esetleges hatására vonatkoznak. — A komolyabb dolgozatok közé tartozik. *Szinnyei Ferenc.*

Két népies bohózat a XVIII. századból. Bevezetővel ellátva közli *Perényi József.* (Váci könyvek, 23.) Vác, 1936. 8r., 56 l.

A piarista Hagymási Imrének itt közzétett két darabjára Takáts Sándor hívta fel a figyelmet a Beöthy—Badics-féle „Képes Magyar Irodalomtörténet“ I. kötetének 590. lapján. Mivel az ott közölt tartalmi ismertetés a két darabot szemelláthatóan Molière *Bourgeois Gentilhomme*-jának hatáskörébe tartozónak sejteti, e francia vígjáték leghíresebb magyar adaptációjának, a Tornynos Péternek sajtó alá rendezése alkalmával e piarista iskolai komédiák lelőhelyét magam is megtudakoltam nagynevű ismertetőjüknél, de szíves utánanézése ellenére sem juthattam hozzájuk. Így említett kiadásomban (RMKtr. XXXIII. Budapest, 1914. 22—24. l.) csak Takáts ismertetése alapján adhattam számot e két bohózatról és kísérelhettem meg az egyiket a Tornynos Péterhez, a másikat a Fennhéjázóhoz kapcsolni, annak a sejtésemnek adván kifejezést, hogy „látott előadás után készültek a darabok“. Köszönet illeti a magyar drámatörténet fáradhatatlan bűvérát, Perényi Józsefet, hogy most módot talált reá e két darabot teljes egészében közzétenni. Megállapítása szerint az elsőt 1775 júl. 20. és aug. 13-án Vácott, a másodikat ugyanott a farsangi napokban adták elő a piarista növendékek. Tagadhatatlan, hogy meséjük alapja a két említett jezsuita iskolai darab ismeretére vall, de mind a kettő teljesen szabadon van egyszerűbb bohózattá alakítva. Értékelésükben Takáts megállapítása igazolódik: „Mindkét vígjáték szerkezete kezdetleges, cselekvénye fogyatékos, bonyodalma kisszerű. Kacagtató jelenet azonban mind a kettőben van elég. Legfőbb érdeme népies nyelve.“ Érdekes, hogy ép a nyelv „ritka kifejezései, tősgyökeres fordulatai“ vallanak a jezsuita komédiák közvetlen ismeretére; s ha ezzel értékük egyik legkiemeltebb oldala háttérbe szorul is, mint a magyar iskolai dráma rendek közötti kölcsönösségének egyik bizonyosságát, a két darabot az irodalomtörténet becses emlékként kell, hogy számontartsa. *Alszeghy Zsolt.*

Laus Podagrae (Azaz Az Kőszvénynek Ditsireti. Közzétette *Turóczi-Trostler József.* Gyoma, 1936. 28 l. Kner-nyomda. Bp. Ranschburg-bizomány.) A címben megjelölt kiadvány voltaképpen újabb lenyomata annak, a Nemzeti Múzeum könyvtárában található, ma már csupán egyetlen, rongált példányban

ismeretes magyarnyelvű műnek, melyet Sztripszky a Magyar Könyvszemle (1879. 34 l.) utalása nyomán tizenhetedik századi eredetűnek tart. A kis füzet Toldalék-a, fejléce és záródíszje azonban arra enged következtetni, hogy a múzeumi példány későbbi, talán XVIII. századi utánnyomata a XVII. századbeli, elveszett, első kiadásnak.

Tartalmát tekintve, a Kőszvénynek Ditsireti jellemző példája az enkomiumnak nevezett, antik eredetű, de a reformáció kora óta nálunk is felfelbukkanó irónikus műformának. (Kopaszság dicsérete; A bor és víz dicsérete stb.) Turóczi-Trostler József nagy tájékozottsággal ismerteti a műfaj európai és hazai elterjedtségének nyomait. Rámutat arra, hogy az idetartozó tárgykörök közül a Lukianosig visszavihető kőszvénydicséret volt a legnépszerűbb. Újkori klasszikusa e témának Wilibald Pirckheimer (1470—1530 nürnbergi származású humanista; ennek *Apologia seu Laus Podagrae* (1521) című latinnyelvű, több kiadást és fordítást ért munkája nyomán egész sereg utánzat jelent meg. Az ismeretlen magyar poéta nem magát Pirckheimert dolgozta át, hanem Jac. Pontanusnak (1542—1626), a barokk humanizmus egyik főtékintélyének *Morbidi Duo Et Luas Podagrae* című kis prózai párbeszédét.

A magyar mű szerzőjéről és koráról a tudós kiadónak nincs hozzávetése; megemlíti azonban, hogy a névtelen költő mindössze annyit árul el magáról, hogy „Szent Mihály faluján, A Küküllő mellett Barcza mező határán írta a dicséretet. Azt viszont nem említi meg, hogy mikor. Szókinése, verselése, rímtechnikája nem igazít útba.” E ponton megjegyezhető, hogy a mű egyes vonatkozásai oly természetűek, hogy némi utánjárással további sejtésre jogosítanak. A végéről számított tizedik és az utolsóelőtti versszakok ugyanis így hangzanak:

Mert *Lucianus* is róla szépen írt volt,
Ki mivel hogy régen immáron meg is holt,
Hát ötet követnünk nekünk is szabad volt.

Ez éneket szerzék Szent Mihály faluján,
A Küküllő mellett *Barcza* mező hátán,
A kőszvényes ember tsonttá lészen osztán,
S felesége tőle nem válik el *Tordán*.

E sorokból — a mű szerzőségét illetőleg — főképp a Lukianosra és Tordára utalás érdemel figyelmet. Tudvalevő ugyanis, hogy a Lukianos átdolgozásairól ismeretes Bogáti Fazekas Miklós is Tordán volt tanító, továbbá, hogy Bogátinak *Demeter király históriájá*-ban is találkozunk olyanféle Lysimachus-vonatkozással, mint a szóbanforgó versben (4. l.). Végül, hogy az idézett szakban említett Barcza mező-nek van valami köze a Bogátiakhoz: megállapítható Apor Péter báró Syntagma mortuorum című művének e sorából: „Rabul esik vala Barczán más Bogáti Miklós” (l. Apor P. verses művei I. köt. Budapest, 1903. 155 l.).

Az itt megjelölt utalások talán érdemessé tennék a Bogáti Fazekas Miklós szerzőségére szinte önként kínálkozó föltevés közelebbi vizsgálatát. Ha ez eredményre vezetne, Turóczit illetné az elsőség érdeme, hogy becses kiadványával e kérdésre terelte a figyelmet. Széleskörű tárgyismeret és a látszólag jelentéktelen anyag újszemponthú megvilágítása dolgában ez a munkája is méltó folytatása *A magyar szellem európaizálásának első forrásai s a Keresztény Herkules* című becses tanulmányainak (Budapest, 1935). Baros Gyula.

Waldapfel József: Ötven év Buda és Pest irodalmi életéből.

A M. T. Akadémiától jutalmazott pályamunka. Budapest 1935. 368 l.

Waldapfel József könyve méltán megérdemelte az Akadémia kitüntetését. Újabb, kutató elmélyedésen alapuló munkánk között, melyek napjainkban megjelentek, kétségkívül az elsők közt van a helye. Minden sorát, ítéletét, adatát a legkényesebb filológiai érzékenységet és kényességet is megnyugtató szoliditás, pontosság és hűség jellemzi. Összefoglaló gondossága, minden részletre kiterjedő, sokszor szinte aggályossáig elaprózódó figyelme a tudományos munka ethozának, a tények kifogástalan tisztelésének legszebb példájául szolgálhat. Néha talán nagyon is zsúfolja anyagát. Az in litteris nil parvum elve alapján mindent egyformán fontosnak tart, adatait érték- és jelentőségválogatás nélkül sorakoztatja egymás mellé is, sokszor több gondot fordít kérdésének anyagi teljességére, mint a bennük megnyilatkozó szellemi jelentőség kiemelésére avagy láttatására. Ez a zsúfoló tömörítés, mely módszeréről átmegy stílusára, bonyolult mondataira is, fárasztóvá teszi munkája tanulságainak élvezetét.

Tanulásban aztán bőven van részünk. Az 1780—1830. évek közé eső időszaknak nincsen olyan irodalmi jellegű, avagy vonatkozású mozzanata, amelyet Waldapfel József be ne mutatna nekünk. Amit főleg könyve első részében mond, az maga tulajdonképpen még nem az irodalom, de ezeken, mint feltételeken át jöhet csak meg az irodalom. S Waldapfel könyvének rendkívül nagy értéke itt éppen ezeknek a reáliáknak a felkutatásában áll. Munkájának második része azonban, ahol már a drámatörténet kapcsán erősebb személyi vonatkozásokat is belevon tárgyalásába, teljes irodalomtörténeti korkép bontakozó arányait hordozza magán. Ez lesz a mű legmonumentálisabb fejezete.

Waldapfel József munkája alapvető értékű. Nélkülözhetetlen marad azok számára, akik e kor irodalmi életében kívánnak tájékozódni. ss.

Birkás Géza két újabb tanulmánya. *A magyarság francia barátai régen és most.* Pécs, 1936. 45 l. (Pannónia könyvtár 18. füzeté.)

A tanulmány részletesen, időrendben sorolja fel azokat a számottevő írókat s tudósokat, akik, akár hazánkba ellátogatva, akár a távolban maradvá érezték rokonszenvüket irántunk. Henri Estienne neves humanista, a mi Zsámboki Jánosunk bizalmas barátja nyitja meg a sorát a mintegy hetven főnyi író-, művész-, tudós- és politikuscsoportnak. A szerző hatásos és jóleső szemlében mutatja be különösképpen a legújabb idők szomorú eseményei után felénk forduló Franciaország fiainak figyelmét. — *Mistral en Hongrie.* (Tirage à part de la Revue des Etudes Hongroises.) Paris, 1935. 32 l. — Mistral, a Provence irodalmának megteremtője nem maradt ismeretlen Magyarországon sem. Birkás Géza tanulmánya jelentős hozzájárulás a Félibrigetörténetéhez. A Félibrigetársaság — Mistrallal az élén — a délvideki francia tájszólásokat igyekezett irodalmi nyelvvé emelni, magyarországi kapcsolataik tehát nyelvészkedő, a kifejezések, szavak, hangok összefüggéseit kutató tudósok és írók személyében jelentkeznek. Podhorszky Lajos nyelvészszel Mistral személyes összeköttetésben is állott. Petőfi „Fa lesznek” című versének tárgya egyezik Mistral Chanson de Magoliájával; Mistral fordításban olvasta Petőfit, de költeményének motívuma meglelhető a provencai népdalköltészetben. Vajda

Viktor ismerteti először hazánkban Mistral és a Provence költészetét: „Dél-szaki ég alatt“ címen. (1884.) Később is fordították, foglalkoztak vele Péterfy Jenő, Bródy Miksa, Mihelics Vid, Alszeghy Zsolt, Ady, Babits és mások. Birkás Géza most megjelent dolgozatai becses folytatásai a magyar-francia kapcsolatok újabban egyre nagyobb lendülettel haladó ismertetésének.

Kalmár Anatólia.

Baránszky Jób László: Bevezetés az esztétikába. Budapest, 1935. Eggenberger-kiadás. 8°. 111 l.

Szerző nagy felkészültségű művelője modern esztétikai irodalmunknak. Már eddigi munkái is figyelemreméltó „kísérletek“ voltak ennek az új látásmódnak az alkalmazásában. Különösen *A stíluselmélet új útjai* (1934) c. dolgozatában, de még inkább a kiváló német esztétikus, Oderbrecht működését (*Teremtő egyéniség, belső forma*, 1934) tárgyaló átfogó tanulmányában érvenyesítette új fölfogását és művészetlátását. Legújabban egy összefoglaló munka keretén belül az esztétika történelmi, tudományelméleti, módszertani, axiológiai és ontológiai problémáival foglalkozik. Rendszerében azonban inkább eklektikus, mint újat alkotó. Jobban szereti a már gyakorlatban kipróbált és bevált s többnyire leszűródött elméleti eredményeket összegezni, kritikailag megrostálni, mintsem önálló véleményt nyilvánítani. (Pedig ahol megkísérli eredeti lenni, érezzük, hogy mennyi mondanivalója van.) Ezért sem akar a rendszeralkotók sorába tartozni, csak ismertetni kívánja a modern esztétikai törekvéseket hazánkban, de különösen külföldön (német, francia). Könyvének első részében érdekesen kapcsolja össze a történeti fejlődést a mindenkor aktuális ízlésszűrésekkel. Megrajzolja vázlatosan az esztétika útját Plotinostól, akinél a szép fogalma először jelentkezik, Shaftesburyn át, aki mai magaslatáig emelte, egészen napjaink sokfelé ágazó problémarengetegéig (Dilthey, Croce, Wölflin, Oderbrecht). B. könyvének irodalomtörténeti szempontból az a jelentősége, hogy bizonyos filozófiai-esztétikai ízlésáramlathoz mindig hozzá tudja kapcsolni költészetünk nagyjait, így amikor az újplatonista törekvéseket tárgyalja, Balassit, amikor a barokkból-rokokóba hajló ízlésváltozást vizsgálja, Csokonait emeli ki. A magyar esztétikai irodalomban is helyes érzéssel és arányosan ítéli meg az értékes jelenségeket. Kár, hogy Böhm Károly iskolásteremtő esztétikáját nem tudta fenomenológiai ismeretanyagába fölvenni. Böhm izoláltan is érdekes megnyilatkozása volt a „magyar ész“ alkotóerejének, hogy mást ne említsünk, az ő rendszeréből nőtt ki Ravasz László is (*Schopenhauer esztétikája*). Említett észrevételeink mellett is a *Bevezetés az esztétikába* gazdag irodalomismeret és elmélyülés eredménye s hazai esztétikai irodalmunkban frázis nélkül üttörőnek mondható.

Kozocsa Sándor.

Szent-Iványi Béla: A pietizmus Magyarországon. Budapest, 1936. 92 l.

A szerző a lényegnek legmegfelelőbben értelmezi a pietizmust, amikor christocentrikus vallásos mozgalmat lát benne, amely az evangéliumot akarta megvalósítani a mindennapi életben. Érthető, hogy hamarosan visszhangra talált a vallási vitákban kimerült magyar protestáns körökben. Képviselői irodalmunknak és művelődésünknek sokszor jelentős alakítói s nélkülük nem érthetnénk meg annyi angol és német munka fordításának jelenlétét a XVII.

sz.-ban. Önleletírásaink szentágostoni ösztönzéseit ők közvetítették. Különösen a pietista Medgyesi Pál szolgálata volt ez. A XVIII. sz.-ban a német irodalom terjesztésében jut fontos szerep nekik s ekkor szervezik meg tudós körüket (Bél Mátyás stb.), bővítik az ideális hasznosság, az általános emberi jólét érdekében az iskolák tananyagát (földrajzzal, francia nyelvvel stb.) és így indítják meg a Nova Posoniensit.

Erdekes, ez a nagy gonddal és mindenre kiterjeszkedő figyelemmel megírt tanulmány. Tárgyilagossága, áttekinthetősége és új kapcsolatok feltárása teszi azzá.

Clauser Mihály.

Zsoldos Jenő: Romantikus zsidószemlélet irodalmunkban.

Különlenyomat az Izr. Magyar Irodalmi Társulat 1935. Évkönyvéből. Budapest, 1935. 27 l.

Finom és mély tanulmány, mely eredeti szempontú adatokkal világít rá a XIX. századeleji magyar zsidószemléletre. A szerző Bessenyei racionalizmusától kezdve vizsgálja a zsidószemlélet kialakulásának útját, kritikai tartalmát és körét. Majd azt a lelki elváltozást mutatja be, amely a magyar írók belső világában állott be a romantika megjelenése nyomán s amely Bessenyei intellektualizmusa helyébe érzelmi közelségbe hozta a zsidóság értékeinek felismerését és tisztelőtét. Zsoldos Jenő kétségkívül szellemes és egyéni úton jár. Bennünket azonban jobban meggyőznek tanulmányai eredményei, mint azoknak levezető útjai. Nem gondoljuk, hogy a zsidószemlélet története olyan nyílegyenes, mint ahogy azt ő elméletileg bemutatta s nem hiszszük, hogy főleg nálunk, éppen a jelzett időben, a romantika csak azon az értelmezésen fogható fel, amellyel ő vizsgálja, különösen azokon az írókon, akikben még csak tüneti, de nem lényeges vonás a romanticizmus. Ez utóbbi szempontjából úgy látjuk, hogy szerzőnk a kérdésnek csak a küszöbéig ért el. Tanulmányát éppen ott zárja be, ahol annak igazi értéke kezdődne. Valószínű, hogy szerzőnk is gondol erre s további munkájával, eddigi tanulmányainak formai előkelőségéhez, nemes szolidaritáshoz hasonlóan, teljessé teszi ennek az ismeretlen irodalmi területnek feldolgozását.

rs.

Négy kisebb értekezés. Ember Ernő: A népszínmű útja. (A népiesség színműirodalmunkban.) Debrecen, 1935. 15 (1) l. — **Gálos Rezső: Egy esztendő Verseghy Ferenc életéből.** (Kiadatlan levelei 1811–12-ből. Győr, 1935. 30 l. — **Házy Albert: A XVI. század társadalomszemlélete Selneccerus Miklósnál és Szegedi Lőrincnél.** Adalékok az irodalomtörténet szociológiájához A—2. füz. Szeged, é.n. 30 l. — **Kónya József: A természetszemlélet irányelvei a régi magyar irodalomban.** Debrecen, 1936. 25 (1) l.

Ember Ernő nem először szól hozzá a népszínmű sajátos kérdéseilhez. Ezúttal mintha korábbi kutatásait szeretné összegezni, — ám a kép, amit kapunk, kissé vázlatos. Ez okozza azt, hogy egy-két megállapítása erőltetettnek látszik. (Sztárai A papok házasságáról írt darabjában a pápa szerepeltetésében nem látunk népiességet!)

Gálos Rezső mintaszerű adatközlésével gazdagítja tudásunkat Verseghyről. Levelezése br. Prónay Simonnéval, a Kazinczytól annyszor megénekelt Ninonnal, irodalmunknak valóban becses emlékei. Nevelés- és művelődéstörténeti vonatkozások miatt pedig fontosak.

Házy Albert tanulmánya jó kalauz lesz a reformáció ihletében alkotott és fordított magyar művek feldolgozásakor. Biztos, sőt nem egyszer merész kézzel tárja fel azokat az irodalomalkító tényezőket, amelyek a XVI. sz. társadalomszemléletéből nyerték erejüket. Az igen szép dolgozatot csak az idegen és a mértani kifejezések újabban elharapozódó használata zavarja meg egységében.

Kónya József nagy szorgalommal és nem egyszer ötletesen szedegette össze kódexirodalmunk természetfestő elemeit. Nemi fejlődés alakul ki előttünk, amelynek végpontján Balassa áll. Kár, hogy a szerző az idézetekkel nem bánt csínján.

Clauser Mihály.

A Százéves Kisfaludy-Társaság (1836—1936). Szerkesztette s a Társaság történetét írta *Kéky Lajos*. Budapest, 1936. 512 l. Franklin-Társulat.

E szép kiállítású és becses tartalmú könyv nagyobbik fele a fennállása százéves fordulóját ünneplő Társaság történetével és művelődési jelentőségével foglalkozik; terjedelemben valamivel kisebb, de érdekességben nem kevésbé figyelemreméltó másik része pedig a jelenlegi tagoknak az elhunytakról való megemlékezéseit, továbbá szépirodalmi és tanulmányyszerű közleményeit foglalja magában.

A Társaság megalapításáról és változatokban sem szűkölködő életéről, munkásságáról szóló tudnivalókat *Kéky Lajos* ismerteti, nagy gonddal, ízléssel és tapintattal válogatva ki a gazdag anyag megörökítésére érdemes mozzanatait. A hivatott tollra valló előadás szemléletességét növeli az egykori szereplőkkel és irodalmi alkotásokkal kapcsolatos képek s facsimilék sora. A lényegre szorító, de azért monografiaszerűen részletező ismertetés adatainak áttekintését megkönnyíti a Társaság tagjainak betűrendes névjegyzéke; ennek lexikális jellege sincs minden tanulság híján.

Igy megállapítható belőle, hogy a Társaságnak, a választás időpontját tekintve, korra nézve legfiatalabb tagja mindeddig báró Eötvös József volt. akit 25 éves korában ért a megválasztás kitüntetése. Ezzel szemben Kiss József 71 éves korában részesült e szerencsében. Leghosszabb ideig — 62 évig — élvezte a tagsággal járó megbecsülést Tóth Lőrinc. Akadtak olyanok is, akik idővel lemondtak tagságukról, de társaik nem fogadták el a lemondást (például Szalay László és ifj. Ábrányi Kornél esetében). Viszont Csengery Antal és Kazár Emil lemondásába a Társaság kénytelen volt belenyugodni. Két tag neve mellett ez a tájékoztató olvasható: „Társasági tagsága megszűnt.” A névsorból egyebek közt az is kitűnik, melyek azok a családok, amelyeknek több tagja is dicsekedhetik társasági tagsággal. Ilyenek: az Arany-, Ábrányi-, Hegedüs-, Kozma-, Szász-, Szemere- és Toldy-család. Természetesen még gazdagabb jellemző vagy irodalomtörténeti szempontból becses főljegyzésekben a Társaság történetének részletezése. Ilyen például az az adat, hogy mily anyagi ellenszolgáltatás jutott Madáchnak *Az ember tragédiájáért*. „Az 1864 április 28-i jegyzőkönyvből megtudjuk, hogy tiszteletdíjául 328 frt esett; ebből 200-at az Akadémia tőkájére, 100-at alapítványul a Kisfaludy-Társaságnak fizetett be s csak 28 frtot vett fel.”

A tagsági helyek betöltésére vonatkozó részek közül érdekes az a beszámoló, mely szerint 1876 január 26-án megválasztotta a Társaság *Beöthy*

Zsoltot. Beöthyre a szavazásban résztvevő 26 tag mind igen-nel szavazott; „talán ez az egyetlen eset a Társaság körében a bizalomnak erre a teljesen egyhangú nyilatkozására“. A kevésbé beavatottak bizonyára meglepő újságként fogadják azt a közlést is, hogy Herczeg F. *Pogányok*ját annak idején némelyek jegyzetekkel bővített társasági kiadványként szerették volna közzétenni; így a könyvtári kiadás csak második kiadás lett volna. „Az ötlet megvalósítása főként Gyulai Pál ellenzésén hiúsult meg.“

Legszükszavúbb a történeti tájékoztató a Társaság vagyoni helyzetét illetően. E részből megtudható, hogy Aszalay Gyula egykori dobozi főjegyző jóvoltából kb. 165, Szabó Franciska úrnő hagyatékából pedig 619 hold föld-birtoka van a Kisfaludy-Társaságnak. E birtokoknak azonban egyelőre kevés hasznuk mutatkozik.

A becses kötet második fele a jelenlegi tagok munkálatait közli. Ezek közül néhány a történeti részzel rokontárgyú, vagy Kisfaludy Károlyra vonatkozik; mások az elhunyt tagok emlékével foglalkoznak. Az első csoportba tartozik Horváth János tanulmánya az *Akadémia és Kisfaludy-Társaság* művelődési jelentőségéről, melynek becses megállapításaira már Berzeviczy Albertnek a kötethez írt előszava felhívja a figyelmet. Horváth János szerint: „Mindkét intézetben a maga szülőkorának irodalomtudata öltött testet: az Akadémia egy 1800, a Kisfaludy-Társaság egy 1840 körül korszerű irodalomeszményt szolgál tovább folyvást, lényegében változatlanul... Az Akadémia a nemzeti eszme fejlődésében azt a fázist képviseli, amely a nyelvben látta a nemzetiség lényegét, a Kisfaludy-Társaság pedig azt a későbbit, mely a nemzeti nyelvűségen kívül nemzeti eredetiséget (nemzeti szellemet) is megkövetelt az irodalomtól.“ E mélyenjáró, általánosabb szempontú dolgozat mellett a Társaságnak a részletek irányában jellemző munkásságát vizsgálják és ismertetik Csengery János (*A Kisfaludy-Társaság és az ó-kori klasszikusok*) és Szinnyi Ferenc (*Regény- és novellairodalmunk s a Kisfaludy-Társaság*) című jeles tanulmányai. A Társaság névadójáról szól Lyka Károlynak *Kisfaludy Károly, a szerző* című értekezése és Voinovich Gézának a *Keresztút* című szépirodalmi igényű, egyfelvonásos jelenete.

Az elhunyt tagokról emlékező dolgozatok közül elsőnek említhető Pintér Jenőé az *Elfeledett Kisfaludyistákról*, amely tíz érdemes író rövid életrajzi vázlatával szemlélteti az irodalmi halhatatlanság kiszámíthatatlan viszonyosságát. Legtöbb szó esik az emlékezések során Gyulai Pálról. Angyal Dávid (*Gy. P. az „Erdélyi csillagok“ közt*) Kovács Lászlónak az Erdélyi Szépművés Céh egyik kötetében megjelent Gyulai-arkképét teszi teljesebbé néhány jellemző vonással s kiigazítva az ellentétes felfogást, rámutat arra, hogy Gyulainak „nem kritikai tehetségből felelt ki mesterségesen költészete, hanem költői tehetsége teszi érthetővé kritikai éleslátását és művészi prózáját“. Császár Elemér *Leányfalun* című meglehangú visszaemlékezésében mint tanárt jellemzi a Társaság egykori elnökének érdemes alakját, egyben tudományos jelentőségét is találóan örökíti meg abban a megállapításában, hogy „a magyar irodalomtörténetnek maradandó értékeit a javarészből Gyulai Páltól valók“. Papp Ferenc *Gyulai Pál sötét napjai* címen sajtó alatt levő nagyszabású életrajzi művből azt a rendkívül érdekes fejezetet közli, mely a költőt családi életének megpróbáltatásai közt mutatja be. Herczeg Ferencnek (Az „öregek“) és Bárd Miklósnak (*l'alloms*) visszapillantásai is a szeretet visszfényében idézik a

Társaság tagjainak néhai bölcs vezetőjét. A Társaság másik nagynevű elnökének alakja is gyakran szóba kerül az emlékezések során. Berzeviczy Albert külföldi élményei kapcsán eleveníti fel alakját (*Beöthy Zsolttal olasz földön*), míg Zilahy Lajos mint pályakezdése egyengetőjéről beszél el róla két hálalugallta szép történetet (*Emlékezés Beöthy Zsoltra*). Sebestyén Gyula Szabolcska Mihályra, Szász Károly Kozma Andorra, Rédey Tivadar pedig a Paulay Edére vonatkozó irodalomtörténetileg is becses dolgozataikban szentelnek jellemző és meleg sorokat a néhai jeles tudós emlékének. (*Szabolcska M. költői pályájának kezdetéről. — Emlékezés Kozma Andorra. — Megemlékezés Paulay Edére.*) Hegedüs Lórántnak a *Sárga ház lakói* című derűs hangú karcolata a stációutcai Jókai-ház környezetrajzát vetíti az olvasó elé a szerző gyerekkori naiv szemlélete alapján; Horánszky Lajos — kegyelete jelül — Tisza István életrajzának utolsó fejezetét közli (*T. I. halála*).

A verses költemények közül irodalomtörténeti tárgyúak Falu Tamásnak Madáchra utaló szép költeménye (*A Trogédia bemutatása*) és Szász Bélának a Milton-fordításáról nevezetes Jánosi Gusztáv munkásságát szinte tudós gonddal, de költői elgondolással méltató ódája (*J. G. emlékezete*).

A gazdag tartalmú kötet egyéb nagyszámú, tárgyilag változatos, formailag nagy műgondra valló szépirodalmi és tudományos jellegű közleményei közül tudományszakunk szempontjából is okulással élvezhető Kornis Gyulának *Nemzeti kultúra és világkultúra* című tömör esszéje. A tételt, mint értékfogalmat elemző és tisztázó, becses tanulmány szerint „Minden kultúra lényegében nemzeti kultúra; világkultúra, melynek alanya az emberiség életegysége, csak a nemzeti kultúrák közös elemeiből összeragasztott sápadt absztrakció“. De azért a két eszmény nem áll kibékíthetetlenül egymással szemben. A szerző meggyőzően hirdeti, hogy „mi trianoni magyarság a nemzeti és világkultúra összhangjára törekszünk: a bennünk szunnyadó szellemi értéket kifejtjük s ezzel egyben az egész emberiség ügyét szolgáljuk“.

A gondolatmenet érdekessége s az okfejtés világossága dolgában méltó párja a most említettnek Ravasz László *A beszéd mint műalkotás* felírású bölcséleti jellegű rövid tanulmánya. A hivatott hozzászólás jegyében kialakuló műfajelméleti fejtegetés lényege az, hogy „a beszéd lehet műalkotás, mert lehetséges, hogy a beszéd valamely értékes szellemi jelentést a szó anyagában úgy fejezzon ki, hogy ezáltal önmagáért való, egységes és tagozott életdarab támadjon“. A színművészetre emlékeztető szónoklatot elválasztja amattól, hogy a színész azt jeleníti meg, amit a drámaíró megalkotott, míg a beszélő ember egyben szerző és előadó. Másik vonása a beszédnek, hogy gyakorlati cél szolgálatában áll. Harmadik eleme: a prófétaság. Ennek „értelme az, hogy lelket alakít s a világban új magatartást teremt... A beszédnek, mint műalkotásnak, ezek az általános törvényei a beszéd belső alkotának is törvényeinek adnak.“

A fentebbiekben vázlatosan ismertetett fejezetek s a további szépirodalmi vagy általánosabb vonatkozású, tudományos írásművek jó tájékozást nyújtanak arról a magasrendű szellemiségről, mely a jubiláló Társaság erő kifejtését irányítja. Az Emlékkönyv kétségtelenül alkalmas az irodalmiság komoly értékeinek szélesebb körben való megérettetésére.

V. M.

F O L Y Ó I R A T O K S Z E M L É J E

(Folyóiratok és hírlapok irodalomtörténeti vonatkozású cikkei. Munkatársak: Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Brisits Frigyes, Kalmár Anatólia, Timár Kálmán.)

I. Folyóiratok.

A Szinpad. — 1936. évf. 1—2. sz. Zádor Anna: *A kismartoni színház.* Kismarton 18. századbeli színháza ugyanazt a kettős elágazást mutatja, mint a korabeli Európa bármely főúri rezidenciával bíró városa: az egyik a városi polgárság igényeit kielégítő színjátszás, a másik a főúri színház, amely a hercegi udvarban működik. A szó mai értelmében vett színtársulatról Kismartonban a 18. sz. közepe előtt nem beszélhetünk. 1766-tól 1794 ig szünetelnek az előadások. — Alszeghy Zsolt: *Egy barokk iskoladráma kora.* A Ferenczi Zoltán tévedése folytán eddig XVII. századnak tartott Nuptiae Aetatis Aureae stb. c. darabot a XVIII. század drámatermésébe (1721) kell iktatnunk. — Baróti Diez: *Dugonics, Shakespeare, Metastasio* (Az Etelka Karjelben forrásához). Valószínű, hogy Dugonics ismerte Metastasionak *L'Isola Disabitata* c. darabját s így az egyezések alapján föltehető, hogy e mű ott szerepel az Etelka Karjelben c. dráma könyvinspirációi között. — Pukánszky Kádár Jolán: *Budai színészet.* Az első budai színház Reischl ácsmeister faszínháza, melyet 1783 körül épített a mai Várkert-kioszk helyén. Utána a templomból átalakított Várszínház következik 1787-ben s ettől fogva nincs változás 1843-ig. Ekkor építi fel Huber Ignác budai német színigazgató a Horváth-kertben az akkor Arénának nevezett és ma is fennálló nyári színházat. Egyenesen magyar színház céljaira csak egy budai színház készült, a rövidéletű budai Népszínház. Ezt a mai kereskedelmi minisztérium helyén álló katonai magtárból alakították át s 1870-ben le is bontották.

Aranykalász. — (Szentes.) 1936. évf. 4. sz. Kurcz Gyula: *A „jelentéktelen” költő.* A szerző szerint „súlyosan vét az igazság ellen Szerb Antal az egyes költők és írók értékének megállapításában”. Ennek bizonyítására párhuzamosan idézi Szerb Antal magyar irodalomtörténetéből és Beöthy Zsolt A magyar irodalom kis tükré c. művéből a Tompa Mihályról szóló fejezetet. Végül felkéri Császár Elemér, Horváth János, Kéky Lajos és Pintér Jenő irodalomtudósokat, nyilatkozzanak, „melyik értékmegállapítást tartják igazságosnak”, Szerb Antalét-e vagy Beöthy Zsoltét!

Budapesti Szemle. — 1936. évf. 2. sz. Marczali Henrik: *Gr. Széchenyi Ferenc utazásai.* (I.) Adatközlés. A magyarnyelvű naplószerű közleményből nem tűnik ki, hogy eredetije mily nyelven készült és hol található. — 3. sz. Berzeviczy Albert: *A százéves Kisfaludy-Társaság vezetői.* (Ünnepi beszéd.) Az emlékek sora a volt elnökök harmónikus egységét mutatja a nemzetnek érvényesítésében s az európai szellemi közösség ápolásában, a formakultuszban és nemes ideálok szolgálatában. Ez a harmónikus egység követőiket is hűségre kötelezi. — Ravasz László: *Az irodalomismeret ellenmondásai.* (Az irodalom dialektikája.) Az irodalomismeret nemcsak történettudomány, hanem irodalomelmélet, illetőleg filozófia is. Sőt az irodalomtörténet, mint minden történet, csak útkeresés az irodalomelmélet számára; azért van, hogy az

irodalmi öntudat számot adjon önmagáról. Az irodalom ellenmondásait objektíve sohasem lehet megoldani, viszont személyes világnézetben mindenkinek meg kell oldania, aki a tudományos irodalomismerő díszes nevezetére számot tart. Minden ily világnézet a tudással áll és esik, de van benne egy maradandó vonás: az az ethosz, ahogyan tárgyhöz viszonyult. Ez az ethosz: alázatos hódolat az irodalom örök misztériuma előtt. — Marczali Henrik: *Gr. Széchenyi Ferenc utazásai* (II. és bef. közl.). Naplóközlés. — Voinovich Géza: *Megemlékezés Kisfaludy Károlyról*. (Ünnepi beszéd.) Kisfaludy Károly ránk hagyta örökségül munkásságának és egyéniségének példáját: a nemzeti szellem őrzését, a hagyomány tisztelete mellett az észszerű újítás megbecsülését, az önfeláldozó munka és baráti összetartozás példáját, a törekvést az étellel való kapcsolatra és a haladás szolgálatát. — Várdai Béla: *Egy félszázados lírikus pályája*. Petri Mór verskötetének tanulmányyszerű bírálata. „Petri Mór nemcsak egész költői életművével, hanem újabban szerzett java versei alapján is hivatott rá, hogy irodalmunk örökori lírikusainak annyi értéket magában foglaló galériáját tovább is gazdagítsa.”

Debrecen. — 1936. évf., febr. 2. Kardos Albert: *Csokonai síremlékének másai*. Akik Debrecenben buzgólkodtak síremlékének tervezésén és felállításán, nem kis mértékben hozzájárultak a niklai pirámis, a Berzsenyi-síremlék létrehozatalához.

Debreceni Szemle. — 1936. évf. 1. sz. Gerlótei Jenő: *Az irodalmi mű végső eseményeinek előkészítése*. A mű egy-egy részlete önálló sejtelmeket is indít, melyek a műben sohasem nyernek kifejezést. Ezek a sejtelmek az illető részlet élményét gazdagítják és a szimbolista irodalom átélésében jutnak legnagyobb jelentőséghez. — Fábián István: *Az adoma szerepe és világnézete Jókai műveiben*. Az adoma a fejlődés folyamán két módon jelentkezett szépfőiroinknál: 1. mint anyag, amit beleszőnek a mesébe (Kisfaludy Károly, Gaál József); 2. mint előadói magatartás, melyet közvetlenül és derűsen adomázgató uraktól lestek el íróink (Kovács Pál, Vas Gereben). Jókai műveiben mindkét módon érvényesül, de ezenfelül világnézetét is színezi az adoma, vagy legalább is adomákban fejezi ki életbölcseességét. — Nagy István: *Melyik loraszredben szolgált a Ludas Matyi szerzője?* Egyes adatok szerint nem lehetetlen, hogy Fazekas Mihály a Barco-huszárezredben szolgált.

Egyetemes Philologiai Közlöny. — 1936. évf. 1—3. sz. Gabriel Asztrik: *Gosztonyi püspök és párizsi mestere*. Adatok a XVI. század elején élt Gosztonyi János püspök és Jodocus Clichtoveus Sorbonne-i teológus barátságának szellemtörténeti emlékeihez. „A köztük fennálló szíves viszonyról az eddigieknél is nyomatékosabb bizonyítékul szolgál a Nemzeti Múzeum kézirat-tárából előkerült Clichtoveus-munka, amely tanúsítja, hogy a püspök nem feledte el azokat az eszméket és tanokat, amelyeket Párizsban sajátított el.” — Eckhardt Sándor: *Egy ismeretlen hún krónika*. Adatközlés a M. T. Akadémia könyvtárában Toldy Ferenc iratai közt talált, XIX. századi kéziratos másolat alapján. — Gálos Rezső: *Balassa vagy Amadé?* Az eredetileg is Amade László versei közül való, de egy időben Balassának tulajdonított „Bár ne tudtam volna...” kezdetű vers valóban Amade szerzeménye. — Ortutay Gyula: *A székel népballadákhöz*. Válasz Gálos Rezsőnek a Buday—Ortutay szerkesztésében megjelent Székely balladák c. kiadvány bírálatára. — Hajnóci Iván: *Magyar*

főúr — francia szónok. Kiegészítő adatok br. Podmaniczky Sándornak Szinnyei Magyar Írókjában ismertetett munkásságához.

Erdélyi Helikon. — 1936. évf. 2. sz. Tavasz Sándor: *Lángelme és örület a magyar szellemi életben.* A. Szirmay—Pulszky: Genie u. Irinn im ungarischen Geistesleben c. művének tanulmányzerű ismertetése. „Az a tény, hogy a lángelme képes a testi és lelki betegségek korlátozásait alkotóereje fokozására felhasználni, azt bizonyítja, hogy a lélek által ható szellemnek olyan kezdeményező ereje, tehát önállósága van, amely a természeti szükségképeniséggel szemben csak a személyiség szabadságából származhatik.”

Erdélyi Múzeum. — 1936. évf. Sándor István: *Erdély első társadalmi regénye.* Petrichevich Horváth Lázár Az elbujdosott c. regényének tüzetes ismertetése megjelenése százéves fordulóján. Múlhatatlan érdeme, hogy az első magyar regény, amely Erdély társadalmi életének egykorú képét őrzi. Szerzője nyíltan bevallja, hogy irodalmi tevékenységében Széchenyit látja mestérének. A tétlenül heverészők, a rosszul gazdálkodók és magyartalanok, akiknek súlyos mulasztásaira a legnagyobb magyar hívja föl a figyelmet, „Az elbujdosott” lapjain mind szerepet kapnak. — Veégh Sándor: *Magyar költők románul.* 1. Szabolcska és Reviczky első román műfordítója Soricu Ursu János. 2. Gyulai Pál-utánzat Josif O. István költészetében. (Párhuzam az Éji látogatás és román átdolgozása közt.) — Veress Endre: *Golescu bojár útleírása Erdélyről és Magyarországról 1826-ból.* Adatközlés. — Valentiny Antal: *Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája.* Könyvészeti egybeállítás. — 1936. évf. 1—3. sz. Kozocsa Sándor: *Historiás ének Bocskay Istvánról.* A Zichy-család zseli levéltárából újabban előkerült 28 ívrét nagyságú lapból álló rongált kéziratoss mű ismertetése és szövegének közlése. Az ének eredetileg — feltehetőleg — három részből állhatott; ezekből az utolsó maradt legteljesebben ránk. Csonkán is jelentős alkotás, mert Bocskay életének (az álmosdi ütközetétől — 1604-től — haláláig) és korának egyetlen korabeli költői emléke.

Erdélyi Szemle. — 1935. évf. 12—13. sz. S. Nagy László: *Kovács Dezső emlékére.* Búcsúsorok a jeles erdélyi szerkesztő és író halála alkalmából. — Kibédi Sándor: *Egy román tró támadása a magyarok ellen.* Ilariu G. Albu: Domnita Stana (Életpék a magyarok betörésének idejéből) c. négyfelvonásos történelmi drámájának, illetve operettlibrettójának ismertetése. A darab cselekménye a XIII. század második felében, Észak-Erdélyben történik és kedvezőtlen színben tünteti fel a magyarokat. — 14—15. sz. Kibédi Sándor: *A román-magyar kulturális közeledés.* Isac Emil erdélyi szépművészeti vezérfelügyelő véleménye szerint a magyar írók közül főképp Kosztolányi Dezső volna alkalmas arra, hogy a magyar közönség érdeklődését a román irodalom iránt felkeltesse. — 1936. évf. 2. sz. Jancsó Elemér: *Móricz Zsigmond és az új magyar irodalom.* Életrajzi fonalon haladó nagyobb tanulmány. Móricznak küzdelmes előzmények után csak 1906-ban sikerült végre elérnie, hogy egyik elbeszélését: az Urak és parasztok-at Az Újság karácsonyi melléklete közölte. A Hét krajcár c. kötet megjelenésétől fogva (1909) Móricz pályafutása egyre felfelé ívelt.

Gondolat. — 1936. évf. 2. sz. Szimonidesz Lajos: *Berzsenyi igazi arca.* „Sem előtte, sem utána magyar emberben a tiszta, a francia forradalomban sajátos kultikus formát öltött racionalizmus annyira meg nem testesült, oly

tisztán kifejezésre nem jutott, mint benne." (V. ö. 1809 dec. 31-én Kazinczy F.-hez írt költői levelét.)

Győri Szemle. — 1935. évf. 8—10. sz. Relkovič Davorka: *Győri vonatkozású 17. századi guszlár-dalok a bosnyák mohamedánoknál*. Buda visszafoglalásával a török uralom gyors aláhanyatlása következett s a szláv mohamedánok a török végvárból régi hazájukba térve, magukkal vitték régi dalaikat, melyek szájról-szájra járva, ránk maradtak (l. a horvát Matica 4 kötetes gyűjteményét, 1896—98). A magyar vonatkozású dalok főértéke abban a közvetlenségben rejlik, mellyel bepillantást nyerünk a magyar területek XVII. századbeli kultúréletébe. — Dräxler Aladár: *Bibliai hagyományok Az ember tragédiájában*. Bizonyos, hogy Madách főművében a Jób-hagyomány hatása tölti be a vezetőszerpet. Ezen értelmezés alapján világosabban áll előttünk a mű egészében; érthetőbb részleteiben is. — Jenei Ferenc: *Félegyházi Tamás könyvajánlása Mélius Péterhez*. Félegyházi Tamás latinnyelvű ajánlással küldte meg 1555-ben Béza Tivadar De Hereticis (1554) c. könyvét. — U. a.: *Monoszlói András könyvei a győri székesegyház régi könyvtárában*. A hét kötet bejegyzései alapján a későbbi tulajdonosok is megállapíthatók (Verancsics A., Telegdi M., Náprághi Demeter stb.). — Gálos Rezső: *Czuczor Gergely győri üldöztetése*. Adatközlés a bécsi Polizei-Hofstellnek az Orsz. Levéltárba került jelentései alapján. — Gálos Magda: *Rákóczi Ferenc*. (Gondolatok a Rákóczi év alkalmából.) Rákóczi monumentális alakja egy életregény realisztikus ábrázolójára vár az irodalomban. — 1936. évf. 1—3. sz. (Emlékkönyv Bedy Vince hetvenedik születésnapjára.) Gálos Rezső: *Batsányi János elfogatása*. Adatközlés a bécsi Staatsarchivban őrzött eredeti iratok alapján. — Jenei Ferenc: *Náprághi Demeter győri püspök könyvtára*. Adatok az 1607-ben grőri püspökké lett Náprághi Demeter könyvtárának ránk maradt körülbelül 50 darabból álló gyűjteményéről. — Lám Frigyes: *Der Bänkelsänger*. Arany János Képmutogató c. költeményének német fordítása. — Lovas Elemér: *A Csák-nb. Kisfaludyak családja*. Adatközlés. — Szabady Béla: *Barokk költő a XVII. században*. Adalékok Nyéki Vörös Mátyás életéhez. — Tolnai Vilmos: *Pálóczi Horváth Adám szőlősgyűjteménye*. P. Horváth A. 1819-ből származó „Ezernyolcszáztizenkilenc Magyar Példabeszédek rövid Nyomós és Közmondások” című, a M. T. Akadémia birtokában lévő kiadatlan kéziratának rövid ismertetése.

Hitel (Cluj). — 1936. évf. 1. sz. Thurzó Gábor: *A második erdélyi nemzedék költői*. (Rövid utalás Szemlér Ferenc, Dsida Jenő, Kiss Jenő, Varró Dezső, Szabadi László, Bözödi György, Koós-Kovács István, Flórián Tibor költészetére.) Vers és próza, legszemélyesebb líra és programmköltészet között állanak a második erdélyi nemzedék költői. Vállalkozásuk már nem az, ami a hősi első nemzedéké volt, talán nem is lenne rá abban a formában szükség. A szót már útnak bocsátották, a „romon virág” kinyílik és a költő akarva-akaratlanul kénytelen hozzálátni az európai tájékozódáshoz.

Irodalomtörténeti Közlemények. — 1936. évf. 1. sz. Brisits Frigyes: *Vörösmarty Mihály és az Akadémia*. (I.) Vörösmarty az Akadémiát megszervező munkálatokban nem vett tevékeny részt. Később sem vállalt vezetőszerepet. Ki ajánlotta rendes tagul, nem tudjuk. A különböző csoportok közül Toldyval együtt lesz a reformpárt vezére; célja az Akadémia alapszabályainak megváltoztatása. Széchenyi magáévá tette Vörösmarty javaslatát. Ebben két

figyelemreméltó gondolat van. Az egyik az akadémiai tagságnak az Akadémia méltóságához mért, tudományhoz illőbb felfogása; a másik a kritikáról vallott elve. Vörösmarty e részben a kritika erkölcsi méltóságának igényét és a kritikus egyéni felelősségtudatát hangsúlyozza. Egyébként akadémiai munkásságának majdnem minden idejét a kiadásra vagy pályázatra beküldött munkák bírálata foglalta le. Két formai elv állandóan visszatér e kritikákban. Az egyik a nyelvnek mint termés-anyagnak hajlékonysága, képessége, tisztasága; a másik a nyelvnek mint vers-beszédnek formailag tökéletes alakítása, ritmus-mintázása. Különben kritikai szemlélete középpontjában nem az esztétikai kategóriák érvényességének vizsgálata áll, hanem az ember ábrázolása a kérdés. — Varga Imre: *A kuruc költészet hitelessége*. (I.) A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem 1933/34. tanévi magyar irodalmi pályátételére („A kuruckori költészet termékeinek hiteles maradványai“) készült, kitüntetett értekezés átdolgozása, egyben Szerb Antal — a Rákóczi-Emlékkönyvben — e tárgyról megjelent tanulmánya téves következtetéseinek helyreigazítása és adatokkal való kiegészítése. „Azokat a verseket tekinthetjük kurucoknak, amelyekben határozottan érezhető, hogy a kuruc-labanc ellentét hatása alatt jöttek létre. A kuruc költészet nemcsak átszarmaztatott hagyományok kiteljesedése, hanem egyúttal átmenet is. A kuruc költészet történeti énekei a megváltozott viszonyok következtében ugyan nem folytatódnak, de a kuruc versek belekerülnek a XVIII. századi versesgyűjteményekbe.“ — Rajka László: *Jókai és Pitaval*. A „Pitaval“ név fogalommá vált. Így nevezik a bűnügyeket irodalmi alakban feldolgozó gyűjtőmunkákat Gayot de Pitaval francia ügyvédéről, aki először adott ki ily művet. („Causés célèbres et interessantes“ stb. Párizs, 1734—1743. 20. kötet.) Jókai kora ifjúságától szorgalmasan forgatta Pitaval köteteit. A sokféle változatból egy német gyűjteményt használt, mely 1842 és 1890 közt hatvan kötetben jelent meg (ily címmel: „Der neue Pitaval... Herausgegeben von Criminaldirektor. J. E. Hitzig und W. Häring“). Jókai újjáalakította az innen nyert anyagot, színes mesevilágát gazdagította és teljesebbé tette vele. (E forrás alapján készült műve — egyebek közt: A kalózkirály, Egy hírhedt kalandor a tizenkilencedik századból, a Dekameron több darabja stb.) — Timár Kálmán: *Zsoltárfordítás nyoma a Bécsi- és Münchener-kódexben*. Megállapítható, hogy a legrégebb magyar bibliafordítás fennmaradt részei közül legrégebb a Zsoltárok könyve. A zsoltárfordítás már készen volt, mikor a Bécsi- és Münchener-kódexben ránk maradt szentírási könyveken dolgoztak a bibliafordítók. — Adattár: Angyal Dávid: *Petrichevich Horváth Lázár felségfolyamodárnya* (valamilyen diplomáciai megbízatás tárgyában). — Gálos Rezső: *Amade László kiadatlan versei*. (I.) Amade Lászlónak eddig 173 világi költeménye ismeretes; újabban további 30 vers került elő s ezekkel 203-ra emelkedik az ismert versek száma. (A szerző becses kritikai észrevételeket is fűz az eddigi Amade-kiadásokhoz.) — Gulyás József: *Ismeretlen Csokonai-adalékok*. „A számár és szarvas“ c. prózai párbeszéd, 3 vers közlése a Zmeskál-család gesztelyi és maglódi levéltárában őrzött kéziratok alapján. — Turóczi-Trostler József: *A magyar irodalomtörténet németnyelvű vázlata 1698-ból*. Adatközlés. Ferd. Neuburger 1698-ból származó kétkötetes világkalauza a „Curieuse Hoffmeister“ nyomán. — Csahihen Károly: *Kazinczynek egy eddig föl nem ismert műve*. „Kazinczy pesti élményeinek végső szövegezése, egypár évvel Kazinczy halála után nyomtatásban is megjelent, Szemere Pál adta ki 1934. évi Aurorája

29—41. lapján.“ — Gulyás József: *Egy Rákóczi-ról szóló ének szerzője*. Az Irod. tört. Közl. 1893. 254. lapján közölt Rákóczi-vers valószínű szerzője Kőrösy György. — Könyvismertetések. Thuróczi-Trostler József: *Alszegehy Zsolt: A tizenhetedik század c. művének bírálata*. „Alszegehy kutatásainak legbecsesebb filológiai eredménye a század lírájáról szóló fejezetei. Elsőnek jelöli ki a kat. líra történeti helyét... Rendszerező és egyben kimerítő munkát végez az iskoladráma körül.“ — Tolnai Vilmos: *Gyöngyösi J. összes költeményei* III. kötete Bradics Ferentől származó kiadásának elismerő kritikája. — Galamb Sándor: *Papp Ferenc Gyulai Pálról írt életrajza* I. kötetének bíráló ismertetése. — Elek Oszkár: Várady Imre az olasz-magyar irodalmi kapcsolatokról szóló olasznyelvű munkájának ismertetése. — Kerecsenyi Dezső: *Bartha Dénes A XVIII. század magyar dallamai* c. kötetének méltatása. — Császár Elemér: *Balázs Győző A szentpéteri üres fészek* (Részletek Lévay József naplójából) c. kiadvány bírálata. Alig nyomható el az az aggodalom, hogy a kiadvány alapjául szolgáló „nagy tömeg kézirat inkább irodalomtörténeti ereklve, mint irodalmi érték“. — Kozocsa Sándor: *Az 1935. év irodalomtörténeti munkássága*. Könyvészeti egybeállítás.

Juventus. — 1936. évf. 6. sz. Carolus Acs: *Daniel Berzsényi*. Latinnyelvű, kegyeletes megemlékezés a nagy költőről halála százéves fordulója alkalmából. — U. a.: *Ex carminibus Danielis Berzsényi*. A Napoleonról szóló ismert epigramma latin fordítása eredeti versmértékben. — 7. sz. *Ex carminibus Danielis Berzsényi*. I. Ad Horatium (Tamaskó István ford.); II. Hiems propinquans (A közelítő tél c. vers latin fordítása Irsik Józseftől).

Kalangya. — 1936. évf. 2. sz. Vidor Imre: *Eletrajzi regények*. „Harsányi Zsolt könyvei nemcsak szépek és jók, hanem hasznosak is. Kultúrmunka.“ — 3. sz. (Kosztolányi-szám.) Szirmai Károly: *Az elmúlás költője*. Kosztolányi Dezső nem teremtett iskolát, éppúgy nem apostolkodott. Megmaradt tisztán poétának, művésznek, a mulandóság siratójának. A halál költészetének gazdag hűrozásában alig is akad párja. „A szegény kisgyermek panaszai“ c. megismétléseként született meg „A bús férfi panaszai“ c. ciklus, melyben két ellentétel felesel egymással: a jelen és a múlt. A költeménysorozat elbeszélő líra. További versköteteteinek is vezérszólama az a tétel, hogy nincs semmi fontos az életben, csak a halál. — Babits Mihály: *Emlék régi levelekből*. Adatok Babits és Kosztolányi levelezéséhez. „Kazinczy óta nem volt ilyen irodalmi levelezés Magyarországon. Közöltük egymással poétai terveinket, s szigorú ítőleteket mondtunk olvasmányainkról és az irodalom aktuális jelenségeiről.“ — Kállay Miklós: *Kosztolányi Dezső a forma misztikusa*. Kosztolányit szeretik az esztéta költészet, a dekadens szimbolizmus legkiválóbb magyar megtestesülésének nevezni. A legnagyobb tévedés. Nincs költőnk, akinek minden verssorához annyi személyes élmény tapadna, mint Kosztolányiéhoz. Kosztolányi tagadhatatlanul a legnagyobb formaművész az újabb magyar költészetben. — Némethi László: *Kosztolányi Dezső*. Regényei témájukban éppolyan igénytelenek, mint versei. Apró verseiből alig egy-két kötetnyit adtak ki, a többi ott úszik, mint megannyi remek gyermekhajó a Pesti Hírlap sárga papírfolyamán; pedig bizonyos, hogy a magyar próza e században alig termelt valamit, mit tökéletességben ezekhez a félhasábos remekművekhez lehetne hasonlítani. — Schöpflin Aladár: *Kosztolányi Dezső*. Verseit olvasva, magányos ember áll előttünk, aki elboruló szemmel, merengve ül szobájában, amelyből ki van zárva a közelet, a

politika, a társadalmi egyenlenségek lármája. Nyelvi és formai művészete néha öncéllá válik, s néha művészkedő virtuozításra csábítja az az öröm, melyet saját mesteriségének tökéletességében talál. — Ambrus Balázs: *Kosztolányi Dezső: Esti Kornél*. Kosztolányi Dezső Esti Kornél c. művében Esti Kornél maga a szerző. Gyöngéd és hamvas írás szól első iskolai látogatásáról, egyike ez a könyv legszebb fejezeteinek. Nagyon színes egy 1909-beli nap pontos története; az álnév alatt szereplő emberek ma is megvannak, s oly elsőrendű írás, hogy gazdagságánál fogva nemcsak életrajzi részlet, hanem egyúttal korrajz is. — Arató Endre: *Távírat Kosztolányiról*. Aki Kosztolányit olvassa, talán megérzi, hogy egész költő, szereti a világot, s hogy ez a hang csak a saját-maga, a kifejezés emberszabta nehézségeivel küszködik. — Kisbéry János: *Technika és zsenialitás*. Egy időben divat volt a költő személye köré nimbust fogni a legáthathatatlanabb titokzatosságból, felruházni őt természetfölötti tulajdonságokkal s benne oly valakit tisztelni, aki nem e világból való. Ennek a felfogásnak nincs létjogosultsága többé. Az író is ember, a szó mindennapi értelmében, emberi adottságok eredője, s az, aki ezt az elvet vallja, egyben a listetenáldottabb írói zsenialitás birtokosa, az írás művészetének utólérhetetlen virtuóza, maga Kosztolányi Dezső.

Katolikus Szemle. — 1936. évf. 1. sz. Brisits Frigyes: *Új módszer és szemlélet a magyar irodalomban*. Alszegehy Zsolt: A tizenkilencedik század magyar irodalomtörténete c. művének bíráló ismertetése. „Alszegehy Zsolt munkája az első teljes monográfikus feldolgozása a XVII. századnak, ennek minden európai kapcsolatával... Csak most Alszegehy könyvében ér el hozzánk az az... irodalomtörténeti irány, mely az irodalomesztétikai gondolatot kiegészítve a világnézeti elviség igénylő szempontjaival, igyekszik új rendszer alapján rekonstruálni egy század irodalmi életét.” — Gáspár Jenő: *Tárkányi Béla munkássága és hatása*. Költeményeinek tekintélyes hányada ma is olyan érték, amelyben a költőnek jobbik része, Krisztus tanaival élve, kikerülte az enyészetet... Ő volt a kat. irodalomban és költészetben az első, aki az Egyház minden időben megnyilvánuló kultúrsumjúságát és kultúraszolgáltatát kihangsúlyozta. — 3. sz. Brisits Frigyes: *Berzsenyi Dániel emlékezete*. Berzsenyi a történelem nagy összefüggéseit keresi, a mindig érvényes alapelveket kutatja, melyeknek hordozói az eszmei emberek. Itt bukkan ki Berzsenyi lelki alkata a szabad ihlet formájával, mellyel egy magasabb érvényességű létrendet keres. A magány szeretete kedvező talaj az eszmélkedő képzelet számára. Így érthető, hogy Berzsenyi stílusképzelete, nyelvfantáziája a kép és gondolat kettős alkalmiségében él. Képei azonban nem hasonlatok, inkább szimbolumok, gondolatai pedig nem elvont fogalmak, hanem rajongó eszme-látások. E kettős képzeletmunka magyarázza meg e költészet stilsztikáját.

Kerekasztal. — 1936. évf. 1—2. sz. Juhász Géza: *A modernség útja*. A szellemi irányok úgy rétegződnek egymásra, mint a földkéregben a geológiai korok. A legrégebb réteg, amelyben még ma is van élet, a Herczeg Ferencé, az Új Idők tábora. Erre azóta három olyan lerakódás történt, amely máris jellemezhető: az Ady-nemzedéke, a Kassáké s az Erdélyi Józseféké. Az első végleg alászorult a mélységbe (?). Fölöttük egy cmelettel magasabban a Nyugat írói és olvasói, akik még mindig várják, hogy fölkel az ő napjuk... Pedig ez a világ is a múlté. Egy szűk ínyencrétegen kívül csak az írók olvassák már, azok se mind. Kassákék csoportjáról még ennyi se mondható. Erdélyi József nem-

zedékének világa a máé... Egyelőre közös frontról szó sincs. A fiatalok tömérék kis folyóiratban verekszik a maguk egymástrontó guerillaharcát. — Honti János: *Népkeltségéről és irodalomról*. Jó, ha tudatosítja magának az irodalomkutatás, hogy még ma is él az irodalom mellett és alatt valami alsó áramlat, amely ugyanonnan ered, mint az irodalom maga. Leplezetlenül meg tudta őrizni ez azokat az alkotási törvényszerűségeket, amelyeket az irodalomnak sajátos küldetése: haladó és vezető volta miatt leplezni és alakíthatnia kell.

Libanon. — 1936. évf. 1. sz. Komlós Aladár: *Egy megírandó magyar-zsidó irodalomtörténet elé*. A magyar-zsidó irodalomtörténet feladata az lenne, hogy 1. igazságot, kritikai jogvédelmet szolgáltatson azoknak, akikről egy szűkkeblű elfogultság megtagadja ezt. De ez csak akkor lesz hatályos, ha nem fajul olesó apológiává, hanem zsidó oldal felé is megőrzi teljes függetlenségét, ítéleteiben pártatlan tud lenni és igazságos. 2. Megérdemli a tanulmányt az is, mit tett a magyar zsidóság, mint a nem-zsidó alkotások támogatója (mint kritikus, mecénás és olvasó). 3. Érdekes volna megfigyelni a zsidót a modell passzív szerepében a végigkísérni, hogyan alakul ki és változik arca a magyar irodalom tükrében. — Zsoldos Jenő: *Kölcsey és Jeremiás*. A Hymnus kerete és a költemény három motívum-egysége rokonságot mutat Jeremiás próféta inájának formai és tartalmi elemeivel. — Grózinger M. József: *Mendelssohn magyar fordításai*. (Adatközlés.) Az első magyar Mendelssohn-fordítás 1792-ben látott napvilágot. — Zsoldos Jenő: *Berzsenyi Dániel és a zsidóság*. Berzsenyi fejlődéstörténeti összefüggések nélkül, a mult politikai-társadalmi mozzanatainak értelmezésétől függetlenül tekint vissza a bibliai korba és értékeli a maga időpontja zsidóságának társadalmi helyzetét.

Literatura. — 1936. évf. febr. 15. Rubinyi Mózes: *Pintér Jenő*. „A magyar irodalomtörténet gotikus templomában áhítatos lélekkel szolgál és számontartja a magyar könyvalkotás régi és új eseményeit. Most az újat figyel, a legújabbat. A jelen irodalomtörténetét írja, igazi elhivatottsággal. Élete a mások életének kultusza.” — Bánáti Oszkár: *Kassák Lajos: Három történet, és egy negyedik Kassák Lajosról*. Könyvismertetés és beszélgetés Kassák Lajossal a Baumgarten-díjról. — Sydney Carton: *Hajnalka*. Adatok a „Hajnalka” írói néven ismert Rózsaági Antalné sz. Bálintfy Etelka költőné életéhez.

Magyar Katonai Szemle. — 1936. évf. 3. sz. Vitéz Berkó István: *Katonanóták történelmi háttére*. Rámutat arra, hogy a katonai vonatkozású népköltési termékek egy részének keletkezési idejét meg lehet állapítani a katonanóták bizonyos kortörténeti vonatkozásaiból.

Magyar Könyvbarátok Diariuma. — 1936. évf. 2. sz. Gyulai Ágost: *Vörösmartyú „Szózat”-a százszentüds*. A „Szózat” idegennyelvű fordításaira vonatkozó könyvészeti adatok ismertetése.

Magyar Középiskola. — 1935. évf. Dec. Agárdi László: *Az iskola az irodalomban*. (Herczeg Ferenc.) Sok mindent tartalmaznak az iskolával kapcsolatban Herczeg Ferenc írásai. Számos tapasztalat, komoly gondolkozás az alapja a legtöbbnek, de igen gyakran ismerhető fel az írónak ama célja, hogy mulattatni akar az iskolával kapcsolatban is. Emiatt ezeket a kijelentéseket túlságosan komolyan venni nem szabad. — 1935. év. 1. sz. Agárdi László: *Az iskola az irodalomban*. (Folyt.) Herczeg iskolát érintő műveiben a tapasztalat és a szellem méltó alkalmat talál a művészet érvényesítésére.

Magyar Művelődés. — 1936. évf. 1—3. sz. Bartha József: *Irodalmunk válsága*. Irodalmunk nemzeti és nemzetietlen irányra szakadása okainak tanulmányyszerű vizsgálata. „Irodalmunknak, ha csak azt nem akarjuk, hogy a nemzetközi... szellem hinárijában elsenyvedjen, a magyar faj lelkét és életét kell visszatükröztetnie.“

Magyar Nyelv. — 1936. évf. György Lajos: *A százszentendős „regény“*. A poétikai terminológia a régebbi kortól különösebben nem izgatta s érdekes, hogy a XVIII. század három utolsó évtizedében, a magyar regény kezdeti időszakában, a később megszokottá vált „román“ egyetlen regényünk címlapján sem került kinyomtatásra. Megjelenésének legrégebbi adata talán Kónyi János Zrínyi-átdolgozása (1779). Faludi Ferenc következetesen romantzia-könyvnek vagy romantzia-írásnak nevezi a regényszerű műveket (1787). 1785-ben azonban Mátyás Sámuel már értekezést ír a románokról vagy rómainesekről. Fáy András Bélyi-háza még románként jelenik meg (1832); ugyanígy Petrichevich Horváth Lázár Az elbujdosott c. munkája is (1836). De az 1836. év közepén az Abafi „Jósika Miklós regényei“ címlappal hagyja el a sajtót. A regény szónak ez az első nyilvános megjelenése irodalmunkban. Abafi egyik első ismertetője, Szalay László mint románról beszél ugyan róla, és Kölcey sem vett tudomást az új szóról, de Szontágh Gusztáv híres bírálatában már mindenütt regénynek nevezi a műfajt. Így, ha igaz is a köztudat vélekedése, hogy a szókitalálásnak érdeme Szemere Pálé, az életbe átvitelének sikere Jósikát illeti meg. — Losonczy Zoltán: *A magyar nyelv korszakai legrégebbi nyelvm emlékeink óta*. Az ismert nyelvtörténeti változások alapján megállapítható, hogy az ó-magyar korszakot (—1350-ig) lényeges sajátosságok különítik el a közép-magyartól (1350—1600). Kódexünk számos eltérő sajátossága mellett is kevésbé éles a közép-magyar és új-magyar korszak közt vonható határ, különösen ha nyelvjárásainkat is tekintetbe vesszük. A közép-magyar nyelvallapottól is jobban elkülönülő irodalmi nyelvünk 1600 után csak kevésbé érezteti a népnyelv változásait. — Varjú Elemér: *A magyar Simplicissimus*. Az 1683-ból való, röviden Ungarischer... Simplicissimus címen ismert, németnyelvű kalandos könyv szerzője nem id. Buchholtz György, amint ezt Siklóssy László állítja (l. M. Ny. 1935. 321—4. l.), hanem az 1636-tól 1707-ig élt Speer Dániel. (V. ö. Hans Joachim Moser: Der Musiker Daniel Speer als Barockdichter. Euphorion, 1933. 34 kötet.) Műve kortörténetileg igen figyelemreméltó, mert nélküle a régi magyar élet sok apró, kedves részlete feledésbe merült volna. — Nagy J. Béla: *Gúrdonyi a magyar nyelvről és a németről*. Érdekes adatközlés a magyar és német nyelvkincs eltéréseiről a „To Berkenye!“ c. regény alapján. — Melich János: *Jakubovich Emil* (1883. I. 8—1935. XII. 27). A nemrég elhunyt jeles tudós ravatalánál elmondott megleghangú búcsúztató.

Magyar Szemle. — 1936. évf. 2. sz. (febr.). Eckhardt Sándor: *Legújabb néprajzi irodalmunk*. Madarassy László: Művészkedő magyar pásztorok, — Ontutay—Budai: Székely népballadák, — A Magyarság Néprajza III. kötetének tanulmányyszerű, részletes bírálta. — Szekfű Gyula: *Jakubovich Emil*. Legnagyobb öröme telt annak bebizonyításában, hogy legrégebbi történetünk följegyzői nem idegenek, hanem született magyar írók voltak, s ami ezeknek krónikás írásaiban ránk maradt, az nem haszontalan fecsegés, vagy kitalálás... hanem régi viszonyokat visszatükröztető, néha élményszerű, néha maradványszerű följegyzés.

Magyar-Zsidó Szemle. — 1935. évf. 7. sz. Zsoldos Jenő: *Kazinczy Ferenc és a zsidóság*. Kazinczy megértésre és átérzésre fogékony lelkiséggel közeledett a zsidóság felé. Benne mintegy tiltakozássá erősödött kora társadalmának állásfoglalása a hagyományos zsidóság ellen, s általa hatásos szavú közvetítőre talált időpontja költőinek és íróinak tárgyilagos zsidóítélete.

Minerva. — 1936. évf. 1—10. sz. Juhász Gergely: *Klopstock és a magyar utókor*. (Vázlat az írói halhatatlanság történetéhez.) Részlet a szerző ilycímű nagyobb, külön is megjelent tanulmányából. A magyarországi Klopstock-kultusz időrendi jegyzéke. — Keresztúry Dezső: *Szerb Antal Magyar irodalomtörténetének második kiadása*. Tanulmányszerű bírálat. Az elismerő és kifogásoló észrevételek részletezése után a szerző megállapítja, hogy a mű igazi értékei nem új anyag feltárásában mutatkoznak, „hanem a részletek meglepően érdekes megvilágításában“.

Napkelet. — 1936. évf. 2. sz. Dóczy Jenő: *Arany János debreceni diákkora*. Egykorú adatok alapján megrajzolt korkép. — Eckhardt Sándor: *Jakubovich Emil, a magyar középkor mai Bayard lovagja*. Kegyeletes megemlékezés a nemrég elhunyt jeles tudósról. „Jakubovich Emil nem annyira történelmi, mint a tudományos kutatás és közlés legeszményibb képviselője volt.“ — Thurzó Gábor: *Alszeghy Zsolt: A tizenhetedik század*. „Alszeghy Zsolt Tizenhetedik század-a a maga gerinces magatartásában, de ugyanakkor tárgyilagos ítéleteiben, nagyvonalú szerkezeteiben a legjobb magyar irodalomtörténeti kézikönyvek egyike.“

Neue Heimatblätter. — 1936. évf. 2. sz. Fritz Valjavec: *Der deutsche Kultureinfluss in Ungarn*. (II.) Mittelalter. A szerző szerint a középkori nagy eszelmi áramlatok német művelődési hatások követítésével jutottak Magyarországra, amely egyidejűleg a többi élet- és kultúrlétformákat elfogadta. A német és nyugati román hatás párhuzamos mérlegelésekor feltűnik, hogy amaz nagyobb tömegeket befolyásolt, emez pedig inkább kisebb rétegeket érintett.

Orsz. Középisk. Tanáregyesületi Közlöny. — 1936. évf. Esztergomy Ferenc: *Sajó Sándor emléke*. Lelkeshangú, részletes beszámoló Sajó Sándor arcképének az Orsz. Középisk. Tanáregyesület bpesti helyiségében, 1936 február 1-én tartott díszülés keretében való leleplezéséről. — Madai Gyula: *Sajó Sándor*. Ünnepi beszéd a néhai jeles költő — az Orsz. Középisk. Tanáregyesület egykori, tiszteletbeli elnöke — arcképének leleplezése alkalmából. (Sajó S. közéleti egyéniségének tömör jellemzése.)

Pannonhalmi Szemle. — 1936. évf. 1. sz. Bánhegyi Jób: *A magyar nőírók*. Áttekintésszerű tanulmány a címben írt tárgyról. „Vannak olyan nőíróink is, akik eredeti tehetségük erejével az irodalmi dilettantizmus színvonala fölé emelkedtek és... méltó versenytársai lettek a férfíróknak... A nők térfoglalása az irodalomban — Kállay Miklós megfigyelése szerint — a téma- és motívumgazdagodáson kívül más szempontból is figyelmet érdemel. A férfírók női versenytársaik alkotásain keresztül jobban megismerték a nők sajátos érdeklődési körét, ízlésüket és az irodalommal szemben való igényeiket is... a férfírók... az olvasó nők igényeihez kezdenek alkalmazkodni... Nem mernénk állítani, hogy ez a hatás feltétlenül javára válik irodalmunk fejlődésének?

Pannónia. — 1936. évf. 1–3. sz. Koltay-Kastner Jenő: *Az itáliai műveltség Magyarországon* (II. Középkori magyar romanizmus). A képzőművészetben és irodalomban megjelenő romanizmus ébrentartotta a középkor pannóniai magyarjaiban azt a tudatot, hogy egy letűnt, de magas műveltség talaján mozognak. Ezt a hitet még az olasz telepezek is megerősíthették, akik Sz. István óta számosan érkeztek hazánkba, mint az idetartozó helynevek bizonyítják: Olasztelek, Olaszi stb. — Kardos Tibor: *A magyar humanizmus kezdetei*. (II. Velence. — Bomlás és renaissance.) A magyar humanizmus előkészítése a kancelláriai érintkezésnek és a pécsi egyetemnek a műve. A művelt réteg megbarátkozott az újkor gondolatával, műveltségével, eszményeivel és oly légkör teremtdött, mely lehetővé tette, hogy Pier Paolo Vergerio coetust teremtsen. De a Mária királyné nevéhez fűződő elő-renaissance nemcsak egyéniségeket teremtett, nemcsak humanista gondolatvilágot, írói öntudatot, stílustörekvéseket hozott létre, hanem mindezeket keresztül előkészítette a magyar humanizmus jellegzetes műfajait. Ismeretes, hogy Bonfini történetiségét az a magyar történeti corpus tette lehetővé, melyet a kisebb kancelláriában Thuróczi állított össze az újkor szellemében. Ennek a corpusnak tagjai voltak: Küküllői és Lorenzo de Monacis műve. — Timár Kálmán: *Dunántúli magyar kódexek sorsa*. (II.) b) A Cech-kódex fölfedezése; c) A Peer-kódex viszontagságai; d) A Peer-kódex Csíziója.

Pásztortűz. — 1936. évf. 4. sz. Ligeti Ernő: *Berzsenyi halálának századik évfordulóján*. „Berzsenyi nem volt termékeny költő. Versei közül meglehetősen nagy hányad hol ismétlődés, hol pedig színtelen ekhózása az antik világ költészetének. Am egy sereg verse nevét örökre fenn fogja tartani irodalmunkban.“ — Bíró Vencel: *Szadeczky-Kardoss Lajos* (1859–1935). Kegyeletes megemlékezés a nemrég elhunyt történettudósról. (Arcképpel.) — Tóth Árpád: *Berzsenyi*. (Vers.) — 6. sz. Réty Andor: *A százéves Abafi*. (Képpel.) A fajöntudatot tápláló nemzeti hagyománynak egyik értékes alkotó eleme Jósika Miklós és az első magyar regény, a százéves Abafi. — Tavaszy Sándor: *Berzeviczy Albert*. (Képpel.) Könyvei, szónoki beszédei a tiszta, nemes egyszerűség szépségét hirdetik.

Protestáns Szemle. — 1936. évf. 2. sz. László Dezső: *Az erdélyi sors az irodalom tükrében*. Az elszakadást követő hősieskedést nemsokára nyommon követte az erdélyi tétlenség. Az ebből való felébredés az írók közt kezdődött meg. (Reményik, Makkai, Áprily stb.) Az új erdélyi írók vezették be a politikai aktivitás jelszavával elindult második időszakot, az erdélyi idealizmus idejét. Az irodalomban különösen Reményik Egy eszme elindul c. kötete jelentette a nagy leszámolást a többségi sors között. Az erdélyi élet kritikai és kritikus korszakát Makkai Sándor Magyar fa sorsa c. könyve vezeti be. Az önmegosztó kritikán túli új, valóban kisebbségi kornak legigazibb irodalmi alkotása Tamási Áron Abel-je. A régi irodalom mindhárom fokán végighúzódik egy eddig alig érintett új vonás: a nép felé fordulás. Amit Reményik új lírája, Tamási Ábele és Németh László igazi huszadik százada, mint életlátás és gondolat jelent, azt még senki sem igényben, sem valóságban túl nem haladta. — Kolozsvári S. Emil: *Egy közönyös író*. Tanulmányyszerű bírálat. „Márai Sándor művészete a modorral áll vagy bukik. Művészete a Zendülők-től a Válás Budán-ig egyetlen új elemmel nem gazdagodott.“ — Kerecsényi Dezső Alszeghy Zsolt

A tizenhetedik század című magyar irodalomtörténetének bíráló ismertetése. „Alszeghy Zsolt könyve teljes egészében az irodalom alkotásain épült fel... A lelkiismeretesség munkája ez a könyv... A tudomány még gyakran fog az általa végigjárt területen áthaladni és a megtett útnak más térképét vázolja majd fel, de e lélekszemléletre sohasem elég az alkalom. Ezért az alkalomadásért is köszönet illeti.” — 4. sz. Vajthó László: *A Nemzeti Színház feladatai*. A Nemzeti Színház körüli baj oka — a szerző szerint — két nagy hiány. Egyik az, hogy klasszikus előadások nagyon ritkák, ötletszerűen, egyenlőtlen időközökben vannak. Másik, hogy a színháznak nincsen elég határozott mértéke az újdonságok megítélésére. — Szondy György: *Iffjúsági könyvek szemléje*. Gondoskodni kellene, hogy egyes problémák ne hulljanak ki az ifjúsági irodalom érdeklődési köréből csak azért, mert a kiadó számára üzleti szempontból nem előnyösek, mint pl. a revízió kérdése, az elcsatolt területekkel való összetartozás, a magyar feltámadás gondolata.

Protestáns Tanügyi Szemle. — 1936. évf. 3. sz. Németh Sámuel: *Új adat Berzsényi Dániel iskoláztatásáról*. Berzsényi Dánielnek újabban, a soproni ev. líceum levéltárából előkerült bizonyítványából megállapítható, hogy a költő gyermekkorában nemcsak otthon tanult édesatyjától, mint eddig tudtuk, hanem egy évig, az 1787—88. tanévben Kisomlyón Polgár István vezetése alatt rendszeres elemi iskoláztatásban részesült. Ez időtölt az elemi iskolai bizonyítványokat akkor szokták kiállítani, amikor tanítványaik magasabb iskolába mentek. Ez alapon valószínű, hogy Berzsényi már 1788-ban került Sopronba. Az előkészítőben lehetett két évig, a grammaticában és syntaxisban szintén két két évig, s egy évig 1794—95-ben a rhetoricában. Innen maradt ki 1795 júliusában.

Revue des Etudes Hongroises. — 1935. évf. 1—4. sz. Albert de Berzeviczy: *A la mémoire de François II. Rákóczi, prince de Hongrie et de Transylvanie*. Emlékbeszédszerű bevezetés a szemlének a kétszázas évforduló alkalmából javarészen Rákócziira vonatkozó cikkeihez. — Emile Pillias: *Lettres au baron de Besenval, ambassadeur de France à Dantzig*. (1712—13.) *Instructions secrètes à l'abbé Brenner, son ministre en France*. (1717.) Rákóczi kiadatlan bizalmas levelei Franciaországból Besenval báró dantzig francia követéhez: utasításai Törökországból a Franciaországban maradt Brenner abbéhoz, megbízottjához. Ez az osztrák származású, nagyravagyó és haszonleső abbé visszaél Rákóczi bizalmával. — David Angyal: *Rákóczi, l'homme et le souverain*. Rákóczi mint ember és mint fejedelem. — Jules Moravesik: *Inscription grecque sur le tryptique de Grenoble: contribution aux rapports de Rákóczi avec le monde grec, à Rodostó*. Görögnyelvű felirat a grenoble-i hármassoltáron: adalék Rákóczi és a rodostói görögség viszonyához. A grenoble-i városi múzeumban levő falfaragásos szárnyasoltárt eredetileg Gerasimos görög metropolita ajándékozta Rákóczinak Rodostóban. Az orthodox egyház tizenkét nagy ünnepét ábrázolja. A fejedelem — több értéktárgyával együtt — a Camaldules szerzetesekre hagyta. — Géza Birkás: *Mistral en Hongrie* (1. külön). — Jean Hankiss: *La Tragédie de l'homme: l'Adam hongrois*. Az Ember Tragédiája: a magyar Ádám. Minden eszményin és általános emberin túl Madách Ádámja mélyen és kifejezetten magyar. Faji jellege nem szavakban jut kifejezésre, hanem felfogásában, tetteiben, a nővel való kapcsolatában érdeklődési körében; képe ő a tizenkilencedik század magyarjának.

Stochalms Dagblad. — 1936. január 30. Hír arról, hogy a stockholmi egyetem bölcsészeti karán az ottani Magyar Intézet keretében, 1936. február 1-én Leffler Béla előadást tartott Madách Imre Az ember tragédiája c. művéről.

Századok. — 1936. évf. 1—3. sz. Kardos Tibor: *Horváth János: Az irodalmi műveltség megoszlása.* A magyar humanista kutatás számára Horváth könyve jelenti az első összefoglalást, mely világos rendszerezésével megkönnyíti a további kutatást. Megerősíti a magyar szellemi élet folytonosságának tudatát, kihangúlyozza autonómiáját.

Theologia. — 1936. évf. 1. sz. Rónai György: *Pázmány magyar elődei.* Kastner Jenőnek a gráci élet jelentőségére vonatkozó megállapításai kiegészíthetők azzal, hogy Pázmány talált magyar hagyományt, tudatosan szegődött annak folytatójává. Grác hatása mellett Nagyszombatéval is számolnunk kell; a kettő jellegében és irányában párhuzamos. Telegdi Miklós és Monoszlai András munkássága érdemel különösebb figyelmet Pázmány szempontjából. — Szíjártó Nádor: *Egy középkori misekönyvünk.* (I.) A Pécsi Misekönyv a pécsi egyházmegye trientelőtti saját liturgiájának emléke. Akit érdekel, hogy az ősi római-magyar liturgia miben tért el a mai egységes római liturgiától, a választ megkapja a Pécsi Misekönyvben. Korát illetőleg: 1499. április 29-én nyomtatott ki Velencében, Pap János budai könyvtáros költségén. Kézirat formában már legalább a XVIII. század elejétől kezdve az egyházmegye használatában szerepelt. A misekönyv nyomtatása idején Ernuszt Zsigmond (1473—1505) volt a pécsi püspök; föltehető, hogy az ő megbízásából készültek a könyv példányai.

Szegedi Füzetek. — 1935. évf. 10—12. sz. Mészöly Gedeon: *Egy rész az Ó-magyar Mária-siralom magyarázatából.* Az Előszó közlése. „Nagy baj, ha a nyelvtörténet nem siet segítségére az irodalomtörténetnek és nagy baj, ha a nyelvtudomány nem hívja segítségül az irodalomtudományt.” — Zolnai Béla: *Szóhangulat és kifejező hangváltozás.* (III. közl.) Egy nagyobb nyelvészeti tanulmány folytatása, különös tekintettel a szóismétléssel, refrénnel, alliterációval és a rímmel kapcsolatos széptani jelenségekre. „A rím szintén a nem mindennapi beszéd hangulatkeltő eszköze. Ez a hangulat lehet tisztán akusztikai, harmónián alapuló, de lehet — a jelentésekkel párosulva — tárgyi természetű is. Maga az a tény, hogy a rimes beszéd különbözik a prózai stílustól, forrása lehet mindkét fajta hangulatnak.” — Erdődi József: *Magyar Sampó.* Megjegyzés és fejtegetés Vikár Béla: A finn Sampó magyar visszhangja című értekezéséhez. (V. ö. Balassa-Emlékkönyv. Budapest, 1934. 266. l.)

Széphalom. — 1935. évf. 7—12. sz. Zolnai Béla: *Irodalom és biedermeier.* Részletek a szerző nagyobb tanulmányából, mely a szegedi egyetem Acta c. sorozatában jelent meg. Ismertetését l. folyóiratunk 1935. évf.-ban.) — Garázda Péter: *Szellemtörténet és anti-biedermeier.* Felelet Gálos Rezsőnek Zolnai Béla Irodalom és biedermeier c. nagyobb tanulmányáról szóló, az Irod.-tört. Közl. 1935. évf.-ban megjelent bírálatára. — Zolnai Béla: *Budapesti Szemle.* Válasz Hajdú Zoltánnak Szerb Antal Magyar irodalomtörténetéről írt, a Budapesti Szemle 690. számában megjelent bírálatára.

Turán. — 1935. évf. 1—4. sz. Cholnoky Jenő: *Julianus barát.* A XIII. századbeli magyar őshazakutató tudományos jelentőségének méltatása. —

Virányi Elemér: *A finn-ugor néprokonság eszméje az irodalomban*. A finn-ugor néprokonság eszméjétől ihletett magyar, finn és észt költői művek áttekintése.

Vasárnap (Arad). — 1936. évf. 1. sz. Alszeghy Zsolt: *A XVII. század*. A század világnézetének sarkpontja az emberi cselekedet értékelése. Nem véletlen, hogy Gyöngyösi szerelmes történeteiben mindig megcsillan valami magasabb törekvés is. A hőskultusz magyarázza meg Zrínyi hatalmas művének létrejöttét is. Zrínyi hőse már a hő fogalmának sajátos tartalmát is megadja, a heros christianus-t. A nagy eszme megtestesítője ez az ideál, két magasztos tulajdonság életrekeltője: a hősisége és a vallásossága. A hőskultusz táplálja a kat. egyház szentjeinek újraéledő tiszteletét is; másfelől pedig a humanizmus fejedeleme ideálját fejlesztette ki: az abszolút uralkodó típusát. Ezzel a fejedelem — király — tisztelettel függ össze az udvari élet kifejlődése a főnemesség körében is. A humanizmus bókoló versszolgálatai e században honosodnak meg Magyarországon; a költői termés jórésze ily személyi vagy családi ünneplés. Az érdem versbefoglalása vallásos téren melegebb, mint az előző században. A zsoltáros versek két ága: a gyermek Jézust köszöntő és a szenvedő Megváltó áldozatán elmélkedő irány meglepően gazdag termést hoz a kat. és prot. lírában egyaránt. Mindkét irány az askézis szellemének újraéledésével függ össze. Ennek az askézisnek a misztikuma sem hiányzik századunkból. Ami az érzés kifejezését illeti, ott viszont a dísznek túlságos érvényesülése tűnik szembe. Még a prózai stílus is kinő a józan formából: körmondatát nem a tartalom diktálja, hanem a bonyolultságban elgyönyörködő stílusimádat. A föld és ég, keresztény és klasszikus ég alakjainak összekeveredése a disztítésnek ezt a túlságút példázza. Rokon vele az allegorizálás divata. És ott a másik véglet is: a kiütd nyerseség. Ez viszont a realitást akarja hangsúlyozni. De ha az istenszeretben megvan az átfinomodott erotika, terméshzetes, hogy még szabadabban szólal meg a szerelem érzéki dalaiban. A XV-II. század e gondolkodása és ízlése barokk, de szelleme és színvegyülete magyar. Hú tükre annak az életnek, amelyből az áhítat, panasz, önzés és bűn szavai irodalommá jegcecesedtek. — 3. sz. Rass Károly: *Berzsenyi Dániel* († 1836 február 14). Tanulmányszerű megemlékezés a költőről halála százéves fordulóján. — 4. sz. S. Varga Zsuzsa: *Móra Ferenc otthonában*. Személyes vonatkozású visszaemlékezés. (Az aradi Kölcsey-Egyesületben tartott felolvasás.)

Vasi Szemle. — 1936. évf. 1—2. sz. G. A.: *Szelestey László*. (Képel.) Ilir arról, hogy 1935 október 18-án leplezték le a vas megyei Uraiújfalu-ban Szelestey László emléktábláját szülőházának falán.

II. Hírlapok.

Ellenzék. — 1936. évf. 15. sz. Gy.: *Angol irodalomtörténetről egy erdélyi költőről*. Watson Kirkconnell amerikai egyetemi tanár Petri Mórról írt elismerő közleményének ismertetése. (A magyar újság cikke mellőzi a könyvészi utalást.)

Erdélyi Lapok (Arad). — 1936. évf. 9. sz. *Ady Endre és Petri Mór*. Napiszerű tudósítás arról, hogy Watson Kirkconnell amerikai egyetemi

tanár elismerő cikket írt Ady és Petri költészetéről. (A tudósítás közelebbi könyvészeti adatot nem közöl.)

Magyarság. — 1936. évf. 27. sz. Török Sándor: *Hogyan készül az irodalomtörténet?* Beszélgetés Pintér Jenővel. A cikkből kitűnik, hogy Pintér Jenő a huszadik század magyar irodalmának feldolgozásán dolgozik. „A mű háromnegyed része már készen áll, egynegyed részének pedig kész az anyaggyűjtése. Ennek feldolgozása azonban eltart néhány esztendeig. — 42. sz. Sár-vary Dezső: *Bessenyei*. Megemlékezése a jeles íróról halála százhuszonötéves fordulója alkalmából. (Kétes hitelességű, adomaszerű esetek fölelevenítése.) — 43. sz. Kunszery Gyula: *Berzsenyi*. Tizenegy négysoros versszakra terjedő óda a nagy költő halálának százéves fordulója alkalmából.

Magyarország. — 1936. évf. jan. 10. Merényi Oszkár: *Kutató úton a niklai Berzsenyi-kúrián*. Adatközlés. — Márc. 1. Zilahy Lajos: *Elnökválasztás az Akadémián*. Időzerű hozzászólás a címben írt kérdéshez. — Márc. 3. Féja Géza: *Kiadják az Ady Endréhez írt szerelmes leveleket*. Adatközlés.

Népszava. — 1936. évf. febr. 3. Szélpál Árpád: *Az igazi Berzsenyi*. Megemlékezés a jeles költőről halála százéves fordulója alkalmából, különös tekintettel Berzsenyi szociális vonatkozású eszméire.

Pesti Hírlap. — 1936. évf. I. 11. Vitéz Békey Béláné: *Hogyan született meg a „Nagymama“?* Adatközlés. — 59. sz. József kir. herceg a M. Tud. Akadémia új elnöke. Napihírszerű részletes tudósítás az akadémiái elnökválasztásról. (Képpel.)

Pesti Napló. — 1936. évf. I. 26. Olvasó Benedek: *Költöztetik a Sándort...* Adatok Petőfi egykori pesti lakásáról (a Síp-utca és Dohány-utca sarkán levő ház lebontása alkalmából). — Márc. 5. Pásztor Árpád: *Kék ne-felejts, kék ne-felejts vagy per a halhatatlanságért*. Adatközlés a címben írt kezdetű „népdal“ szerzőségéhez. — Emőd Tamás: *Ady és a Holnap*. Ismeretlen részletek Ady váradi életéből. — Márc. 15. Emőd Tamás: *A „Dal és Szépség nyughatatlan magyarja“*. Újabb ismeretlen részletek Ady váradi életéből. Érdekes adata, hogy a Holnap c. ismert nagyváradi kiadványból „Nyomtak 1700 példányt, ebből elfogyott 61. Szóval a bírálati és tiszteleti példányok leszámításával körülbelül 1500 eladatlan példány maradt raktáron... Meglepően hangzik ez a kimutatás akkor, amikor az egész ország versektől és A Holnap mozgalmától visszhangzik.“

Újabb Petőfi-relikviák. Az *Elet* c. szépirodalmi folyóirat folyó évi március 15-i 11. számában *Petőfi- emlékek Szatmáron* című cikkében *Várdai Béla* két ottani, eddig a hazai Petőfi-irodalomban ismeretlen Petőfi-ereklyét említ: a szatmári püspöki palota házioltárát, mely a Károlyi grófok ajándékából Erdődről került oda, s előtte esküdött meg Szendrey Júliával Petőfi 1847 szeptember 8-án; és a házassági szerződést, melyet a luteránus vallású költő a katolikus házassági szertartás előtt adott az erdődi papnak, Kallós Istvánnak. Ezt ugyancsak a szatmári püspökség őrzi levéltárában. A cikk, egyik illusztrációjával, közli is az oltár képmását. Szép biedermeier stílusú munka, ma már persze gondosan restaurálva, a Rómában élt magyar mester, Szoldatis Ferenc művészi Madonna-képével koronázva. A cikknek ezeket a Petőfi-adalékait a Petőfi-Társaság április 5-i ülése elé is terjesztette Havas István főtítkár, amint erről a napilapok április 7-i számai megemlékeztek. Várdai figyelmét ezekre a nem jelentéktelen Petőfi-emlékekre a múlt nyáron Szatmáron *Pakocs Károly*, az érdemes lírai költő és történeti regényíró, az Erdélyi Katolikus Akadémia alelnöke, a Szent István Akadémiának is tagja, nagybányai esperesplébános hívta fel. Ő, mint sok éven át püspöki titkár, előbb Boromisza Tibor, majd Fiedler István püspökök mellett, jött rá mind az említett oltár történetére, mind a reverzálisra a levéltárban. Ezelőtt évekkel írt is róluk a kolozsvári *Hírnök* című folyóiratban, de nálunk róla nem vettek tudomást. Pakocs Károlyé tehát e Petőfi-relikviák felfedezésének érdeme, aki, remélhetőleg, a dokumentumok kíséretében az itteni nyilvánosság előtt is szólni fog róluk. — A Petőfi-Társaságnak említett ülését követő zárt ülésén bejelentték, a napilapok közlése szerint, hogy a koltói kastélyt, melyhez Petőfi életének legboldogabb hetei fűződnek, jelenlegi birtokosa, idősb gróf Teleki János, Petőfi barátjának, Teleki Sándornak fia kénytelen lesz eladni. Értécsítette a Társaságot, hogy a parkban Petőfiék kedves régi somfáját az eladás előtt kivágatja, törzsét felküldi a Petőfi-múzeumnak, ágaiból pedig dugványokat juttat a Petőfi-ház kertje számára. A hármás elágazású, görösös vén fa még a múlt nyáron is virágzott és termett. Az alája asztalnak alkalmazott malomkövet is, melyen a költő, a hűvös időben subába burkolózva, szívesen irogatott — a hagyomány szerint rajta írta meg a halhatatlan *Szeptember végén-t* is —, ugyancsak a Petőfi-múzeumnak szánta a koltói gróf.

Íme, a nagy géniuszoknak nemcsak műveik maradnak új meg új hatások forrásai, hanem mintha velük szemben a sors más értelemben is irgalmasabb, tisztelőbb volna, mint a közönséges emberfiával: a feledés porában nemhogy eltűntetné, hanem abból előhozza, az érdeklődés és tisztelet fényétet állítja azokat a külső tárgyakat is, melyek velük valaha fizikai kapcsolatban voltak, hozzájuk emlékezetes élményeik fűződtek. A mai időben, amelynek annyiszor van elfeledés, sőt temetkezés jellege, kétszeresen jóleső egy-egy ilyen feltárulás, a megsemmisülés ellen tiltakozás nagy neveinkkel kapcsolatban. X.

Magyar irodalomtörténeti előadások egyetemeinken az 1935/6. tanév II. felében. a) A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen: Császár Elemér r. t.: *A magyar irodalom a középkorban.* (Folyt.) Heti

2 óra. — U. a.: *A magyar romantikus dráma.* (Folyt.) Heti 2 óra. — U. a.: *A költészet elmélete.* (Folyt.) Heti 1 óra. — Horváth János r. t.: *Magyar irodalomtörténet, II. rész* (XVI. század). Heti 2 óra. — U. a.: *Vörösmarty és Petőfi kora.* (Folyt.) Heti 3 óra. — Zsirai Miklós r. t.: *Budenz József.* (Születésének századik évfordulója alkalmából.) Heti 1 óra. — Szinnyei Ferenc c. ny. rk. t.: *Arany, a humorista.* (Arany egész költészetének áttekintése.) Heti 2 óra. — Kéky Lajos c. ny. rk. t.: *A magyar irodalom 1867 után.* Heti 2 óra. — Solymossy Sándor m. t.: *Történelmi mondáink.* Heti 2 óra. — b) A debreceni Tisza István Tudományegyetemen: Pap Károly r. t.: *A nemzeties költészet kora. 1825—1867.* (Folyt.) Heti 3 óra. — U. a.: *A magyar irodalom főirányai.* Heti 3 óra. — U. a.: *Drámai költészetünk fejlődése.* Heti 2 óra. — Nyireő István m. t.: *A könyvnyomtatás a XV—XVI. században.* Heti 2 óra. — Németh Antal m. t.: *Beezetés a színháztudományba.* (Folyt.) Kéthetenként 1 óra. — U. a.: *Magyar színészet és dráma története.* (Folyt.) Kéthetenként 2 óra. — Vajthó László m. t.: *Vajda János, Reviczky Gyula, Komjáthy Jenő.* Heti 2 óra. — c) A pécsi Erzsébet-Tudományegyetemen: Tolnai Vilmos r. t.: *Népköltés.* Heti 3 óra. — U. a.: *Ady Endre.* Heti 2 óra. — Vargha Damján: *A Jókai-kódex és forrásai.* Heti 3 óra. — U. a.: *A hitvitázó Pázmány.* Heti 2 óra. — Gálos Rezső c. rk. t.: *Berzsenyi Dániel.* Heti 2 óra. — Várkonyi Nándor m. t.: *Az újabb magyar és a külföldi irodalmak összefüggései.* Heti 2 óra. — U. a.: *Irodalomtörténeti gyakorlatok.* Heti 1 óra. — Máté Károly m. t.: *A folyóirat és újság formái fejlődése.* Heti 2 óra. — U. a.: *Sajtótörténeti gyakorlatok.* Heti 1 óra. — Holub József r. t.: *A magyar történetírás története.* Heti 1 óra. — d) A szegedi Ferenc József Tudományegyetemen: Sik Sándor r. t.: *A XVI. század irodalma.* Heti 2 óra. — U. a.: *Aranytól Adyig.* Heti 4 óra. — U. a.: *Beezetés az irodalomtörténetbe.*

Magyar irodalomtörténeti tárgyu előadások a budapesti Rádióban. 1936 jan. 20. Sikabonyi Antal: *Komjáthy Jenő.* — Jan. 21. Mohácsi Jenő németnyelvű előadása: *Imre Madách* — Jan. 22. Fazekas István: *Tudós professzor Hattvani.* — Jan. 24. Schöpplin Aladár: *Herczeg Ferenc Bizáncról.* — Jan. 28. Keresztury Dezső: *Wesenzüge der ungarischen Literatur.* — Febr. 1. Rubinyi Mózes: *A költő élete halála után.* (Felolvasás Mikszáth Kálmánról.) — Febr. 2. *A fogyó hold.* A Magyar Rádió jubileumi pályázatán jutalmazott hangjáték 3 részben. Herczeg F. hasonló című regényéből írta: Pálos István. (Mint a regényben, a darab személyei között is szerepel Balassa Bálint, a költő.) — Febr. 3. Timár, Magda: *Eger az irodalomban.* — Febr. 5. Kerecsényi Dezső: *Egy magyar tró Mohács válságaiban.* (Oláh Miklós érsek.) — Ferenczi Sári: *Ferenczi Zoltán emlékezete.* — Febr. 6. Sárközi György: *A szüzműzött Kossuth Törökországban.* — Febr. 8. Móra Ferenc emlékezete. (Szemelvények műveiből. Előadták Ascher Oszkár és Takáts Margit.) — Febr. 11. *Dalmady Győző emlékezete születésének századik évfordulóján.* (A Gyöngyösi István Társaság emlékülése a Vármegyeházban. A műsor II. száma: Gorzó Sándor: *Dalmady Győző és kora c. tanulmánya.*) — Febr. 23. Dóczy Jenő: *Ady nemzeties költésze.* — Galamb Sándor: *Berzsenyi Dániel.* (Halála százéves fordulójára.) — *A niklai remete.* Rádiójáték 4 képből. Írta: Iklándy A. István. Rendező: Csanády György. Személyek: Berzsenyi Lajos egyházashetyei földesúr; B. Dániel, a fia; Amáli néni; Dukai Takács Gáborné; Zsuzsika, a leánya; Káldy Pál sömjéni birtokos; Kiss János

lelkész és író; Borbála asszony, öreg belső cseléd; öreg és fiatal béres; kocsis. — Febr. 24. A kaposvári Berzsényi Társaság emlékünnepevényének közvetítése Berzsényi halálának századik évfordulója alkalmából. Főbb műsorszámok: Vitéz Somogyváry Gyula *Berzsényit hívom* c. költeményét adta elő; Sebestyén Károly: *Berzsényi gondolatvilága*; Merényi Oszkár: *Berzsényi-legenda*; szavatelatok és a költő megzenésített verseinek bemutatása. — Móricz Zsigmond: *Az író és a közönség*. — Febr. 26. Margittay Richárd: *Zarándoklás a niklai remete, Berzsényi Dániel sírjához*. — Febr. 27. Szerb Antal: *Berzsényi estje*. — Márc. 1. Földessy Gyula: *Tompa Mihály*. — Márc. 2. Gyergyai Albert: *Ambrus Zoltán emlékezete*. — Márc. 3. Nyiry László: *A döblingi házmozgás*. (Széchenyi-vonatkozású előadás.) — Márc. 4. Halász Imre: *Látogatás Deák Ferencnél*. — Márc. 5. A Fiatalok Rádiószínpada előadásában: *Csongor és Tünde*. Vörösmarty Mihály mesejátéka. Rádiószínpadra alkalmazta és rendezte Németh Antal. — Márc. 8. „Eszterházi vigasságok.” Hangjáték 3 felvonásban. Írta: Mohácsi Jenő. Zenéjét szerezte: Siklós Albert. Személyek: Bessenyei György, Hajdu József, Ugocsay Péter, Orczy Lőrinc, Delphin Margit, Delphinné, Hajduné, Mária Terézia királynő, udvarhölgy, kamarás, vadászmeister, Tomassini, kocsis, útonálló, Godard de Falaise, Dichtler. — Márc. 11. Hamvas József: *Hogyan készül a költemény?* — Márc. 10. „*Jeten rabjai*.” A magyar rádió jubileumi pályázatán első helyen jutalmazott hangjáték. Gárdonyi Géza regénye nyomán írta: Barsi Ödön. Személyek: Janesi; öreg kertész; Julis, a felesége; apáca; páter; király; priorissza. — Márc. 20. Kerecsényi Dezső: *Arany János, a debreceni diák*. — Bory István: *Kossuth halála és a magyar országgyűlés*. — Waldapfel József: *Berzsényi négy napja Pest-Budán*. — Márc. 29. Rexa Dezső: „*A peleskei nótárius*.” — Apr. 1. Pukánszky Kádár Jolán: *Nemzeti Színház és Népszínház*. — Apr. 2. Várhegyi Miklós: *Harsányi Kálmán*. (Portré.) — Apr. 3. Máté Károly: *A magyar sajtó a kiegyezés korában*. — Apr. 6. Nagymihály Sándor: *Magyar írók honoráriumai*.

A Szabad Egyetem magyar irodalomtörténeti tárgyu előadásai. Febr. 29. Kék Lajos egyet. rk. t.: *A százéves Kisfaludy-Társaság*. — Márc. 6. Szerb Antal: *Berzsényi Dániel*. — Márc. 14. Brisits Frigyes: *A katolikus irodalom célkitűzései*. — Nyisztor Zoltán: *A katolikus irodalom szociális témái*. — Márc. 21. Havas István: *A hatvanéves Petőfi-Társaság*. — Apr. 4. Just Béla: *Mécs László*.

Hangok a multból irodalmunk egységéről. Ma, amikor annyi szó esik az „erdélyi irodalom” önálló fejlődésének jogosságáról, helyességéről, természetességéről, vagy helytelenségéről, sőt veszedelmességéről, érdekes egy erdélyi újságnak hetvenhat esztendővel ezelőtt hangoztatott véleményét olvasnunk erről a vitás kérdésről.

A Dózsa Dániel szerkesztette *Kolozsári Közlöny* 1859 október 23-i számában az *Újdonságok* (hírek) között ezt írja:

„Vajjon hány magyar irodalom van? Kettő-e? Ennél is több-e vagy csak egy? Úgy hisszük: *csak egy!* Elég is az nekünk, kivált ha meggondoljuk, hogy magyar olvasóközönség is *csak egy van*, az is kicsi, az is apad. Minek akar tehát némely újdondász meg kalendariumi biograph okvetetlen az egyből kettőt, s idővel tán többet is csinálni? Vajjon nemzeti műveltségünk ügyét inkább elő fogjuk-e mozdíthatni, ha separatisticus felfogásokat engedünk érvényre emelkedni? Többször volt már, s közelebbről is vala alkalmunk olvasni, hogy

„erdélyi irodalom“. Ugyan mi az az „erdélyi irodalom“? Van-e ennek elfogadható értelme ma, amidőn irodalmunk jelentősége s feladata más, mint volt régen, ma, amidőn némi politikai érettséggel kezdünk hízelkedni magunknak? Vajjon mi lenne abból, ha a magyar irodalmat geographiai kerületekre, p. o. öt kerületre, ú. m. dunáninneni és dunántúli, tiszáninneni és tiszántúli, meg erdélyi irodalomra találók osztani? Szerény véleményünk, hogy csak egy magyar irodalom van! Ha Párizs, London, New York, Konstantinápoly stb. sajtóin magyar hírlapok és könyvek százanként jelennének is meg, az mind csak magyar irodalom és nem francia, angol, amerikai vagy török irodalom lenne. Nem igaz e?“

Szinnyei Ferenc.

Petőfi és Herwegh.

Horváth János ismételtén idéz Petőfi-könyvében Georg Herwegh *Gedichte eines Lebendigen* c. gyűjteményéből párhuzamos helyeket Petőfi egyes költeményeihez. Ezek a Herwegh-helyek mind a *Gedichte eines Lebendigen* 1841-ben megjelent kiadásából valók. Így idézi Horváth Petőfi *Csalogányok és pacsirták* c. költeményéhez Herwegh V. sonettjéből ezeket a sorokat: „Noch eine Nacht — die Würfel müssen fallen; Dann gibt's ein trübes, trauriges Verstummen, Des Hahnen Ruf verschleucht die Nachtigallen.“ Van azonban Herweghnek egy költeménye, mely sokkal közelebb áll a *Csalogányok és pacsirták*hoz, mint a Horváthtól idézett sonett. Ez a *Gedichte eines Lebendigen* 1844-ben megjelent II. részének *Morgenruf* c. verse. Ebben minden versszak élén ez a refrain található: „Die Lerche war's, nicht die Nachtigall“ és mind a két költeményben közös az a gondolat, hogy most a pacsirták és nem a csalogányok ideje van. (Azért Petőfi költeménye egészében és részleteiben nagyon eltér a német költőtől.)

Waldapfel János.¹

¹ Utolsó irodalomtörténeti vonatkozású följegyzése, 1934 október 8-ról.

Elhúnytak.

ALAPI GYULA, dr. phil., ny. vm., főlevéltárnok, szül. Komáromban 1872 okt. 20-án, megh. u. o. 1936 január 20-án. Jogot, majd filozófiát hallgatott a budapesti egyetemen s 1910-ben tett doktorátust. 1892—98-ig a földmívelésügyi minisztériumban, 1898—903-ig Komárom város számvevőségén, illetve árvaszékénél szolgált s 1903—23-ig a vm. levéltárnoka volt. Nyugdíjaztatása óta elnöke volt a felvidéki ker. szocialista-párt komáromi körzetének s utóbb tagja a prágai tartománygyűlésnek. 1901-ben titkára lett a Komáromi Múzeumegyesületnek s mint ilyen 1911-ben Beöthy Zsolt segítségével az ottani kulturális egyesületeket a Jókai Egyesületben tömörítette. Az egyesület komáromi kultúrháza a magyar állam támogatásával 1913-ban épült fel s itt nyert elhelyezést a komáromi múzeum és könyvtár, amelynek igazgatója volt. — 1891 óta több vidéki lapnak, így a *Komáromi Lapoknak* és a *Komáromi Ujs.*-nak b. munkatársa, 1923 óta pedig a pozsonyi *Hiradó*-nak és a *Prágai M. Hírl.*-nak r. cikkírója volt. De versei, novellái és cikkei fővárosi lapokban és folyóiratokban is megjelentek. — Szépirodalmi és irodalomtört. jellegű munkái: *Költemények*. Bp., 1895. — *Asszonyok*. Elbek. U. o., 1897. — *A Komárommegyei Kultúr-Könyvtár címjegyzéke*. Komárom, 1911. —

Kultsár István. U. o., 1911. — *Bűbájosok és boszorkányok Komárom emben*. U. o., 1914. — *A hazajáró lélek*. Vigj. Jókai Mór hasonló c. elbeszélése után. U. o., 1925.

ANGYAL DEZSŐ (sikabonyi), m. k. gazd. főtan., ny. kertészeti tanintézeti igazgató, szül. Pesten 1852 aug. 30., megh. Budapesten 1936 január 7-én. Nagy kertészeti irodalmi munkássága van. — Munkája: *Kertészeti munkái*. Összevált. és sajtó alá rend. Mahács Mátyás. Bp., 1925/26. (4 kötet.)

BERZEVICZY ALBERT (berzeviczei és kakaslomniczi), dr. sc. pol., felsőházi tag, v. b. t. t., ny. vallás- és közokt. miniszter, a M. Tud. Akadémia ig. és t., a Sz. István Akadémia r. tagja, a Kisfaludy Társ. elnöke, szül. Berzevicén (Sáros vm.) 1853 június 7-én, megh. Budapesten 1936 március 22-én hajnali 3 órakor. — Szülők: B. Tivadar kir. tanfelügyelő, Szinyey-Merse Amália. Középiskoláit Kisszebenben, Lőcsén és Budapesten, a jogot Kassán és a fővárosban elvégezvén, 1874-ben beutazta Ausztriát, Németországot, Belgium és Franciaország nagy részét, majd elvégezte Eperjesen önkéntesi évét. 1876-ban Sáros vm. tb. aljegyzője, 1877. első aljegyzője s 1880. főjegyzője lett. Emellett 1878-tól három évig az újra megnyílt eperjesi jogakadémián is tanárkodott. 1881-ben Eperjes városa országgyűl. képviselőjévé választotta s 1884-ben a vallás- és közokt. minisztériumban min. tan., 1886. c., 1887. valóságos államtitkár lett. Még ez évben a löcséiek küldték be a parlamentbe, majd hosszú ideig a budapesti VIII. ker. országgyűlési képviselője volt szabadelvűpárti programmal. 1894-ben a képviselőház egyik alelnökévé választván meg, lemondott az államtitkárságról. 1896-ban megkapta a v. b. t. tan. címet. 1898-ban lemondott az elnöki tisztségről s egy ideig alig szerepelt a napi politikában. 1903 nov. 3-án azonban gr. Tisza István kabinetjében elvállalta a vallás- és közokt. tárcát, amelyről 1905 jún. 18-án mondott le. A koalíció bukása után az újonnan megszervezett szabadelvű pártban ismét vezető pozíciót töltött be s a reorganizált-párt az ő javaslatára vette fel a nemz. munkapárt nevet. Az 1910. választásokon a budapesti II. ker. küldte a parlamentbe s az új képviselőház őt választotta meg elnökévé. E tisztségét azonban alig másfél esztendeig látta s 1911-ben, amikor a Justh-párt megkezdte obstrukcióját a kormány katonai javaslatai ellen, lemondott erről a méltóságáról. Ettől kezdve politikai munkássága főként a külügyi kérdések körében mozgott; az Interparlamentáris Unió tanácskozásain gyakran szállt síkra a m. igazság érdekében és mint az Unió m. csoportjának elnöke többször szólalt fel a stockholmi, genfi és berni konferenciákon. A felsőház újjászervezésekor mint a M. Tud. Akadémia választottja került a felsőházba, ahol elnöke lett a közoktatásügyi bizottságnak s tagja a külügyi bizottságnak. A kormány költségén temették az Akadémia előcsarnokából. Ravatala fölött Hóman Bálint kultuszminiszter, Balogh Jenő, az Akadémia volt főtítkárá, Herczeg Ferenc és Horánszky Lajos mondott gyászbeszédet. Hamvait a beszentelés után Berzevicére szállították s a családi sírboltba helyezték el. — Irodalmi munkásságáért a Kisfaludy Társaság 1899-ben tagjává, Beöthy Zsolt halála után pedig elnökévé választotta, miután már régebbi idő óta másodelnöke volt. A Magyar Tudományos Akadémia 1904-ben választotta be t. tagjai sorába, majd 1905 november 27-én báró Eötvös Loránt lemondása után elnökévé választotta. Az elnökségről röviddel halála előtt mondott le. — Irodalmi működését a *Felvidék* és az *Eperjesi Lapok* hasábjai

jain kezdette, majd a *Főv. Lapok*-ban és a *Bazár*-ban jelen meg néhány beszélye. Utóbb az *Ellenőrbe* és a *Nemzetbe*, később főleg a *B. Hirlapba* és a *P. Lloydba* írt vezércikkeket. Kiterjedt műtörténeti, esztétikai és köztörténeti munkásságának java termése elsősorban a *B. Szemlében* látott napvilágot. — Főbb munkái: *Közművelődésünk és a harmadik egyetem*. Bp., 1894. — *Az ismeretterjesztés eszközei az iskolán kívül*. U. o., 1897. — *Itália*. U. o., 1898. (2. kiad. u. o., 1905., 3. bőv. kiad. u. o., 1925. Németül is.) — *Magyar utazók Olaszországban a múlt század első felében*. (M. Ktár. 340.) U. o., 1905. (Franciaul is u. o., 1905). — *Beszédek és tanulmányok* U. o., 1905. (2 köt.) — *Régi emlékek* U. o., 1907. — *A cinquecentó festészete és szobrászata*. (Népsz. Főisk. Ktára. 3.) U. o., 1908. — *Beatrix királyné*. (Tört. Életrajzok), U. o., 1908. (Franciaul és spanyolul is megj.) — *Gr. Széchenyi István*. (M. Ktár. 507/8.) U. o., 1908. — *A cinquecento festészete, szobrászata és művészeti ipara*. A Velencéről szóló fejezettel kieg. Divald Kornél. U. o., 1909. — *A tájképfestészet a XVII. században*. U. o., 1910. (Kivonatossan franciaul is.) — *A természetfölötti elem Shakespearenél*. U. o., 1910. (és Olcsó Ktár 1577—80. sz. Franciaul és németül is megj.) — *Görögországi utirajzok*. Klny. a B. Szemléből. U. o., 1913. (Németül és franciaul is.) — *Délien*. Utirajzok és tanulmányok. U. o., 1917. — *Az abszolutizmus kora Magyarországon*. U. o., 1922—32. (I—III. köt., 1925-ben megkapta az Akadémia nagydíját.) — *Az ötvenes évekből*. (Cobden-Ktár. 15.) U. o., 1923.

BONITZ FERENC, ny. min. tan., hirlapíró, szül. Fehértemplomban 1868 augusztus 31-én (Révai n. lexikona szerint), vagy szeptember 1-én (Nemz. Ujs., 1936 II. 12. szerint), meghalt Budapesten 1936 február 11-én. Középiskoláit szülővárosában elvégezvén, tanárnak készült s mint egyet. hallgató részt vett azokban az ifj. mozgalmakban, amelyek a Szt. Imre Kör megalapításához vezettek. Tanulmányait félbeszakítva, a hirlapírói pályára lépett. 1891 nyarán jelent meg első vezércikke a *Délmagyarorsz. Közl.*-ben s még ez év végén a *M. Allam* b. munkatársa, 1894-ben a *Fehérm. Napló* szerkesztője lett. 1896-ban felekezeti izgatás címén pörbe fogták, mert lefordította Bernardin Freimuthnak a zsidó rituális gyilkosságokat tárgyaló művét. 1906 tavaszán megvált az „Alkotmány”-tól s a miniszterelnökség sajtóosztályához került. Az 1914—18. háború alatt ő irányította a vidéki hírszolgálatot. 1917-ben min. titkár, 1918-ban o. tan. lett, 1919 elején pedig kinevezték a német kisebbségi minisztériumhoz min. tanácsosnak. A Huszár-kormány megalakulásakor átvette a miniszterelnökségi sajtóiroda vezetését, amelynek élén 1920 nyaráig állott. Ekkor lett az Otthon Kör alelnöke. 1921-ben rövid ideig szerkesztette a *Dunaposta* c. könyomatost, majd ez év őszén a *Nemz. Ujs.* fel. szerkesztője lett. Ez állásától 1922-ben vált meg. Ő szerkesztette a Kath. Népszövetség legtöbb németnyelvű kiadványát s fel. szerkesztője volt *Christl. Volksblatt* c. hetilapjának. 1927-ben mint főszerkesztő a *N. Pol. Volksblatt* élére került. Számos cikke jelent meg a bécsi *Vaterland*-ban s évekig budapesti levelezője volt a *Polit. Korrespondenzbl.* c. bécsi nyomatosnak. — Munkái: *A zsidóvérgyilkosságok napjainkig*. Írta: Bernardin Freimut. Ford.: Historikus. Pozsony, 1896. — *Jön a tatár! vagyis közelednek a választások*. Milleniumi ajándékuul nyújtja egy néppárti. Bp., 1896. (Névtelenül. Valószínűleg ez az a politikai röpirata, melyet mint az ő munkáját említ a „Nemz. Ujs.” i. sz. *Tatárjárás Magyarországon* címen, s amelyet a Néppárt megbízásából

írt a Bánffy-féle választás ellen.) — *Gr. Zichy Nándor*. Élet- és jellemrajz. U. o., 1912. — A „Nemz. Ujs.” szerint öt kötetnyi May Károly fordítása is megjelent (valószínűleg névtelenül vagy álnéven, mert bibliográfiánk nem ismerik.)

CIOROGARIU ROMAN, g. kel. püspök, a rumén szenátus tagja, megh. Nagyváradon 1936 január 20—21. éjjelén 85 éves korában. — Évekig szerkesztette a *Tribună-t*.

CSAK ARPAD dr., hirlapíró, a Balatoni Múzeum-Egyes. titkára, szül. Zalaszántón 1860-ban, megh. Keszthelyen 1936 január 26. — Tanulmányait Keszthelyen, Sopronban és a budapesti egyetem jogi karán elvégezvén, megyei szolgálatba lépett s Zalaegerszegen árvaszéki jegyző, Keszthelyen pedig szolgabíró volt. Megalapítója volt a Balatoni Múzeumnak. 1903-tól szerkesztette a *Keszthelyi Hírlap*-ot, melybe 1934-ig félezernél több cikket írt. Szerkesztője volt még a *Keszthelyi Ujság*-nak és a *Balaton Vidéke*-nek. — Írt többek közt Szendrey Julia szülőházáról (Vas. Ujs., 1909. 5. sz.) — Munkája: *A vén Balaton mellől*. Beszélyek. Keszthely, 1906.

DESSEWFFY EMIL (csereki és tarkói gr.), felsőházi tag, földbirtokos, szül. BüdSENTMÍHÁLYON, 1873 március 19-én, megh. Királytelekpusztán 1935 december 17-én. — Jogi tanulmányait Budapesten és Grácban végezte. Az 1901. ált. választások alkalmával Szempöcön került a parlamentbe szabadelpártyai programmal. A gálszécsi és giráltyi kerületeket is képviselte, egyideig alkotmánpárti programmal. Az 1914—18. háború alatt a vöröskereszt-nél teljesített szolgálatot. Mint diplomata Németországban, Belgiumban és Angliában is megfordult. Több mint tíz éven át elnöke volt a Hangyának, 1927 óta pedig a M. Földhitelintézetnek. Néhány cikke napilapokban.

ERTSEY PÉTER (tégási és nagyercsei), dr. jur., m. kir. kormányfőtan., kir. közjegyző, szül. Nagyekerekiben (Bihar vm.) 1876-ban, megh. Derecskén 1936 márciusában. Egy ideig Nagyváradon, majd 1910-ben berettyóújfalusi képviselővé választatván meg, Budapesten volt ügyvéd. 1915 júniusában Derecskén lett kir. közjegyző. — Cikkei: *Az Ujság* (1906), *Nagyváradi Napló* (1911).

EVVA FERENC, dr. jur., ügyvéd, a Föv. Takarékpénztár ügyésze, szül. Budapesten 1882-ben, megh. u. o. 1936 március 10-én. E. Lajos a Népszínház igazgatójának és Rákosi Mártának volt a fia. 1909 óta több cikket írt a *Budapesti Hírlap*-ba.

FAY ILONA (fáji) alapítványi hölgy, megh. Budapesten 1936 március 17-én 72 éves korában. F. András meseíró unokája; szülők: F. Béla vm. főjegyző, Frivaldszky Paula. 1909 óta Czenk álnéven sok cikket és novellát írt kül. pudaesti lapokban. Pl.: *A Cél*, *Alkotmány*, *Budapesti Hírlap*, *Élet*, *Kath. Szemle*, *Pesti Napló*, *Új idők*, stb. — Munkái: *Hivatás*. Regény. Bp., 1913. (Czenk néven.) — *Elbeszélések*. U. o., 1925. — *Bánky Tamás fia*. Regény. U. o., 1928. — *Alkonyat*. U. o., (1932.)

GABOR (1902-ig Gráber) GYULA, dr. jur., m. kir. kormányfőtan., ügyvéd, szül. Balassagyarmaton, 1868 november 13-án, megh. Budapesten 1936 január 15-én (temetés napja). Hosszú ideig főügyésze, majd főtitkára is volt a Pesti Izr. Hitközségnek. Jogi, történeti és publicisztikai cikkei 1898 óta: *A Polgár*, *Az Ujság*, *M. Jogélet*, *M. Könyvszemle*, *Ország-Világ*, *Pesti Hírlap*, *Pester Lloyd*, *Pesti Napló*, *Világ*, stb.

GAGYI JENŐ (etédi), min. o. tan., szül. Fogarason, 1880 augusztus 17-én, megh. Budapesten, 1936 január 4-én. G. Sámuel polg. isk. igazgató fia. Gyermekségét Bukarestben töltötte. Középiskoláit Fogarason és a miskolci ref. főgimnáziumban, az egyetemet Budapesten, Páduában és Jénában elvégezvén, 1904—08-ig földrajz-történelem szakos tanár volt Nagykőrösön és Székelyudvarhelyt, 1909—14-ig a bécsi udv. kamarai levéltárban, majd a budapesti Orsz. Levéltárban dolgozott. Az 1914—18-as háború folyamán önként jelentkezett katonai szolgálatra s a háború végén őrnagyi rangban Bukarest rendőrparancsnoka volt. A forradalom után egyik sajtóelődója lett a m. kir. külügyminisztériumnak. — Újságírói működését. 1896-ban kezdette a *Fogarás és Vidéke*-nél. Egy ideig a *Gazeta Transilvaniei*-t szerkesztette. 1920 decembere óta külpolitikai munkatársa volt a *Magyarország*-nak. — Szépirodalmi művei: *Hegyek fia*. Regény. Hol?, 1900. — *Székely dalok*. Miskolc, 1903. — *Hazátlanul*. Regény. Bp., 1924. — Több politikai röpiratot és propagandakönyvet is írt, részben rumén nyelven. Alnevei: Etédi, Bögözi Aron és rumén írásainál: Joan Fagarasianu, Minciunescu.

GÉCZY ISTVÁN (garamszeghi), színész, a Petőfi Társ. r. tagja, az Orsz. Színészegyesület titkára. szül. Alsóábrányon, 1860-ban, megh. Budapesten 1936 január 8-án. — Eredetileg festőnek készült, majd 1880-ban főlcsapott színésznek. 1897-ben a budapesti Népszínház tisztviselője lett. 1908-ban megválasztották az Orsz. Színészegyesület irodatisztjévé s 1912-ben titkárává. — Néhány tárcája és elbeszélése a *Budapesti Napló* (1897/9. 902), *Hazánk* (1902), *M. Hírl.* (1903—04), *Világ* (1910) hasábjain. — Önállóan megjelent munkái: *A gyimesi radvirág*. Népszínmű 3 felv. (A Népszínház Műsora, 24.), Bp., 1897. (Elnyerte a 2000 K-ás milleniumi díjat. Bemut. Népszínház, 1897, III. 9.) — *Két levél*. Magánjelenet. (Monológok. 71.) U. o. 1897. — *Az ördög mátkája*. Népszínmű 3 felv. (Föv. Színházak Műsora. 13. sz.) U. o., 1898. (Bemut. Népszínház, 1897, XI. 4. — 2. kiad. U. o., 1902, 3. kiad. U. o., 1909). — *A Sárdi-ház*. Színmű 3 felv. (Föv. Szính. Műsora 54., utóbb 73. sz.) U. o., 1899. (Bemut. Budai Szinkör 1899, V. 12., s már előbb Kolozsvárt.) — *Anyaföld*. Népszínmű 3 felv. (A Népszínház Műsora 29.) U. o., 1900. (Bemut. M. Színház, 1900, III. 30.) — *A régi szerető*. Népszínmű 3 felv. (Föv. Szính. Műsora 121/2.) U. o., 1902. (Bemut. Népszínház. 1902, V. 16. — Új kiad. u. o., [1914].) — *Rodostó*. Tört. színmű 3 felv. (Föv. Szính. Műsora 125/6.) U. o., 1902. (Lampérth Gézával, Kún László zenéjére. Bemut. Vígszínház, 1902, IX. 18.) — *Világosság*. Mesejáték. Debrecen, 1908. (Szávay Gyulával.) — *Kazárföldön*. Népszínmű 3 felv. Kolozsvár, 1910. (Könyomat. Bemut. kolozsvári Nemz. Szính., 1910. VIII.) — *Dózsa György*. Debrecen, 1914. (Szávay Gyulával, akadémiai díjat nyert.) — *A pápai diákok*. Ünnepi játék. Petőfi életéből. Bp., 1923. — *A gyüttment*. Falusi tört. 1 felv. U. o. (1931.). Nyomtatásban meg nem jelent, de színrre került színművei: Leszámolás. Népsz. 3 felv. (Budapesti Kisfaludy Szính., 1897, II. 25.); A geleji kiskirály. Népsz. 3 felv. (Budai Szinkör, 1897, V. 7.); A fekete rigó. Népsz. 3 felv. Orbán Árpád zenéjével. (U. o., 1898, IV. 30); Amit az erdő mesél. Népsz. 3 felv. Mocsári Imre zenéjével. (Népszính., 1900, IX. 26.); Az erősebb. Parasztdr. 1 felv. (Vígszính., 1902, III. 11.); Csokonai Vitéz Mihály. Korrajz 4 felv. (Új Szính., 1903, IV. 12.); A kísér-

tet. Népszínm. 3 felv. (Népszinh. 1903, V. 22.); Sarolta. Társ. színm. (Elnyerte a Nagyvárad Szigligeti Társ. 1000 K-ás díját, bemut. Nagyváradon, 1903, X. 27.); Az apostol. Színm. 4 felv. Hegedüs Gyulávi. (Népszinh., 1904, II. 26.); Enyészet. Színm. 3 felv. u. azzal. (Nemz. Szính., 1905, IV. 28.); Jótékony asszonyok. A Temesvári Hirl. pályázatán díjat nyert vígj. 1 felv. (Temesvári Szính., 1905, IV. 7.); Az ördög bibliája. Parasztvígj. 3 felv. (Vigszh., 1905, IX. 23.); A tévelygők. Népd. 3 felv. (kolozsv. Nemz. Szính., 1908, IX.); A toloncházban. Népd. 3 felv. (Városligeti Szính., 1910, II. 4.); A nemzetes asszony. A Csokonai-Kör 1000 K-ás pályadíjával kitüntetett vígj. (Debreceni Színház, 1912, IV. 28.); Lavotta. Színmű. Szávay Gyulával. (Föv. Nyári Szính., 1923, IX. 15.); Az első kaland. Vígj. 1 felv. (Várszinh., 1924, III. 12.); Az erősebb. Opera 1 felv. Vincze Zsigmond zenéjével (Opera-ház, 1924, III. 29.)

GRÓH ISTVÁN, az iparműv. főisk. ny. igazgatója, szül. Nagyebereznán, 1867 június 2-án, megh. Budapesten 1936 márciusában. — Tanulmányait a Képzőműv. Főiskolán elvégezván, egy ideig vidéken volt középisk. rajztanár, majd 1896-ban kinevezték az Iparműv. Főisk. tanárának. 1916-ban az intézet h., majd r. igazgatója lett s 1928-ban ment nyugdíjba. Rendszeresen gyűjtötte és publikálta a magyar díszítő motívumokat. Ezenkívül középkori falfestményeink felkutatásával és másolásával is foglalkozott. Ezekről több tanulmányt írt az *Archaeol. Ertesítő*-be és a *Vas. Ujs.*-ba. Ő restaurálta a budapesti Egyetemi-templom barokk-kori falfestményeit is. — 1899 óta számos verse, novellája, regénye kül. budapesti lapokban. Önállóan megjelent munkái: *Nagy lélek*. Elb. Bp., 1899. (Groó István álnéven.) — *M. díszítő-művészet*. U. o., 1908. (2 köt.) — *M. stílusú rajzminták*. U. o., é. n. — *Nobel Arpád kalandjai*. Reg. U. o., 1912. (Gró István néven. Először: B. Hirl., 1912: 158—202. sz. — 2. kiad. Athenaeum-Ktár, 82. U. o., 1922.) — *Két farkas*. Reg. U. o., 1925. — *Az idealista Perbetei*. Reg. U. o., 1925. — *A harsányi Vénusz*. Reg. U. o., 1926. — *Sárány kityó. Ebesei gát*. U. o., 1926. — *A bizánci művészet első emlékei Erdélyben*. U. o., 1933. — *Zsidó ragyok*. Reg. U. o., 1933. (Szeő Demeter néven.)

JAKUBOVICH ÉMIL dr., sc. pol., Magy. Nemz. Múz. igazgató, a M. Tud. Akad. l., a Szt. Akad. r. tagja, a M. Nyelvtudom. Társ. titkára, szül. Győrasszonyfán, 1883 január 8-án, megh. Budapesten 1935 december 27-én. 1905-ben került a M. N. Múzeum Széchenyi Könyvtárához, majd 1934-ben az Orsz. Levéltárhoz a diplomatikai osztály élére. — Tört. és nyelvészeti cikkei főleg a *Levéltári Közlem.*, *M. Könyrszemle*, *M. Nyelv*, *Turul* hasábjain. Fölfedezett és kiadott több m. nyelvemléket, gyűjtötte a középkori oklevelekben szereplő m. közszavakat és személyneveket, fölfedezte és kiadta I. Endre király törvénybe idéző billogát, megtalálta a székely rovásírás legrégibb, XV. századbeli ábécéjét. 1924-ben megalapította a Bécsi Képeskrónika szövegírójának személyiségét (*M. Nyelv*, 1924) s új elméletet állított fel Anonymus személyét illetően (*Klebsberg-Emlékkönyv*, 1925, akad. székfoglaló). Kiadta Pais Dezsővel az *Ómagyar olvasókönyv*-et (Pécs, 1929).

JAROLY JÓZSEF, hirlapíró, a Magyarorsz. Cséplők és Géptulajdonosok Orsz. Egyesületének főtítkára, megh. Békésgyulán 1936 januárjában 39 éves korában. — Hirlapírói pályáját 1917-ben Orosházán kezdette, majd a *Békésvm. Hirl.* szerkesztője s több lap tudósítója volt.

JÓKAI RÓZA (özv. Feszty Árpádné), festőművész, szül. Pesten, 1862 február 19-én, megh. Budapesten 1936 január 28-án súlyos égési sebek következtében. — Jókainé Laborfalvi Róza unokája, Jókai Mór regényíró fogadott leánya volt. Művészi kiképzését Budapesten és Münchenben nyerte s Jókai regényeihez készített illusztrációival tűnt fel. *Ponte di Rialto* c. olajfestménye a Szépműv. Múzeumban. — Visszaemlékezései: *Jövendő* (1904: 38. s köv. szk. A Jókai-ház.), *Új Idők* (1908), stb. — Munkái: *Akik elmentek*. Bp., 1923. — *A tegnapi*. U. o., 1924.

JOÓ IMRE (munkácsi) dr. phil., ny. ref. gimn. tanár, szül. Szatmárt, 1860 július 3-án, megh. Nagykőrösön, 1936 január 12-én. Cikkei a *Szamos*, *B. Hírl.*, *P. Napló*, *Vas. Ujs.* hasábjain; állandó dolgozótársa volt a *Nagykőrös*-nek s éveken át társszerkesztője a *Nagykőrösi Hírl.*-nak. Irodalomtört. érdekű munkája: *A nagykőrösi ref. főgimn. története*. Nagykőrös, 1896 (Ádám Gerzsonnal).

JUTASSY JÓZSEF, dr. med., kozmetikus, szül. Pápán, 1867-ben, megh. Budapesten 1935 december 23-án. — Orvosi szakcikkek mellett néhány mesefordítása is megjelent a *Hasznos Mulattató* c. gyermeklapban.

KABOS (Rosenberg) BERTALAN, hirlapíró, szül. Szatmárt, 1862-ben, megh. Budapesten 1936 január 8-án. — Testvérbátyja volt K. Ede írónak. Eredetileg orvosnak, majd jogásznak készült, de tanulmányait nem fejezte be s hirlapíró lett. Előbb Temesvárt a *Temesvári Zeitung* szerkesztőségében dolgozott, majd fölkölt Budapestre s a *B. Tudósító* c. könyvmegos munkatársa, 1896-ban a *P. Napló* s. szerkesztője lett s végül 1934-ig a *P. Lloyd* parlamenti tudósítója volt. Több szaklapot is szerkesztett. Néhány m. nyelvű tárcája az 1890-es évek elejéről a *Nagyvárad*, *Szegedi Híradó*, *Szegedi Napló* hasábjain.

KEREKES ALADÁR dr., hirlapíró, megh. Budapesten 1935 decemberében 58 éves korában. Előbb *A Nap*, majd ennek megszűnte után a *B. Hírl.* törvényszéki rovatvezetője volt.

KESZLER ZOLTAN, el. isk. ig.-tanító, szül. Tapolcán, 1881-ben, megh. u. o., 1936 március 31-én. — Pályáját Levelezőtávirányozásnál kezdte, majd 1903 decemberében Tapolcára került, ahol 1929 szeptemberében igazgató lett. 1918 december óta fel. szerkesztője volt a *Tapolcai Újság* (mások szerint *Hírl.*)-nak.

KORANYI FRIGYES (1913-ig ifj., tolecsvai br.), dr. jur., felsőházi tag, ny. pénzügyminiszter, szül. Budapesten, 1869 június 1-én, megh. u. o., 1935 december 26-án. Középiskoláit a budapesti piaristáknál, a jogot és közgazdaságot a budapesti, heidelbergi és párizsi egyetemeken s a londoni School of Economics-on végezte. 1892-ben a pénzügyminisztérium szolgálatába lépett s 1908-ban, mint min. titkár a hitelosztály vezetésével bízták meg, majd pedig kormánybiztossá nevezték ki a M. Földhitelintézethez és a M. Agrár- és Járaképbankhoz s kormánybiztoshelyettesé az Osztr.-M. Bankhoz. 1912-ben min. tan. címmel kinevezték az Orsz. Közp. Hitelszövetkezet vezérigazgatójává. 1919-ben a bolsevizmus kitérője után a Nemzetvédelmi Szövetség alapításában vett részt s ezért menekülni volt kénytelen. A rend helyreállítása után ismét átvette az OKH vezetését, de már 1919 szept. elején pénzügyminiszterré nevezték ki a Friedrich-kormányba s ezt az állását úgy a Huszár-, mint a Simonyi-Semadam- és a Teleki-kormányokban is 1920 december 16-ig meg-

tartotta. Úgy az első, mint a második Nemzetgyűlésen Komáromot képviselte előbb kisgazdapárti, utóbb egységespárti programmal. Bukása után elnöke lett az Orsz. Közp. Hitelszövetkezetnek. 1923 február 23-án kinevezték párisi m. követnek. 1924 márciusában ismét pénzügyminiszter lett, de már ugyanez év novemberében újból a párisi követség vezetésével bízták meg. 1923—29-ig a Jóváételi Bizottságnál Magyarország delegátusa, 1928-ban a Pémzint. Közp. elnöke, 1929—30-ig a hágai konferenciát előkészítő párisi tárgyalásokon, majd a hágai konferencián Magyarország egyik képviselője volt. 1931-ben újból elvállalta a pénzügyminiszteri tárcát s újjászervezte a költségvetést. 1932-ben viszatért az OKH élére s elnöke lett a külföldi rövidlejáratú hitelek orsz. bizottságának. Ugyanekkor kinevezték örökös felsőházi tagnak. — Fia-tal korában szépirodalommal is foglalkozott. Talán első elbeszélése 1900-ban jelent meg az *Ország-Világ*-ban. 1901-től hosszabb ideig munkatársa volt a *B. Szemlé*-nek. Idősebb korában zeneszerzésre adta magát s több kompozícióját a filharmonikusok mutatták be. Szépirodalmi munkái: *Hajnalhasadás*. Társ. színmű 3 felv. Bp., 1899. — *Ifj. Serédy Gábor*. Reg. U. o. [1902]. (Eredetileg *B. Szemle*, 1902. évf.) — *Aranyfűst*. Reg. U. o., 1904. (Először *Vas. Ujs.*, 1903.) — *Goriot apó*. Reg. Irta Honoré de Balzac. Ford. (Klasszikus Regénytár.) U. o., 1904. — *Egy új asszony levelei*. Elb. (Olcsó Ktár. 1411/3.) U. o., 1905. (Először *B. Szemle*, 1904: 118. köt.) — *Demilly Károly*. Reg. Irta: Edmond és Jules Goncourt. Ford. (Klasszikus Regénytár.) U. o., 1905. — *Iremi kertek*. Reg. *B. Szemle*, 1906: 125/6. köt.) — *Mont Oriol*. Reg. Irta: Guy de Maupassant. Ford. (Klasszikus Regénytár.) U. o., 1910.

KÖRÖSI ALBIN, piarista tanár, a Szt. István Akad. r., a Spanyol Akad. külső tagja, a spanyol nyelv lektora a budapesti tud. és műszaki egyetemeken, szül. Selmecbányán 1860 január 16-án, megh. Budapesten 1936 április 8-án délután félháromkor. — 1883-ban szentelték áldozópappá. A rend gimnáziumaiban előbb Veszprémben, majd Temesvárt s 1891-től Budapesten működött. Beszélyei, utirajzai s műfordításai 1886 óta különböző vidéki és föv. lapokban. Szépirodalmi és irodalomtört. munkái: *A XIX. század spanyol költői*. Klny. a budapesti kegyesrendi főgimn. értes.-ből. Bp., 1893. — *A spanyol költészet gyöngyei*. Ford. U. o., 1895. — *Isten a legjobb tanú*. Verses legenda. Irta: José Zorilla. Ford. (Népiratkák. 20.) U. o., 1896. — *Az apja ífa*. Reg. Irta: José M. de Pereda. Ford. U. o., 1897. (Először *Alkotmány*, 1897. évf.) — *Idill*. Irta: Gaspar Nunez de Arce. Ford. Klny. a „Kath. Szemlé”-ből. U. o., 1899. — *Spanyol téli esték*. Verses legenda. Ford. U. o., 1901. — *G. A. Bequer, a spanyol Heine dalai és meséi*. U. o., 1912. — *Egy m. királylány története*. *Istoria de la figlia del reg. d'Ungheria*. Tanulmány. U. o., 1914. — *Cervantes élete és művei*. U. o., 1918. — *A spanyol irodalom története*. (Szt. István Könyvek.) U. o., 1930.

LAMBRECHT KÁLMÁN, dr., phil. c. egyet. rk. tanár, M. N. Múz. könyvtárnok, szül. Pancsován 1889 május 1-én, megh. Pécsen 1936 január 7-én. Mint természettudós a M. kir. Ornithológiai Központnál, majd a Földtani Intézetben dolgozott. Az 1919 ellenforradalom idején távozott az állam szolgálatából s 1920-ban a *Magyarság* c. napilap tud. rovatvezetője lett. 1925-ben magántanári képesítést szerzett a pécsi tud. egyetemen. 1934-ben reaktiválták s mint kinevezett nemz. múz. könyvtárnok a pécsi egyetem előadója

lett. Kevéssel halála előtt megindította a *Búvár* c. népszerűsítő természettud. folyóiratot. — Az irodalomtörténetet is érdeklő munkája: *Ilerman Ottó, az utolsó m. polihisztor élete és kora*. Budapest, 1920.

LŐRINCZI DÉNES, unit. espereslelkész, szül. 1868 január 20-án, megh. Tordán 1936 február 5-én. Előbb Brassóban, utóbb Tordán működött. Kerületi elnöke volt az Erd. M. Dalosszövetségnek. — Cikkai és egyházi beszédei: *Unit. Egyh.* (1905/6.) *Unit. Szószék.* (1907/12.) — Munkája: *Emlékfüzet a tordai unit. egyházközs. újjáalakított templomának... felavatása alkalmából*. Torda, 1904.

MAJOVSZKY PÁL, dr., ny. min. tan., szül. Besztercebányán 1871 június 22-én, megh. Budapesten 1935 december 13-án. Jogot végzett s 1894—1917-ig a vallás- és közokt. minisztériumban szolgált, 1913-tól mint a művészeti osztály vezetője. Modern m. és külf. festménygyűjteménye volt. XIX. sz.-i francia mesterek rajzaiból álló gyűjteményét 1914-ben a Szépműv. Múzeumnak ajándékozta. 1900-ban több műtört. cikket írt a *Főv. Lapok*-ba, mint belmunkatárs. 1925—34-ig szerkesztette a *M. Művészet* c. folyóiratot.

MATERNY LAJOS, ny. ev. espereslelkész, megh. Debrecenben 1936 március 27-én (temetés napja) 87 éves korában. — Munkája: *Enekeskönyv ev. ker. hívek lelki épülésére*. Debrecen, 1909.

MORICZ PÁL (1903-ig ifj.), hirlapíró, a Petőfi Társ. r. tagja, szül. Hajdúnánáson 1870 október 4-én, megh. Budapesten 1936 március 30-án este 9 óra után. Ref. Régi nemes, hajdúcsalád sarja. Középisk. tanulmányai befejeztével hosszabb ideig vidéken hirlapíróskodott. 1891—92-ben a *Debrecen* s. szerkesztője, 1893-ban a *Szegedi Híradó* b. munkatársa, 1895—96-ban az *Arad és Vidéke* dolgozótársa, 1897 okt. 31-ig pedig ismét a *Debrecen* főmunkatársa volt, majd a *Szegedi Napló*-ba dolgozott. 1901 ápr. 15-től 1903 okt. 1-éig ismét Debrecenben élt, mint a *Debrecen* fel. szerkesztője. Ekkor átment a *Debreceni Független Újság*-hoz, amelynek 1905 aug. 18-áig volt a felelős szerkesztője. Révai n. lexikona szerint 1907-ben Budapestre költözött, ahol a lap megszüntéig az *Egyetértés* b. munkatársa volt. Közben azonban ismét Debrecenben élt s 1908-tól (?) 1909 március 31-ig a *Debrecen* felelős szerkesztője volt. 1919-ben belépett a *Magyarország* szerkesztőségébe, amelynek haláláig tagja volt, de közben 1920-ban mint fel. szerkesztő megindította a *Hazánk* c. pol. hetilapot. A Petőfi Társ. 1916-ban választotta r. tagjává. Fővárosi működése alatt családjával nem Pesten, hanem Rákosszentmihályon élt. — Cikkai, tárcái, eredeti és ford. regényei: *Debrecen* (1891/96; 1897 : 32—118. sz. Ottolengui Rodrigo: Egy detektív regénye; 197—99., 225—50. sz. Kohn S.: A prágai ghetéből; 1901 : 88—117. sz. A kurta nemesek földjén. Reg.; 132—214. sz. Erckmann—Chatrian: Nagy Napoleon császár katonája; 1902 : 8—1903 : 33. sz. U. a.: Waterloo; 1903 : 105—160. sz. II. Rákóczi Ferenc fejedelem.) *Arad. Közl.* (1892, 94, 98.), *Főv. Lapok* (1892, 97), *Kép. Családi Lapok* (1892), *Arad és Vidéke* (1895 : 250—299. sz. Emilio de Marchio: A don Cirillo kalandja; 1896), *Magyarország* (1896/7, 912/8), *Milleniumi Naptár* (Arad, 1896), *Szegedi Napló* (1897/8; 1898 : 256—309. sz. A m. föld urai; 312—1899 : 115. sz. A gyilkosság gyanuja alatt. Ang. reg.; 116—204. sz. Erckmann—Chatrian: Napoleon katonája; 1900, 914/5). *Nagyrád* (1898 : 79—106. sz. Kató asszony; 215—309. sz. A m. föld urai; 310—1899 : 109. sz. A gyilkosság gyanuja alatt. Ang. reg.; 110—200. sz. Erckmann—Chatrian:

Napoleon katonája), *Hazánk* (1900/2), *Halászat* (1901/2), *Köztelek* (1901, 07, 09, 12, 17), *Debreceni Függetl. Ujs.* (1904:48 s köv. szk. Honvéd-világ; 1911/4; 1913: 37—47. sz. A Táncos Kovács milliói), *Ország-Világ* (1904, 07), *Az En Ujs.* (1907/12), *B. Hirl.* (1908, 10/12, 14), *M. Hirl.* (1909/10) *M. Lányok* (1909/16), *Vas. Ujs.* (1911/3), *A Hét* (1912), *Debrec. Szemle* (1912), *Elet* (1912/4), *Uj Idők* (1912, 16), *A Cél* (1913/5), *Debrec. Prot. Lap* (1914), *P. Napló* (1914/7), *Uj Nemzedék* (1914/6), stb. Munkái: *Prágai jhettő-képek*. Írta: Samuel Kohn. Ford. Debrecen, (1897).— *A m. föld urai*. Szeged, 1898. — *Szabad hajdúk*. U. o., 1900. — 1848—49. szabadságharci csata-történetek. U. o., 1900. — *II. Rákóczi Ferenc kuruc vezér története*. U. o., 1900. (Új kiad. II. Rákóczi Ferenc fejedelem története c. Bp., [1927]). — *Nagy Napoleon császár története*. U. o., 1900. — *Ocskay brigádros, az áruló kuruc vezér regényes élettörténete és kalandjai*. Thaly Kálmán után. U. o., 1902. — *A kurta nemesek földjén*. Reg. Debrecen, 1902. — *A boglyakemence mellől*. Hajdúsági és egyéb alföldi történetek. U. o., 1903. — *Talpra magyar! Oláh veszedelem! M. és szász szövetség*. U. o., 1904. — *Barangolások*. U. o., 1904. — *A Kárász uraság kocája és más elbek*. Bp., 1904. — *A falusi zsidók*. (Rajzok). Debrecen, [1906]. — *Zúg a nádas*. Reg. Hol?, 1909. — *Pusztuló világ*. Elbek. a hajdúföldről. Rákosi Viktor előszavával. Bp., 1912. — *Régi m. élet*. Történetek és följegyzések. U. o., 1913 [1912]. — *Városi magyarok*. Régi alakok és történetek. U. o., (?), 1914. — *Naplemente*. Történetek és följegyzések. U. o. (?), 1914. — *A fergetegből*. M. rajzok. U. o., 1917. — *A rejtelmes Alföld*. U. o., 1926. — *M. siratók*. Följegyzések, történetek. U. o., 1926. (U. a., Öreg kastélyoktól a nagy pusztákig, alcimmal. U. o. [1930]. — *Hortobágyi legendák*. Debrecen, (1928). — *A m. kir. hanvéd. 1868—1918*. Bp., [1929]. Alnevei és betűjegyei: Az En Ujságomban: Hajdú Balázs; Hajdú Pál; Pali bácsi; Szabad Hajdú; a Debrecenben: — cz.; Chevalier de Planeur; Don Mauritius; Frater Paulus; Hajdú Huszár; Ifbb mp; m-l; nemes Portörő Kelemen; Paja; Paulus; a Szegedi Hiradóban: ifj. M. P.; Pál úr; Pali.

NAGY ENDRE (ifj.), hírlapíró, megh. Budapesten 1936 február 3-án, 29 éves korában. Az *Ujság* munkatársa volt.

NAGY LÁSZLÓ (lázári) ny. főispán, szül. Pusztadarócon (Szatmár vm.) 1850 április 7-én, megh. Lázáriban 1935 decemberében. A jogot Eperjesen elvégezvén, 1872-ben ügyvédi vizsgát tett s még ez évben a nagykarolyi törvényszéknél vállalt állást, de már 1873 őszén mint törvényszéki aljegyző megvált hivatalától s atyja birtokán kezdett gazdálkodni. Megválasztották a vm. gazd. egyesület titkárává, majd 1884-ben kinevezték a vm. közgazdasági előadójává. 1889-ben alispánná választották, 1905-ben pedig kinevezték főispánná. A koalíció uralomra jutásakor megvált állásától. — Egy ideig alelnöke volt a szatmárvm. Széchenyi-Társulatnak s elnöke a nagykarolyi Kölcsény-Egyesületnek. — 1872-ben *Aki nem akart regényhős lenni* c. elbeszélésével 40 aranyat nyert a *Nefejelts* c. lap pályázatán. Számos elbeszélése jelent meg főleg a *B. Szemlé*-ben. — Szépirodalmi munkái: *Zsadányi István viszontagságos élete*. Reg. Bp., 1882 (4 köt. 2. kiad. u. o., 1885). — *Lili*. U. o., 1883. — *Lucile*. U. o., 1890. — Alnevei: Karuly; Központ (a Szamos c. lapban).

NIKELSZKY ZOLTÁN, az eperjesi ev. tanítókép. ny. igazgatója, a prot. árvaház igazgatója, szül. Izsákfalun 1882-ben, megh. Budapesten 1936 január 12-én. — Munkája: *A szabadtanítás Magyarországon*. Eperjes, 1908.

NOVAK BÉLA, dr. jur., vasvári ügyvéd, megh. 1936 február 28 án, 50. évében. Szépirodalmi írásai a helyi lapokban.

SANDOR (1898-ig Schlesinger) PAL, országgyűlési képviselő, az Orsz. M. Kereskedelmi Egyesülés elnöke, szül. Hódmezővásárhelyen 1860 április 17-én, megh. Budapesten 1936 február 6-án. Tanulmányait Budapesten és Drezdában elvégezvén, belépett a Schlesinger és Polakovits gabonakereskedő cégbe, amelynek 1912-ig főnöke volt. Ekkor a Bp. Közuti Villamosvasút Rt. igazgatója lett. Ez állásáról 1920-ban, amikor a villamosvasutakat közüzembe vették, lemondott. 1901-ben került először a parlamentbe, mint az V. ker. szabadelvű párti képviselője. Azóta haláláig megszakítás nélkül tagja volt a képviselőháznak, legutóbb nemz. szabadelvű párti programmal. Gyakran szólalt fel a parlamentben s a m. és ném. napilapokban is kiterjedt publicistikai munkásságot fejtett ki. 1927-ben nagy földkörűli utat tett s tapasztalatairól a *P. Lloyd*-ban számolt be.

SARNECZKY FERENC (szerzetesi nevén Gellért), szföv. f. keresk. isk. tanár, szül. Kassán 1874-ben, megh. Budapesten 1936 március 28-án. Mint premontrei szerzetes-tanár a jászóvári prépostság gimnáziumaiban volt a m. és latin nyelv tanára, majd kilépve a rendből, 1917-ben a főváros szolgálatába állott. S. Gellért néven több irodalomtört. és nyelvészeti cikket írt a *Felső-Vidék*-be (1901), a *Rozsnyói Híradó*-ba (1902) és a nagyvárad i. k. gimn. értesítőjébe (1905).

SASS BÉLA, ev. lelkész, vallástanárr, megh. Budapesten 1936 február 6-án 65 éves korában. — 1894 óta írt cikkeket és tárcákat ismerem az *Ev. Egyh. és Isk., Felsőmagyarország, Nyugatmagyarorsz. Híradó, Soproni Napló*, nagyvárad *Szabadság* hasábjain. Talán az ő verse a *Dunántúli Koszorú*-ban. (3. köt. 1935). Egy ideig szerkesztette a *Soproni Gyorsírtót* és a *Szabad Sajtót*. Munkái: *Szeretettan*. Bp., 1897. — *Az átdolgozott Károli biblia külalakjára és beltartalmára vonatkozó észrevételeim*. U. o., 1899. — *Közbevetett mondatok a bibliában*. Orosháza, 1900. (Szinnyei mindhármát tévesen Sass Béla debreceni egyet. tanárnak tulajdonítja.) — *Kindergottesdienste*. Bp., 1902. — *Új utak — új tartalom*. U. o., é. n.

SEBESTYÉN GÉZA, ezinigazgató, szül. Kundon (Tolna m.) 1878 február 11-én, megh. Budapesten 1936 április 2-án. — Több cikket írt vidéki lapokba, így pl. *Pécsi Napló* (1899/900), *Nagyvárad* (1917).

SIKLÓSI JÓZSEF, hírlapíró, szül. Pesten 1854 február 6-án, megh. Budapesten 1935 december 15-én (temetés napja). Eredetileg vasuti hivatalnok volt, majd fölcsapott hírlapírónak. Hosszú ideig élt Párisban, majd Londonban és Bécsben, mint m. és német lapok tudósítója. Az 1914/8. háború előtt a *P. Lloyd*, majd a *N. P. Journal* b. munkatársa volt. Több német novella kötete van. Egyetlen magyar munkája: *A szárnyas kerék regéi*. Vasúti történetek. Bp., 1884.

STEINER FERENC, volt gyógyszerértulajdonos és országgyűlési képviselő, szül. Temesvárt 1856 március 6-án, megh. Budapesten 1935 április 3-án. 1886 óta vett részt a politikai életben s 1901–10. tagja volt a parlamentnek, mint a kisberekseki kerület képviselője. Apponyi Albert gr. híve volt s egész politikai pályáján hozzá igazodott. Temesvár 1918. megszállása után részt vett az irredenta mozgalomban, amiért több hónapi rumén fogságot szenvedett. Kiszabadulása után a fővárosba költözött. — 1892–96.

szerkesztette a *Délvidéki Ellenőr*-t s egyik megalapítója volt a *Südungarische Reform* c. temesvári függetlenségi pártorganumnak.

SULYOK ISTVÁN (pósfalvi) ny. r. k. apátplébános, szül. Temesvárt 1862 május 14-én, megh. Csanádapácán 1936 február 5-én. — Munkái: *Jézus Krisztus urunk kinszenvedése*. Írta: Brentano Kelemen. Ford. Szeged, 1893. (2. kiad. U. o., 1907.) — *Jézus Krisztus*. Írta: Didon atya. Ford. Kiss Jánossal. Bp., 1896.

SZADECCZY-KARDOSS (1913-ig Szádeczky) LAJOS, (szádecsei és kardosfalvi) dr. phil. ny. egyet. ny. r. tanár, a M. Tud. Akadémia r. tagja, szül. Pusztafalun (Abauj-Torna vm) 1859 december 30-án, megh. Budapesten 1935 december 29-én. 1891. lett a kolozsvári egyetemen a m. történelem ny. r. tanára. Az Akadémia 1888-ban l., 1909-ben r. taggá választotta. Az 1914/8. háborúban mint hadtörténetíró vett részt. — Az irodalomtörténetet érdeklő munkái: *Szerémi György élete és emlékiratai*. Bp., 1891. — *Szerémi emlékirata kiadásának hiányai*. U. o., 1891. — *Kovacsóczy Farkas levelezése*. Klny. a Tört. Tárból. U. o., 1893. — *Salamon Ferenc emlékezete*. Klny. az Erd. Irod. Társ. évk.-ből. Kolozsvár, 1893. — *Szabó Károly emlékezete*. Klny. a Századokból. Bp., 1894. — *Régi erdélyi lakodalom*. Tört. korrajz 3 képben. Kolozsvár, 1901. — *Br. Apor Péter verses művei és levelei*. Bp., 1902 (2. köt.). — *A csiki székely krónika*. U. o., 1905. — *Halmágyi István naplói*. U. o., 1906. — *Gr. Bethlen Lajos önéletrása*. Kolozsvár, 1908. — *Még egyszer a csiki székely krónikáról*. Bp., 1911. — *Gr. Bethlen Miklós rabságban írt emlékiratai, imádságai*. U. o., 1923. — *A Tündér Erdély. Székelyek és oláhok. Két tanulmány*. Szeged, 1926. — Egy ideig szerkesztette az *Erdélyi Múzeumot*.

SZÉKELY FERENC, m. kir. udv. tanácsos, bankigazgató, szül. Alapon (Fejér vm) 1858 január 9-én megh. Abbáziában 1936 április 11-én. A székesfehérvári f. keresk. iskola elvégeztével banktisztviselő lett s előbb a M. Orsz. Bank, 1882-től a P. M. Keresk. Bank kötelékében szolgált. 1892-ben az akkor alakult Belvárosi Takarékpénztár vezérigazgatója, 1909-ben elnöke lett. Aelnöke volt a P. Lloyd Társulatnak, pénztárnoka az Izr. M. Irod. Társulatnak s 1927 óta elnöke az Orsz. Rabbiképző vezérő bizottságának. Elnöke volt továbbá az egységes zsidó autonómiát előkészítő orsz. bizottságnak s az 1918/19. forradalmi időkben a Pesti Izr. Hitközségnek. A napilapokba és szakfolyóiratokba írt közgazdasági cikkeken kívül munkatársa volt a *Borszem Jankó* c. élc lapnak s e lap több népszerű alakját (Mihaszna András, Seiffensteiner Salamon) ő teremtette meg s nem a hasonló nevű vm. leváltáros, miként Szinyei állítja.

TÓTH FERENC, ferences áldozópap, szül. Szilen (Sopron vm) 1911 április 27-én, megh. a budakeszi tüdőbetegszanatóriumban 1936 február 19-én. Középiskoláit Budapesten, Kőszegen és Pápán, a teológiát Szombathelyen és a franciáit Mons-en-Barvoelben végezte. — Lírai versei 1930–35: *Élet, Ferences Nemzedék* (Vajdahunyad), *Ifjúság* (Szombathely), *Kath. Szemle*, *Párisi Kath. Tudósító*, *Szent Antal*, *Zászlónk*; elbeszélései és a breviárium himnuszairól írt tanulmánya: *Ifjúság* hasábjain. — Álnevei: Juhos Ferenc; Szily Vid.

TURI (1906-ig Tillmann) BÉLA, r. k. kanonok, országgyűlési képviselő, a Szt. István Akad. r. tagja, szül. Esztergomban 1875 július 11-én,

megh. Fiumében 1936 április 7-én vesebajban, melyre Cirkvenicában keresett enyhülést. Esztergomban temették el a székesegyház kriptájába. 1898-ban pappá szentelvé, hittanár volt Nagyszombatban, majd káplán Ipolyságon és Esztergom-Belvárosban. 1902-ben az *Alkotmány* b. munkatársa, 1906 május. 30-án fel. szerkesztője lett s ez állását 1919 márc. 21-ig betöltötte. A kommunizmus bukása után 1919—24. a Nemz. Ujs. fel. majd főszerkesztője volt. Ekkor kinevezték esztergomi prelátus kanonoknak. Az első nemzetgyűlésbe az alsólendvai, a másodikba az öttövényi kerület küldötte be, s ugyane kerületet képviselte az 1927. és 1931. országgyűléseken is, míg az 1935. választásokon Esztergom városa választotta meg ker. gazd. párti programmal. A parlamentben több ízben felszólalt. Nagy publicisztikai munkásságot fejtett ki a kath. lapokban, elsősorban az *Alkotmány*-ban és a *Nemz. Ujs.*-ban. 1935-főszerkesztője lett az újjászervezett *Kath. Szemlé*-nek.

TUTSEK JÓZSEF, r. kat. polg. isk. tanár, megh. Debrecenben 1936 február 12-én. — Tárcái és cikkei: *Aradi Közl., Egyetemi Lapok. Vasút, Világ.*

VOLLAY FERENC, r. kat. polg. isk. tanár, megh. Debrecenben 1936 április 2-án. — Munkája: *Nagymagyarországért. Legszebb hazafias költemények gyűjteménye.* 1918—1926. Debrecen, 1926. G. P.

Társasági ügyek.

Titkári jelentés.

Társaságunk az elmúlt esztendőben a közgyűlésen kívül négy felolvasó-ülést tartott, a választmány pedig ötször ült össze. A tagok együttes munkásságának másik területe folyóiratunk, amely az elmúlt évben négy kettős számban, tizenhét ívnyi terjedelemben jelent meg. Tagjaink száma (az előfizetőkkel) 456, köztük két tiszteleti, 29 alapító. Folyóiratunk munkatársainak száma 30. E számadatok mögött húzódik meg Társaságunk élete. Ez az, amit a tagok munkásságának vázaként e jelentés regisztrálhat. De ebbe foglalandó az a tudományos termés is, amivel társaink a magyar irodalomtudományt gazdagították. Magát az egyes tagok tudományos dolgozását itt még vázlatosan sem lehet számbavenni. Csak azt emelem ki, hogy tiszteleti tagunk, irodalomtörténetírásunk nesztora, Badics Ferenc elérkezett hatalmas kiadványának, Gyöngyösi István költői művei sajtó alá rendezésének harmadik kötetéhez; Horváth János, mai irodalomtörténetírásunk legtiszteltebb mestere ez esztendőben tette közzé új adatokban és eredeti szempontokban mérhetetlenül gazdag szintézisének második kötetét, a magyar humanizmus történetét; Kardeván Károly mélyreható fejtegetéseit az Ember tragédiájáról és Nagy Sándor nagy szorgalommal megírt Toldi-magyarázatát Vajthó László társunknak egy új vállalata juttatta a magyar tanárság kezébe; Kéry Lajos a jubiláló Kisfaludy-Társaság történetét írta meg; Földessy Gyula finomízlésű tanulmányait gyűjtötte kötetbe; Zolnai Béla az író Rákócziról rajzolt alapos és újszerű portrét; Gálos Rezső szerencsés kézzel Amadé Antal szerelmi költeményeit fedezte fel; Baránszky Jób László esztétikai rendszerezéssel lépett fel; Waldapfel József Budapest irodalmi életének félszáz esztendejét dolgozta fel; Papp Ferenc Gyulai-életrajzának első kötetével gazdagította művészi életrajzaink sorát, míg velük és mellettük a tanulmányok becses lapjaival bővült és tisztázódott irodalmunk

multjának sok fontos problémája. Tudományszakunk szép termése mellett arról is örömmel számolunk be, hogy milyen meleg tisztelet és elismerés fogadta elnökünket Szegeden, amikor ott egyetemi tanszékét elfoglalta; és hódolattal gondolunk arra a megtisztelésre is, amely a Petőfi nagydíj elnyerésével elnökünket, Szász Károlyt érte. Mindkettejüknek őszinte szeretettel kívánunk további munkakedvet és sikert.

Hálával és köszönettel kell megemlékeznünk Oberle Józsefről, aki tíz esztendeig volt társaságunk pénztárosa, jobban mondva társaságunk egyik legfáradhatatlanabb lelke. Nem az volt ő, aki a számadáskönyvek mögött húzódik meg és csak számokat lát: fáradhatatlan pontossága megnyerő szívélinességgel párosult, és pontosságát is, szívélinességét is az a nagy szeretet hevítette, amellyel a társaság iránt viseltetett. Annak, hogy ezzel a szeretettel mire volt képes, alig lehetne szemléletesebb bizonyítást adni, mint azt, hogy amikor átvette a társaság pénztárát, vagyunk nyolc pengő értékű hadikölcsönkötvény volt, és most, amikor utódjának átadta, kb. ezer pengő vagyont bízhatott rá. Erre sem a fukarság, sem a pontosság nem képes, csak a szeretet, amely mindig előgondol, és a rend, amely mindent bölcsen és józanul beoszt. Szinte megérteni is nehéz, hogy ma, amikor az államsegély évi 350 pengőre szállott le, amikor a folyóirat nyomdászamlája és egyéb költsége egyre emelkedik, nemcsak azt tudta biztosítani, hogy folyóiratunk évről-évre nagyobb terjedelemben jelenhetett meg, de még a megsemmisült alaptőkét is helyre tudta állítani. A választmány nagyon jól tudta, hogy a társaság élete voltaképpen három ember munkásságán nyugszik: az elnökén, a szerkesztőén és Oberle pénztárosán. Fájt megfellebbezhetetlen kívánsága, amellyel tíz esztendei fázadozása után a pénztárosi állástól megválni akart, de kötelességünk engedni óhajának; kísérje hálánk és meleg köszönetünk azért a munkáért és időáldozatért, pontosságért és szeretetért, amellyel tíz esztendőt a magyar irodalomtörténet szakmunkásainak áldozott.

Köszönet illeti a M. Tud. Akadémiát is azért a vendégszeretetért, amellyel természet felolvasóüléseink számára átengedni szíves volt, a kultuszminiszter urat, hogy társaságunk segélyezésére a költségvetéshez 350 pengőt biztosított. Tisztelettel kérem, hogy a közgyűlés a M. Tud. Akadémiának és a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak köszönetét kifejezni szíveskedjék.

Alszeghy Zsolt.

Jegyzőkönyv

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1936 február 8 án tartott választmányi üléséről.

Elnök: Pintér Jenő.

Titkár: Alszeghy Zsolt.

Az elnök üdvözlő szavai után a titkár előterjeszti a közgyűlés programját. Ez a következő: 1. Vízota Gyula alelnök megnyitó előadása. 2. Titkári jelentés. 3. A harmadolásra kerülő választmányi tagok és a pénztáros megválasztása. 4. A pénztári bizottság és az ellenőr jelentése. Előterjeszti a meg-harmadolásra kerülő választmányi tagok névsorát, az üres helyre Oberle József lelépő pénztárost, a pénztárosi tisztségre Regényi Sándor r. tagot ajánlja. A választmány az indítványt egyhangúlag elfogadja. — Oberle József beszámol a társaság vagyoni helyzetéről. — Az elnök sajnálattal jelenti be, hogy Oberle

József pénztáros leköszönt. Meleg szavakban méltatja a távozó pénztáros érdemeit. A választmány Oberle Józsefnek jegyzőkönyvi köszönetet mond s az elnök indítványára a pénztárosi teendőket a közgyűlésig Regényi Sándorra bízta. Elnök az ülést berekeszti.

Jegyzőkönyv

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1936 február hó 8-án tartott felolvasóüléséről.

Elnök: Pintér Jenő.

Titkár: Alszeghy Zsolt.

Tárgy: Fest Sándor: Angol irodalmi hatások a Tar Lőrinc-mondában, Nagy Sándor: A hírlap hatása Jókai társadalmi regényeinek anyagára címen tartottak felolvasást.

Jegyzőkönyv

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1936 március 14-én tartott választmányi üléséről.

Elnök: Pintér Jenő.

Titkár: Alszeghy Zsolt.

Az elnök megnyitó szavai után a titkár jelenti, hogy a polgármesteri hivatal a Kuzinczy-díj odaítélésére alakítandó bizottságba egy tag kiküldését kéri. A választmány Alszeghy Zsolt titkárt delegálja. — Regényi Sándor megbízott pénztáros beszámol a Társaság vagyoni helyzetéről. Elnök a választmányi ülést bezárja.

Jegyzőkönyv

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1936 március 14-én tartott közgyűléséről.

Elnök: Viszota Gyula.

Titkár: Alszeghy Zsolt.

Elnök az ülést megnyitja, üdvözi a megjelenteket s megállapítja a közgyűlés határozatképességét.

1. Viszota Gyula elnöki megnyitót mond gróf Széchenyi István szerepéről a Nemzeti Színház megalapítása körül.

2. Alszeghy Zsolt beszámol a Társaság 1935. évi életéről. Indítványozza, hogy a Társaság fejezze ki köszönetét a VKM-nek az államsegélyért, a M. T. Akadémiának s főtitkárának a felolvasóterem állandó átengedéseért. Javaslatba hozza a megharmadolásra kerülő választmányi tagok névsorát, a megüresedett választmányi tagságra Oberle József r. tagot, a megüresedett pénztárosi tisztségre Regényi Sándor r. tagot. Az indítványokat a közgyűlés egyhangúlag elfogadja.

3. Perényi József ellenőr s a számvizsgálóbizottság jelentése után a közgyűlés megadja a felmentést az 1935. évre Oberle József pénztárosnak, jóváhagyja az 1936. évi költségvetési előirányzatot s köszönetét fejezi ki a pénztárosnak ügybuzgó működéséért.

4. Az elnök a közgyűlés határozataként kihirdeti, hogy pénztárossá megválasztott Regényi Sándor, a harmadolás alapján megújított választmány tagjai pedig: Ágner Lajos, Bajza József, Bánhegyi Jób, Biró Imre, Bitay Árpád, Császár Ernő, Dengl János, Fóris Miklós, Gálos Rezső, Gulyás Pál, György Lajos, Halász László, Horváth Béla, Kardeván Károly, Keményfy

János, Kéký Lajos, Kocsis Lénárd, Korpás Ferenc, Kőmíves Kolos, Leffler Béla, Madai Gyula, Mitrovics Gyula, Nagy Sándor, Oberle József, Petri Mór, Szemkő Aladár, Szira Béla, Travnik Jenő, Vikár Béla, Voinovich Géza.

5. Az elnök megköszöni a megjelentek érdeklődését s a közgyűlést be-
rekeszti.

Ellenőri jelentés az 1935. évről.

1. 1936 január 3-án megvizsgáltuk a Magyar Irodalomtörténeti Társaság számadását az 1935 január 1-től 1935 december 31-ig terjedő időszakról. (A Pénztárkönyvet, a Vagyonmérleget és a Költségvetési előirányzatot az 1936. évről.) Azt találtuk, hogy 1935 december 31-én a bevételek összege 4719 P 91 f, a kiadások összege 4612 P 21 f s így a készpénzmaradvány 107 P 70 f.

2. A Társaság vagyona 1935 december 31-én 1049 P 54 f. (Ebből készpénzmaradvány 107 P 70 f; alapító tagok díjai: 895 P 40 f; értékpapírok árfolyamértéke: 46 P 44 f.)

3. A számadások részletes megvizsgálásából meggyőződünk arról, hogy a pénztár kezelése rendben van. Javasoljuk, hogy a közgyűlés Oberle József pénztáros úrnak az 1934 január 1-től december 31-ig terjedő időre a felmentést adja meg és működéséért fejezze ki köszönetét.

Budapest, 1936 január 3-án. Perényi József s. k. ellenőr, Elekes István s. k., Sebestyén János s. k., dr. Mixich Lajos s. k. a számvizsgálóbizottság tagjai.

Új könyvek.

Verses művek:

Lovag Sándor: Százhuross hegedű. Kaposvár, 1936. 30 l. Könyvnapí Figyelő kiadása. (Modern Írók Evkönyve 3. évf. 1. rész.)

Tóth János: Apostolok útján. Versek. Szombathely, 1936. 55 l. Martineum-nyomda.

Palasovszky Béla: A vérünk muzsikája. Új versek. Budapest, 1936. 64 l. A Gyöngyösy István Irod. Társ. kiadása.

Imre Madách: Människens Tragedi. Dramatisk Diktverk i 15 scener översättning av olof Lundgren. Rätten Till Denra översättning Tilhör Ungerska Institutet vid Stockholms Högskole. (1936.)

Ifj. Gyökössy Endre: Tavaszról akartam írni. Versek. Budapest, 1936. 94 l. „Magyar Ut” kiadása.

Peterdi Andor: Őszi szélben vadmadár. Bpest, 1936. 96 l.

Rózsáskert. Szavalkönyv a kat. vallásos költészet java terméséből. Szerk. Torday Anyos. II. kiadás. Bpest, é. n. (1936.) 272 l.

Petri Mór: A megújulás varázeregéje és egyéb versek. Bpest, 1935. 168 l. Széllősi Zsigmond kiadása.

Városi István: Vérzik a harangok nyelve. (Versek.) Esztergom, 1936. 144 l. „Magyar Sion” kiadása.

Bardócz Árpád: Német költők. Műfordítások. Bpest, 1936. 63 l. A M. Goethe-Társ. kiadása.

Csekey István és Diósi Géza: „Hirhedett zenésze a világnak...” Egykorú versek Liszt Ferenchez. Szeged, 1936. 91 l. Juhász István kiadása.

- Laus Podagrae Azaz az Köszvénynek ditsireti. II. és é. n. (Gyoma, 1936.)
 Turóczy József. Kner kiadása. (Bpest, Ranschburg-bizomány.)
 Fehér Tibor: Szeretni kell. Versek. Bpest, 1936. 56 l. Faragó nyomda. (Kispest.)

Elbeszélő művek.

- Barabás Gyula: Domáldi jegenyék. H. és é. n. (Bpest, 1936.) 298 l.
 Tamási Áron: Jégtörő Mátyás. Regény. H. és é. n. (Bpest, 1936.) 241 l.
 Horváth Ede: Buda veszélyben. Történelmi regény 1687. Bpest, é. n. (1933.)
 260 l. Danubia kiadás.

Színművek.

- Böngérfi János: Miska, az alamuszi. Népszínmű négy felvonásban. Sümeg, 1936.
 76 l. Sarlai nyomda.
 Két népies bohózat a XVIII. századból. Bevezetővel ellátva közli Perényi
 József. Vác, 1936. 55 l. A Váci Múzeum-Egyesület kiadása.

Tudományos művek.

- Popovits József: Harc egy falat kenyérért. A temesvári Arany J. Irod. Társ.
 1934. évi pályázatán díszeteket nyert pályamű. Timisoara, 1935. 128 l.
 A szerző kiadása. (A m. irod. szociális arculatával foglalkozó könyv.
 Eötvös J., Petőfi, Szabolcska, Kozma A., Ady, Sik S., Harsányi Lajos,
 Kassák L., Mécs L. és Kocsis L. költészetének szociális szempontú
 vizsgálata.)
 Tamás Lajos: Rómaiak, románok és oláhok Dácia Trajánában. Bpest, 1934.
 Akadémiai kiadás.
 Faragó Erzsébet: Cholnoky Viktor. Bpest, 1936. 50 l.
 Farkas László: Módszeres kirándulás a Néprajzi Múzeumba. Bpest, é. n. (1936.)
 20 l. (A tanítás problémái. Szerk. Vajthó L. 9. sz.)
 Menzerath Paul: Der Stand der heutigen Lautwissenschaft. Debrecen, 1935. 18 l.
 Túrmezei László: A turániság alapvonása. (II.) Bpest, 1936. 34 l.
 Kring Miklós: Középkori jobbgységünk szabad költözéséről. Bpest, 1936. 26 l.
 (Különlenyomat a Századok 1935. évf.-ból.)
 Imre Sándor: Az Orsz. Felsőkereskedelmi Iskolai Tanárvizsgáló Bizottság fel-
 adata. Elnöki megnyitó. Bpest, 1935. 6 l. (Különlenyomat a Kereskedelmi
 Szakoktatás 1935/6. évf.-ból.)
 Farkas Lujza: A Nyugat és a századeleji irodalomforduló. Bpest, 1935. 114 l.
 (A pécsi Erzsébet Tud. Egyetem Magyar Intézetében készült dolgozat.)
 Erdélyi Tudományos Füzetek. 79. sz. Valentiny Antal: Az erdélyi magyar
 irodalom bibliográfiája. 1934. év. Cluj, 1935. 20 l. — 80. sz. Biró József:
 Magyar művészet és erdélyi művészet. Cluj, 1935. 28 l. — 81. sz.
 György Lajos: Anyanyelvünk védelme. Cluj, 1936. 23 l.
 Szent-Iványi Béla: A pietizmus Magyarországon. Bpest, 1936. 91 l. (Külön-
 lenyomat a Századok 1935. évf.-ból.)
 Géza Birkás: Mistral en Hongrie. Paris, 1935. 32 l. Librairie E. Leroux. (Külön-
 lenyomat a Revue des Etudes Hongroises 1935. évf.-ból.)
 Birkás Géza: A magyarság francia barátai régen és most. Pécs, 1936. 45 l.
 (Pannonia-könyvtár 18. sz.)

- Kristóf György: Dunántúli írók — Erdélyben. Adalék az Erdélyismeret történetéhez. Győr, 1935. 25 l. (Különlenyomat a Győri Szemle VI. évf.-ból.)
- Bán Aladár: A százéves Kalevala. Budapest, 1935. 8 l. Egyetemi Nyomda. (Különlenyomat a Turán 1935. évf.-ból.)
- Kónya József: A természetszemlélet irányelvei a régi magyar irodalomban. Debrecen, 1936. 26 l. (A debreceni ref. koll. tanárképző-intézetének dolgozatai. Szerk. Zsigmond F. 13. sz.)
- R. Wagner: A Nibelung gyűrűje. Ünnepi színjáték. Ismerteti Fodor Gyula. Bpest (é. n.), 1936. 237 l. Singer és Wolfner-kiadás.
- Hofbauer László: Az erdélyi akadémiai mozgalmak története. Bpest, 1936. 20 l. Különlenyomat a Történeti Erdélyből.)
- Veress Endre: Román-magyar könyvészetem. (Válasz a „Századok“ bírálatára. H. és é. n. (Budapest, 1936.) 10 l. Melléklet a Századok 1935. évf.-hoz.
- Pap Károly: Szádeczky-Kardoss Gyula emlékezete. (1860—1935.) Debrecen, 1936. 11 l. (Különlenyomat a Debreceni Szemle 1936. évf.-ból.)
- Fábián Gáspár: Nagy magyar építőművészek. (I.) 18 képpel. Bpest, 1936. 61 l. Szerző kiadása.
- Belohorszky Ferenc: Az egységes nemzetnevelés Németországban és hazánkban. Nyiregyháza, 1936. 24 l.
- A százéves Kisfaludy-Társaság. (1836—1936.) Szerkesztette s a Társaság történetét írta Kéký Lajos. Bpest, 1936. 512 l. Franklin-kiadás.
- A Nagykőrösi Arany János Társaság Évkönyvei. X. kötet. Szerk. Törös László. Nagykőrös, 1935. 127 l.
- Jean Hankiss: La Tragedie de l'homme. L'Adam hongrois. Paris. Libraire E. Leroux. 1935. 262—68. (Különlenyomat a Revue des Etudes Hongroises. 1935. évf.-ból.)
- Magyar Tud. Akadémiai Almanach MCMXXXV-re. Budapest, 1935. 318 l. Akadémiai kiadás.
- Bánhegyi Jób: A magyar nőírók. Pannonhalma, 1936. 19 l. (Különlenyomat a Pannonhalmi Szemle 1936. évf.-ból.)
- Baktay Ervin: Szánátama Dharna. Az örök törvény. A hindu világszemlélet ismertetése. H. és é. n. (Bpest, 1936.) 283 l. Révai-kiadás.
- Szerb Antal: Hétköznapi és csodák. (Francia, angol, amerikai, német regények a világháború után.) H. és é. n. (Bpest, 1936.) 240 l. Révai kiadás.
- Tóth Laura: Pósa Lajos. Bpest, 1936. 48 l. A szerző kiadása.
- Revue des Revues Litteraires et scientifiques Hongroises de l'Année 1934. Editée par l'Association nationale des Sociétés et des Institutions scientifiques de Hongrie. Avec le Concours du „Centre d'Etudes hongroises en France“. Supplément a la Revue des Etudes Hongroises 1935. 283 l. (Editeur responsable: Zoltán Magyary.)
- Erdődi József: Magyar Szampo. Szeged, 1935. 16 l. Különlenyomat a Szegedi Füzetek II. évf.-ból.)
- Gulyás József: Bizonyosságok. (Kisebb cikkek.) Sárospatak, 1936. 64 l.
- Gedeon Jolán: Ady és a francia irodalom. Bpest, 1936. 31 l. Ranschburg-bizomány.
- Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Abteilung. (Jahrgang 1935. Heft 7.: Poesie der Einsamkeit.

I. Teil von Karl Vossler. 174 l. — Heft 5.: Intuition in der Schichtwissenschaft von Walter Goetz. 30 l. — Heft 6.: Gelasius im kirchenpolitischen Dienste seiner Vorgänger... von Hugo Koch. 85 l. — Heft 8.: Odal von Otto Behaghel. 23 l. — Heft 9.: Die Urkunden des Johannes-Prodomos-Klosters bei Serrai von Franz Dölger. 52 l. — Heft 10.: Handschriftliche Forschungen... des Wilhelm von Conches... von Martin Grabmann. 59 l. — Heft 11.: Die Verszählung des Koran... von Anton Spitzler. 74 l. — Heft 12.: Syntaktische Äquivalenz des Genitivs und Ablativs bei werben der Trennung in der Vedischen Prosa. Von Hans-Oertel. 44 l. — Heft 13.: Inhaltsübersicht... Verzeichniss der eingelaufenen Druckschriften. 53 l.)

Méhely Lajos: A magyar öncélúságról. Bpest, 1936. 12 l. Held-nyomda.

Egyéb művek.

Fr. Toussaint: Gyönyörűségek kertje. (Le Jardin des Caresses.) Bevezette és fordította Mészöly Gedeon. Bpest, é. n. (1935.) Rózsavölgyi és társa kiadása. 119 l.

Meskó Lajos: Ósmagyar keresztneveket keresztény szellemben. II. bőv. kiadás. Bpest, 1936. 13 l.

Kovács Géza: Szamártövisek. Útszéli virágok. III. kiadás. Budapest, é. n. A szerző kiadása.

Orosz Iván: Műkedvelő előadás vidéken. Bpest, 1936. 45 l. Kókai-bizomány.

A budapesti IV. ref. Nagygyűlésen... elhangzott előadások és üdvözlések. Bpest, 1936. 32 l. A Bp. Ref. Egyházmegye kiadása.

Societas Historiae Hungaricae Litterariae.

Societas Historiae Hungaricae Litterariae anno 1911. ad excolendam historiam rei litterariae Hungaricae coaluit. Praeses societatis: Eugenius Pintér. Vicepraesides: Carolus Szász, Vilhelmus Tolnai, Julius Vízota, Aladár Zlinszky. Ab epistulis: Zoltanus Alszegeh. Moderator ephemeridis societatis: Julius Baros. Actuarius: Fridericus Brisits. Arcarius: Alexander Regényi.

Ungarische Gesellschaft für Literaturgeschichte.

Die Ungarische Gesellschaft für Literaturgeschichte wurde im Jahre 1911 zur Pflege der ungarischen Literaturgeschichte gegründet. Vorsitzender: Eugen Pintér. Stellvertretende Vorsitzende: Karl Szász, Wilhelm Tolnai, Julius Vízota, Aladár Zlinszky. Sekretär: Zoltán Alszegeh. Herausgeber der Zeitschrift der Gesellschaft: Julius Baros. Schriftführer: Friedrich Brisits. Kassenverwalter: Alexander Regényi.

Historia Litterarum.

Commentarii Societatis Historiae Hungaricae Litterariae.

Moderator: Julius Baros, sodalis Academiae Scientiarum Hungaricae.

Fasciculus XXV. 1936.

Argumentum :

Dissertationes. — Conspectus librorum 1936. editorum. — Conspectus ephemeridum. — Breves notitiae. — Scriptores emortui. — Miscellanea. — Libri novi.

Literaturgeschichte.

Zeitschrift der Ungarischen Gesellschaft für Literaturgeschichte.

Herausgegeben von Julius Baros, Mitglied der Ung. Akademie der Wissenschaften. XXV. Jahrgang. 1936.

Inhalt:

Artikel. — Zusammenfassende Übersicht der im Jahre 1936 erschienenen Bücher. — Zeitschriftenrundschau. — Kurze Notizen. — Verstorbene Schriftsteller. — Vermischtes. — Neue Bücher.

Deutscher Auszug folgt in einem der nächsten Hefte.

IRODALOMTÖRTÉNET.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyóirata, az Irodalomtörténet, beható tájékoztatást nyújt a magyar irodalom és irodalomtörténet haladásának minden fontosabb mozzanatáról. Ára egy évre 8 pengő. Iskolák, könyvtárak, társaskörök és könyvkereskedők számára az előfizetés 16 pengő. Külföldi megrendelés egy évre 16 pengő.

A jelzett összegek a Magyar Irodalomtörténeti Társaság pénztárosának, Regényi Sándornak küldendők be postautalványon (Budapest, VII. Barcsay-u. 5.), vagy a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 30.309. számú postatakarékpénztári csekk-számlájára fizetendők be.

A társasági ügyeket Alszeghy Zsolt titkár intézi (Budapest, II, Hattyú-utca 7.).

Az ismertetésre szánt könyvek és folyóiratok Baros Gyula szerkesztő címére küldendők (Budapest, X, Család-utca 17.).

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság elnöke: Pintér Jenő. Alelnökök: Szász Károly, Tolnai Vilmos, Viszota Gyula, Zlinszky Aladár. Titkár: Alszeghy Zsolt. Szerkesztő: Baros Gyula. Jegyző: Brisits Frigyes. Pénztáros: Regényi Sándor. Ellenőr: Perényi József.

XXV. ÉVFOLYAM.

5—6. SZÁM.

1936

IRODALOMTÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA.

MEGINDÍTOTTA

PINTÉR JENŐ.

SZERKESZTI

BAROS GYULA.

HUSZONÖTÖDIK ÉVFOLYAM.

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.

BUDAPEST, 1936.

TARTALOM.

TANULMÁNYOK.

	Oldal
Viszota Gyula : Széchenyi és a pesti állandó magyar színház (I.)	141
Kozocsa Sándor : Ismeretlen históriás ének 1606-ból	151

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Rexa Dezső : Petőfi „Lanc versei“	157
Gálos Rezső : Bajza és Berzsenyi	160

BÍRÁLATOK.

Alszeghy Zsolt : A magyar irodalom története. III. köt. (A XVII. század.) — A Nyugat és a Századeleji irodalom fordulása. — Két tanulmány a renaissance-műveltségről. — Magyar irodalomtörténetitárgyú értekezések a középiskolák 1935—6. évi értesítőiben. — Angol filológiai tanulmányok. — Csóka I. Lajos : Bessenyei György : és a bécsi udvar. — A Szent Istvánról elnevezett ősrégi papnevelő intézet M. Egyházirodalmi Iskolájának 1933—4. évi munkássága. — Heckenast Dezső : Heckenast Gusztáv. — Dehény Mária : Az irodalomtanítás a szociális nevelés szolgálatában. — A Nagykőrösi Arany János Társaság Évkönyvei X. köt.	161

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

Folyóiratok.	167

FIGYELŐ.

Magyar irodalomtörténeti tárgyú előadások a budapesti Rádióban. — Irodalmi pályázat. — Elhunytak. — Új könyvek	175

Széchenyi és a pesti állandó magyar színház.

(Elnöki megnyitó beszéd a M. Irodalomtörténeti Társaság
1936. évi közgyűlésén.)

Írta: VISZOTA GYULA.

A magyar színészet eszméje, éppúgy mint a magyar akadémiaé, szorosan összefügg a nemzeti eszme és a magyar nyelv fejlesztésével, csinosításával és terjesztésével. Ha e tekintetben visszatekintünk a múltba, mély szomorúság fogja el lelkünket és érthetetlennek látjuk, miért kellett a magyarnak 1790-től 1844-ig, tehát 54 évig, 12 országgyűlésen át nyelve természetes jogaiért szívós küzdelmet folytatnia és szívós küzdelme közben oly sokszor csak parányi eredménnyel megelégednie. Visszás az is, hogy e harcban nemcsak a kormány ellen kellett küzdeni, de itt a magyar hazában a másajkúakon kívül magyarok is védelmükbe vették a hivatalos latin nyelvet a magyar ellenében. Gróf Cziráky Antal országbíró például, aki ifjúkorában az egyetemi Magyar Társaság elnöke volt, 1827-ben¹ károsnak tartotta a magyar akadémiát, mert azt fogja eredményezni, hogy a latin nyelvet egészen elhanyagoljuk és nagyon a magyarra adjuk magunkat, s ha nem tudunk latinul, az udvarral németül kell beszélnünk, mivel ez nem fog sohasem magyarul megtanulni.

Mohácsnál fejlődik ki a magyar tragédia. Nem volt elég egy, két királyt is választottak őseink és ez az egymásnak meg nem értése volt a bajok alapoka. A megnemértés századokon át sok véráldozat árán folyt tovább a magyar függetlenség rovasára. A múlt e hibájáról kemény ítéletet mond Széchenyi 1829-i német útjában, hogy őseink megfélemedtek a leglényegesebből, „a nemzeti függetlenségről; fennáll Hollandia, Dánia, Svédország és sok kis német fejedelemség, csak Magyarország nem tudott vagy nem akart egyedül fennállani“.²

¹ Gr. Széchenyi István Naplója, 1827. VIII. 29.

² Napló, 1829 aug. 27.

Nem tudta ezt a megnemértést megakasztani a legideálisabb magyarnak, II. Rákóczi Ferenc fejedelemnek példája sem, aki végül is nem tudván kivívni a magyarság függetlenségét, itt-hagyta egymilliónál több holdnyi birtokát, minden vagyonát és eltávozott idegenbe, kegyelemkenyérre. Az ő csillaga letűntével békésebb napok derültek reánk ugyan, de haszon nélkül, mert a főrangú magyarok lassankint egészen a bécsi légkörhöz szoktak, erkölceikben, viseletükben és nyelvükben egyaránt. Ezt a példát a nemesség egy része is utánozta, ők is, asszonyaik és gyermekeik is idegen szellemben nevelődtek fel. Lassankint elalélt a magyar, vele nyelve, irodalma is; és minthogy a bécsi kormány a kipusztult vidékekre sok idegent telepített le, a magyarság számaránya nagyon lecsökkent. A II. József alatt 1778-ban tartott népszámláláskor 236 millió (26·2%) magyarral szemben 664 millió (73·8%) idegenajkú lakott az országban,² és így, sajnos, nem volt alapnélküli Herder János német költő 1790-ben *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit* című művében (IV. r. 6. könyv 2 fejezet) közzétett jóslása, hogy a magyar nyelv el fog enyészni, mert szerinte a kisebbségben levő magyarság századok múlva el fog tűnni. Minden magyarnak mélyen szívébe kellene vésnie e jóslást, hogy sohase feledje el, mivel tartozik magyar hazájának! A Gondviselés másként irányította a magyarság jövőjét. II. József császár intézkedéseire mégis felocsúdott a magyarság és az 1790-i országgyűlésen megindult a harc a magyar alkotmány és nyelv védelmére és megmentésére. A magyar nyelvet fejleszteni, csinosítani és terjeszteni kell, fejtik ki latin nyelven az alsó tábla rendei és erre többféle eszközt sorolnak fel. Itt találjuk az utolsó érvek közt a magyar theatrumot is. Ennek hatása alatt keletkezik az első magyar színjátszó társaság Budán, az országgyűlés színhelyén, Kelemen László vezetése alatt. Nehéz helyzete volt, mert fel kell vennie a versenyt, mint kezdőnek, a magasabb fokon álló német színészettel; és alig tudja megállani helyét, mert a belső egyenetlenség, készültség elsorvasztja a lelkesedést, helyzetük mind rosszabb lesz, úgyhogy 1796-ban a pártfogó Pest megye kénytelen szétosztatni őket és az adósság némi törlesztésre felszerelésüket előterveztetni.

Tízévi szünet állott be. 1796—1807-ig szó sem esik Pesten

² Ajthay József: *Harc a hegemoniáért*. 1906.

vagy Budán a magyar színészetéről. Két körülmény irányítja reá a figyelmet: az egyik Kulcsár Istvánnak, a *Hazai Tudósítások* buzgó szerkesztőjének pályakérdése és az ebben pályanyertes Kis János és Pántzél Pál, továbbá gróf Teleki László Buzgó esdeklései című műve; a másik az 1807-i budai országgyűlés. E két körülmény hozza létre az ország középpontjában a második színjátszó társaságot, amely nyolc éven át működött. Működése idejére esik 1812-ben az az esemény, hogy a pesti német színészek számára a magyar helytartótanács állandó színházépületet építtetett fel. A második magyar színjátszó társaság az elsónél minden tekintetben magasabban állott, de mégsem tarthatta fenn magát, mert nem volt műértő vezetője, nem volt kellő műsora, nem volt elég közönsége, s így jövedelme sem volt elegendő a fenntartásra, továbbá sokat kellett küzdenie azért is, mert állandó épület hiányában folyton változtatnia kellett működése helyét. Pest megye és felhívására Borsod, Veszprém, Fejér, Tolna, Győr, Komárom, Bács, Szatmár, Temes, Szabolcs és Nógrád megyék hathatós erkölcsi támogatásban részesítették felirataikban az eszmét, de a vége mégis csak az lett, hogy tetemes adósság hátrahagyásával 1815-ben a társaság eltávozott Pestről.

Igaz, hogy az 1790-i általános felbuzdulás elég hamar lehadt, de azért sok buzgó szívben bennmaradt a honi nyelv művelésére, érvényesítésére törekvő vágy, s ezt nem tudta ellankasztani sem a napoleoni idők veszedelme, sem a politikai mesterkedés.

Az 1790-i országgyűlésen beadott Révai-féle akadémiai tervezet külön akadémiai igazgatót jelöl ki, azzal a kötelességgel, hogy állandóan gondoskodjék elegendő magyar drámai műről a magyar színház számára. Ezt felveszik Luby Károly és Vay István is az 1792-i országgyűlésre beadott akadémiai terveztükbe. Ez a terv azonban csak az 1807-i országgyűlésen kerül szóba. Ugyancsak ezen az országgyűlésen olvashatjuk a sérelmek közt (86. p.), hogyha a magyar színház kellő alap híján nem volna felállítható, a magyar tudós társaság keretében kell a magyar színházról gondoskodni.

Gróf Széchenyi Ferenc gyűjteményét és könyvtárát 1807-ben a nemzetnek ajándékozva, e tényt az 1807-i országgyűlés törvénybe iktatja, s ennek alapján a nádor a megyéket és törvényhatóságokat önkéntes adakozásra hívta fel. Az adakozó megyék

és törvényhatóságok egy része adakozásánál egybekötötte a Múzeumot a magyar színházzal s e két célra közösen tette meg ajánlatát. Ezek az ajánlatok az 1808-i országgyűlésen kerültek tárgyalásra. Az október 18-i ülésen az alsó tábla rendei sérelmeik keretében a felállítandó katonai akadémiára, majd a Nemzeti Múzeumra tett ajánlatokról, majd a magyar literaturáról, a nyelv pallérozásához szükséges játszó társaságról tanácskoztak. Ez utóbbira Márjássy István gömöri követ bejelentette, hogy kész 2000 ezüstforint évi kamatját haláláig fizetni. A gyűlés azonban a tanácskozást későbbre halasztotta. Erre az október 28-i ülésen került a sor, a Nemzeti Múzeumra vonatkozó izenet tárgyalása alkalmával. A rendek azt kívánták a tervezett törvényben, hogy a nádort a magyar játék nézőhely iránt pártfogásra keressék meg, a Múzeumra és theatrumra ajánlott pénzeket a törvényhatóságokra bekebelezzék s a nagyobb hatás kedvéért az eddigi ajánlatok törvénybe iktattassanak. A theatrum a leghathatósabb eszköz lévén a nép erkölceinek szelidítésére és nemesebb példára való ösztönzésre, azt kívánták, hogy a múzeumi törvényben a nemzeti kultúráról is szó legyen s ebbe beleértetődjék a theatrum is; azt is kívánták, hogy a helytartótanács a fennálló magyar theatrumokat pártfogolja, nehogy a német színházak bérlői elnyomják vagy háttérbe szorítsák.

A főrendek azt felelték, hogy a múzeumi ajánlásokat nem lehet a nemzeti theatrumra fordítani, továbbá, hogy nem látszik illendőnek, hogy a theatrumról törvénycikkelyt hozzanak, más nemzeteknél sincs ily törvény. A rendek véleménye erre megoszlott. Voltak, akik helyeselték a főrendek választát s kijelentették, hogy ez országgyűlés főtárgya a haza védelme, minden más nem sürgetős, azért halasztassék ez az ügy a következő országgyűlésre, akkor majd részletesen meg lehet tárgyalni mindazokat a kívánatos eszközöket, hogy melyek illendők és alkalmasak a nyelv előmozdítására. Figyelembe kell venni azt is — érveltek tovább ezek —, nem fognak-e megítélni bennünket, ha a nemzeti öltözetet magyar alakosokra adjuk; aztán mit használ az az ország többi részeinek, ha Pesten játszószínt felállítanak; sokkal tanácsosabb volna a magyar nyelv előmozdítására, ha mindenütt magyar nemzeti iskolát (elemi) állítanának fel. Az adakozások nagy része a Nemzeti Múzeumra szól. Önmagunkat ítélnek el, ha az ország sérelmeit és törvényes

kívánságait elhalasztanók és a játékszínről hoznánk törvényt, annál inkább, mert kérdéses, hogy többet használnak-e vagy inkább ártanak-e az erkölcsöknek. A theatrum ázsiai szülemény, csak az elpuhult nemzetek pártolták és azok a nemzetek, amelyek a legnagyobb tökéletességre vitték, elenyésztek.

Mások viszont azt vitatták, hogy minden művelt nemzet tudja, hogy a theatrum nemcsak a nyelvet, de az erkölcsöket is csinosítja. A tapasztalás bizonyítja, hogy ez a legsikeresebb eszköz a nemzeti nyelv előmozdítására. A törvényhatóságok a Nemzeti Múzeumra való ajánlást egybekapcsolták a nemzeti theatrummal és előbbre is való annál. A nemzet dicsőségére válik, ha a háborús veszedelmek közt a nemzeti erkölcs és nyelv csinosításáról gondoskodik. Ha más nemzetnek vannak theatrumai, miért ne legyen nekünk; miért menjenek hazánkfiain idegennyelvű theatrumba. A mult országgyűlésen az ország rendei a theatrum mellett voltak, tehát nem kezdenek most semmi újságot.

Amikor kijelentették, hogy a főrendek beleegyeznek, hogy amit ezután adnak, mind a theatrumra fordíttassék, a rendek azt kívánták, hogy amit eddig erre felajánlottak, az is ide tartozzék. Erre nézve azután az október 29-i ülés azt határozta, hogy az ajánlók határozzák meg, hogy az ajánlásból mennyit rendelnek a Múzeumra és mennyit a theatrumra. Így keletkezett az 1808 : 8. törvénycikk „a Nemzeti Múzeumról és a magyar nyelv művelését előmozdító *más intézkedésekről*”, anélkül azonban, hogy a nemzeti játékszínt megemlítené; ez beleértődött a „más intézkedések” kifejezésbe.

Az 1811—2. évi országgyűlésen szintén a sérelmek közt a magyar nyelv előmozdításának eszközeinél van szó a magyar színházról. A rendek azt kérik, hogy mivel az új pesti színház 1812-ben a magyar Pest város különböző alapjainak terhére épült fel, azért mindaddig, amíg a drámai művészet magyar nyelven eléri a remélt tökéletesedést, addig magyar és német drámai műveket felváltva adjanak elő a pesti nemzeti színházban, különben az új pesti színház nem érdemelné meg a nemzeti nevet; ha pedig ez nem lehetséges, engedjék meg, hogy az 1791 : 16. törvénycikk értelmében a német színház köteles helyt adni a magyarnak.

Bizonyos, hogy Pest megye közbenjárására foglaltak ilyen állást a rendek, mint ahogy Pest megye mindent elkövetett,

hogy a pesti új német színház a magyar színészeknek is rendelkezésre álljon. Játszottak is benne, de a nagy költséget nem bírták el, mert a jövedelem nem volt elegendő; az adósság folyton gyarapodott, úgyhogy 1815-ben a második magyar színjátszó társulatnak is el kellett távoznia Pestről.

1815 után 1832-ig nem játszottak állandóan sem Pesten, sem Budán a magyar színészek. Több vidéki társaság jött ez idő alatt vendégszereplésre, s ezek közt a székesfehérvári társulat 1819–20-i szereplése a legnevezetesebb, mert ehhez fűződik Kisfaludy Károly drámaírói munkássága és sikere. Érdekes adatot jegyez fel Széchenyi az erdélyi daljátékos társaságnak 1827 december 18-án Bellini *A tolvaj szarka* című operája előadásáról. Örömmel jegyzi fel, hogy olyan lelkes volt az előadás, mint ahogy Párizsban vagy Londonban hallotta.

Ezen időszak alatt egyébként két országgyűlés volt (1825/7 és 1830-ban). Mind a kettőben nyomát látjuk annak, hogy a magyar nyelvre vonatkozó sérelmek közt foglalkoztak a magyar színészet ügyével is. Az 1825 november 2. és 3-i kerületi ülés, amelyen Széchenyi a magyar tudós társaság sokáig vajdó eszméjét egy csapással megvalósította, szó volt a magyar színészetéről is. Marczibányi János bácsi követ november 2-án megemlítette, hogy a színészet a magyar nyelv fejlesztésének hatékony eszközlője, s ha nincs Pesten megfelelő épülete, miért ne lehetne a pesti német színház a magyarnak átadni, hiszen magyar pénzen épült. S az ugyane napi vita alapján a Plathy Mihály által fogalmazott határozat egyik pontja arról szól, hogy a magyar színház különös támogatásban részesüljön. Amikor az 1826 február 14-én a sérelmek országos tárgyalásakor e pontra került a sor, az elnök kijelentette, hogy a magyar játszószínről még eddig törvényben sehol sincs semmiféle nyom s hogy tekintettel kell lenni Pest város jogaira. Pest város követe felszólalásában kijelentette, hogy a város nem akarja a magyar nyelv közönségessé tételét gátolni; megengedte, hogy a magyar színésztársaság a jelenlegi bérlővel való megegyezés esetén szintén játszhasson a német színházban, de a már megkötött szerződést ennek lejártáig nem lehet megszegni, a kikötött évek elteltével azonban hasonló feltételek alatt kész a város a színházat a magyar társaságnak átadni. Borsod és Szatmár megyék követei azt vitatták, hogy ha igaz az, hogy a játszószínnak befolyása van a nemzetiségre és a magyar nyelvre, akkor joga

van a nemzetnek a magyar színészet elsőségét követelni, sőt örökre be is zárhatja a német színházat; ők azonban inkább a német játszószín megtagadását kimondó törvény alkotását javasolják és nem a magyar színészetet megparancsolót, mert bizonyos, hogy nem sok ízlés van most a játszószínekhez, de ha a német együtt áll fenn a magyarral, akkor a magyar sohasem fog előmenetelt találni, s így ha nem lehet megparancsolni, hogy valaki a magyarba menjen, el kell tiltani a németet, hogy abba se mehessen. Pozsony követe nem akart törvényt erre nézve és utalt az 1817-i országgyűlésre, mikor is a király elé terjesztették az ügyet és a törvényt mellőzték. Komárom követe az 1807-i országgyűlésre hivatkozva, szintén a törvény mellőzését kívánta, végül is tényleg mellőzték s megmaradtak az eredeti izenet mellett. A másnapi (febr. 15.) ülésen (a tudós társaságról) Pest megye követe a magyar nyelv pallérozására nézve kérte a magyar játszószín előmozdítását és a múzeummal és a társasággal való kapcsolatát. Gömör meg éppen a magyar játszószín felállítását kívánta. Szatmár követe azonban ellene volt, hogy a tudós társasággal egybekössék, mert a játszószín fenntartása a nézők kedvétől és ízlésétől függ, előbb kell tehát az ízlést felállítani (a tudós társaságot); ha más alapot fordítunk e célra, valószínűleg azt érzük el, hogy az egyik elnyeli a másikat. A színház hasznos a nyelv tökéletesítésére, de elterjesztésére nem, sőt amíg a német fennáll, mellette minden igyekezet sikertelen lesz. Győr követe Pest követéhez csatlakozott; a színészetre szükséges alapra nézve hangsúlyozta, hogy több megye adakozását elküldötte Pest megyének, ezt a további adakozási kedv fokozására ki kellene nyomtatni és a megyéknek megküldeni. Borsod, Torna és Sopron követei is a kapcsolat mellett emeltek szót, utalva Révai 1790-i, Luby és Vay 1807-i véleményére, akik szintén a kapcsolat mellett voltak, de csak akkor, ha elég nagy lesz a tudós társaság pénzalapja.

S tényleg a t. társaságra kiküldött orsz. bizottság az alapintézetben (7. p.) a t. társaság foglalatosságai közé felveszi a magyar színház feletti gondoskodást, hogy elég (eredeti és fordított) dráma legyen rendelkezésre s ezt megtartotta a nádor által 1828-ban egybehívott küldöttség is a kidolgozott alapintézetben.

Az 1830-i országgyűlés a magyar színházzal az 1830 december 7-i alsótáblai ülésen foglalkozott. Szabolcs megye

követe bejelentette, hogy meggyéje a magyar nyelv előmozdítása végett kívánja a T. Társaság alapjának növelését és hajlandó e célra 1 millió ezüstforintot vagy még többet is megszavazni olyképen, hogy ez összegnek $\frac{2}{10}$ része a társaságnak a magyar nyelv intenzív, $\frac{1}{10}$ része az extenzív művelésére, a harmadik, tehát $\frac{1}{10}$ része a Pesten építendő nemzeti színházra és a színészek képzésére fordíttassék. Ehhez a javaslatához Szatmár, Zemplén és Pest is hozzájárult.

*

Ilyen volt a világi magyar színészet fejlődése a kezdettől, 1790-től 1832-ig, amikor Széchenyi figyelme ráirányult. Két kísérlet volt az állandósításra. Az egyik — mint említettük — a felbuzdulás korában kezdődött, 1790-ben és 1796-ig tartott. Csoda volt, hogy eddig tartott, mert maga a szintársulat kezdetleges állapotában, szervezetlenségében, pártoskodásában és szegénységében nem tudott helytállani. Tízévi szünet kellett hozzá, hogy újabb kísérlet bekövetkezhessék. A második állandó szintársulat (1807—1815) minden tekintetben az első felett állott ugyan, mert volt soraiban több tehetséges színész, de összetételében még mindig gyenge volt, nem fejlődhetett ki harmónikus együttműködés. Így érthető meg, hogy a felbuzdulás, amellyel a közönség fogadta őket, lassankint csökkent, vele együtt a jövedelem is, az adósság viszont gyarapodott, helyzetük mind nyomasztóbb lett, nyomorogniok kellett, végül ők is eltávoztak Pestről. Bizonyos, hogyha van állandó magyar színház, tovább működhettek volna egy-két évvel, de ez a körülmény még nem biztosította volna állandó megmaradásukat Pesten. Igaz, hogy a hozzáértő vezetés is előnyösebbé tette volna helyzetüket. A leglényegesebb baj mégis az volt, hogy Pest és Buda akkori magyarságának csekély száma egyáltalán nem biztosíthatta fennmaradásukat.

Nincs ugyan oly feljegyzés, amely a pesti és budai lakosság nyelvi tagozódását számokban pontosan kifejezné, de azért a feljegyzésekből következtethetünk a magyarság akkori számára. Budán 1821-ben körülbelül 27 ezer lakos van, de ezek közt csak az 1500 nemes és 500 pap beszél magyarul. 1830-ban az egyházi összeírás szerint kb. 30 ezer lakosa van, de a magyarság aránya még olyan, mint 1821-ben.

Pest a XIX. század elején gyorsan fejlődik. Míg 1780-ban 13½ ezer, 1809-ben 35 ezer, 1819-ben 47 ezer, 1829-ben 62 ezer,

1835-ben kb. 67 ezer a lakosok száma. Fényes Elek szerint a megholtak neveiből következtetve, a magyarok a lakosok egy-ötöd részét teszik. Dollinger Wegweiser von Pest című műve szerint 1827-ben a német nyelv a honos Pesten s minden idegen csodálkozni fog, szerinte, hogy Magyarország első kereskedelmi városában a kávéházakban és korecsmákban, a színházban és minden nyilvános mulatóhelyen, valamint a polgárság legnagyobb része közt a német nyelv az általános, úgyhogy az ember azt hiszi, nem magyar földön, hanem németországi városban van. A magyar nyelv a művelt emberek értekező nyelve.

Ha dr. Kádár Jolán, a pesti német színház történetének írója azt találja, hogy Pestnek (Schams szerint 1810-ben 33 ezer) lakossága nem volt képes naponta 3500 nézőt adni a pesti állandó színháznak, a budaiak meg a maguk kis várszínházát sem töltötték meg, akkor ez ötszörösen áll a magyar próbálkozásokra. Ha a német színháznak gondot okozott a nézők el-elmaradozása, mennyivel inkább áll ez a minden tekintetben hátrányban levő magyar színészetre. Pesten 1830 körül legfeljebb 10 ezer magyar lakhatott, nemes, pap, honoratior, polgár, tanuló, kézműves és munkás együttesen, ez a szám fölötté kevés arra, hogy egy magyar állandó színházat huzamos ideig fentart-hasson.

*

Széchenyi előtt a helyzet tehát az volt, hogy Pest megye 1790 óta sokat tevékenykedett a pesti állandó magyar színház létesítésén, ebben több megye anyagi és erkölcsi támogatásban is részesítette, de Pest megye 1830-ig *nem tudott célt érni*. Ekkor kellemetlen helyzetbe jutott, mert az adakozó megyék adományaitat visszakövetelték.

Széchenyi a magyar színház ügyével 1830 elején foglalkozik először. Felsőbüki Nagy Pállal (I. 30-án) közli, hogy most „hídrul s a magyar theatrumrul van szó“, Wesselényinek meg (II. 8) azt írja, hogy „minden oldalrul szólítanak és írnak, magyar theatrumot hozzak életbe“. A főúri társaságban is szó volt e kérdésről. Naplójában (1830 II. 22) feljegyzí, hogy özv. gróf Teleki Lászlónénál sok képtelenséget beszéltek egy magyar színház ügyében. Ez is sarkalhatta, mert még ez év decemberében nyilatkozik⁴ elfoglaltságáról, hogy írni akar a Kaszinóról,

⁴ Levelé Wesselényihez 1830 dec. 22-én.

a gyepről, de lehet, hogy előbb dunai útjáról és még előbb a magyar színjátékról. És tényleg így is történt. Pest megye az 1830-i országgyűlés után a magyar nyelv terjesztése tárgyában külön bizottságot küldött ki javaslattételre. Széchenynek több barátja tagja volt e küldöttségnek, s mikor a magyar nyelv terjesztésére szolgáló eszközöket megállapították (köztük a magyar színházat is), barátai tudván, hogy Széchenyi foglalkozik e kérdéssel, őt is belevonták a bizottság munkálatába. 1831 december 18-án azt írja naplójában, hogy ülésen van a vármegyén a magyar nyelv ügyében, amelyből a színház fog keletkezni. Wesselényinek meg már azt írja (1832 I. 5-én), hogy sok a foglalatossága, Pest megye bizottsága felkérte, tenne javaslatot egy magyar theatrum felállítására. Kétségtelen tehát, hogy Széchenyi a megyének azon bizottsági ülésén már résztvett, amelynek javaslatáról a megye 1832 január 14-i közgyűlésén határoz. A bizottsági ülésen először is azt vitatták meg, hogy nem lehetne-e a magyar és német színészetet a pesti színházban egyesíteni, majd azon vitatkoztak, országos költségen vagy a törvényhatóságokhoz intézett új adakozási felhívásból egybegyűlt összegből építsenek-e magyar színházat. Be kellett látniok azonban, hogy egyik út sem kecsegtet reménnyel, azért részvénytársaság alakítását javasolták, amit a megye el is fogadott és a bizottságot a terv kidolgozásával meg is bízta. A bizottság Széchenyit kérte fel a javaslat elkészítésére. Széchenyi 1832 február 23-án hozzáfog munkájához, március 29-én be is fejezi, április 9-én nyomtatás alá adja, április 18-án meg is jelenik. Így keletkezett *Magyar Játékszínről* c. műve, amelyet Pest vármegye rendeihez intéz, s már mottójával elárulja célzatát: Biztos alap nélkül tartóslag semmi nem állhat! Széchenyi művének jelentősége sokkal nagyobb, mint gondolnók. Nemcsak a magyar színházról szól, de határozottan támadja Magyarország akkori pénzügyi állapotát. Szoros kapcsolatban van a *Hitellel* és a *Világgal*. Továbbfolytatja a *Hitelben* kezdetű támadást, gyakorlati példával bizonyítva állításait és magyarázza a *Világra* hivatkozva, mi is az egyesületi szellem.

Ismeretlen históriás ének 1606-ból.

A zsélyi Zichy-levéltárnak egy 28 lapnyi kéziratához jutottam boldogult Jakubovich Emil szívességéből. Az erősen rongált kéziratot előzőleg néhai Dézsi Lajos olvasta és itt-ott másolgatta: a 3., 4. és 11. lapot másolta ő s ezeket jórészt átírásában meg is tartottam. A kézirat egy kéz munkája s a szövegből ítélve egy összefüggő históriás éneket tartalmaz. Szerencsére elég tisztán olvasható négy kezdő sora, azonban már ez sem a költemény eleje. Az első lapból jóformán csak pár szó, — nem is összefüggő sorok, — olvasható, a másodikból semmi, a 3. laptól kezdve azonban már a szöveg világosabb. Természetesen a használt tinták színei szerint is néhol teljesen olvasható, máshol homályosabb. A kézirat sorsáról semmi közelebbit nem tudunk, azt sem, hogy miképen került a zsélyi levéltárba, sem azt, hogy milyen mostoha körülmények között rongálódott meg ennyire, vagy ami még érdekesebb lenne, azt, hogy ki írhatta? 13 ív nagyságú levélből és egy töredékből (1. és 2. lap) áll. A kéziratot jobb felső részét égés, míg a lapok alját, nedves helyen való huzamosabb tartás miatt, rothadás pusztította. A nedvesség nyomai a foltokban is láthatók, melyek a kéziratot némely helyen teljesen olvashatatlanná tették. Harmadik része (Següittür Tercia pars), az elpusztult utolsó lapok kivételével, teljesnek mondható. Véleményem szerint az első rész egészen hiányzik, a másodiknak az elejéből valami és a harmadik, valószínű befejező éneknek a vége: kb. négy levél. De még így, ilyen csonkán is, a Boeskey-énektöredékből 1073 sor maradt meg: melyből 515 csonka s a többi 558 egész.

A XVI. században virágzott irodalmunkban a históriás ének. Azután termelése csaknem megszűnik. A következő században, „ha ugyan akad író, kéziratban kallódik el”.¹ Alighogy megkötötte Boeskey István 1606 június 23-án a magyar történelem egyik legfényesebb békéjét: a bécsit, nemsokára, a közhit szerint „leghűségesebb” emberének, udvari kancellárjának, Kátai Mihály mérgezésének esett áldozatul. Ezeket és az ezt megelőző eseményeket dolgozta föl érdekes beállításban s aránylag, a korhoz viszonyítva, elég jól gördülő versekben, az alábbi 1606-ban készült históriás ének, melynek szerzőjét és megíratá-

¹ Pintér Jenő: *A históriás énekek művelődéstörténeti vonatkozásai.* (Művelődéstörténeti Értekezések. 6. sz.) Bp., 1903. 11. l.

sának dátumát Bocskay környezetében és a halála utáni napokban kell keresnünk. Számtalan példánk van arra, hogy nagy történelmi alakok halála után szinte nekrológszerű gyorsasággal azonnal versbe szedték az elhunyt dicsőséges tetteit és érdemeit. Így pl. egy tíz évvel előbb készített históriás ének szerzője is „azon hamarjában, melegében lejegyzí az eseményeket, hogy feledésbe ne menjenek”.² Vagy Tőke Ferenc is 1566-ban, a nagy lantos Tinódi halála évében, rögtön az ostrom után írta meg *Szigetvár vagy Antemus szigete ostromának történetét*. Datálásai az előbbi históriás éneknek is megbízhatatlanok s így a mi, Bocskay dicsőségéről és haláláról szóló énekünk szerzője is „a keltezéssel végig hadilábon áll”. Datálás két helyen is szerepel a szövegben: a 23. lap alján „Anno 1605” (nyilván elírás 1606 helyett) vagy, s ez utóbbit az is bizonyítja, hogy a 25. lapon már „írnak vala esztendő forgásban ezer hatszázban és az felett hatban két karácsony között pénteken” szerepel. Az ismeretlen szerző deákos műveltségű s valószínűleg protestáns vallású „énekes” volt, aki az események előzményeit hallomásból, az akkori jelent a szemtanú ismereteiből meríthette, mint elődje Tinódi. Nincs tudomásunk arról, hogy Bocskay fejedelemségét, életét és rejtélyes halálát históriás énekben földolgozták volna s így ez az egyetlen verses maradvány a nagy hadvezér és uralkodó életéről. A históriás ének korban is az utolsók közé tartozik, sőt ha figyelembe vesszük azt, hogy az utolsó históriás ének, amelyben országos érdekű történelmi esemény van földolgozva, — amennyiben Listius László *Magyar Mársát* (1653) nem tekinthetjük annak, hanem csak minden szerkesztés nélküli verébefoglalt krónikának —, akkor valóban ezt, a Bocskay életét és országos dolgait feldolgozó éneket kell a Tinódi-féle magyar históriás ének utolsó kihangzásának tekintenünk. Az ének szerzője történelmi eseményeket dolgozott föl, de a szemtanú (hiszen sokszor elsőszemélyben ír, pl. „Ki mint esett én letudnám írnia”) érdekes, olykor újszerű s nem egyszer teljesen új „kulissza titkait” az akkori eseményeknek. Részletesen leírja Bocskay életét, fejedelemségét, a szultán korona-felajánlását, majd, ami ellenkezik a történelem eddig ismert adataival, Bocskay török általi megkoronázását, mert hiszen ő a felajánlott koronát csak átvette a követtől, de azzal magát soha meg nem koronáztatta.

² Asztalos Miklós: *Szerdahelyi Mihály históriás éneknek vélt politikai éneke 1595-ből*. Pécs, 1925. 8. l.

Végül bemutatja halálát és annak következményeit, így állítólagos gyilkosának szétदारabolását. A históriás ének stílusa köznyelvi: a maihoz áll a legközelebb s nagyjából az e-ző nyelvjáráshoz tartozik.

Az események, a históriás ének csonkaságából következő, in medias res indulnak meg s így már kezdetben a háborúskodás kellős közepén állunk. A történet az álmosdi ütközetel kezdődik (1604 október 15) s a császáriak vereségét írja le. Látjuk, hogy Bocskay hajdúit, az ő „angyalait“ a küzdelem előtt fölesketi. Majd felsorolja a fejedelmi udvar előkelőségeit, köztük megemlítve Kátai Mihályt, a fejedelem kancellárját is, ki „jobb ez világra se született volna, kancellárius urunk titkossa vala, ki miatt végre is essék halála“. De látjuk, hogy a török szultán „kéncses“ Kassában adatta át Bocskaynak ajándékait. A találkozás szépen ment végbe: mindkét fél közös megelégedésére. Ezután a korona leírása következik:

„Grádicsa is mind drága kü vala
 irják tiz féle drága kü volt volna
 korona tetejiben drága smaragd üs volna
 drága hosszú gyöngyszemekvel megrakva.
 Aran koporsóban¹ temettetett volt
 koporsója drága karbunkulus volt
 szapil gyemánt kövel oldala rakott volt
 sötétségben fénylő világosság volt.“

Vagy:

„Koronázása hogy meglőn urunknak
 jó emlékezetű Bocskay Istvánnak
 ki mondaték magyarok királyának
 moldva, havaselve, erdélynek urának.“

Erről az eseményről a történelem nem tud. Bocskayt azonban a históriás ének szerzője, mint Magyarország királyát említi. Az elbeszélés további folyamán Németh Balázs hajdúkapitány vereségét írja le, aki „maga is fogságban essék“.

A török is segíti Bocskayt a német ellen s a harc hevében „török, magyar Jézust, Allaht kiáltának“. Érdekes jellemzését adja az ének a fejedelemnek: közelében lehetett a szerző is, sőt élvezhette jótéteményeit. Istenfélő, vallásos embernek festi, aki meghallgatja a komoly, bölcs tanácsokat.

A vallásszabadság harca végül is Bocskayék javára dől el s kivívja a békét. Békekövetei: Czobor Mihály és Kekedi György.

¹ Koporsó szavunk a bolgár-török kopurca-y-ból keletkezett s eredetileg két jelentése volt: láda és koporsó. A XVI. században még a láda szinonimájaként is értelmezték. (Cs. Sebestyén Károly: *A magyarság láddi*. Magyar Nyelv, 1927. 202. l.)

Jó eredménnyel járnak. Kátai, a kancellár ebédet ad, hogy Bocskayt megmérgezze. A szerző hőse halálát is részletesen leírja, sőt szerinte „halála előtt ezek löttenek vala“:

„Sok jámbortul hallottam és úgy írom
 Úrunk halála előtt mi lett azt mondom
 karácsony estjén kakuk szolt azt hallom
 Kassán cseresznyefa virágzott ertöm.“

A sok csoda közé egy babonaság is becsúszik: a pénteki nap jelentőségéről a fejedelem életében:

„Kolozsvárban pénteken született volt
 pénteken keresztelese is lett volt
 király udvarába pénteken ment volt
 pénteken onnén is alájutott volt.
 Váradi kapitán pénteken lett volt
 pénteken császártul jó válasz jött volt
 pénteken németekkel is megvitt volt
 pec János pénteken foglja esett volt.
 Kassába is pénteken bement volt
 pénteken is őt megkoronázták volt
 Rákos mezején az koronázás volt
 pénteken ez világbul kimult volt.“

A valóság csakugyan az, hogy 1606 december 29-e, *Bocskay* halálának napja valóban, pénteki napra esett.⁴

Bocskay állítólagos gyilkosáról, Kátai haláláról is megemlékezik, bár megjegyzi, hogy „legjen isten igaz ittilő, ha bünessé az vagj büntetlen ezben“.

Bocskay érdemeinek felsorolása után szépen fejezi be a fejedelem méltatását lelki életének megvilágításával:

„Adj uristen még ilj fejdelmet,
 ki tisztelje meg az te szent nevedet
 hirdettesse mindenütt szent igidet
 térítse meg az bálványozó nemzetet.“

A históriás ének köztörténeti jelentősége az a sok személy-név, melyet megőrzött s melyek között több olyan is szerepel, amelyet a történelem nem ismert. Így a császáriak közül Belgiojoso Barbieno Jakab János, Rudolf megtorló hadának első parancsnoka, mellette Petz János császári ezredes, majd a valamivel szerencsésebb kezű Básta György, a császári had második vezére, kinek Ruber György volt az ezredese. A törököket Bötökös basa képviseli, de említést tesz Szultán Szolimánról s Sándor moldvai vajdáról is. Magyar részről szerepelnek a már többször említetteken kívül: Mágócsy Ferenc, Báthori István, Bátori Gábor, Rákóczi Zsigmond, Gyulaffy László, Rákóczi Lajos, Perényi György, Dengeleghy Mihály, Nagy Albert, Melith Pál,

⁴ Szentpétery Imre: *Oklevéltani naptár*. 1912, 67. 1.

Sennyey Miklós, Rhédei Ferenc, Szécsi György, Posta Ábrahám, Zeleméri Miklós, Némethi Gergely, Pankotai János, Vince Pál, Kún Gáspár, Keresztúry István, Dersfy Miklós, Csáky István és Fáy György.

Érdekessége még az ismeretlen históriás éneknek nyelvtörténeti szempontból is az, hogy több török eredetű szó benne szerepel végleges, mai, már kialakult formájában: sátor, jancsár, aga, csausz, szultán.

Kortörténeti szempontból jellemző a ruhák, tárgyak események leírása s azok színei, melyekben eléggé bővelkedik, sőt mondhatnánk keleti „fantáziával“ írja le azokat, pl. Bocskay koronáját vagy a fejedelem fogadtatását Rákos mezején, az előkelőségek díszöltőnyeit, vagy milyen szemléletesen állítja elénk hőse temetését.

Az ismertetett históriás ének a maga csonkaságában is jelentős, irodalomtörténeti és művelődéstörténeti szempontból egyaránt. Erdély életének olyan szeletét mutatja be, mely korabeli költői munkában még nem maradt fenn. Nem mindennapi stílus-készséggel, elég könnyed verseléssel világítja meg az egyik nagy magyar államférfi életét és halálát s leírásaiban annyi újszerű vonást őriz meg, hogy a kultúrhistoria és a történet bűvára mindig talál újat benne. Személyei, akik minduntalan föllépnek az ének színpadán, jelentős képviselői a magyar XVI. és XVII. századfordulójának: mind híres férfiak. Elég részletes, bár primitív korrajzot ad, s igyekszik lelki motívumokat is megpendíteni. Az ismeretlen szerző legnagyobb vesztesége az, hogy művét annyira megtépzta az idő. Sem a verssorokból, sem a szövegből nem lehet megállapítani íróját vagy következtetni személyére, bár igen közelfekvő volna Czobor Mihályra gondolni, de amíg a zágrábi Zrínyi-könyvtár *Chariclia*-töredékének kéziratával össze nem vethetjük, feltevésünket nem bizonyítja semmi. Bocskay közvetlen közelében Czobor volt az egyetlen költő. Annál inkább rá irányul a figyelem, mivel ő maga is szerepel a költeményben.

Bátran elmondhatjuk Zrínyi jelmondatát erre a torzóban is értékes magyar irodalomtörténeti szórványra, mint annyi sok megcsonkult szellemi emlékünkre, hogy még az írott munkák életében is van: Sors bona nihil aliud.

Kozocsa Sándor.

Petőfi „Lanc versei”.

Petőfi születésének százados ünnepén Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye nagy szülöttének emlékezetére kiadta többek között a költő elsőül tervezett verses füzetét, a: *Lanc' verseit*.

A kis gyűjtemény keletkezésének és hosszú időre történt eltűnésének története közismert. Ferenczi Zoltán *Petőfi életrajza* című monográfiájában¹ elmondja azt Neumann Károly közlése alapján,² de a gyűjtemény címének titkát alig feszegeti. „Ezt a címet, úgy látszik, szeszélyből vagy symbolum gyanánt adta a költő” — mondja, de hogy minek a szimboluma gyanánt, annak megoldásával adós marad, vagy a lanc szónak, akár a Lanc névnek értelmét annyira közismertnek vette, hogy egyáltalán nem látta szükségét annak, hogy arról szót ejtsen...?

A vármegye kiadásához mellékelt igénytelen kis tanulmány³ erre a kérdésre is kiterjed, de természetesen csak feltevésekre szorítkozhat, biztos alap a kérdés eldöntésére — mint-hogy a költőnek erre vonatkozó nyilatkozata fenn nem maradt — egyáltalán nincsen.

Most a vármegye levéltárában hivatalból történő kutatásaink során valami kis sugarat láttunk derengeni a cím Lanc szavának homályában.

A „Közigazgatási ügyiratok” (publico-politica) I. jelzésű osztály 1833. évi iratnyalábjában egy kétségtelen hitelességű irat fekszik, mely az akkori kiskőrösi gyógyszeros valamely ügyes-bajos dolgában íródott s az akkori patikáros neve: *Lantz József*.

Petőfi 1841-ben tervezte eme, az első nyomtatásban megjelent versét is megelőző kis versgyűjtemény kiadását és ekkor adta annak azt a titokzatosnak tudott címet, melyen ismerjük és amelyen akkor ki akarta adatni s amelyen nyolcvankét esztendőnek utána az meg is jelent.

Szülei, mint tudjuk, ekkor már régen nem kiskőrösi lakosok, elköltöztek onnan, amikor első fiaeskájuk — aki akkorában még egyetlen volt — még csak a huszonkettedik hónapját élte,

¹ Lásd: I. köt. 219—222. lapok.

² Lásd: *Vas. Ujs.* 1880. évi 36. sz.

³ „*Lanc' versei*”. Petőfi első sajtó alá készített, de soha meg nem jelent versgyűjteményéről. Irta Rexa Dezső. Budapest, 1922. 5. lap.

így hát az akkor már gyermekkorát túlélte és verseit közreadni akaró ifjú a gyógyszerész nevéhez közvetlenül nem juthatott, de nagyon valószínűnek tehető fel, hogy a Félégyházára költözött Petrovicsék házában éveken át emlegethették a kiskőrösi patikáróst és az élénkeszű kisfiút a Lantz nevet szülei szájáról hallván, megtartotta emlékezetében, úgyhogy mikor első esetben állott előtte az, hogy költői nevet választ magának, akkor vagy mint tetszetős magyarosan hangzó nevet, vagy pedig jobb hiányában — ezt írta a kis füzetke élére.

Természetesen ez is csak olyan magyarázat-feltevés, mint a landsknecht — lanc magyarázat,⁴ amely esetben a költő rövid ideig tartott „német” katonáskodására van alapítva az egészen elfogadható vélelem, hiszen ő maga nem ritkán emlékezett afelől, hogy prófunton élt...

Szolgáltam én Mars uramnál...

Nem hisszük, hogy ezzel kétségtelenül és végleg el lenne döntve a Lanc-kérdés, de bizonyára egy lehetőséggel több áll a Petőfi-kutatók rendelkezésére és egy olyan magyarázat, melynek tudunk okmány-igazolást adni, mert hiszen az tény, hogy éppen Kiskőrösön élt egy Lantz nevű család és a Kiskőrösről elszármazott család előtt ez a név nem lehetett idegen s azt egy s más alkalommal használhatta. Ez a kapcsolat igen kézenfekvőnek mondható.

De vajjon mit akarhatott ezzel a névvel? Fogadjuk el azt, amit Ferenczi mond, hogy mire sem gondolva, csupán „szeszély”-ből írta a maga által összefércelt kis halványzöld füzetke első lapjának homlokára ezt a különös nevet — mint egy ismeretlen valódi nevet rejtegető költői álnevet —, vagy pedig higyük azt, hogy idegenhangzású nevétől szabadulni óhajtó ifjú dálnok, aki érezte, hogy nevétől hangos lesz majd az ország, arra gondol, hogy névül a magyarosan hangzó Lancot veszi fel s e néven fog a halhatatlanságba vonulni? Ezt, úgy hisszük, sohasem fogja kideríteni a kutató irodalomtörténettudomány.

*

E helyen had említsünk meg még egy ilyen érdekes eshetőséget, mely szintúgy e Petőfi-könyvtervezettel függ össze és amely jellemző a költőnek már akkor jelentkező finomult szép-érzékére.

⁴ *M. Nyelvtört. Szótár.* II. köt. 516. hasáb.

Bajza József versei első ízben 1835-ben jelentek meg.⁵

Ez a kiadvány egyike az idők legszebb magyar könyveinek. Tipográfiai finomsága a régi egyetemi nyomda jelességét fenn-
nen dicséri.

Petőfi, amikor magában foglalkozott első ifjúkori kísér-
letei eme néhány válogatott darabjának kiadásával, előtte két-
ségtelenül ennek a pompás kiállítású s e verskedvelő kor ízlé-
sének annyira megfelelő könyvnek a képe lebegett.

A nyomtatvány és a kézirat egyes azonosságai határozot-
tan erre látszanak vallani.

Már a cím maga is teljesen azonos:

Bajza versei — Lane versei.

Az egyes lapok beosztása, a címsorok elosztása, a lapszámo-
zás formája, a tartalom beosztása, ahol a verscímek mellett a
vers keletkezésének helye és pontos ideje jelezve van — mindez
arra vall, hogy Petőfinek annyira megnyerte tetszését a Bajza-
féle előkelő és kétségtelenül bibliofil ízlésű könyv kiállítása,
hogy kívánta, bár első műve is oly tetszetős külsővel jelenne
meg, mint a Bajza-féle verskötet.

Ha akkor nem is, de jóval későbbben vágya teljesült. Szüle-
tésének százados ünnepére a fiára oly büszke vármegye e kis
könyvet tényleg az ő kívánsága szerinti külsőben juttatta a
késői közönség kezébe.

Rexa Dezső.

Bajza és Berzsenyi.

Bajza József költői elindulása Kazinczy Gessner-fordításá-
nak hatásához fűződik.¹ De életírója már a 15—16 éves korában
írott idillekről is megállapítja,² hogy Gessner derűs világát
hiába keressük bennük: komorságukon inkább Ossian hatását
véli fölismerhetni. Utána Szűcsi szerint Bajza Toldy Ferenczel
együtt Berzsenyiért lelkesedett s Berzsenyi költészete irányi-
totta figyelmét Matthissonra. Ez igaz. De Berzsenyi és Matthis-
son együttes hatása korábbi: Bajzának mindjárt az első pró-
bálkozásai, idilljei is Berzsenyin át Matthissonhoz vezetnek;
legalább is a *Damétas és Chloe*³ Berzsenyi *Mulandóságának*
nyomait mutatja. A „meredek hegyen öszve dült vár, melynek

⁵ *Bajza versei.* (12r. 6. és 215. l.) Budán, 1835. A m. kir. egyetem betűivel.

¹ Szűcsi József, *Bajza József.* 1914. 175. l.

² U. ott.

³ Bajza ÖM. (Budics-kiad.) I. 309. l.

már csak omladéki gyászolták a hajdan időt“, a *Mulandóságnak* Matthiisson *Elegiejéből* ismert várromja. A *mohos szirt*, a *homályos völgy* még nem elég bizonyosság; jobban megmutatja a forrást Chloenak az idillbe iktatott éneke:

Bajza:

Hol a sziklás hegyoldalról
Kristályszínű ér fakad,
'S esőrgő habbal a vidéknek
Mély völgyébe leszakad;
Hol az estvék homályába
Lágy fuvalmak suhognak
'S a régi váromladékról
Komor baglyok huhognak...

Berzsenyi:

Hol a' mohos szirt öbléből
Ezüst forrás ömledez,
'S a' patakok esőrgésétől
a' sötét völgy zengedez ...
Hol a váromladékokon
Az öszült kor lelke leng ...

Amaz ijesztő boltoknál,
Hol most baglyok huhognak...

Hogy a képet Berzsenyi sem közvetlenül Matthiissontól, hanem Kisfaludy Sándortól vette, arról másutt volt szó.

Gálos Rezső.

B Í R Á L A T O K

A magyar irodalom története. Szerkeszti Alszeghy Zsolt. III. kötet. *A tizenhetedik század.* Írta Alszeghy Zsolt. Budapest, 1935. 292 l. A Szent István-Társulat kiadása. Stephaneum-nyomda.

A katolikus elviségű magyar irodalomtörténetnek ez a minta-kötete az ellenreformáció korát mutatja be Alszeghy Zsolt feldolgozásában. Szerencsés gondolat, hogy a szerkesztő nemcsak általánosságban tájékoztatta munkatársait a sorozat feldolgozó módjáról, hanem a gyakorlatban is megmutatta, hogyan képzei a terv megvalósítását. Az egyes kötetek szerzői kész mintához igazodhatnak s így ez a többektől írt irodalomtörténet egységesebb hatású lesz, mint az eddigi szerkesztések. Szelleme a maga katolikus lelkiségevel úgyszólván nagyban hozzájárul ahhoz, hogy a sorozatban ne legyenek kirívó zavarok vagy bántó ellentétek.

Ha a hatkötetes irodalomtörténet többi munkatársa éppen olyan aggodalmas tárgyilagossággal ügyel mondanivalóinak igazságkeresésére, mint Alszeghy Zsolt, ha a kor szellemi problémáit hasonló tudánnyalossággal fejtik ki, a legérzékenyebb olvasók is bizonyára elismeréssel állnak meg a katolicizmus történeti szemléletének zavartalan távlata előtt. A tizenhetedik század irodalmi arca évről-évre változó: hol a kereszténység legnemesebb tanításába való átszellemülés ihletett vonásait mutatja, hol a harcias indulatok gyűlöletében vonaglik, hol az oktató célzat komolyságával fordul környezete felé, hol költői képekben gyönyörködik és mesét mond megnyugvó lélekkel. Az irodalom korjellemző sajátosságainak megvillantásában Alszeghy Zsolt igazi mester. Belelát az idők lelkébe.

Új anyag, eredeti szempontok, az összefüggések megmagyarázása s az újabban divatra kapott olcsó szellemeskedések helyett megfontolt megállapítá-

sok: kell-e ennél több érdem, amikor új irodalomtörténet méltatásáról van szó. A szerző éles ítélettel elemez és széles arányokban foglal össze, a magyar szellemiség képét bekeretezi az európai szellemi áramlatok rajzába, még aprólékosnak látszó adataival is az egységes hatás célját szolgálja. A Pázmány—Zrínyi—Gyöngyösi-kor irodalmának átélése meglátszik könyvének minden részletén, a fejlődés megismerésének ábrázolásában nincsenek elfogultságból eredő kisiklásai, idézetei összhangzatosan fonódnak egybe magyarázataival.

Alszeghy Zsolt könyvével kapcsolatban egyik kiváló irodalomtörténet-írónk az írta, hogy: „A pozitívizmus tudomány-módszere elfáradt, kimerült lett. Elveszett belőle és előle a maga céljából merített ihlet és távlat, a tények terhe maga alá süllyesztette az egyes adatok szándékaiban jelentkező spirituálisabb rendszer kilátásait.“ Ehhez a megállapításhoz legyen szabad réhány megjegyzést fűznünk. Ha a bíráló azt a materialista célzatú irodalomtörténeti divatot érti pozitívizmus alatt, mely csak adatokat közöl vagy irányzatosan szemlélteti a szellemi fejlődést, bizonyára igaza van. De ha a nemesebb értelemben vett pozitívizmusról —, amelynek egyik tündöklő példája Pauler Gyula árpádkori története — gondolja azt, hogy ezzel a pozitívizmussal szemben fel-szabadulás a szellemtörténeti irány, akkor többé-kevésbé csalódik. Az ilyen-fajta pozitívizmus sohasem fog elfáradni, legalább addig nem, amíg lesznek olyan tudományos olvasók, akik nem arra kíváncsiak, mi a publicistaszellemű irodalomtörténeti elmélkedők egyénieskedő véleménye az irodalom fejlődéséről, hanem megkívánják a kutatás teljességét, a tények tárgyilagosságát, a valóság aranyfedezetét.

Eppen ezért Alszeghy Zsoliról szólva még azt sem hangsúlyoznám, hogy a francia és német irodalomban már elismert irodalomtörténeti irány, amely az irodalomesztétikai gondolatot a világnézeti elviség szempontjaival egészíti ki, az ő könyvében ért el hozzánk. Alszeghy Zsolt munkája a XVII. századi írói alkotások természetes módszerű vizsgálatán alapuló irodalomtörténet s nem idegen elméleti programok magyar alkalmazása.

Pintér Jenő.

Farkas Lujza: A Nyugat és a századeleji irodalomforduló.
(A pécsi Erzsébet-Tudománygyetem Magyar Intézetében készült dolgozat.)
Gyarmati könyvnyomtató műhelye. Budapest, 1935. 116 l.

Helyes gyakorlat, hogy a doktori értekezések újabban felölelik a közel-múlt irodalmi kérdéseit is. Bár többnyire nem lehet reményünk rá, hogy végleges irodalomtörténeti megállapításokat tartalmazzanak: úttörőknek tekinthetők a tárgyilagosságot illetően a tényeket és adatokat megőrző el-kallódástól.

Az utóbbi szempontból e tanulmány írója lelkes és serény munkájáért elismerést érdemel. Szorgalmasan felkutatja a Nyugatot előkészítő folyóiratokat, hogy a „nyugatos“ irány kialakulását megvilágítsa: (csodáljuk, hogy itt elkerülte figyelmét a Nyugat legfontosabb előde: Katona, Vikár és Lenkei *Élet* c. folyóirata, mely szellemével, irányával és bátorságával a Nyugat út-mutatójának tekinthető.) megrajzolja a Nyugat indulása körülményeit, tájékoztat a folyóirat első írógárdájáról, az első olvasóközönségről, Ady s a Nyugat viszonyáról, a szerkesztők torzskodásáról, a „Duk-duk affér“-ról, szóval a „belső ügyekről“; megjelöli a Nyugat „irodalmi programját“, részletesen beszámol a folyóirat fogadtatásáról, a támadásokról és védekezésekről, általa-

ban arról a hevesen tomboló harcról, melyet a mai olvasó csak nehezen érthet meg. Ha visszagondolunk e sok zsvajgásra és gyűlölködésre: bizony még ma is elég lehangozóan és nyomasztólag hat ránk e kor. Úgy látjuk ma, hogy ebben a mi elfajult irodalmi háborúskodásunkban mindkét részről kár volt ellőni a sok puskaport: az Idő bölcsen gondoskodott volna rövidesen az ellentétek elsímitásáról. Ady Endre, akiért tulajdonképen az egész csata dűlt, a „Vér és arany“ megjelenése után már benne élt az ifjú szívekben s hódító útját már csak azért is folytatta volna, mert természet rendje, hogy az évek nem a fiatalokat fogyasztják. A többiek közül az érdemesebbek — Móricz, Babits, Schöppflin stb. — tán még hamarabb elérték volna, mit író elérhet nálunk: dísz, nevet, hivatalos kitűntetést, — ha nem kerülnek a Nyugat gyűlölt pergőtűzébe. A hírhedtebb harcok közül Hatvanit maga Osvát sem tartotta írónak, Ignótus máig sem tanult meg írni s Osvát tudott írni, de nem írt, tán mert nem volt mit. Az eredmény tehát a nagy csatazaj nélkül is nagyjában valószínűleg ugyanaz lett volna, de, sajnos, természet rendje az is, hogy amíg világ a világ, a fiatalok verekedők, rendbontók s öregek pukkaszásában kedvetlelők, viszont az öregek mozdulatlanok, féltékenyekdők, a változó idők hangjaival szemben nagyothallók s a friss töről metszett virágokkal szemben kissé színvakok. Ha lett volna egy nagytekintélyű konzervatív nagy költő, ha Adynak is meglett volna a maga bölcs Vörösmartyja, mint Petőfi-nek, bizonyára hamarabb elűlt volna a kavarodás, mint gondolnók. Így a Nyugat körűli harc főjelentőségét abban kell látnunk, hogy hírharangja volt a folyóiratnak, szaporította olvasó és előfizető táborát s így végeredményben életbiztosítása volt egy jeles költőnek.

Parkas Lujza női kedvtelése nagy fontosságot tulajdonít e külső és belső harcok és surlódások intimitásainak. abban a hitben, hogy a jövődő irodalomtörténetet érdekelni fogja a sok lényegtelen részlet is. Pedig ha jól sejtjük: már ma is csak a veterán hadfiak (Fenyő, Hatvani, Ignótus) boronganak melabúval a Nyugat e hőskorának jelentékenny epizódjain: Osvát és Hatvani lovagi tornáján s a sok haszontalan csetepatén, mellyel az új és régi irány képviselői az egykorú olvasót szórakoztatták. A mai olvasóra nézve is igen tanulságos lett volna azonban, ha a szerző Horváth Jánosnak „A Nyugat magyartalanságairól“ írt kritikáját tüzetesebben ismerteti. Szól ugyan róla s idéz is belőle, de — úgy látszik, a Nyugat iránti kíméletből — a lényegget: a megbélyegző magyartalanságok bemutatását elmulasztja. Ugyanakkor azonban nagyobb tért szentel Ignótus válaszának s idézésre méltónak tartja tőle még az efféléket is: „Horváth János diadallal bizonyítgatja, hogy Szomor Dezső nem ír magyarul. S nem gondol arra, hogy ez teljesen mindegy, ha tud szomoryl és ha szomoryl ki tudja fejezni, amit ki akar fejezni.“ Egyébként kiemeli, hogy Horváth János volt „konzervatív“ részről (mindenkit konzervatívnek tekintettek, aki nem élt-halt a Nyugatért) a folyóirat egyetlen komoly kritikusa. Csak az a furcsa, hogy e komoly kritikus „elhallgatásának“ különféle magyarázatát adja, nem gondolva rá, hogy egy irodalomtörténetírónak csábítóbb és szebb feladatai is lehetnek, mint hogy „A Nyugat és a századeleji irodalomforduló“ c. doktori értekezés számára anyagot szolgáltatasson.

A tanulmány befejezésűl ékesen méltatja a Nyugat programjának megvalósulását. Ezt abban látja, hogy „új magasszínvonalú és általános érvényű irodalmat teremtett“, „európai szellemet hozott Magyarországba“ „elősegi-

tette kulturális elmaradottságunk tudatosítását“, „az új magyar irodalmi nyelvet fogékonyabbá, kifejezőbbé és sokrétűbbé nagyrészt a Nyugat írói tették“, „az irodalom tárgykörét kitágították“ stb. stb. E panegirikus jellemzést a szerző — mint utal is rá — Ignótus és Hatvani cikkeiből veszi s így tán fölösleges szövéteni a méltatás értékét.

Farkas Lujza egész dolgozata általában úgy hat, mintha nem is doktori értekezés lenne, hanem a Nyugat ünneplésére szánt dicsőítő irat. Önálló ítélőképességnek nem igen adja jelét; amit mond, azt részben a Nyugat íróitól nyert személyes közlésekből, részben azok cikkeiből s bírátaiból meríti. Innen van, hogy dolgozata tele van idézettel és utalással. Szinte azt lehetne mondani, hogy tanulmánya legnagyobb részét közvetve a Nyugat írói írták egymásról, önmagukról és folyóiratukról. Ez az oka annak is, hogy szertelen túlzások ütözkönek ki lépten-nyomon tanulmányából. Osvát működését Kazinczyéhoz hasonlítja, Ignótusét Gyulaiéval méri össze, az előbbinek „szerepe és jelentősége a magyar irodalomban felmérhetetlen“ s az utóbbiról is szárnyaló szavak zengenek. A Nyugat írói általában már életükben halhatatlanokká lesznek a dolgozatban, s az ember aggódva gondol rá: mi lesz a foglalkozásuk haláluk után?

Kétségtelen, hogy a Nyugat nagy multja, művészi szabadságra törekvése, Adynak tett szolgálatai, új utakra törése, egy pár kiváló írójának a folyóirathoz tapadt önzetlen hűsége és bátorsága: oly értékek, melyek magasabb színvonalú tanulmányt érdemeltek volna meg. E tagadhatatlan értékek elismerése mellett meg kellett volna állapítani a régi szerkesztőség közönyét a nyelvtisztasággal szemben, piperkőc stíliromantikáját, nemzetközi szellemét s meztelen erotika-kultuszát. A Nyugat azóta e fogyatkozásokat a szerkesztő-változással levetkőzte; s hogy a régi Nyugattal szemben a folyóirat ma kiforrottabb, tekintélyesebb, szellemében és nyelvében magyarosabb, szempontjaiban emelkedettebb s talán tartalmában is magvasabb, — ez is azt bizonyítja, hogy a kifogásolt gyarlóságokat maga a mostani szerkesztőség is hibáknak ismerte el. Amikor tehát a szóbanforgó tanulmány írója úgy rajzolja meg a multat, hogy a makulátlan Nyugat már a századeleji irodalmi fordulón elérte a tökéletes szerkesztés teljét: e beállítással tulajdonképpen a mai Babits-féle Nyugatot gáncsolja. E kézenfekvő okfejtésre bizonyára nem gondolt, mikor lázas buzgalommal, nagyarányúnak ígérkező dolgozata sikerébe vetett naiv és megható hittel hordta össze tanulmánya szétszórt anyagát s azzal a kedves, fiatalos elhatározással fogott neki első művének, hogy mindenkiről csak jót és szépet fog írni... Nem tudta, hogy a tanárnő (s a történetíró is!), ki mindenkinek jeles bizonyítványt ad, ezzel néha önmagáról állít ki gyenge bizonyítványt.

Keményfy János.

Két tanulmány a magyar renaissance-műveltségről. *Kardos Tibor:* A magyar humanizmus kezdetei. Pannónia-könyvtár 20. sz. Pécs, 1936. 73 l. — *Mayer Erzsébet:* Diomede Carafa. Nápolyi szellem Mátyás udvarában. Pannónia-könyvtár 22. sz. Pécs, 1936. 41 l.

A magyar renaissance és vele a magyar humanizmus történeti képe ma a tágulás és a színbeli gazdagodás folyamatában van. E két tanulmány e folyamat legfrissebb bizonyítéka.

Kardos Tibor az eredet, a „kezdetek“ nehéz és bonyolult kérdésével foglalkozik s ez is, mint a szerző előbbi idevágó munkái, pozitív anyagában nem

egy újdonságot tartalmaz. Első megállapítása az, hogy a magyar humanizmus megindulását Nagy Lajos nápolyi hadjárata sokkal nagyobb mértékben befolyásolta, mint eddig hittük. Közvetlenül e hadjárat után a magyar jogi műveltség és a történetírás bizonyos átalakulása már jelzi az újnak kezdetét. A kisugárzó pontok Nápoly és Velence s a közvetítésben igen jelentős szerepe van a pécsi egyetemnek. A Nagy Lajos-kor irodalmában két műben találhatók meg azok a jegyek, melyek a kezdeti humanizmusra vallanak. Az egyik Kükkülei János Nagy Lajos-életrajza. Ennek humanista szellemtől való érintettségére már Horváth János rámutatott, Kardos Tibor most a feléje vezető szellem-történeti útvonalat is meghatározta. A másik mű az ismeretlen szerzőtől származó, Remete Szent Pál hamvainak átszállításáról szóló, hihetőleg a magyar kancelláriában készült történet. Fejlődéstörténeti szerepének felfedezése egészen Kardos Tibor érdeme. A műben a humanista retorika stíl-igénycinek jelentkezése vall az új irodalmi műveltség hazai gyökérverésére. Mária királynő korát vizsgálván, a tanulmány ismét új tudnivalókat hoz. A magyar királynő mint humanista mű megrendelőjeként jelentkezik. Lorenzo de Monacis velencei humanistával megíratta Anjou Károly trónkövetelő betörését. A műben foglalt történet, továbbá Nagy Lajos alakjának humanista rajza már hagyományteremtően lép be a magyar műveltségbe, szorosabban pedig a magyar történetírásba. Lorenzo de Monacistól a szálak Giovanni da Ravennához vezetnek. A tanulmány feltevései itt is egészen ismeretlen területen haladnak végig és közeljárnak Giovanni da Ravenna magyar kapcsolatainak végleges megismeretéséhez. Az út innen, Kardos Tibor adatai szerint, egyenes és igen látható vonalakban visz Paolo Vergeriőhöz, Guarinóhoz és rajtuk át a Hunyadiak humanizmusáig.

Mayer Erzsébet tanulmánya részletkérdést tárgyal. Horváth János könyvének ahhoz a fejezetéhez kapcsolódik, melyben a Mátyás-kori renaissance élet formák Beatrix megjöttével történt átalakulásáról van szó. Ennek az átalakulásnak irodalmi indítóját találja meg Diomede Carafának, Beatrix egykori nevelőjének műveiben. E főként nevelő célzatú művek a magyar királyi udvarban ismertek lehettek. Mivel nincsen magyar irodalmi alkotás, mely e hatás közvetlen bizonyítéka lehetne, a tanulmány szerzőjének az általános műveltség-történeti mozzanatok felmutatása ad alapot következtetései igazolására.

A két tanulmány középkorvégi irodalmunkra vonatkozó egyetemes tanulságokat is kínál. Mindkettő a szellemi összefüggések oly tényeire hívja fel a figyelmet, melyek eddig vagy ismeretlenek, vagy csak sejtettek voltak. Kardos Tibor e tények megmutatásában már szinte iskolát teremtett. A szellem-történeti szálakat bogozó gondossága, főként pedig stílkritikai képessége ennek az irodalomtörténeti kordarabnak a feltárásában nagy nyereség és módszertanilag is értékesíthető példa. Mindkét tanulmány határjelenségeket nyomoz. Mayer Erzsébet az áthatás irodalmilag „láthatatlan” nyomait követi, Kardos Tibor a műbeli első felbukkanását. A magyar humanizmus irodalomtörténeti képének kitágulása most e két irányban halad s egyre izmosodik középkorvégi irodalmunknak a kolostorira ráépülő ez új rétege. Más irányból viszont indulóban van az a törekvés, mely e korszak irodalmában egy harmadik irodalmi és műveltségi réteget, a lovagit készül kiemelni. A valamikor majdnem egyszínű kor összetevő szín-elemeire van bontásban. Jelei mutatkoznak annak, hogy éppen a határterületeken a színfoltok elkülönítése bizonytalanná kezd válni s amint

ez más irodalomtörténeti korszakoknál is (romantika, barokk) megtörtént, az említett időszakazon belül egy-egy definíciónk újraformálására lesz szükségünk.

Kerecsényi Dezső.

Magyar irodalomtörténeti tárgyu értekezések a középiskolák 1935–36. évi értesítőiben.

A mult tanévi értesítőben fölötte kevés a magyar irodalomtörténeti tárgyu értekezés. Még Berzsenyiről sem jelent meg egy-két irodalmi igény nélküli vázlatos megemlékezésen kívül semmi, noha halála százéves fordulójának ünnepe volt. Oka bizonyára a nyomasztó gazdasági helyzet, a nyomdai munkával s papírral való takarékoskodás. Irodalomtörténeti érdekű értekezések a következők; *Vid Vidor: A kétezeréves Horatius hatása a magyar irodalomra.* (A bpesti IV. ker. községi Gizella királyné-leánygimn.) Az előző évben lefolyt Horatius-ünnepk idei visszhangja. Anélkül, hogy nagyobb eredetiségre vagy teljességre tartana igényt, nagy vonásokban áttekinti Horatius hatásának megnyilatkozásait a magyar irodalomban, irodalomtörténeti korszakok szerint, minden egyes íróról megemlékezve, legrészletesebben természetesen Berzsenyiről. A legújabb kort már csak röviden érinti. Erdeme a népszerű összefoglalás és síma előadás. — *Boross István: Csokonai mint drámaíró.* (A mezőtúri ref. gimnázium.) Részletes ismertetése és beható elemzése Csokonai négy drámájának (Tempefői, Gerson, Karnyóné, Kultúra). Az értekezés kiemeli Csokonai drámaíró érdemeit; alakjait a magyar társadalomból veszi, hőseit élő személyekről mintázza, vannak népies alakjai s személyeit jellemzően beszélteti. Drámáiban benne van a későbbi népszínmű minden kelléke. Gyöngéit a kor s nehéz életviszonyai magyarázzák. Több tekintetben Kisfaludy Károly előfutója. Legsikerültebb darabja Karnyóné, az első magyar tündéres bohózat, melynek felújításával legutóbb is kísérleteztek. — *Fábián István: Vas Gereben.* (A mátyásföldi egyesületi Corvin Mátyás-gimnázium.) Az értekezés egy terjedelmesebb tanulmánynak kiszakított részlete. A szerző Vas Gereben írói egyénisége legkiemelkedőbb tulajdonságának előadóművészetét tartja, mely nála „a többi írói funktió rovására fejlődött ki“. Előadásának elemei: túlzó népiesége, magyarkodása, bölcselkedése és adomázása. A szerző bőven tárgyalja az adoma szerepét Vas Gereben előadásában, tárgyaiban, kompozícióiban. Szerinte az adoma az, melynek sokirányú alkalmazásával Vas Gereben „leszállította az irodalmat a vezető köznemesi társadalom színvonalára“. Feltűnő az értekezésben a szerző ellenérzése a régebbi köznemesi társadalom iránt, mely szerint „minden újítástól irtózó, nehézkes, mozdulatlan társadalmi osztály“ volt s amelynek legjellemzőbb szellemi terméke az adoma. Még feltűnőbb éles kritikai álláspontja Vas Gereben minden írói sajátosságával szemben. Nem helyesíthető, mert Vas Gerebennek vannak értékei s az irodalomtörténet a jelentőségének teljesen megfelelő helyet juttatta neki. — *Agárdi László: Herczeg Ferenc, a nemzetnevelő.* (A magyar kegyestanítórend bpesti gimnáziuma.) Derék dolgozat, mely Herczeg Ferenc írói sajátosságait a nemzetnevelés szempontjából veszi vizsgálat alá. Finoman jelzi, hogy kezdetben Herczeg is olykor a „könnyelműséget, az elvtelenséget, az erkölcsi érzéknek az érdekekhez s a viszonyokhoz való alkalmazkodását ábrázolja“, de e kezdeti hibát hamar kinövi s művész lesz; tárgyával tisztában levő, azon feltétlenül uralkodó, átható értelmű, lélekelemző író, kinek művei nemcsak művészi alkotások, ha-

nem tanulságosak is s a nevelésre alkalmasak. A dolgozat behatóan elemzi Herczeg minden írói tulajdonságát. Kár, hogy túlságosan elvont: az egyes fontosabb megállapításokat az író műveiből vett példákkal kellett volna szemléltetesebbé tenni. — *Gálos Rezső: Jegyzetek Berzsényi Dániel költeményeiről.* (A győri női felső keresk. iskola.) A százéves forduló alkalmából készült dolgozat számos figyelemreméltó észrevételt tartalmaz a nagy költő versei kéziratának és kiadásának elrendezéséről, meg további sorsáról. Az egyes költemények keletkezésének ihletforrására és sorrendjére nézve is több, valószínűnek látszó hozzávetése van a szerzőnek. A komoly filológiai felkészültségre valló kis tanulmány az alkalmiságon túlmenő érdeklődésre is igényt tarthat.

Nagy Sándor.

Angol filológiai tanulmányok I. Budapest, 128 l. A Bp. K. M. Pázmány Péter Tudományegyetem Angol Intézetének kiadványa.

Ez a *Yolland Arthur* és *Fest Sándor* szerkesztésében megjelent vastos füzet első darabja egy most meginduló sorozatnak, amely kétnyelvű szövegével a magyar és angol nemzet művelődési kapcsolatairól óhajtja tájékoztatni az ily irányban érdeklődőket. A szerkesztők célkitűző bevezelése után *Róna Eva* a XVI—XVII. századi angol irodalom magyar vonatkozásait ismerteti, míg *Anton László* és *Szentkirályi József* Hungaro-Brittannica Bibliographia (1867—1935) címen az idetartozó irodalom gondos, jól rendezett könyvészeti áttekintését nyújtják. Ullmann Istvánnak és Országh Lászlónak szorosan vett angol filológiai dolgozatai mellett megemlítést érdemel, hogy a kötet végéről nem hiányzik a Névmutató sem. A gazdag tartalmú és így a maga egészében számos adatának újszerűségével is meglepő kiadvány biztató ígéret arra nézve, hogy az e tárgykört illető kutatás az eddiginél határozottabb tervszerűséggel s így valószínűleg eredményesebben is halad célkitűzései felé.

M. V.

Csóka J. Lajos: Bessenyei György és a bécsi udvar. Pannonthalma, 1936. (A Pannonthalmi Szemle Könyvtára, 19. sz.) 14 l

A szerző Kollár Adámnak a magyar művelődéstörténetben elfoglalt jelentős szerepét kutatva, Bessenyei szellemi fejlődését tekintve, igen érdekes adatokra bukkant. Bessenyeinek az udvarral való kapcsolatáról eddig jobbra csak következtetések nyomán tudtunk. Most azonban olyan levelek kerültek felszínre, amelyek nemcsak ennek a kapcsolatnak végleges tisztázásához fontosak, hanem annak a kérdésnek eldöntéséhez is, vajjon magyarbarát volt-e Mária Terézia udvara. Foglalkozik természetesen a szerző Bessenyei vallási felfogásával is s azt igen helyesen jelöli meg a deizmusban, amivel katolizálása is új magyarázatot nyer.

Clauser Mihály.

A Szent Istvánról elnevezett esztergomi ősrégi papnevelő-intézet Magyar Egyházirodalmi Iskolájának 1933—34. évi munkássága. Esztergom, 1934. 72 l.

Az 1832-ben alapított M. E. I. I. százados jubileumának emlékére jelent meg ez a beszámoló. Irodalmi vonatkozású cikkek benne: 1. Tóth Kálmán: Előszó. — 2. Lehmann Imre: Újra ébredjünk?

Legközelebről érdekel bennünket Dömösi-Doehner György rövidre fogott dolgozata: A százéves Magyar Egyházirodalmi Iskola. Részletesebben csak az utolsó félszázad történetéről szól. Közben Prohászka Ottokár vezérének sége vitt új lendületet az Iskola életébe.

Az Iskola első félévszázáának történetéről annak idején hatalmas munka számolt be: Emlékkönyv. Kiadta az esztergomi növendékpapság Magyar Egyháziroldalmi Iskolája, alapíttatásának ötvenedik évfordulója alkalmával. (Esztergom, 1883.)

T. K.

Heckenast Dezső: Heckenast Gusztáv. Egy fejezet a magyar irodalmi élet történetéből. (Specimina diss. fac. phil. regiae Hungaricae Univ. Elisabethinae Quinqueecclesiensis. 89.) Bp. 1936. 48 l. 8 ad rét.

Heckenast Gusztávról több írás emlékezik meg irodalmunkban. Ezek eredményeit önálló kutatásaival egészítette ki a szerző. Sajnos, ez sem teljes monográfia. A szerző figyelmét láthatólag elkerülte Haraszi Károly: Landerer Lajos könyvnyomdász és Heckenast Gusztáv könyvtáros cég társulásának története stb. (Bp. 1913) c. kis munkája, amelynek adalékaival sikeresen egészíthette volna ki értekezését. A szerző egyébként meggyőzően cáfolja azt a vélekedést, hogy őse a bécsi kormány embere lett volna. A késői utód elfogulatlanul állítja szemünk elé családja nagyját s így hivatott arra, hogy a hagyományok közelségében folytassa kutatásait. S ha kifogásoljuk a fogalmazás helyenkénti nehézkességét és egy kisebb tárgyi tévedésre is rámutatunk, csak azért tesszük, mert reméljük, nem fog felhagyni munkájával. A Könyvtári Szemlét napjainkban nem a Nemzeti Múzeum, hanem a Lantos cég adta ki.

Clauser Mihály.

Dehény Mária Alacoque: Az irodalomtanítás a szociális nevelés szolgálatában. (Bajai róm. kat. érseki Tanítónőképző Értesítője az 1934—35. iskolai évről. 4—10. l.)

A szociális gondolat megvan már régebbi íróinknál is a reformkortól Adyig, de más néven, más jelszavak burkában. A szociális érzés mint költői tárgy a legújabb kor költészetében szólal meg igazán, leplezetlenül; maradék nélkül éppen a vallásos költészet képviselőinél találjuk meg. Kiemelkedik Mécs László és Sík Sándor missziós költészete, akik szociális szeretetben, megértésben meg akarják újítani a világot. Költészetük a szociális érzésnek valóságos kincsesbányája. Sík S. legszociálisabb kötete, a „Fekete kenyér“, a szociális érzés kikristályosodása. A rövid dolgozat érdekes és tanulságos áttekintés irodalmunk szociális vonatkozásairól.

Timár Kálmán.

A Nagykőrösi Arany János Társaság Évkönyvei. Tizedik kötet. 1934—35. Szerk. Törös László. Nagykőrös. 1936. 127 l.

Az Arany-kultuszt nemes buzgalommal ápoló Társaság munkásságának tizedik évről szóló beszámoló a szokásos beosztással jelent meg. A hivatalos rész Patonay Dezső emelkedetthangú ünnepi beszédein s a lelkes titkár, Törös László „Egy évtized határára“ c. visszapillantásán kívül a szép egyesülés anyagi helyzetét és a könyvtár állapotát ismerteti. Az Évkönyv közleményeinek második csoportjából, az „irodalmi rész“-ből az ízléses verses és szépprózai igényű munkálatok mellett irodalomtörténeti szempontból érdekes fejezetek: Magyar Kázmérnak *Néhány vonás Móra Ferenc arcképe*hez, Lenky Jánosnak *Rákóczi történetírója* c. (Thaly Kálmánnal foglalkozó) és Törös Lászlónak *Sárvári Pál*-nak Arany egykori tanárának életéhez számos, becses adatot szolgáltató, becses dolgozat.

V. M.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE

(Folyóiratok és hírlapok irodalomtörténeti vonatkozású cikkei. Munkatársak: Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Brisits Frigyes, Kalmár Anatólia, Timár Kálmán.)

Folyóiratok.

Akadémiai Értesítő. — 1936. évf. január—május. — Jegyzőkönyv a M. T. Akadémia 1936 márc. 10-i elnökválasztó üléséről. Elnökké választott nagy szótöbbséggel József kir. herceg. — *József kir. herceg, Hóman Bálint és Balogh Jenő gyászbeszédei* Berzeviczy Albert halála alkalmából. — József kir. herceg: *Horatius és Berzsenyi*. Ünnepi megemlékezés Horatius halálának 2000 éves fordulóján. — Lenhossék Mihály: *Megemlékezés a M. T. Akadémia első két elnökéről*. Tanulmányyszerű ünnepi beszéd gróf Teleki Józsefről és gróf Desseffy Emilről. — Alszeghy Zsolt: *Jelentés a Weisz Fülöp-jutalomról*. A díj a Császár Elemérből, Szinnyi Ferencből és Alszeghy Zsoltból álló bizottság javaslatára Kosztolányi Dezsőnek ítéltetett oda. Kosztolányi az élmény hangulatokat finoman visszhangzó költő. Versei közül legmegkapóbbak azok, amelyekkel egy- egy tájat vagy természeti tüneményt örökít meg. De Kosztolányi szívében a gyermekkor élményei mindvégig megerősítik a nemzethez vonzódás egészséges rezdüléseit. Ugyanily erős magyarságának érzeke is. Költészetében szinte külön művészi érték a nyelv. Nincs ma magyar költő, akinek nyelvkincse ily gazdag, szótára ily változatos, beszéde ily sokárnyalatú volna. A nyelv e gazdagsága főképp műfordításaiban érvényesül. Szépprózája megmarad a misztikum ama területén, amelyet lírája éreztet. Szépprózai műveiben nemcsak az élet ezer kérdésének megvilágítása érdekes, hanem az eredeti alakok gazdag sora is. — Lukinich Imre: *Jelentés a Berzeviczy Albert történettudományi jutalomtételéről*. A díjra, mely nem egy történeti művet, hanem egy egész élet történetírói munkásságát kívánja jutalmazni, Angyal Dávid találatotott érdemesnek. — Lukinich Imre: *Jelentés a Bp. Székesfővárostól kitűzött jutalomtételről*. A pályadíjjal Markó Árpád Rákóczi-kori tanulmányai jutalmaztattak meg. — Sági István: *Jelentés a Szótári Bizottság 1935. évi munkásságáról*. A szépirodalom termékeiből való gyűjtés 3—4 év múlva remélhetőleg eljut 1900-ig. Az utolsó negyven év feldolgozása aránylag hosszú idő alatt készül el. Legalább 15 képzett gyűjtő állandó foglalkoztatásával lehetne megbízható teljességgel megoldani a feladatot s így is legalább további 10 évi munkát jelentene a XX. század irodalmának feldolgozása. — Melich János: *Jakubovich Emil* ravatalánál. Búcsúbeszéd.

Budapesti Szemle. — 1936. évf. 5. sz. Császár Elemér: *Berzsenyi Dániel* (1776—1836). Berzsenyi, az ember most száz éve megszűnt élni, de él ma is s él majd a messze jövőben művészettel ragyogóvá csiszolt gondolataiban Berzsenyi, a bölcs és Berzsenyi a költő. — Mályusz Elemér: *Magyar renaissance, magyar barokk* (I). A külföldi szellemi áramlatok meggyökeresedése szoros kapcsolatban van a magyar társadalom életével, olyannyira, hogy a befogadás és áthasonulás a társadalom életének jelentős részét teszi ki. — József kir. herceg: *Horatius és Berzsenyi*. Ünnepi megemlékezés. — Horváth Gyula: *Szlovenszkói magyar írók*. Újabb regények bíráló ismertetése. — 6. sz. Anonymus: *Emlékezés Justh Zsigmondra*. (Halálának negyvenedik évfordulója alkalmából.) Igen érdekes, kevésbé ismert, jellemző adatok az ifjan elhunyt jeles író gyermek-

koráról, serdülő éveiről, egyetemi tanulmányairól, Párizsban reágyakorolt be-folyásáról, betegségéről, környezetéről és irodalmi tevékenységéről. — Mályusz Elemér: *Magyar renaissance, magyar barokk* (II). Vitatkozó észrevételek Szekfű Gyula Magyar Történetének a címbeli szellemi irányzatokkal kapcsolatos meg-állapításaira.

Egyetemes Philológiai Közlöny. — 1936. évf. 4—6. sz. Farkas Gyula: *A magyar irodalom Németországban*. Hazai németiségünk szellemi képviselői a XVIII. század kezdetétől fogva nagy buzgalommal vállalták a hivatást, hogy ősi hazájuk fiaival megismertessék a fejlődő magyar irodalmat. Az ő soraikból kerültek ki az első irodalomtörténetírók, kritikusok, folyóiratszerkesztők és fordítók. Az első német világirodalomtörténet 1708-ban jelent meg J. F. Reimann tollából. Sokszor idézett véleménye a magyar irodalomról eléggé kedvezőtlen. Reimann könyve hívta porondra Czvittinger Dávidot, aki 1711-ben kiadta az első magyar irodalomtörténetet latin nyelven. (Specimen.) Az elkedvetlenedett Czvittinger helyébe később Rotarides Mihály állott a küzdő-térre. (Prolegomena, 1745.) Rotarides összegyűjtött, de egészében fel nem dolgozott anyagát utóbb Wallaszky Pál értékesítette *Conspectus reipublicae literariae in Hungaria* (1785) c. művében. A külföldet az új magyar irodalom nem érdekelte, mert abban saját irodalmuk halvány visszfényét látták. Inkább az ősi magyar népköltéssel szerettek volna megismerkedni. Erről azonban a XVIII. század végén még itthon sem sokat tudtak. Így alakult ki az a német hit, hogy a magyarságnak, ha volt is népköltészete, az még a kereszténység első századaiban elpusztult. Ezt a hitet F. Schlegel vitte bele a német irodalmi köztudatba. Valószínű, hogy a magyarul alig tudó Mednyánszky Alajos és Majláth János gr. Schlegel biztatására kezdtek foglalkozni a magyar népiemlékek összegyűjtésével s jellemző, hogy az első magyar népmese- és az első magyar népmondagyűjtemény idegen földön és német nyelven jelent meg. Ezt aztán Kazinczy F. fordította magyarra. Toldy F. 1828-ban megjelent *Handbuch*-jában kiegészíti Majláth Jánosnak 1825-ben megjelent *Magyarische Gedichte* c. antológiájához írt történeti áttekintését. Toldy könyvének megjelenése után — külföldi útján — felkereste a jelesebb német költőket s átnyújtotta nekik irodalomtörténetét. Ticek közömbösen, Goethe hideg udvariassággal, F. Schlegel ridegen fogadta. A XIX. század harmincas-negyvenes éveiben a hazai németiség eddigi közvetítő szerepét a magyarországi németműveltségű zsidóság vette át sok jóakarattal, de az előző közvetítésnél kevesebb súllyal. Mindössze egy németszámrazású magyar tudós, Henszelmann Imre állott ki 1843-ban megindított negyedévi folyóiratával a magyar igazság hirdetésére. Erre szükség is volt, mert a hazai nemzetiségek elárasztották a külföldet is a magyarságot támadó röpiratokkal. Az első német világirodalomtörténet, mely a szabadságharc után jelent meg és a magyar irodalommal is foglalkozik, Joh. Scherr két-kötetes műve 1851-ből (11. kiadása 1926-ból). A XIX. század első fele művészetirodalmáról Toldy nyomán nyilatkozik s Petőfiben látja a magyar fajiság legtipikusabb képviselőjét. Közben a fordítók és közvetítők egész sora fáradozik a magyar remekművek német nyelven való ismertetésével. E téren főképp Kertbeny Károly, Kolbenheyer Mór és Steinacker Gusztáv tűntek ki. A későbbi idetartozó munkálatokból Schwicker Henrik németnyelvű magyar irodalomtörténete (1888), Riedl Frigyesé (1908), Katona Lajos és Szinnyi Ferencé (két kiadást is ért), érdemel figyelmet. (A szép tanulmány a külföldi szer-

zöktől származó világirodalomtörténetek magyar vonatkozású fejezeteit szinte napjainkig ismerteti.) A magyar-német művelődési kapcsolatok ápolása körül a világháború óta különösen jó szolgálatot tesz a berlini egyetem magyar tanszéke s a hozzátartozó Magyar Intézet, amelyet Gragger Róbert buzgókodása hozott létre. — Dorogi Ortutay Gyula: *Boethius és a XVIII. századi barokk*. Adatközlés. — Kristóf György: *Két Argirus-feldolgozás*. Piskolti István 1785-ből és Dózsa Dániel 1852-ből való Argirus-feldolgozásának részletes ismertetése. „Gyergyai tündérmesője Piskolti keze alatt népiesen magyaros színezetet nyert, Dózsa... időszerű elemmel, korának hazafias érzésével nemzetiesítette a néphistóriát.“ — Bajza József: *Egykorú horvát vers a mohácsi részről*. Egy 1935-ben, a trani székesegyház kéziratárában felfedezett, ismeretlen szerzőjű vers ismertetése.

Egyházi Lapok. — 1935. évf., 9—10. sz. Timár Kálmán: *Pálma Károly Ferenc önéletrajza*. A latin önéletrajz kivonatos fordítása kiegészítő adatokkal. — 1936. évf., 1. és 2. sz. Lányi Ede: *Pázmány Péter fejlődése*. (I—III.) P. tanári, főpapi és írói működése szerves kifejlődése annak a hosszú kiképzésnek, melyben a jezsuita rendben részesült. Hamisítatlan katolikus és jezsuita felfogás érvényesült egész működésében.

Erdélyi Helikon. — 1936. évf., 5. sz. Molter Károly: *Szellem és tercgazdaság*. Hivatalos lap, hivatalos könyv és hivatalos művészetiirányítás, vagy félhivatalos íróirányítás olyan, mint a hivatalnokházasság rangemelkedés céljából: szerelem híján prostitúció lesz belőle. Mert a szellem, mint a csecsemő és aggastyán bölcsessége minden tervgazdaság férfimunkáján küssé mindig mosolyogni fog. — Bárd Oszkár: *Teleki László*. (Részlet a szerző drámájából.)

Erdélyi Szemle. — 1936. évf., 4. sz. Jancsó Elemér: *Móricz Zsigmond és az új magyar irodalom*. A Zolától megteremtett irodalmi forradalom magyar képviselője Móricz Zsigmond. Ő fedezte fel először a magyar paraszt új arcát és ő mutatta meg azt az élet vak szenvedélyeinek viharában. De míg Zola túlzásba ment és egvoldalúan rajzolja a francia vidéki életet, addig Móricz észreveszi annak eszményi oldalait is. — Pintér Jenő: *Az erdélyi irodalomról*. A magyarság szellemi élete, nemzetársadalmi jelentősége, történelme el sem volna képzelhető Erdély gazdag termése nélkül.

Esztétikai Szemle. — 1936. évf., 1. sz. Kozocsa Sándor: *A Kisfaludy-Társaság esztétikája*. A fennállása százéves fordulóját ünneplő Társaság esztétikai irányú munkásságának és ily vonatkozású kiadványainak áttekintése.

Ethnographia. — **Népelet.** — 1936. évf., 1—2. sz. Benkő László: *Adalékok a halott völgyány balladatípus történetéhez*. Összehasonlító irodalomtörténeti jegyzetek a címben írt kérdéshez. — Honti János: *Mesék és mítoszok a halálról és halhatatlanságról*. Adatközlés.

Gondolat. — 1936. évf., 4—5. sz. Szimonidesz Lajos: *Az első magyar reform-korszak drámai vége*. A „Der Majestätsprozess in Ungarn 1795“ című, 1800-ban névtelenül megjelent röpirat magyar fordításának közlése. A magyar jakobinus-per egykorú összefoglalása. (A bp. Egyetemi Könyvtár G. 249. sz. kéziratából.) Adatok Hajnóczy Józsefről, Martinovics Ignácra, Bercsényi Jánosra stb.

Irodalomtörténeti Közlemények. — 1936. évf., 2. sz. Horváth Cyrill: *László-versekről*. Kritikai észrevételek a Salve benigne rex Ladislave

sorfájának verstani változatairól. „Nincs mit tágitani e költemény 3. (4., 2.), 2., II., 3. (4., 2.), 2. ritmusától, mely a XVI. században még meglehetősen kedvelt volt, de utóbb is meg-megszóltalt és mind máig az élő ritmustípusok közé tartozik. Egyebekben a szerző kétségbe vonja Sik Sándornak azt a föltevését, mely szerint az ismert Szent László-ének latin és magyar szövege közül az utóbbi az eredeti. — Brisits Frigyes: *Vörösmarty Mihály és az Akadémia*. (II.) Az akadémiai tagajánlások során sűrűn találkozunk Vörösmarty nevével. A megválasztott tagok közül talán Vajda Péter áll lelkivilágához legközelebb. Vajda hatással volt Vörösmarty gondolatvilágának alakulására is. (V. ö. Vajdának Az emberi nem tökéletesedhetőségéről című, Breillon nyomán írt tanulmányát a Gondolatok a könyvtárban című verssel.) Vörösmarty az Akadémia játékszíni bizottságának munkájában is részt vett. Bírálatiért nem egyszer megtámadták, sőt a beadott drámai pályamunkák kapcsán még plágiummal is megvádolták. Legállandóbban foglalta le Vörösmarty akadémiai működését a nyelvészet. E részben elvileg Révai mellé állt. Tevékeny részt vett a tájszótár anyagának rendezésében. A kézi szótár szerkesztésére ő és Toldy kaptak megbízást. Nyelvészeti munkásságának befejezése a „honi tanodák“ számára írt nyelvtana volt. Vörösmartyt a nyelv nem mint tudomány-cél érdekelte. Terméselemet látott benne, melyben inkább a nyelvész-tétikai, mint nyelvtudományi feladatok izgatták. — Varga Imre: *A kuruc-költészet hitelessége*. (II.) Gondos utánjárással készült tanulmány arról, hogy Thaly Kálmán kiadásai közül mely versek tekinthetők az ú. n. kuruc-költészet termésének. — Dénes Szilárd: *Hogyan hatott a tanítás Arany János lelki életére?* Arany János körösi tanárkodásának jelentőségét korántsem panaszos leveleiben elszórt nyilatkozataiból kell megítélni. A költő nemes egyénisége nevelő hatásánál fogva elhatározó befolyással volt tanítványai nagy seregére. Kézírtatos tankönyveinek megállapításai, gazdag tanulságai csakhamar bekerülnek elterjedt könyvekbe s így fejlesztették a szép, a művészi iránti érzéket. — Stripsky Hádor: *A Cantus Catholici és szerzője*. Szőlősy Benedek (sz. 1609. Nagyszombat) jezsuita szerzetes volt a Cantus (1632) szerkesztője, s ő szerkesztette a Cantus tót kiadását, az 1655-ben megjelent Pysne Katholicket. — Kristóf György: *Kazinczy Gábor levelei Mikó Imre grófhoz*. Adatközlés az E. M. E. kolozsvári Mikó-levéltárából. — U. az: *Barcsay Abrahám sírfeliratának történetéhez*. Kerekes Mihálynak 1810 december 10-ről (Kéméndről) keltezett levele a Tordason lakó Griger Pálhoz, mely szerint a sírfelirat szerzője a címzett. — Egyéb adatközlések: Gálos Rezső: *Amade László kiadatlan versei*. (II.) — Turóczi-Trostler József: „Az kopaszságnak Dicsireti“ a tizenhetedik században. — U. a.: *Tolnai János és a Novissima Tuba*. — „A Novissima Tuba (I. Szabó K. R. M. K., I., 302. l.) mellől törlendő Tolnai János neve.“ — Komáromy Béla: *Gádl György levelei Kisfaludy Károlyhoz*. (I.) Öt németnyelvű levél 1820-ból. — Könyvismertetések: Császár Ernőtől (Waldapfel S.: Ötven év Buda és Pest irodalmi életéből, 1780—1830), — Turóczi-Trostler Józseftől (Kozáky István: A haláltáncok története I.), — Haraszthy Gyulától (Öt doktori értekezés). — Gálos Rezső: *Még egyszer a Székely Népballadáról*. Válasz a szerző bírálatára vonatkozó észrevételekre. — Kozoca Sándor: *Az 1935. év irodalomtörténeti munkássága*. (II.) Könyvészeti egybeállítás.

Juventus. — 1936. évf., 8. sz. Sig. Rácz: *Circulus familiae*. Arany János Családi kör című költeménye első szakának latin fordítása. — *D. Berzsényi: Pars mea*. Az én osztályrészem című vers Balázs Miksától származó latin fordítása. — *Legenda de diurnariis*. Herczeg Ferenc Legenda az újságíróról című novellájának latinnyelvű fordítása Farkas Istvántól. — 10. sz. *Ad Franciscum Liszt*. Vörösmarty Mihály Liszt Ferenchez című költeményének Irsik Józseftől való latin fordítása.

Kalangya. — 1936. évf., 4. sz. Benedek Marcell: *Alapvető kérdések*. (Mutatvány a szerző Irodalomesztétika című műve bevezetéséből.) Az irodalomban az erkölcsnek csak ahhoz van köze, hogy az író komoly szándékkal és művész módjára, a maga belső igazságszeretete szerint ábrázolta-e, amit látott. Az irodalomban csak egyfajta propaganda jogosult: az élet komoly, felelősségtudó ábrázolása. Az irodalomesztétika arra való, hogy tudatosabbá tegye, elmélyítse az olvasó kritikáját és az író önkritikáját. Célját akkor érheti el, ha művelője maga is tisztában van az írás kifejező eszközeivel, s tárgyilagos, korok és irányok felett álló szempontokat ad a bírálathoz.

Katolikus Szemle. — 1936. évf., 5. sz. Sándor István: *Újabb regényeink Párizs-szemlélete*. Párizs-szemléletünk ma a kiábrándulás jegyében áll, akár a szellem, akár a hírhedt éjszakai élet, akár gazdasági és szociális szempontok, akár a nemzeti gondolat oldaláról közelítenek hozzá íróink alkotásai. S mégis a vigasztalan benyomások ellenére is egyre vonzza íróink képzeletét ez a csodálatos város. — 6. sz. Alszegehy Zsolt: Surányi Miklós *Széchenyi-regénye*. Tagadhatatlan, hogy Surányi nagyon alapos történeti forrással anyaggal építi fel regényét; de a regényíró az adat nem köti meg elképzelésében. Egy nagy ember sorsa és egy jobbra hivatott nemzet végzete olvad össze a három kötet lapján: megrendítő, fájó, kesernyés hangulatot hagyva maga után.

Koszorú. — 1936. évf., 3. sz. Madai Gyula: *Emlékek és vallomások Petőfiről*. Petőfi a teljes ember. Az emberi lélek s kedélyvilág maradéktalan egésze. Kihívja s kiragyogtatja az emberlélek minden színét, mint a szivárvány. — (I. b.): *Újra a Baumgarten-díj*. Kritikai észrevételek az ismert irodalmi díjak kiosztása alkalmából. — 4. sz. Antonio Widmár: *Az Ember Tragédiája olaszul*. Tájékoztató Madách nagy műve olaszországi színrehozatalának előkészületeiről. — Feleki Sándor: *Sebők Zsigmond emlékezete*. Kegyeletes sorok a 20 év előtt elhunyt jeles, nagy íróról. „A nagy írónak sírján még most sincs emlék.”

Láthatár. — 1936. évf., 1—2. sz. Rózsa Albert: *Az erdélyi magyar könyvtermelés*. Könyvészeti adatok. — Farkas István: *A szlovák irodalom kis tükré*. A szlovák széppróza egyetlen műve emelkedett európai sikerig. Ez Milo Urban Zsivy bics (Élő szobor) című regénye, mely egyedül orosz nyelven százezres példányszámokban került a könyvpiacon. Kész magyar fordítására eddig nem akadt kiadó. — 3. sz. Schöpflin Aladár: *Kiebbégségi irodalom*. A regionális irodalmaknak addig van jogosultságuk, amíg az az atmoszféra kisugárzik belőlük. Az egyetemes magyar irodalom csak nyer velük: új színt, polifóniát, új szellemet. Erre pedig a magyarság mai történelmi helyzetében égető szükség van. — Jancsó Elemér: *Szombati Szabó István* (1888—1934). Írói arckép. Szombati Szabó István erős és határozott költői

egyéniség. Nyelve Ady és Babits jelzőiben és hasonlatokban gazdag nyelvére emlékeztet. Nem szereti a selymes mondatokat. Nyers és kemény. Bátor és szókimondó. Csak a szerelmi versek területén buggyan ki ajkairól a legmélyebb emberi líra. Vallásos problémái szent problémák. Hazafias verseiben a szinbolizmus köntösébe rejtette az akkori idők általánosan érzett magyar fájdalmait. — Tamás Lajos: *Szlovenszkói színek irodalmunkban*. A szlovenszkói magyar költészet telítődött szociális tartalommal, a vox humana hangjával és ezek az akkordok még konzervatív írók alkotásaiból is kicsendülnek. A szlovenszkói származású, Budapesten élő írók (Komáromi János, Márai Sándor, Szitnyai István, Falu Tamás) regényeiben felcsillannak a szülőföldjükre emlékeztető színfoltok. A szlovenszkói magyar regényt az fogja megírni, aki végigélte a kisebbségi napokat. — 4. sz. Kende Ferenc: *Magyar szellem — kisebbségi szellem*. „Teremtsük meg kisebbségi szellemvilágunkat, értessük meg a kisebbségi munka módszerét.” — Mezei Gábor: *Szlovenszkói írók Budapesten*. Bíráló észrevételek Szvatkó Pálnak a szlovenszkói magyar irodalomról írt tanulmányáról.

Libanon. — 1936. évf., 2. sz. Zsoldos Jenő: *Vajda Péter zsidószemlélete*. A magyar irodalomban Eötvös József előtt Vajda Péter egyetemesítette először fenntartás nélkül nemzeti problémává az emancipáció gondolatát; teremtésvallásának követelményére ledönti a felekezetek közé emelt válaszfalakat és az emberi egyérték kultúrnyugalmával teszi túl magát minden előítéletében a zsidóság javára. — Steiner Lenke: *Ágai Adolf* (1836—1936). A tárcaműfaj megjelenésekor Ágai első képviselője annak a zsidó írásmódnak, mely az újságirodalom kezdeti szakaszán túlnőve a huszadik század újságprózájának egyik alapja lett. — Zsoldos Jenő: *A holdban hegedülő Dávid magyar irodalmához* Irodalmunkban Pálóczi-Horváth Adám magyarázta először a holdban hegedülő Dávid mondáját. (A szerző más változatokról is megemlékezik.) — 3. sz. Zsoldos Jenő: *A bolygó zsidó magyar irodalmához* Adatközlés.

Literatura. — 1936. évf., V. 15. Alföldi Péter: *A feldobott kő*. (Eszmetörténeti kuriózum.) Párhuzam Somló Sándor Apród című verses művének egyik részlete és Ady Endre: *A föl-földobott kő* című költeménye közt.

Magyar Könyvbarátok Diáriuma. — 1936. évf., 3. sz. Sándor István: *Széchenyi és a könyv*. Nincs ragyogóbb és sokoldalúbb alakja a világ-irodalom romantikájának, mint Széchenyi a könyvbarát, olvasó, író és ihlető — a könyvkultúrában is a legnagyobb magyar. — 4. sz. Bisztray Gyula: *Könyvtár és közönség*. A közönyvtárakba az a könyv való, amelyet a könyvtár rendeltetése szempontjából a közönségnek elsősorú érdeke elolvasni.

Magyar Nyelv. — 1936. évf., 3—4. sz. Melich János: *Gombocz Zoltán emlékezete*. Az elhunyt nyelvtudós pályáját és munkásságát részletesen ismertető, tanulmányyszerű emlékbeszéd. (Ennek függeléke Urhegyi Emiliától: Gombocz Zoltán egyetemi előadásainak jegyzéke.) — Techert József: *Csokonai nyelvi forrásai*. (I.) Azok között, akik Csokonai költői nyelvének kialakításában több-kevesebb szerepet játszottak, az első hely Földi Jánost illeti meg. Csupán költői szempontból tekinthető mesterének Kazinczy Ferenc. Valószínű, hogy nyelvi téren is erős hatással volt rá, de ez egybefolyik helyen-

ként a Kazinczy folyóirataiba írogató többi költő nyelvi hatásával. Meltá-nyolja, főleg nyelvük miatt, Faluditól a hitvitázó és tudományos irodalmon át Zrínyiig a régebbi írókat is. — Pais Dezső: *Jegyzetek Anonymushoz*. Érdekes szövegértelmező nyelvészeti magyarázatok. — 5—6. sz. Zsirai Miklós: *Budenz József*. Tanulmányszerű megemlékezés a néhai jeles nyelvtudósról születése századik évfordulóján. — Ligeti Lajos: *Pordenonei Odericus budapesti kézírata*. A bécsi gyűjteményekből a Nemzeti Múzeumba került Acephalus-kódex egyik részének („A világ csudáiról” című magyar vonatkozású, regényes ázsiai útleírásnak) ismertetése. — Mészöly Gedeon: *Az Ó-magyar Mária-síralom „sepedyk” szavának magyarázata*. Az Ó. M. S. „seped” szava azt jelenti, amit kódexirodalmunk „szepeg” szava (= haragosan sír). Mai nyelven a „Siralommal szepegek” így fejezhető ki: síralommal zokogok. — Techert József: *Csokonai nyelvi forrásai*. (II.) Csokonai költői szólamkincsének kialakításában jelentős szerepe volt Földinek.

Magyar Nyelvőr. — 1936. évf., 3—6. sz. Balassa József: *Budenz József* (1836—1892). Unnepi megemlékezés a néhai jeles nyelvtudósról (arcképpel). — Kardos Albert: *Budenz József és Lugossy József*. Ami termékeny magvat Budenz magával hozott Göttingából, azt teljessé érlelte benne Debrecen, illetőleg Lugossy és környezete. — Gál Kelemen: *Budenz első magyar nyelvtanítója*. Budenz első magyar nyelvtanítója Nagy Lajos kolozsvári unitárius kollégiumi tanár (1828—1910) volt. — Munkácsi Bernát: *Budenz-ereklyék*. Adatközlés. — Kunos Ignác: *Budenz József és törökföldi tanulmányútja*. Visszaemlékezés. — Vikár Béla: *Budenz és a Kalevala*. A szerzőt a Kalevala lefordítására Budenz ösztönözte. — *Budenz-émlékek*. Budenzre vonatkozó adatok.

Magyar Szemle. — 1936. évf. Április. Sándor István: *A százéves Szózat*. Vörösmarty történetfelfogása, amint azt a Szózat sorai sejtetik, nem mérhető sem az optimizmus, sem a pesszimizmus kategóriáival... A hűség eszméjében egy ezek fölé emelkedő harmadik álláspont kap hangot nála: a nemzeti heroizmus, a férfias kötelességvállalás. A kor nagy sugalmazója: Széchenyi István áll e költemény mögött is egyik országgyűlési beszédével, melyet az 1835. év november 30-án a magyar nyelv ügyében tartott. — Június. Schaffer Károly: *Bólyai Farkas idegvilágáról*. Szirmayné Pulszky Henriette szerint Bólyai Farkas schizoid természet, bár erősen ciklotim árnyalattal. Ezzel szemben Schaffer szerint Bólyai lelkivilágában semmi schizoid vonás nincs: ezt kizárja közvetlen, nyílt egyénisége, embertársaival való szíves érintkezése, melyben híján volt minden testi, lelki merevségnek.

Mult és Jövő. — 1936. évf. Május. Komlós Aladár: *Ágai Adolf* zsidósága. Ágai magatartását általában az a kettősség jellemzi, hogy egyfelől támadja azokat a zsidókat, akik még nem teljesítették legfőbb kötelességüket, nem magyarosodtak meg, másfelől harcol a szűkkeblű és gyűlölködő antiszemitizmus ellen. — Június. Barát Endre: *Apák és fiúk*. A szerző följegyzései Szomory Dezsővel való beszélgetéséről.

Napkelet. — 1936. évf., 5. sz. Óhegyi Vilmos: *Berzsenyi Dániel utolsó műve*. „A magyarországi mezei szorgalom némely akadályairól” című munkájában Berzsenyi kellő időben életbeléptetett reformokat kíván, hogy egészséges vagyonelosztású, egynyelvű és egyakarátú legyen az ország.

Pannonhalmi Szemle. — 1936. évf., 2. sz. Csóka Lajos: *Bessenyei és a bécsi udvar*. Eredeti anyaggyűjtésen alapuló tanulmány a címben írt kérdésről, különös tekintettel Bessenyeinek Grass Teréz bárónőhöz és Kollár Adámhoz való viszonyára. (Grassnénak Kollárhoz intézett, tárgyilag fontos, eddig kiadatlan leveleit, 1. a szerzőnek „Kollár Adám és Mária Terézia iskola-reformja” című műve függelékében.)

Pásztortűz. — 1936. évf., 7. sz. Ravasz László: *Szó, ige, irodalom*. Az irodalom akkor tesz a nemzetnek legnagyobb szolgálatot, ha leginkább egyéni és legegyetemesebben emberi; akkor lesz az erkölcs istápjá, ha az élet és szellem mélységeit tárja fel minden erkölcs-prédikálás és erkölcs-magyarázás nélkül. — 8. sz. Járosi Andor: *A nagy per*. Surányi Széchenyi-regényének vitájához. Hozzászólás a regény javára. — 10. sz. Imre Sándor: *Az élő szobor*. (Báró Wesselenyi Miklós gondolatvilága.) Wesselenyi szerint az használ magának és hazájának legtöbbet, aki a gondolkozás hibáit javítja magában és környezetében. Ha egyébert nem, csupán a művelődés nemzetmentő erejének hirdetéséért is megérdemli Wesselenyi, hogy nemcsak emlékezete éledjen fel közöttünk, hanem szelleme is áthasson bennünket. — Dsida Jenő: *Titkok a versfordítás műhelyéből*. Érdekes beszámoló arról, hogy miképpen készült el Eminescu Glosszá-jának magyar fordítása. A szerző szerint „Amit pedig egyes fiatal, jónevű és tehetséges magyarországi költők követnek el mostanában — a népiesség ürügyével — a magyar rímelés ellen, nem egyéb, mint süket hangzavar, ártó merénylet és romboló barbárság.” — 11. sz. Szabédi László: *A magyar rím*. „Greguss joggal nevezte az asszonanciát magyar rímnek, mert az asszonánc is annak a rímképző elvnek a magyar gyümölcse, amiből az európai nyelvek rímei fakadnak.”

Protestáns Szemle. — 1936. évf., 5. sz. Varga Zoltán: *A magyar romantika korának vallásossága*. A magyar romantika korának vallásosságát nem szabad minden további megfontolás nélkül a racionalizmussal azonosítanunk. — Merényi Oszkár: *Bercsenyi Dániel könyvtára*. Adatközlés. — 6. sz. S. Szabó József: *Méliusz nyelvtudása és fajokonsági elmélete*. Bizonyos, hogy Méliusznál találjuk meg legelőször a török-magyar testvériség gondolatát.

Protestáns Tanügyi Szemle. — 1936. évf. 6. sz. Ravasz Árpád: *Bólyai Farkas, mint nevelő*. Bólyai 1852-ben írt nevelésügyi munkájának (amely újabban Koncz Józsefnek, a marosvásárhelyi kollégium történetéről szóló művében jelent meg) ismertetése.

Szabolesi Szemle. — 1936. évf. 1. sz. Szentmiklósi Péter: *Meotiszi ének*. Méreyné Juhász Margit történeti regényének ismertetése. — 2. sz. Varga Károly: *Nyíri tájak, emberek, legendák*. Részlet a szerzőnek elkészült Krúdy-monográfiájából. Azok a nyíri táj- és emberképek, amelyek Krúdy Gyula írsaira oly jellemzőek, az első gyermekévek hangulatai, de a feldolgozás idején csiszolva, megszépítve. — 3—4. sz. Schedlbauerné Szovátay Gáborka: *Tamási, a székelység tükre*. Tamási Áron írói fejlődése. Legjellegzetesebb könyve a „Szűzmáriás királyfi”. Ezzel a regénnyel új irodalmi irányt szab meg, a székel irodalom irányát.

Magyar irodalomtörténeti tárgyú előadások a budapesti Rádióban. 1936 ápr. 22. *Bessenyei György*. Belohorszky Ferenc előadása. — Ápr. 25. *Miért gyűlölte Balassi a selmecieket*. Szitnyai Zoltán elbeszélése. — Ápr. 27. Németh Béla: *Az árvízi hajós ifjúsága*. (Előadás br. Wesselényi Miklósról.) — Ápr. 30. Guillaume Arpád: *Szemelvények a Zrinyiász német fordításából*. — Május 1. Szabolcska László: *Beszélgetés Szabolcska Mihályról*. — Május 31. Dóczy Jenő: *Petőfi Arany Jánoséknál*. — Somogyváry Gyula: *Petőfi lelke*. — Jún. 2. Voinovich Géza: *A Kisfaludy-Társaság és a világirodalmi klasszikusok meghonosítása*. — Jún. 6. *Most van a nap lemenőben*. Alkonyati képek. 1. Alföldi este. Hangjáték Gárdonyi Géza elbeszélése nyomán, írta Köpeczy-Boócz Lajos. — Jún. 12. Bikácsi László: *Egy tragikus magyar írónemzedék*. (Zilahy Károly és köre.) — Jún. 13. A Vörösmarty Irodalmi Társaság ünnepi estje a Szózat megírásának századik évfordulója alkalmából. Közvetítés az újpesti városházáról. Babits Mihály: *Vörösmarty és a Szózat*. — Jún. 14. Szirmay-Kalos Margit: *Dérai Bíró Mátyás*. — Jún. 17. Zalai-Fodor Gyula: *A női egyéniség az irodalomban*. — Jún. 20. Hevesi András: *Kármán József Pesten*. — Jún. 21. Ascher Oszkár: *A humoreszk mesterei*. — Jún. 23. Nagymihály Sándor: *Homok, Tömörkény, Móra*. — Jún. 26. Rozsnyay Kálmán: *Beszélő kövek. (Jókai és Petőfi lakásán.)* — Jún. 28. *Liliomfi*. Vígjáték dalokkal, zenével 3 felv. Írta: Szigligeti Ede. Mai színpadra átdolgozta: Emőd Tamás. — Júl. 1. Kerecsényi Dezső: *Erasmus és Magyarország*. — Júl. 8. Szacsvey Imre: *Emlékezés Tóth Edére és Reviczky Gyulára*. — Júl. 19. Szerb Antal: *Vörösmarty Mihály*. — Júl. 24. *Dayka Gábor Lőcsén*. Acsády Károly elbeszélése. — Júl. 28. Vas István: *Ötörös József, a regényíró*. — Júl. 29. Zalai Fodor Gyula: *Vörösmarty két műsája*. — Júl. 30. Jónás Károly: *Petőfi és Görgey*. — Aug. 3. Illés Endre: *Csáth Géza emlékezete*. — *Ludas Matyi*. Hangjáték 7 képben. Fazekas Mihály elbeszélése nyomán írta Farkas Jenő. Személyek: Ludas Matyi; Anya; Julis; Dobrógi és Örzse; leány; menyecske; asszony; gazda; Pista és első, második, harmadik legény; hajdú. — Aug. 4. Mohácsi Jenő (német nyelven): *Buda's Tod*. (Buda halála.) — Rédey Tivadar: *Mikor a Nemzeti Színház 25 éves volt*. — Aug. 5. Trencsényi-Waldapfel Imre: *A régi kolozsvári önképzőkör*.

Irodalmi pályázat. A satumarei Kölcsény-kör (Románia) választmányára pályázatot hirdet két értekezésre: 1. *Kölcsény és a nyelvújítás*. Pályázhatnak romániai középiskolai tanulók vagy hasonló korú más foglalkozású magyar ifjak. Díj: 500 lej; határidő: 1936 okt. 15. — 2. *A mai erdélyi magyar regényirodalom ismertetése*. Pályázhatnak romániai magyar egyetemi hallgatók, vagy hasonló korú, más foglalkozású magyar ifjak. Díj: 1000 lej; határidő 1936 okt. 15. A pályaművek a Kölcsény-kör irod. szakosztálya elnökének, dr. Pirkner Ernőnek címére küldendők (Satu-Mare, Str. Olténia 3.)

Elhunytak.

BARABAS ISTVÁN, ny. főtanító, a Vasvm. Tűzoltó-Szövetség tb. elnöke, szül. Széplakon (Sopron vm.) 1855 augusztus 18-án, megh. Szombathelyen 1936 június 17-én. — Az 1870-es években tárcákat és verseket írogatott a *Sopron* és a *Vasvm. Lapok* c. újságokba. Zeneszerzéssel is foglalkozott.

BATHORI FERENC, ny. f. keresk. isk. tanár, szül. Balkányban (Szabolcs vm.) 1860 május 8-án, megh. Szászrégenben 1936 júliusában. — 1896-ban lett a nagyváradai f. keresk. isk. tanára. Hosszabb időt töltött Párisban; a szünidőkben bejárta szinte egész Európát, Egyiptom és Palesztina egy részét. 1904 óta ötször utazott lapp földön. — Utirajzai, tárcái és fordításai nagyváradai és fõv. lapokban, valamint a *M. N. Múz. Népr. Ert.* és a *Földr. Közlem.* c. tud. folyóiratokban. — Munkái: *Keresztlevél*. Népszínmű 4 felv. Székesfehérvár, 1891. (Bemut. u. o., Lányi Ernő zenéjével). — *Finn és lapp mesék*. Ford. Nagyvárad, 1911. — *Nagyváradtól Madridig*. U. o., 1912. — *Utazásaim a lappok földjén*. U. o., 1917.

BELITZKY GUSZTAV, ny. tanítókép. tanár, szül. Lőcsén 1864 február 23-án, megh. Budapesten 1936 július 5-én. Előbb tanítóskodott, majd az iglói s végül a losonci tanítóképzõben működött. Szaklapokban megjelent pedagógiai dolgozatai mellett több napi- és hetilapnak munkatársa és levelezõje is volt.

BENEDEK SANDOR (kisbacsoni), felsõházi tag, a kir. közig. bíróság ny. másodelnöke, szül. Nagykállón 1854 szeptember 14-én, megh. Budapesten 1936 május 14-én. Közpályáját a debreceni pénzügyigazgatóságnál kezdte. 1897-ben a közig. bírósághoz került ítélelbírónak. 1913-ban vallás- és közokt. államtitkár, 1914-ben pedig a közig. bíróság másodelnöke lett. Pénzügyi dolgozatokon kívül 1873—1884. szépirodalmi mûködést is kifejtett, nagyváradai, debreceni és fõvárosi lapokban. Fõleg humoros és satirikus cikkeket írt Bor Koresola és Suhogó álnéven. 1880—81. szerk. a *Debrecen—Nagyváradai Ertesztõt*.

CSINADI LAJOS, ny. nõiparisk. igazgató, megh. Budapesten 1936 júliusában 81 éves korában. Ő szervezte Sepsiszentgyörgyön az elsõ magyarországi nõi ipariskolát. Több irodalomtört. dolgozata is van; pl. sepsiszentgyörgyi nõiparisk. értes. (1904. Emlékezzünk Deák Ferencrõl), *Székely Nép* (1910: 39. sz. Széchenyi István).

CSUTAK VILMOS, a székely Mikó-kollégium és a Székely Nemz. Múzeum igazgatója, szül. Zágónban (Háromszék vm.) 1878-ban, megh. Sepsiszentgyörgyön (?) 1936 május 14-én. — Történetíró volt; megírta többek közt a székely Mikó-kollégium 1908/9. értesítõjében a kollégium történetét s a Péter-féle *Székelyföld* I. köt.-ben (1914) Háromszék vm. történetét.

ECSEDI ISTVÁN, dr. phil., egyet. m. tanár, a Déry-Múzeum igazgatója, szül. Debrecenben 1885 szeptember 20-án, megh. u. o. 1936 május 19-én. Számos értekezése jelent meg az alföldi pásztor- és a tiszai halászeletrõl. Irodalomtört. dolgozatai: *Irodalomtört. Közlem.* (1911. Kazinczy Ferenc egy kiadatlan levele), *Debreceni Prot. Lap* (1912: 39/40. sz. Csokonai és a rézmetszõ diákok). Fõbb munkái: *Karacs Ferenc térképíró élete és mûvei*. Debrecen, 1912. — *A Hortobágypuszta és élete*. U. o., 1914. — *Poros országútakon*. U. o., 1925. — *Hortobágyi pásztor- és betyárnóták*. U. o., 1927. — *Hortobágyi életképek*. U. o., 1927.

ERDELYI PÁL, dr. phil., c. egyet. rk. tanár, ny. egyet. könyvtárigazgató, szül. Sárospatakon 1864 február 12-én, megh. Budapesten 1936 május 5-én. — Erdélyi János, irodalomtörténész fia. Pályáját 1886-ban a M. N. Múzeum Orsz. Széchényi Könyvtárában kezdte, ahol legutóbb a kéziratári osztály élén állott. 1900—19. a kolozsvári egyet. könyvtár igazgatója volt, amelynek modern épülete az õ nevéhez fûzõdik. 1911—19. az Erdélyi Múzeum Egylet

főtitkári tisztségét is betöltötte. Első irodalmi kísérletei 1885/89. a *Komáromi Lapok*ban jelentek meg. 1893-ban a *Főv. Lapok* irodalmi rovatának vezetője és színi kritikusa lett. Azóta számos cikke jelent meg napi- és szaplalapokban. — A Beöthy-féle képes irodalomtörténetbe is dolgozott. — Munkái: *A XVI—XVII. századi históriás énekek*. Klny. a M. Könyvszemléből. Bp., 1886. — *Fáy András élete és művei*. U. o., 1890. — *Balassa Bálint*. (Történelmi Életrajzok). U. o., 1899. — *Énekeskönyveink a XVI. és XVII. században*. Klny. a M. Könyvszemléből. U. o., 1899. — *Hidvégi gr. Mikó Imre emlékezete*. Kolozsvár, 1905. — *A Teleki-énekeskönyv*. Klny. az Erd. Múzeumból. U. o., 1907. — *Az erdélyi könyvtárakról*. U. o., 1912. — *Bódiss Jusztin*. Komárom, 1923. — *Jókai*. U. o., 1925. — Kiadta: Balassa Bálint leveleit (Irodalomtört. Közlem. 1899), és vál. költeményei (M. Ktár 186. sz. Bp., 1900), szemelvényeket atyja E. János kritikáiból és tanulmányaiból (Jeles írók Isk. Tára. 69. U. o., 1901), Vörösmarty Mihály Zalán futását (Jeles írók Isk. Tára. 86. U. o., 1904), Barakonyi Ferenc költeményeit (Erd. Múzeum, 1907 és külön is Kolozsvár, 1907), a *M. Remekírók* Kuruc költészet c. kötetét (Bp., 1904) s teljesen sajtókészen áll Erdélyi János irodalmi hagyatéka és levelezése. Közreműködött az Endrődi-féle *M. költészet kincses háza* (Bp., 1895) c. antológia szerkesztésében.

ERŐDI-HARRACH BÉLA (1917-től ruttkai) dr., phil., udv. tan., ny. kir. tanker. főigazgató, a Petőfi Társ. r. tagja, szül. Szászrégenben (Maros-Torda vm.) 1846 április 19-én, megh. Budapesten 1936 május 6-án. 1868/70. Törökországban élt s Kisásziában, Egyiptomban, Görögországban, Albániában és Bulgáriában is megfordult. Ez időben a *Hazánk* c. lap levelezője volt. Hazatérve egy ideig Rákosi Jenő *Reformjánál* hírlapíróskodott, majd 1872. a tanári pályára lépett. Egy ideig a bpi VIII. ker. közs. főreálisk. tanára volt, majd 1882-ben a fiemei áll. gimn. igazgatója s 1884-ben az ottani áll. tanintézetek tanfelügyelője lett. 1888 végén Kolozsvárra került tanker. főigazgatónak, de már 1890 júliusában Budapestre hozták a Ferenc József nevelőintézet élére. 1892—1918. a bpi tankerület főigazgatója volt. Az Erődi-Harrach kettős családnevet 1917. vette fel. 1874—82. a M. Földr. Társ. titkára volt. — Cikkvei, eredeti és ford. versei 1864 óta jelentek kül. heti és napilapokban. Főleg török, persa, úgörgög és bolgár nyelvből fordított sokat. — Főbb munkái: *Keleti gyöngyök*. Pest, 1871. — *Hafiz dalai*. Ford. U. o., 1872/3. (2 köt.) — *Török mozaik*. Bp., 1875. — *Leila ile Medsun*. Bagdadi Fuzuli költői beszélye. U. o., 1875. — *A m. nemz. irodalom története*. U. o., 1876. — *Olvasókönyv a m. irodalomtört. oktatásához*. U. o., 1876. — *Költészettan*. Isk. és magánhaszn. U. o., 1878. — *A fáraók országában*. Klny. a Földr. Közlem.-ből. U. o., 1888. (Új kiad. U. o., 1897. Utóbbinak 2. kiadása. U. o., 1910.) — *Füldosztó Feridun*. Írta Firduszi. Ford. Kolozsvár, 1889. — *Szádi Gulisztán-ja, vagy Rózsakert*. U. o., 1889. — *Zál és Rudabe*. Írta Firduszi. Ford. U. o., 1890. — *A Balkán-félszigeti népek költészetéből*. (Olcso Kt. 316.) Bp., 1892. (Új kiad. Olcsó Kt. 844/5. U. o., 1898). — *Utazásom Szicília és Málta szigetén*. U. o., 1895. — *A Szentföldön*. U. o., 1898. (2. kiad. U. o., 1908). — *Grazia fiai*. Írta Albini Bisi. Ford. U. o., 1903. — *Horvát-Szlavonország*. Klny. a György Aladár-féle A Föld és népei V. köt.-ből. U. o., 1905. — Kiadta Mikes Kelemen vál. törökorsz. leveleit (Jeles írók Isk. Tára. 17. U. o., 1882., 2. kiad. U. o., 1910) és összes leveleit (M. Remekírók. 5. U. o., 1906) s részt vett Mikes leveleinek 1906. é. emlékkiadása szerkesztésében.

GAÁL MÓZES, ny. kir. tanker. főigazgató, szül. Baróton (Háromszék vm.) 1863 augusztus 2-án, megh. Budapesten 1936 július 12-én. — 1889—1907-ig a pozsonyi kir. kat. főgimn. tanára, 1907—1918-ig a bpi tisztviselő-telepi gimn. igazgatója volt; ekkor kinevezték a budapest-vidéki tankerület kir. főigazgatójává. 1917-ben elnöke lett a Középisk. Tanáregyesületnek. Irodalmi működését az *Ország-Világnál* kezdette, amelynek egyetemi hallgató korában két évig s. szerkesztője volt. Sok verse, elbeszélése, cikke és ifj. műve jelent meg a *Nyugatmagyarországi Híradó*-ban s a bpi napi- és hetilapokban. 1914 júl. óta *Az Én Újságom* c. gyermeklap szerkesztője volt. János vitéz vagy a hűség próbája c. Petőfi után írt tündérrégijét 1902. I. 16. mutatta be a bpi Gyermeke-szính. — Munkái: *Az utolsó lantos*. Regényes korrajz. (Szünidei Kt. 1—2. sz.) Bp., 1886. (2. füz., 2. kiad. U. o., 1904.) — *Hogyan lett a száz menyecskeből magyar asszony?* (M. Mesemondó. 15.) U. o., 1887. — *Kujak András keleti utazása*. Az ifj. szám. U. o., 1888. (2. kiad. U. o., 1900.) — *Luca napján*. Vigj. 1. felv. (Ifj. Szính. 3.) Pozsony—Bp., 1888. (2. kiad. U. o., 1893. Új kiad. Bp., 1905.) — *A majálisi elnök*. Vigj. 1. felv. (Ifj. Szính. 4.) U. o., 1888. (2. kiad. U. o., 1893. Új kiad. Bp., 1905.) — *A kegyenc*. Színmű 2. felv. (Ifj. Szính. 5.) U. o., 1888. (2. kiad. U. o., 1893. Új kiad. Bp., 1905.) — *A javíthatatlan*. Színmű 2. felv. (Ifj. Szính. 6.) U. o., 1888. (2. kiad. U. o., 1893. Új kiad. Bp., 1905.) — *Loco*. (Monológok. 10.) Bp., 1888. (Új kiad. U. o., [1921.]) — *Költemények*. (Egyet. Kt. 25.) Győr, 1889. — *Virág Palkó*. Ifj. elb. Bp., 1890. (2. kiad. U. o., 1900.) — *A kompanisták viselt dolgai*. Diák tréfák. Pozsony, 1890. (2. kiad. U. o., 1900.) — *Markó Pista fordulása*. Verses elb. (M. Mesemondó. 38.) Bp., 1890. — *Arany tanácsok*. Verssekben. (Históriák, Nóták. 100.) U. o., 1890. (Névtelenül). — *Felvidéki nóták*. (Históriák, Nóták. 101.) U. o., 1890. (Új kiad. U. o. [1921.]). — *A m. nemzet története*. A népisk. V—VI. o. szám. Pozsony—Bp., 1891. (Új kiad. Bp., é. n.) — *Nagy diákok*. Az ifj. szám. Pozsony—Bp., 1891. — *Szondi két apródja*. Tört. elb. (Hazafias Kt. 1.) U. o., 1892. (2. kiad. U. o., 1906.) — *Zoard jóslata*. Elb. (Hazaf. Kt. 2.) U. o., 1892. (2. kiad. U. o., 1906.) — *Egy plajbász története*. (Kis Kt. 3.) Máramarossziget, 1892. (2. kiad. Bp., 1908.) — *Két falusi történet*. (Kis Kt. 7.) M.-sziget, 1892. (Új kiad. Falusi történetek c. Bp., 1904., 2. kiad. U. o., 1908 és 1929.) — *Egy krajcár története*. M.-sziget, 1892. — *Három falusi történet* U. o., 1892. — *Keli Ferkó bujdosása*. Verses elb. (M. Mesemondó. 60.) Bp., 1892. — *Emléklapok a M. Orsz. Középisk. Tanáregyes. 1892. közgyűlése alkalm.* Szerk. Pirchala Imre- és Wagner Lajossal. Pozsony, 1892. — *Magyarország története*. Középisk. alsó o. és polg. fiúisk. szám. Helmár Ágosttal. U. o., 1892. (4. bőv. kiad. 2 köt. Bp., 1900/1.). — *Magyarország története*. Polg. leányisk. szám. Ugyanazzal. U. o., 1892. (Új kiad. átdolg. Belle Ferenc. Bp., 1906.). — *Az osztrák-m. monarchia politikai földrajza és Magyarország rövid politikai földrajza*. A Gaál—Helmár-féle tankönyvből. U. o., 1892. — *A Pergát Pista szerencséje*. Versbe szedte Mózes diák. (M. Mesemondó. 67.) Bp., 1893. — *Az „úrji”*. (Kis Kt. 10.) M.-sziget, 1893. (Új kiad. Bp., 1904., 2. kiad. U. o. 1908. Újabb kiad. Kis Kt. 203. sz. U. o., 1929.) — *Sebős*. (Kis Kt. 21.) M.-sziget, 1893. — *A vezér bosszúja*. (Hazafias Kt. 3.) Pozsony, 1893. (2. kiad. Bp., 1906.) — *Kupa, a pogány vezér*. (Hazaf. Kt. 4.) U. o., 1893. (2. kiad. Bp., 1906.) — *Vitézi becsület*. (Hazaf. Kt. 5.) U. o., 1893. (2. kiad. Bp., 1906.) — *Both bajnok dr-*

rája. (Hazaf. Kt. 11.) U. o., 1894. (2. kiad. Bp., 1906). — *A kereszténység hőse*. (Hazaf. Kt. 12.) U. o., 1894. (2. kiad. Bp., 1906). — *A prágai rab*. (Hazaf. Kt. 13.) U. o., 1894. (2. kiad. Bp., 1906). — *A furfangos diák*. (Hazaf. Kt. 14.) U. o., 1894. (2. kiad. Bp., 1906). — *A király szeme*. (Hazaf. Kt. 15.) U. o., 1894. (2. kiad. Bp., 1906). — *Vitézség és haza*. (Hazaf. Kt. I. köt.) U. o., 1894. (2. kiad. Bp., 1906). — *A Jedikula rabja*. (Hazaf. Kt. 21.) U. o., 1895. (2. kiad. Bp., 1906). — *A vitéz szász*. (Hazaf. Kt. 22.) U. o., 1895. (2. kiad. Bp., 1906). — *Dacó uram számara*. (Hazaf. Kt. 23.) U. o., 1895. (2. kiad. Bp., 1906). — *Az utolsó próba*. (Hazaf. Kt. 24.) U. o., 1895. (2. kiad. Bp., 1906). — *A koldus herceg*. (Hazaf. Kt. 25.) U. o., 1895. (2. kiad. Bp., 1906). — *A fekete ember*. (Hazaf. Kt. 26.) U. o., 1895. (2. kiad. Bp., 1906). — *Aki bírja marja*. (Hazaf. Kt. 27.) U. o., 1895. (2. kiad. Bp., 1906). — *A murányi tolvaj-csorda*. (Hazaf. Kt. 28.) U. o., 1895. (2. kiad. Bp., 1906). — *Menyhért uram*. (Hazaf. Kt. 29.) U. o., 1895. (2. kiad. Bp., 1906). — *Felhát aga kincse*. (Hazaf. Kt. 30.) U. o., 1895. (2. kiad. Bp., 1906). — *Hunyadiak*. Tört. elbek. (Hazaf. Kt. II. köt.) U. o., 1895. (2. kiad. Bp., 1906). — *Síralmas Erdély*. Hazaf. Kt. V. köt.) U. o., 1895. (2. kiad. Bp., 1906). — *Nehéz idők*. (Hazaf. Kt. VI. köt.) U. o., 1895. (2. kiad. Bp., 1906 és Piros könyvek. 24/6. k. U. o. é. n.). — *Mindent a hazáért*. (Filléres Kt. 21/3.) Bp., 1895. — *Csontos Szigfrid és a Nibelungok*. (Vasárnapi Kt. IV:1.) U. o., 1895. (4. kiad. U. o., 1897). — *Kisebb történetek*. (Az Athenaeum Olvasótára. III:19.) U. o., 1895. — *Regék és mesék*. Írta Karády Ignác. Grimm meséinek felh. átdolg. 3. kiad. U. o., 1895. — *Berni Detre, az Amelungok hőse*. (Vasárnapi Kt. IV:2.) U. o., 1896. — *A m. irodalom története*. (Egyetemes Ismeretek Tára. 3.) Pozsony, 1896. — *Diák-figurák*. Az ifj. szám. Bp., 1897. — *A legkisebb leány*. Reg. U. o., 1897. (Új kiad. U. o., 1905., 4. kiad. U. o., 1921). — *M. nők* U. o., 1897. (5. kiad. U. o., 1914). — *Robinson Crusoe. Élete és viszontagságai*. Írta Daniel Defoe. 7. kiad. átdolg. U. o., 1897. (és 8. díszkiad. U. o., 1897., 9. kiad. U. o., 1922.). — *Darentov Clovis*. Írta Jules Verne. Ford. U. o., 1897. — *Az úszó sziget*. Írta u. a. Ford. U. o., 1897. — *1898. márc. 15-e és ápr. 11-e*. Pozsony, 1898. — *A Karaffa becsülete*. (Hazaf. Kt. 34.) U. o., 1898. — *A renegát*. (Hazaf. Kt. 35.) U. o., 1898. — *Egy m. testőrifjú*. (Hazaf. Kt. 36.) U. o., 1898. — *Az urasági inas*. (Hazaf. Kt. 37.) U. o., 1898. — *Skrobanyek úr*. (Hazaf. Kt. 38.) U. o., 1898. — *A császár ígérete*. (Hazaf. Kt. 39.) U. o., 1898. — *Herr von Kecskeméti*. (Hazaf. Kt. 40.) U. o., 1898. — *Német világ Magyarországon*. Tört. elbek. (Hazaf. Kt. VIII. köt.) U. o., 1898. — *Balassa vitéz*. (Fill. Kt. 48/50.) Bp., 1898. (4. kiad. U. o., [1932]). — *Görög hősök története*. Írta Niebuhr. Ford. (Mesekönyvecske. 3.) U. o., 1898. — *Nemzetünk nagy költői*. Pozsony, 1898/900. (13 füz., az 1–3. füz. 2. kiad. Bp., 1905). — *A kard és lant hőse*. Reg. tört. az ifj. szám. Bp., 1898. — *A koldusvezető*. (Jó Könyvek az Ifj. Szám. 8.) U. o., 1898. (Új kiad. Fill. Kt. 95. U. o., 1901. 2. kiad. U. o., 1907. Újabb kiad. Az Én Újságom könyvei. U. o., [1927.]). — *Csalavér róka többrendbeli csalafintaságai*. [Goethe nyomán] 2. kiad. U. o., 1898. — *Répa-csösz az óriás*. 5 mese Musaeus után. 2. kiad. U. o., 1898. — *Íjjabb Hurkás Márton viszontagságai a székesfővárosban*. Pozsony, [1898]. — *A m. irod. története főbb vonásokban*. (Tudom. Zsábk. 4.) U. o., 1898. (5. kiad. Bp., [1922.]). — *A francia zászló*. Írta Jules Verne. Ford. Bp., 1898. — *A Cynthia hajótöröttjei*. Írta u. a. és André Laurie.

Ford. U. o., 1898. — *Hogyan boldogulunk?* Matheus nyomán. (Közhasznú Csáládi Kt. 32/3.) U. o., 1899. (Új kiad. A boldogulás könyve c. U. o., [1927].) — *II. József császár mint uralkodó és ember.* (Történeti Kt. 13.) U. o., 1899. — *I. Rákóczi Ferencné, Zrínyi Ilona.* (Tört. Kt. 16.) U. o., 1899. — *Sz. László m. király élete.* 2. kiad. (Tört. Kt. 24.) U. o., 1899. (Az I. kiad. Toldy Lászlótól.) — *Széchenyi István gr. vagy Magyarország ujászületése.* (Tört. Kt. 25.) U. o., 1899. — *Sz. István, az első m. király.* 2. kiad. (Tört. Kt. 26.) U. o., 1899. (Az I. kiad. Aldor Imrétől.) — *Cortez Hernando Mexikó meghódítója.* Írta Diaz Bernal. Átdolg. (Tört. Kt. 86.) U. o., 1899. — *Petőfi Sándor élete.* (Tört. Kt. 88.) U. o., 1899. — *Kis m. nyelvtan.* (Tudom. Zsebk. 11.) Pozsony, 1899. (2. kiad. Bp., é. n.) — *Kis m. stilszika.* (Tudom. Zsebk. 12.) U. o. 1899. — *Kis m. retorika.* (Tudom. Zsebk. 13.) U. o., 1899. (2. kiad. Bp., é. n.) — *Kis m. poétika.* (Tudom. Zsebk. 22.) U. o., 1899. (2. kiad. Bp., 1907. 3. kiad. U. o., [1922].) — *A bundák hazája.* Írta Jules Verne. Ford. Bp., 1899. (3. kiad. U. o., [1923].) — *A jégcszfinx.* Írta u. a. Ford. U. o., 1899. — *Utazás a holdba.* Írta u. a. Ford. 3. kiad. U. o., 1899. (A régebb kiadások más fordításban! 6. kiad. U. o., [1925].) — *Utazás a Hold körül.* Írta u. a. Ford. 3. kiad. U. o., 1899. (A régebb kiadások más fordításban! 5. kiad. U. o., [1923].) — *Három székelly fiú.* (Fill. Kt. 82.) U. o., 1900. (2. kiad. U. o., é. n. Új kiad. Az Én Újságom könyvei. U. o., [1933].) — *A vasember.* (Fill. Kt. 86/8.) U. o., 1900. (3. kiad. U. o., 1912.) — *Víg elbeszélések.* (Kis Kt. 25.) U. o., 1900. — *M. hősök és királyok.* (Mesekönyvecske. 5/6., 10., 12/3.) U. o., 1900/12. (5 köt.) — *Hún és m. mondák.* U. o., 1900. (4. kiad. U. o., [1930].) — *Árpád utódai.* A vezérek korának története. (Tört. Kt. 89.) U. o., 1900. — *Kenyér és becsület.* Reg. az ifj. szám. U. o., 1900. (4. kiad. U. o., [1928].) — *A m. helyesírás törvényei.* (Tudom. Zsebk. 45.) Pozsony, 1900. — *M. királymondák.* Bp., 1900. — *A szeretet.* Elb. felserdült leányok rész. U. o., 1900. (3. kiad. U. o., [1914].) — *Szocialista világ.* Megálmodott történet Richter után. U. o., 1900. — *Az Orinococon fölfelé.* Írta Jules Verne. Ford. U. o., 1900. — *Világtörténet.* A polg. fiúisk. szám. Írta Ribáry Ferenc. A 7. kiad.-t sajtó alá rendezte. U. o., (1900). — *Aranyos kód.* (Elbek.) U. o., 1901. — *Bem apó és a székelyek.* (Fill. Kt. 102.) U. o., 1901. — *Bethlen Gábor és kora.* 2. kiad. (Tört. Kt. 30.) U. o., 1901. (Első kiad. Aldor Imrétől: Erdély aranykora.) — *Deák Ferenc.* (Tört. Kt. 58.) U. o., 1901. — *Magyarország művelődésének állapota.* 2. kiad. (Tört. Kt. 34.) U. o. 1901. (Első kiad. Toldy Lászlótól.) — *M. nyelvtan.* A középisk. I. és II. o. szám. U. o., 1901/2. — *M. olvasókönyv.* A középisk. I—III. o. szám. U. o., 1901/3. (3 köt.) — *Második Rákóczi Ferenc.* Írta Jósika Miklós. Az ifj. szám. átdolg. U. o., 1901. — *A pincszoba világa.* (Munkásfüzetek. I : 2.) U. o., 1901. — *Már késő.* (Munkásfüzetek. I : 7.) U. o., 1901. — *Különös végrendelet.* Írta Jules Verne. Ford. U. o., 1901. — *A legnagyobb magyar.* (Hazaf. Kt. 41.) U. o., 1902. — *Távol a hazától.* (Hazaf. Kt. 42.) U. o., 1902. — *A „Haza bölcse“.* (Hazaf. Kt. 43.) U. o., 1902. — *Véres napok.* (Hazaf. Kt. 44.) U. o., 1902. — *Bem hadseregében.* (Hazaf. Kt. 45.) U. o., 1902. — *Ezeréves multunkból.* (Hazaf. Kt. 46/50.) U. o., 1902. (5 füz.) *A vasember fia.* Tört. elb. (Fill. Kt. 133/5.) U. o., 1902. — *Hún utódok és az avar birodalom története.* (Tört. Kt. 23.) 2. kiad. U. o., 1902. (Az I. kiad. Aldor Imrétől.) — *Hűséges mind a strig.* Mikes naplója. Tört. elb. U. o., 1902. — *Komédiás Palkó. Vasárnapi emlékek.* 2 elb. U. o., 1902. — *Pompéji*

pusztulása. Írta Bulwer. Átdolg. Bp., 1902. (Új kiad. U. o., 1930.) — *A Claudiusok*. Reg. Írta Ernst Eckstein. Átdolg. U. o., 1903. (2 köt.) — *A három kenyeres pajtás*. Ifj. reg. U. o., 1903. (3. kiad. U. o., 1922.) — *Hiúság*. (Egyet. Regtár. XXI: 15/6.) U. o., 1903. (2 köt.) — *A kegyelemkenyér*. Reg. az ifj. szám. U. o., 1903. — *Két diák levelezése*. U. o., 1903. — *Münchhausen ... báró csodálatos kalandjai*. Az ifj. szám. átdolg. U. o., (1903). (Új kiad. u. o., [1926].) — *Rendszeres m. nyelvtan*. Középisk. III. o. szám. U. o., 1903. — *Anna*. Reg. U. o., 1904. (2. kiad. U. o., 1906, Új kiad. U. o., 1928.) — *Burkus*. Reg. az ifj. sz. U. o., 1904. — *Uarda*. Tört. reg. Írta Georg Ebers. Az ifj. szám. átdolg. U. o., 1904. (2 köt.) — *Világtörténelem*. A polg. és f. leányisk. szám. Írta Ribáry Ferenc. Az 5. kiad.-t sajtó alá rendezte. U. o., 1905. — *Anyai szív*. Reg. U. o., 1906. (2. kiad. u. a. [1920].); 4. kiad. U. o., 1921.) — *A szurtos kis inasról és egyéb elbek*. (Fill. Kt. 218.) U. o., 1905. — *Nótás Katka. Rongyos Miska története*. U. o., 1906. (3. kiad. U. o., 1924.) — *Marci*. Tört. egy falusi fiúról. Spyri nyomán. U. o., 1907. *Hún és m. mondák*. (Uránia, Népszerű Felfedezések. 95.) U. o., 1909. — *A jövő iskolája*. Elmékedések. U. o., 1909. — *Szociális levelek*. (Néptanítók Kta. 38.) U. o., 1909. — *A m. nemzeti irodalom története*. Középisk. szám. Írta Szántó Kálmán. Az 5. kiadást szerzővel átdolg. U. o., 1910. — *Mesék a legnagyobb magyarról*. U. o., 1910. (2. kiad. U. o., 1912.) — *Huszonöt év*. A tisztviselőtelep története. U. o., 1911. — *Napoleon, a hadvezér, az uralkodó és az ember*. U. o., 1911. — *Mókus*. Komoly tört. egy mókus-fiúról. U. o., 1912. — *Egy kis diák naplójából*. U. o., 1913. — *Porcellán kisasszony*. Falusi tört. (Fill. Kt. 334/6.) U. o., [1913]. és külön is. — *Don Quijote*. Írta Miguel Cervantes. Ford. Győry Vilmos. Sajtó alá rendezte. (Az Érdekes Ujs. Ifj. Kta.) U. o., 1915. — *Robinson Crusoe*. Írta De Foe. Ford. Győry Vilmos. Sajtó alá rendezte (Az Érdekes Ujs. Ifj. Kta.) U. o., 1915. — *Mesekönyv*. Írta Győry Vilmos. A 4. kiadást sajtó alá rend. U. o., 1917. — *Bőrharsnya*. Írta Fenimore Cooper. A 4. kiad.-t átdolg. U. o., [1918]. — *A útmutató*. Írta u. a. A 3. kiad.-t átdolg. U. o., [1918]. — *A vadfogó*. Írta u. a. Vachott Sándorné ford. nyomán átdolg. U. o., [1918]. — *A utolsó mohikán*. Írta u. a. A 4. kiad.-t átdolg. U. o., [1919]. — *A kis doktor*. Reg. fiatal leányok szám. U. o., [1921]. — *Grimm meséi*. Kiszemelte és ford. U. o., 1922. — *Hamsom Tamás, a repülő*. Kurt Matull nyomán. U. o., 1922. — *A kalocsai fiú*. U. o., [1922]. — *A cserkésző*. Ferry elb. nyomán. U. o., 1924. — *A fekete apostol*. Egy néger fiú tört. U. o., 1924. — *Gripp*. Írta N. F. Cronstedt. Átdolg. U. o., 1924. — *Hőfeherke és a hét törpe és más mesék*. Grimm-testvérek nyomán kiválogatta. U. o., 1925. — *Napsugár*. Reg. fiatal leányok szám. U. o., [1925]. — *A kenyér*. Reg. fiatal leányok szám. U. o., [1926]. — *Akik külön világban élnek*. (Százszorszép Könyvek.) U. o., [1926]. (Egy évben két kiadást ért.) — *Suli viselt dolgai*. U. o., 1926. (2 köt.) — *Futri Kata*. Klementine Helm nyomán. U. o., 1927. — *A királyfi játéka*. Mesék. U. o., [1928]. — *Achilles haragja*. (Hősök regéje. 1.) U. o., 1928. — *A bujdosó király*. (Hősök regéje. 2.) U. o., 1928. — *Muki és Bubó kalandjai az őserdőtől a garázsig*. U. o., [1929]. — *Vasárnap emlékek*. (Az Én Ujs. Könyvei.) U. o., 1929. (Új kiad. U. o., [1932].) — *Emlékezés Benedek Elekre*. Klny. a Cegléd és Környékéből. Cegléd, 1930. — *Nonni*. John Svenson elb. nyomán. (Az Én Ujs. Könyvei.) Bp., [1930].

— *A mesebeli herceg.* (Az Én Ujs. Könyvei.) U. o., 1930. — *Józsi bá' házasodik.* Csengő rímekbe szedte. (M. Mesemondó. 72.) U. o., é. n. — *Furcsa história.* Csengő versekben (M. Mesemondó. 77.) U. o., é. n. — *Kántor uram profécidja.* (Verses elb.) (M. Mesemondó. 89.) U. o., é. n. — *Gyöngy élet a katonalélet.* (Verses elb.) (M. Mesemondó. 93.) U. o., é. n. — *A legigazabb magyar, vagy Zrínyi Miklósnak, a hősnak históriája.* (M. Mesemondó. 94.) — *Dósa György.* Verses krónika. (M. Mesemondó. 100.) U. o., é. n. (Mózes diák álnéven.) — *II. Rákóczi Ferenc.* Versbe szedte. (M. Mesemondó. 103.) U. o., é. n. — *Szurkos Nagy Gergely, a bank próféta.* (M. Mesemondó. 106.) U. o., é. n. — *A kitagadott apa.* (M. Mesemondó. 107.) U. o., é. n. — *Az asztalos megszökött.* (M. Mesemondó. 113.) (Mózes diák álnéven.) U. o., é. n. — *A rákosi bakter.* Versbe szedte. (M. Mesemondó. 115.) U. o., é. n. — *Megölte a más baja.* Versbe szedte Mózes diák. (M. Mesemondó. 116.) U. o., é. n. — *Az apagyilkos.* (M. Mesemondó. 127.) U. o., é. n. — *Aki a jég hátán is megél.* (M. Mesemondó. 133.) U. o., é. n. — *A ropogós cipő.* (M. Mesemondó. 135.) U. o., é. n. — *Egy szekér széna.* (M. Mesemondó. 142.) U. o., é. n. — *A virrasztó.* (M. Mesemondó. 153.) U. o., é. n. — *Apró történetek.* Elbek. U. o., é. n. — *Világverő húnok vieszt dolgairól.* (Jó Könyvek a M. Nép Szám. 56.) U. o., é. n. — *Thonuzdoba pogány vezér hősi halála.* Jókai Mór után. (Jó Könyvek stb. 60.) U. o., é. n. — *Etele királyról, húnoknak uráról.* (Jó Könyvek stb. 61.) U. o., é. n. — *Az ígért földje, vagy a szocializmus diadala a nép között.* (Jó Könyvek stb. 62.) U. o., é. n. — *Buda halála és az Isten kardjának rettenetes útja.* (Jó Könyvek stb. 65.) U. o., é. n. — *Etele király dicsősége és halála.* (Jó Könyvek stb. 70.) — *Ildikó csatája és a hadak útja.* (Jó könyvek stb. 75.) U. o., é. n. — *A tajtékpipa, vagy hogyan szokott le Marci a dohányzásról.* (Históriák, Nóták. 149.) U. o., é. n. — *A holt betű néha élő igazság, vagy Szabó András szerencséje.* U. o., é. n. — *Tell Vilmos és a svájci szabadsághősök.* Tört. elb. 2. kiad. Sajtó alá rend. U. o., é. n. — *Simonék romlása.* (Legjobb Olvasmányok. 9.) U. o., é. n. — *Szász Julis aranyórája.* (Legjobb Olvasmányok. 10.) U. o., é. n. — *A hideg tűzhely.* (Legjobb Olvasmányok. 13.) U. o., é. n. — *A százkezü Erzsé és más tanulságos történetek.* (Mulattató és hasznos olvasmányok a M. Nép Szám. 75.) U. o., é. n. — *Hogyan írjunk?* (Közhasznú Kt. 91/2.) U. o., é. n. — *Hogyan fogalmazunk?* (Közh. Kt. 93/4.) U. o., é. n. — *A költészetről.* (Közh. Kt. 95/100.) U. o., é. n. (3 köt.) — *A Kis Könyvtár* c. ifj. vállalatban kiadta Czuczor Gergely, Garay János és Vörösmarty Mihály vál. költeményeit.

KAPOSY ISTVÁN, ny. f. keresk. isk. tanár, szül. Szántón (Tolna vm.) 1852-ben, megh. Szombathelyen 1936 május 30-án. Szépirodalmi dolgozatai vidéki lapokban.

KENEDY A. ISTVÁN, volt tengerészkapitány, megh. Pécsen 1936 április 15-én (temetés napja). — Munkája: *Hűsz év a tengeren.* Pécs. [1933.]

KUSZKÓ ISTVÁN (felsőbolyai), ny. m. kir. mértékhitelítő főfelügyelő, szül. Felsőbányán 1860 augusztus 1-én, megh. Budapesten 1936 július 14-én (temetés napja). Mint erdészeti hivatalnok került Kolozsvárra, ahol egyúttal Bartha Miklós *Ellenzék* c. lapjának b. munkatársa is volt. A hírlapírástól 1904 decemberében vált meg, amikor átvette a mértékhitelítő hivatal veze-

tését. Tárcaikon kívül, turisztikai, erdészeti és sportcikkeket is írt. 1891-ben megalapította Kolozsvárt az Erdélyrészi Orsz. Ereklýmúzeumot s megindította az 1848/9. évi szabadságharc orosz emlékeit tárgyaló *Történeti Lapok*-at, amelyet 1898-ig szerkesztett.

LACZEK GYULA, c. kanonok, ny. gimn. hittanár, szül. Rimaszombatban (Gömör vm.) 1861 március 6-án, megh. Losoncon (?) 1936 júniusában. — Történeti és egyházpolitikai cikkeken kívül több útirajzot írt a *Losonc és Vidéke*-be, amelyek Szinnyei szerint különlenyomatokban is megjelentek. — Petrik említette munkája: *Szentföldi utam*. Losonc, 1902.

LAZAR ISTVAN (JÁNOS), a Petőfi Társ. r. tagja, szül. Gyergyószentmiklóson 1881-ben, megh. Budapesten 1936 májusában. — Ősi ref. erdélyi családból származott. Szülők: L. Antal, Bene Judit. A gimnáziumot Székelyudvarhelyen, a jogot Budapesten elvégezvén, egy ideig az államrendőrség kötelékében szolgált, majd kizárólag az irodalomból élt. 1923-ban lett a Petőfi Társ. r. tagja. Versei, elbeszélései és regényei: *B. Napló* (1905/6), *A Polgár* (1908), *Közbiztonság* (1908/12), *Népszava* (1908/14), *B. Hirl.* (1910/18; 1911 : 255/64. sz. Sátán. Reg.; 1912 : 19/53. sz. Betulia virága. Reg.; 96/101. sz. Safira; 1913 : 96/114. sz. Hágár; 1914 : 209/31. sz. Sámson; 1915 : 15/7. sz. A rög, I. díjat nyert a temesv. Arany János Társ.-tól; 127/67. sz. Eszter; 1917 : 120/33. sz. Dániel) *Magyarország* (1910/4, 18), *P. Napló* (1912/6), *Tolnai Világlapja* (1912/5), *P. Hirl.* (1913, 16/7, 19), *Világ* (1913/4), *A Cél* (1914/5), *Élet* (1914/5), *Új Idők* (1915/6), *Az Újság* (1916/7), *M. Figyelő* (1916), stb. — Munkái: *Dalok egy aranyhajú leányról és egyéb költemények*. Bp., 1903. — *Híres földön, székely földön...* *A villám*. Csikországi verses monológ. U. o., 1906. (Klny. a következő verses kötetéből.) — *Híres földön, székely földön*. Költemények. U. o., 1906. — *Jézus*. Verses dráma. Hol? 1908. — *Betulia virága*. Reg. az asszir-babilon korból. Bp., 1912. (2. kiad. U. o., 1921. Ciura Sándor rumén fordítása a *Cosinceana* c. folyóiratban és könyvalakban is: Szászváros 1913). — *A kékhajú fantom*. Detektív tört. U. o., 1915. (Új kiad. Legjobb Könyvek. 138. U. o., 1926.) — *Eszter*. Napkel. tört. U. o., 1915. (Új kiad. Legjobb könyvek 69. U. o., [1920] és Tolnai Regényta. U. o., 1923). — *Hágár*. Napkeleti tört. Nagyvárad, 1915. — *A fekete grófné*. Reg. Bp., [1917]. (3. kiad. U. o., [1918]). — *Dániel*. Napkel. tört. U. o., 1917. — *A levélszekerény*. U. o., [1918]. — *A papagály*. U. o., [1918]. — *Ruth*. Napkel. tört. U. o., [1918]. — *Erdély*. Novellák. U. o., 1920. — *Kémelek csatája*. (Legjobb Könyvek. 77.) U. o., [1920]. — *Koppány. Fekete csillag. A két szempár*. U. o., [1920]. — *Sámson*. Napkel. tört. U. o., [1920]. (Új kiad. Legjobb Könyvek. 121. U. o., 1924.) — *A vörös számum*. Reg. U. o., 1920. — *A nap lelke*. Reg. U. o., 1921. — *A fekete malac*. Novellák. U. o., [1922]. — *A fekete lilom*. (Tolnai Regényta.) U. o., 1924. — *Krisztus*. Napkeleti tört. 1—2. kiad. U. o., 1924. — *A múmia*. Fantasztikus reg. U. o., 1925. — *Istenek harca*. Reg. U. o., [1925]. — *A Nilus rózsája*. (M. Író mesterek) U. o., 1926. — *Paula*. (Tolnai Regényta.) U. o., 1926. — *Aranykapuk városa*. U. o., [1927]. — *A sárga leány*. (Viktória Könyvek. 1.) U. o., 1929. — *Szent Gellért*. Ösmagyar reg. 1—2. kiad. U. o., 1930. — *Omlik az udvarház*. Erdélyi emlékek. (M. Író mesterek). U. o., [1933]. — *Humor és Magor*. Napkel. tört. U. o., é. n. — Ványi és Révai n. lexikona még a következő műveit is felsorolja, de ezek sem bibliográfiákban, sem a N. Múzeum katalógusában nem szerepelnek: Vihar.

Reg. (1910), És ne vigy minket a kísértésbe (Révainál kísértetbe.) Reg. (1911). A sárga csillag. Reg. (1911), A haramia (1912), Örök láng (Révainál: lány!) (1913), Titánok (1927). — Filmesítései: A papagáj (Bemut. bpi Mozgókép-Otthon, 1918 I. 15); A szerető. Bródy Sándor drámája nyomán (bem. u. o. 1918 IX. 16).

LENKEI GUSZTAV, hírlapíró, szül. Szereden (Pozsony vm.) 1872 február 16-án, megh. Budapesten 1936 július 27-én. — 1896-ban a *M. Hírl.* h. munkatársa, majd fel. szerkesztője, 1915-ben a *P. Hírl.* fel. szerkesztője lett. A nemzeti ellenállás korában az ellenzéki sajtómozgalmak egyik irányítója volt. Titkára, utóbb elnöke volt a Magyarorsz. Hírlapírók Nyugdíjintézetének s elnöke a m. országgyűlés hírlaptudósítói szindikátusának.

MERÉNYI LAJOS, ny. szföv. polg. isk. tanár, szül. Budapesten 1884-ben, megh. u. o. 1936 ápr. 27-én. Mint sportíró, az embersporttal és a lóversennyel foglalkozott; évekig sakkrovatvezetője volt a *Nemz. Újság*-nak.

NÉMETH ZOLTAN, hírlapíró, szül. Nagykanizsán 1871-ben, megh. Budapesten 1936 június 10-én. 1903 óta írt cikkeket főleg mezőgazd. lapokba.

PASZTOR EDE, hírlapíró, szül. Nagyváradon 1874-ben, megh. u. o. 1936 július 14-én. — 1900—1907-ig a *Nagyvárad*i *Napló* b. munkatársa, 1907 II. 11-től haláláig a *Nagyvárad*i *Friss Újság* szerkesztője volt.

PAZMANDY DÉNES (szomori és somodori), hírlapíró, szül. Kömlődön (Komárom vm.) 1848 július 10-én, megh. Budapesten, a Sz. László kórházban 1936 április 22-én. Hasonnevű édesatyja az 1848/9. képviselőház elnöke volt Középiskoláit a budapesti ref. főgimnáziumban, a jogot Berlinben és Párisban végezte. Hazatérve, 1872-ben rövid időre a közös hadügyminisztérium szolgálatában állott. 1878-ban radikális szabadelvű programmal a körmendi kerület országgyűlési képviselője lett. Az 1881/84. ciklusban ugyanezt a kerületet, az 1887/96. ciklusokon pedig az olaszliszka, majd a zalaegerszegi kerületet képviselte függetlenségi programmal. Ugron Gábor mellett vezetője volt annak a függetlenségi csoportnak, amely a hármas szövetségtől való elszakadást propagálta úgy a bel-, mint a külföldön. Tagja volt az interparlamentáris uniónak s a m. államiság ismertetése céljából számos francia és angol nyelvű cikket és tanulmányt írt. Az 1914/8. háború első napjaiban, mivel éppen akkor érkezett vissza Belgrádból, rövid időre lecsukták. 1919-ben a szegedi kormány megbízásából Párisban Magyarország delegáltja volt s e minőségben 11 hónapig képviselte Magyarországot. — Hírlapírói működését 1867-ben kezdte a *Hon*-ba írt külföldi leveleivel. 1871 dec.-tól 1871 márc. 17-ig szerk. és kiadta a *Delejtű* c. politikai napilapot, majd 1872 márc. 19-től május 9-ig ennek folytatását a *Haladás*-t. Élete utolsó éveiben a *Mai Nap* főmunkatársa volt s szinte haláláig írta az Aprópénz c. rovatot. Kéziratban: Egyik olyan, mint a másik. Vígi. 1 felv. Narrey után franciából (bemut. Nemz. Szính. 1869 jún. 11.).

RÉZBANYAY JÓZSEF, dr. theol. et. jur. canon., kanonok, a Sz. István Akad. r. tagja, szül. Pakson (Tolna vm.) 1860 január 20-án, megh. Egerben 1936 május 4-én. — Cikkei, költeményei és egyh. beszédei 1878 óta budapesti és pécsi lapokban és folyóiratokban. — Alkalmi költeményei és egyéb irod. jellegű munkái: *Mennyei hangok*. Wien, 1880. — *Karácsonyi oratórium*. Pécs, 1887. — *Mennyegzői dal*. U. o., 1889. — *A pécsi románstíli bazilika*. Klny. a M. Sionból. Esztergom, 1891. — *Nénapra*. Pécs, 1894. — *Magyarországi Sz.*

Margit, Skótország királynéja. Bp. 1896. — *Ave Maria.* (Költemény). Pécs, 1896. — *Magyarok éneke.* U. o., 1896. — *Hat szentbeszéd... a női érényekről.* Klny. a Borromaeusból. Győr, 1897. — *Üdvözlégy Mária.* Hét szentbeszéd. Klny. a Hitszónokl. Folyóiratból. Bp., 1897. — *Üdvözlét,* (Vers). Pécs, 1897. — *Salve Regina.* Öt szentbeszéd. Klny. a Hitszónok Folyóiratból. Pécs, 1899. — *Üdvözlégy.* (Költem. a paksi templom felszentelésére). U. o., 1900. — *Az egyh. szónoklat kézikönyve.* U. o., 1904. — *Az egyh. szónoklat egyetemes története.* U. o., 1904/8. (3 köt.) — *Bölcsészeti erkölcsstan.* Pécs, 1917.

SÓLYOM ANDOR, ítélőtáblai elnök, szül. Aradon 1866 május 25 én, megh. Budapesten 1936 április 23-án. Előbb az igazságügyi minisztériumban szolgált, ahonnan mint min. tan. 1916-ban a temesvári, 1920-ban a győri ítélőtábla élére került. Fiatal jogász korában b. munkatársa volt az *Aradi Közl.*-nek. Politikai befolyás az elbeszélő költészetre c. e. lapba írt cikkét a *M. Allam* (1886 : 78. sz.) is átvette. Később kizárólag a jogi irodalmat művelte.

SURANYI MIKLÓS, hírlapíró, a Kisfaludy és Petőfi Társ. r. tagja, szül. Felsőmindszenten (Baranya vm.) 1882 február 16-án, megh. Budapesten a Szieszta-szanatóriumban 1936 június 20-ára virradó éjjel szervi szívbj és asztma következtében. Atyja gazdatiszt volt, aki a pécsi cisztercita gimnáziumban neveltette. Jogi tanulmányait Révai n. lexikona szerint Pécsen, a Nemz. Újs. nekrológja szerint pedig Budapesten végezte. Annyi bizonyos, hogy előttem ismert első versét Pécsről keltezve közölte az *Egyetemi Lapok* (1902). 1903., mint a *Magyarország* parlamenti tudósítója már a fővárosban tartózkodott, ahonnan 1908-ban vármegyei allevéltárossá választatván meg, Máramaroszigetre költözött. Itt 1909 január végén a *Máramaros* szerkesztője lett. 1919-ben a vármegye megszállása után mint főlevéltárnok elhagyta állását s Budapestre költözvén, itt nagy publicisztikai és irodalmi működést fejtett ki, egy ideig mint a *Nemz. Újs.* főmunkatársa. A Petőfi Társ. 1917-ben, a Kisfaludy Társ. pedig 1922-ben választotta tagjai sorába. Évekig elnöke volt a pécsi Janus Pannonius Társaságnak. Szépirodalmi műveken kívül vezércikkeket, újságrónikákat és kritikákat is írt. — Munkái: *A trianoni páva.* Reg. Bp., 1916. — *A szent hegy.* Tört. reg. U. o., 1917. — *Floriche.* Elbek. U. o., 1918. — *Az örvény.* Reg. U. o., 1918. — *Kantate.* Reg. U. o., 1918 — *Domoszlai László.* Reg. U. o., 1920. — *A mester.* Reg. U. o. 1921. — *A gyujtogató.* Valóság és költészet. Reg. U. o., 1922. — *A mindenható asszony.* Reg. U. o., 1923. — *Nagy István.* Tanulm. U. o., 1923. — *A nápolyi asszony.* Tört. reg. U. o., 1924. (2. köt.) — *Eliziumi mezőkön.* Irod. tanulm. U. o., 1924 (Böv. kiadása: Tömeg és lángész c. U. o., [1932]). — *Káin és Abel.* U. o., 1924. — *A halhatatlan ember.* Dráma. U. o., 1925. (Bemut. bpi Nemz. Szính., 1925; A nápolyi asszony c. regényének egy epizódjából készült). — *A vitzözön.* Reg. (Milliók Könyve. 137.) U. o., [1925]. — *A szörnyeteg.* U. o., [1926]. — *Az ő fia.* (Koronás Regények. 59.) U. o., [1926]. — *Bethlen [István].* Történetpolitikai tanulmány. U. o., [1927]. — *Es még sem véletlen.* U. o., 1927. — *Noé bárkája.* (M. Írómesterek.) U. o., 1928. — *A csodavárók.* U. o., 1930. (2 köt.) — *A fanfare és egyéb elbek.* (M. Kt. 1139/41.) U. o., [1930]. — *A lavina.* U. o., [1932]. — *Dávid és Góliát.* Reg. U. o., 1933. — *A lelked a tied...* Levelek a hűszévesekhez. U. o., 1934. — *Egyedül vagyunk.* Reg. U. o., [1936.] (3 köt.) — Az aranybástya c. színművével elnyerte a M. Tud. Akadémia Voinich-érmét.

SZALAY VENCEL, hírlapíró, megh. Budapesten 1936 május 8-án 38 éves korában. A *Színházi Élet* munkatársa volt.

SZEMZŐ AGLAJA (kamjonkai), cs. és kir. csillagkeresztes hölgy, megh. Budapesten 1936 június 9-én. — Eredeti és fordított tárcái az *Alkotmány*-ban (1903/5, 1909).

SZMRECSÁNYI MIKLÓS (szmrecsáni), dr. jur. ny. c. min. tanácsos, szül. Sárospatacon 1854 január 19-én, megh. Budapesten 1936 május 31-én. Mint az Orsz. M. Képzőművészeti Társulat titkárnak nagy része volt abban, hogy 1896-ra a városligeti új Múcsarnok fölépült. 1895—99. mint osztálytanácsos ő volt a vallás- és közokt. minisztériumban a művészeti osztály vezetője. 1899 elején Egerbe költözött, ahol újra rendezte az érseki liceumi képtárt és múzeumot. 1889 óta öb mütörténeti és művészetpolitikai cikke jelent meg a napilapokban és folyóiratokban.

SZÖLLÖSY OSZKAR, dr. jur. ny. min. tanácsos, szül. Sátoraljaújhelyen 1874-ben, megh. Budapesten 1936 június 2-án. Börtönügyi szakíró volt. Talán az ő ifjúsági művei: *A mi Gázsink*. Egy gyermek életéből. Bp., (1897.) — *Verőfényben*. Képek a gyermekvilágból. (Versben.) U. o., 1904.

TÁBORI EMIL, színész, megh. Budapesten 1936 május 1-én 62 éves korában. Tizenkét évig tagja volt Krecsányi Ignác temesvár-budai társulatának, majd a budapesti Folies Caprices-ben s ennek megszűnte után osztrák, német-országi és hazai vidéki színpadokon lépett fel. Legutoljára a budapesti Komédiában szerepelt. — Több tárcája aradi és nagyvárad lapokban. Eredeti és fordított színművei: A góbé, Vígj. 1 felv. (dicséretet nyert a Vígszính. 1896 pályázatán); Hol a cica? Operett 3 felv. Karl Ziehrer zenéjére írta Alexander Engel és Julius Horst. Ford. (Bemut. Városligeti Színikör 1905. VIII. i.); A razzia. Főv. életkép 4 képben. Fromm zenéjére írta Gustav Neihardt. Ford. (u. o. 1905. IX. 16.); Toubuissou úr házassága. Boh. 3 felv. Írta Georg Lehfeld. Ford. (Budai Színikör 1906. V. 10.); A fekete tenorista. Operett 4 képben. Auguste Léon zenéjére írta Bouvier és M. Tonnery. Ford. (U. o. 1906. V. 24.); Doktor Gyökér. Boh. 1 felv. (Park-Szính. 1906. VI. 3.); A vigadó özvegy. Parodisztikus operett 3 felv. Hetényi Albert zenéjére írta Újvári Károllyal. (Budai Színikör 1907. VII. 25.); Le a férfiakkal! Boh. 3 felv. Írta Engel és Horst. Ford. (U. o. 1908. V. 14.); A stréberek. Boh. 3 felv. Írta Engel és Neihardt. Ford. (U. o. 1908. V. 29.); Komédiások. Operett 3 felv. Milöcker zenéjére írta Bruno Jacobsohn és Franz Wagner. Ford. (U. o. 1908. VI. 28.); A kedélyes paraszt. Operett 3 felv. Leo Fall zenéjére írta Viktor Leon. Ford. Révész Ferencsel. (U. o. 1909. VI. 25.); Nők kedvence. Boh. 3 felv. Írta Engel és Horst. Ford. (U. o. 1909. VII. 20.); Az indiai nábob. Operett 3 felv. Jenbach Béla zenéjével. Írta Felix Albini. Ford. (U. o. 1910. VII. 2.); A mintaasszonyok. Operett 3 felv. Franz Werther zenéjével. Mikszáth Kálmán A szelístei asszonyok c. elbeszélése nyomán írta Paul Hübl és Martin J. Quedfeldt. Ford. (U. o. 1912. V. 17.); Kozáklakodalom. Operett 3 felv. Turry Peregrin zenéjére írta Orbán Dezsővel. (U. o. 1913. VIII. 8.); Málcsei mozgósít. Operett 3 felv. Virányi Jenő zenéjére írta Vágó Gézával. (Bpi Szính. 1915. VIII. 17.); Négy a kislány. Operett 3 felv. Barna Izsó zenéjére írta u. avval. (Budai Színikör 1916. VIII. 11.); Táncos Tarr Veronika. Színmű 1 felv. (Andrássy-úti Szính. 1924. III. 13.); stb.

TATAR BALÁZS, c. kir. tanker. főigazgató, szül. Phtrügyön (Szabolcs vm.) 1871-ben, megh. Gyulán 1936 április végén. 1897—1919. a nagyszalontai közs. gimn. igazgatója volt. — Programmértekezése a gimn. értesítőjében (1901. Aesthetikai nevelés középiskoláinkban).

TÓTH JÓZSEF, dr. theol., nagyprépost, szül. Sorkútfaluban (Vas vm.) 1863 október 1-én, megh. Szombathelyen 1936 június 16-án. — Minket érdeklő cikke: Szombathelyi Újs. (1900 : 18. sz. Vörösmarty költészete, kül. tek. annak valláserkölcsei elemeire). — Munkája: *Szentbeszéd Sz. István ünnepére*. Szombathely, (1905).

TÖRS KÁLMAN, ny. min. számvevősegi főtanácsos, megh. Budapesten 1936 május 13-án 56 éves korában. A hasonló nevű író és országgyűlési képviselő fia. Több lap riportere volt; évekig szerk. a *M. Orsz. Tudóstíró-t* és a *Közgazd. Értesítő-t*.

VIRÁAG (JANKULA) BÉLA, hírlapíró, szül. Kotesiczen (Trencsén vm.) 1863 október 19-én, megh. Budapesten 1936 június 9-én. Hírlapírói pályáját 1884-ben az *Ország-Világ*-nál kezdte. 1892-ben Puskás Tivadarral életbeléptette Budapesten a *Telefon Hírmondó-t*, amelytől 1897-ben vált meg. Ekkor a *Fővárosi Lapok* kötelekébe lépett, amelynek április 18-tól 1902 április 6-ig több megszakítással szerkesztője volt. Ekkor alapította meg a *Budai Napló-t*, amelyet haláláig szerkesztett. Számos verse és novellája van különböző fővárosi napi és heti lapokban, így a *Hét*-ben, *M. Géníusz*-ban, *M. Szemlé*-ben. — Főbb munkái: *Egy év története*. Versekben. Bp., 1891. — *A rózsák betege és egyéb történetek*. U. o., 1891. — *Románok*. U. o., é. n. — *Afrikai királyság*. Társadalmi reg. U. o., 1898. (2. köt.) — *A trón bolondja*. Társ. reg. U. o., 1907. (Viráagh Béla néven; először Kép. Családi Lapok, 1905).

WELTNER JAKAB, asztaloslegény, országgyűlési képviselő, szül. Budapesten 1873-ban, megh. u. o. 1936 április 18-án. Egy ideig szerkesztője volt a *Famunkások Szaklapjának*, majd 1918 nov. 2-ától 1919 márc. 24-ig fel. szerkesztője a *Népszavá-nak*, amelybe 1897 óta dolgozott. A Károlyi Mihály-féle népköztársaság idejében elnöke volt az újságírók szakszervezetének, 1919 ápr. 21-én pedig e szakszervezet végrehajtó bizottságának lett tagja. A kommun bukása után külföldre költözött s öt évig Bécsben, Prágában és Amerikában élt. Visszatérése után a szociáldemokrata párt kívánságára ismét szerkesztője lett a *Népszavá-nak*. 1931 óta tagja volt az országgyűlési képviselőházának. Számos politikai beszéde, röpirata s egyéb munkája jelent meg önállóan, továbbá a *Népszava*, *Munkásügyi Szemle* és a *Szocializmus* hasábjain. Emellett lefordította Kautsky, Lissagauraj és Marx több munkáját. — Minket közelebbről érdeklő cikke a *XX. Század*-ban (1912. Az írói becsület).

WOLFF KAROLY (1915-től németprónai), m. kir. titkos tan., a főudvarnagyi bíróság ny. elnöke, országgyűlési képviselő, szül. Érsekújvárt 1874 október 1-én, megh. Csepakon, 1936 július 23-án hajnali 3 órakor, agyvérzés következtében. A gimnáziumot Trencsénben, a jogot Pozsonyban, Budapesten, Lipcsében, Hallében és Berlinben elvégezvén, igazságügyi pályára lépett. 1901-ben került Bécsbe a főudvarnagyi hivatalhoz fogalmazónak, 1906-ban pedig osztálytanácsossá nevezték ki a közös külügyminisztériumba. 1909-ben, amikor a m. kir. főudvarnagyi bíróságot fölláltították, ő lett annak első elnöke. A bolsevizmus bukása után hozzálatott a főváros keresztény társadalmának megszervezéséhez s megteremtette az Egyesült Keresztény Ligát, melynek ügy-

vezető elnöke lett. 1922 óta tagja volt a nemzet-, illetve az országgyűlésnek s egyik vezére lett a Keresztény Gazdasági és Szociális Pártnak. Mint a Keresztény Községi Párt vezérének, nagy része volt a fővárosi forradalmak utáni reorganizálásában. Gyűjtő erejű politikai szónok volt. — 1888—1898. számos verse, novellája és tárcája is megjelent az *Ersekújvár és Vidéke*, a *Zsolna és Vidéke*, a *Nyugatmagyarországi Híradó* és a *Fővárosi Lapok* hasábjain. Ekkor írásain még a wolffenaui előnevet használta.

ZOMBORY EMIL, ny. főispán megh. Budapesten 1936 április 25-én 65. évében. Ökörmezei főszolgabíró, majd az 1914/18. háború vége felé Máramaros vm. kormánybiztos főispánja volt. — Jogügvi dolgozatok mellett néhány tárcája is megjelent; pl. *Debrecen* (1893).

ZSIGMOND JÁNOS. ny. kegyesr. pap-tanár, szül. Szekszárdon 1865 november 30-án, megh. Veszprémben 1935 április 12-én. — Mint a Veszprém vm. M. Közművelődési Egyesület főjegyzője, szerk. az egyesület naptárát. Útirajzai: *Afrika partjairól*. Veszprém, 1902. — *Görög földön*. U. o., 1905. — *Angliai emlékek*. U. o., 1909. — *Az Alpsek között*. U. o., 1910. — *Skandináviai emlékek*. U. o., 1911. — *Oroszország*. U. o., 1912. — *Hollandia*. U. o., 1913. — Színműve: *Asszonyparancs*. Vígj. 1 felv. Franciából szabadon. (Legényegyesületi Színműtár, 10.) U. o., 1906.

G. P.

Új könyvek.

Verses művek.

- Csuka Zoltán: Válogatott versek. (1925—1935) Juhász Géza bevezetőjével. Debrecen, 1936. 128 l. Ady-Társaság kiadása. (Budapest. Bethlen Gábor rt. bizománya.)
- Harsányi Lajos: Túlvilági ballada. Molnár C. Pál f. fametszetével. Budapest, 1936. 32 l. Vigilia-kiadás.
- Reményik Sándor: Romon virág. H. és é. n. (Budapest, 1936.) 250 l. Révai-kiadás.
- Lenau verseiből. Ford.: Havas István. Budapest, 1936. 100 l. Singer és Wolfner.

Elbeszélő művek.

- Márai Sándor: Napnyugati őrzár. Egy utazás regénye. H. és é. n. (Budapest, 1936.) 226 l. Révai-kiadás.
- Kodolányi János: A vas fiai. H. és é. n. (Budapest, 1936.) I. 359, II. 355 l. Athenaeum-kiadás.
- Nyíró József: Uz Bence. H. és é. n. (Budapest, 1936.) Révai-kiadás. 265 l.
- Hegyaljai Kiss Géza: A tiszabecsi galambok. Budapest, 1934. 16 l. (Missziós füzetek, 44. sz.)
- Hegyaljai Kiss Géza: Két karácsonyest. Budapest, 16 l. (Missziós füzetek, 61. sz.)

Felelős szerkesztő és felelős kiadó: Baros Gyula, Budapest X., Család-u. 17. 24.517. — Királyi Magyar Egyetemi Nyomda Budapest. (F.: Thiering Richárd.)

Societas Historiae Hungaricae Litterariae.

Societas Historiae Hungaricae Litterariae anno 1911. ad excolendam historiam rei litterariae Hungaricae coaluit. Praeses societatis: Eugenius Pintér. Vicepraesides: Carolus Szász, Vilhelmus Tolnai, Julius Vízota, Aladár Zlinszky. Ab epistulis et a. t. moderator ephemeridis societatis: Zoltanus Alszeghy. Actuarius: Fridericus Brisits. Arcarius: Alexander Regényi.

Ungarische Gesellschaft für Literaturgeschichte.

Die Ungarische Gesellschaft für Literaturgeschichte wurde im Jahre 1911 zur Pflege der ungarischen Literaturgeschichte gegründet. Vorsitzender: Eugen Pintér. Stellvertretende Vorsitzende: Karl Szász, Wilhelm Tolnai, Julius Vízota, Aladár Zlinszky. Sekretär und vl. Herausgeber der Zeitschrift der Gesellschaft: Zoltán Alszeghy. Schriftführer: Friedrich Brisits. Kassenverwalter: Alexander Regényi.

Historia Litterarum.

Commentarii Societatis Historiae Hungaricae Litterariae.

Moderator: Julius Baros, sodalis Academiae Scientiarum Hungaricae.

Fasciculus XXV. 1936.

Argumentum:

Dissertationes. — Conspectus librorum 1936. editorum. — Conspectus ephemeridum. — Breves notitiae. — Scriptores emortui. — Miscellanea. — Libri novi.

Literaturgeschichte.

Zeitschrift der Ungarischen Gesellschaft für Literaturgeschichte.

Herausgegeben von Julius Baros, Mitglied der Ung. Akademie der Wissenschaften. XXV. Jahrgang. 1936.

Inhalt:

Artikel. — Zusammenfassende Übersicht der im Jahre 1936 erschienenen Bücher. — Zeitschriftenrundschau. — Kurze Notizen. — Verstorbene Schriftsteller. — Vermischtes. — Neue Bücher. — Inhalt der selbständigen Artikel. (Jahrgang 1936.)

IRODALOMTÖRTÉNET.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyóirata, az Irodalomtörténet, beható tájékoztatást nyújt a magyar irodalom és irodalomtörténet haladásának minden fontosabb mozzanatáról. Ara egy évre 8 pengő. Iskolák, könyvtárak, társaskörök és könyvkereskedők számára az előfizetés 16 pengő. Külföldi megrendelés egy évre 16 pengő.

A jelzett összegek a Magyar Irodalomtörténeti Társaság pénztárosának, Regényi Sándornak küldendők be postautalványon (Budapest, VII. Barcsay-u. 5.), vagy a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 30.309. számú postatakarékpénztári csekk-számlájára fizetendők be.

A társasági ügyeket Alszeghy Zsolt titkár intézi (Budapest, II, Hattyú-utca 7.).

Az ismertetésre szánt könyvek és folyóiratok Alszeghy Zsolt címére küldendők (Budapest, II, Hattyú-u. 7.).

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság elnöke: Pintér Jenő. Alelnökök: Szász Károly, Tolnai Vilmos, Viszota Gyula, Zlinszky Aladár. Titkár: Alszeghy Zsolt. Szerkesztő: betöltetlen. Jegyző: Brisits Frigyes. Pénztáros: Regényi Sándor, Ellenőr: Perényi József.

IRODALOMTÖRTÉNET

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA.

MEGINDÍTOTTA

PINTÉR JENŐ.

SZERKESZTI

BAROS GYULA

HUSZONÖTÖDIK ÉVFOLYAM.

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.

BUDAPEST, 1936.

TARTALOM.

TANULMÁNYOK.

	Oldal
— ; Baros Gyula	189
Viszota Gyula : Széchenyi és a pesti állandó magyar színház (II.)	193
Tolnai Vilmos : Madách és Tisza Domokos.....	206

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Alszegehy Zsolt : Geszthy László énekéhez	211
Kozocsa Sándor : Vörösmarty ifjúkori kézirata	213
Kozocsa Sándor : Ady ismeretlen emlékkönyv-verse	214

BÍRÁLATOK.

Hantos Gyula : Magyar tájak, magyar kiválóságok. — Horváth János egyetemi előadásaiából. — Az Izr. M. Irodalmi Társulat Évkönyve. — Pallos Kornél : XVIII. századvégi szerzetesiróink és a felvilágosodás. — Egy új francianyelvű antológia a magyar irodalomról. — Magyar mese- és mondavilág francia nyelven. — Kozocsa Sándor : Az 1934-ik év irodalomtörténeti munkássága. — A bölcsészettudományi kar története. — Kozáky István : A haláltáncok története I. — Pallas Debrecina. — Kozocsa Sándor : Erdély irodalomtörténete	215

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

Folyóiratok.	227

FIGYELŐ.

Magyar irodalomtörténeti előadások egyetemünkön. — Irodalomtörténeti előadások a budapesti rádióban. — Elhúnytak. — Új könyvek. — Társasági ügyek	233
Inhalt der selbständigen Artikel	247
Név- és tárgymutató	248

BAROS GYULA.

A magyar tudományosságunknak, elsősorban a magyar irodalomtörténetírásnak nagy vesztesége Baros Gyulának október 17-én történt váratlan elhúnyta. Még legközvetlenebb barátai sem tudtak arról, hogy munkás egyéniségét kikezdte a kór; örökös munkában elfoglalt szelleme az utolsó órákig tudomást sem akart venni a szív kifáradásáról, mintha azt remélte volna, hogy a lélek frissességének diadalmaskodnia kell mindig a test gyengesége fölött. Nem így történt: a toll kihullott a kezéből és a szellem, amely sohasem engedett pihenést magának, egy szombat este örökre elpihent.

Társaságunk megrendülten állta körül ravatalát. Nemcsak a megértő jóbarátot gyászoltuk ott és gyászoljuk továbbra a szívünkben, hanem azoknak egyikét, akik tudományszakunknak ezt a tömörülését életrehívták. A magyar irodalomtörténetírásnak három fiatal, erőteljes duzzadó és mindenkitől tisztelt munkása, Baros Gyula, Horváth János és Pintér Jenő érezte meg, hogy itt az ideje önálló társaságba tömöríteni azt az egyre növekvő tábort, amely a magyar szellem irodalmi megnyilatkozásának történeti, esztétikai és filológiai vizsgálatával foglalkozik, a tömörülés gyűlésein és folyóiratában módot adni a kutató munka eredményeinek, a vizsgálódás új szempontjainak, az irodalomtudomány elveinek bemutatására, tisztázására, megvitatására. Az ő bátor kezdeményezésük eredménye a Magyar Irodalomtörténeti Társaság és annak immár huszonötödik évfolyamban megjelenő folyóirata.

Hogy a három kezdeményező közül melyikhez fűződik ez vagy az a gondolat, nem tudhatjuk; de abban, hogy a minden új gondolatot fogadó kicsinylés, a személyi kérdések kiélezéséből fakadó elkedvetlenedés, a közös érdek iránt való nemtörődés lehangoló huzavonája nem riasztotta vissza a gondolat felvetőit, hogy néhány hónap alatt százakra menő tábort toboroztak össze, hogy semmiből egy, tartal-

mára és terjedelmére is tekintélyes folyóiratot indítottak, abban szembetűnő része volt Baros Gyula finom tapintatának, a kitűzött célhoz való kemény ragaszkodásának, mindig bizakodó egyéniségének.

Az új társaság munkája hármuk kezéből nyerte irányítását. Pintér Jenő a folyóirat szerkesztését vette kezébe, Horváth János mint titkár szervezte és fejlesztette a Társaságot; Baros Gyula szerényen háttérbe vonult, de a hármuk baráti közösségének lelkes és minden munkára kész társa maradt. Csak akkor, amikor a háború a szerkesztőt Budapestről elszólította, 1914-ben enged barátai kérésének és veszi át a folyóirat szerkesztését, hogy híven fenntartsa mindazt a kezdeményezést, ami a folyóiratnak tekintélyt és kedveltséget szerzett. Az 1916-ban visszatérő Pintér Jenő hálásan ismerte el, hogy elgondolásait távollétében a legrokonnabb lélek ápolta és fejlesztette tovább. 1933-ban, Pintér Jenőnek elnökké való megválasztatása után a Társaság újra Baros Gyulát kéri fel a folyóirat szerkesztésére és ő a munkát ugyanoly buzgalommal, szeretettel és megértéssel vállalja, mint húsz évvel azelőtt.

Ha szabad e pillanatban szólanunk arról, hogy mi tette Baros Gyulát a szerkesztésre megkülönböztetetten alkalmassá, elsősorban tudományos érdeklődésének tág körét említenők; nem egy korszaknak volt a kutatója, nem is egy szempontban fogódott el, hanem az egész magyar irodalmi multnak gondos vizsgálója volt, s megbecsülte az anyaggyűjtést éppúgy, mint a tárgyi és stílusbeli összevetés gondját, egyes művek esztétikai elemzését, az íróra tett hatások és a nagy íróból kisugárzó hatások megfigyelését. Erről tesz tanuságot Baros Gyula tanulmányainak gazdag sora, tudományunk módszereinek egytől egyig becses érvényesítése.

A másik szerkesztői erénye volt egyéniségének megértő szeretetreméltósága; minden törekvést megbecsült, minden eredménynek örülni tudott, minden próbálkozásban talált méltányolnivalót. Szava mindig serkentett, soha el nem riasztott; türelemmel kereste és a legnagyobbra becsülte a tudományos lelkiismeretességet. Elveitől el nem tántorodott, de másban is tisztelte az elvekhez való hűséges ragaszkodást; nem akart mindenáron harcolni, hanem mindenekelőtt megérteni. Mindenki iránt volt elismerése, aki valami ered-

ményt hozott. Nemesak maga szerette a munkát, hanem örült a más eredményes munkájának is.

*

Elhunytáról az elnökség e gyászjelentésben értesítette tagtársainkat:

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság mély fájdalommal tudatja, hogy a Társaság feledhetetlen emlékü kezdeményezője, eddigi fennállásának egyik legfőbb támasza és folyóiratának szerkesztője, dr. Baros Gyula tanügyi főtanácsos, a Veres Pálné leánygimnázium igazgatója, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, életének hatvanadik évében, október hó 17-én váratlanul elhunyt. Megboldogult barátunk távozása betölthetetlen ürt hagyott lelkünkben. Embernek és tanárnak egyaránt nagy volt, tudósnak példaadóan lelkiismeretes és eredményekben gazdag, szerkesztőnek a termékeny irányító tehetség mintaképe. A jó barátot, a nemes lelket és a gazdagon gyümölcsöző szellemet egyformán siratjuk benne. Helyébe sokan következhetnek, de Hozzá hasonló nemes egyéniség aligha fog nyomdokába lépni. Soha nem múló hálánk és örök szeretetünk kíséri emlékét! Budapest, 1936. évi október hó 19-én.

A ravatalnál a Társaság titkára, Alszeghy Zsolt e szavakkal búcsúzott tőle:

Megrendült lélekkel, fájó szívvel lépek koporsódhoz, hogy földi utad határkövénél búcsút vegyek tőled annak a két intézménynek a nevében, amely tudományos működésed otthona volt, a Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Irodalomtörténeti Társaság nevében. Kétszeresen is fájdalmas nekem ez a búcsúvétel; hiszen nemcsak a magyar irodalomtörténetírás elárvult tolla mered felém, hanem baráti közösségünk elhagyott széke is, ahonnan szemeidből a szerető megértés, biztató méltánylás, serkentő együttérzés meleg sugara ragyogott felénk. Nem is feledheti e szemeket senki, aki csak egyszer is látta! Mélységes szeretet volt bennük minden embertársad iránt, az a szeretet, amely soha még a neheztelésnek sem tud helyet adni, amely mindenkinben csak a jót kereste és látta meg, amely a legnehezebb napokban is csak hinni és bízni tud. Engedd megvallanom, szerettem

én is ehhez a kútforráshoz járni lehangoltságomban, s csak egy csepp belőle elég volt, hogy újra lássam a kötelességnek minden egyéni érdeken felülemelkedő parancsát. Mert az az ember voltál Te, akinek egész életét a kötelesség tölti be, aki mindent a kötelesség parancsának rendeltél alá, aki magadat teljesen a kötelesség beváltásával azonosítottad. Ember voltál abból a fajtából, amely nem önmagáért, hanem az emberiségért él.

De tudós is voltál, a magyar szellemi élet történetének egyik legalaposabb ismerője. Fáradhatatlan buzgalommal merültél el irodalmunk történetének vizsgálatába, abba a hatalmas anyagba, amelyet az ezeréves mult termett, mert úgy éreztél, hogy ennek a termésnek teljes ismeretét követeli meg az irodalomtörténetírótól még a legaprólékosabb kérdés felvetése és megoldási kísérlete is. Lelkiismeretességed volt az oka, hogy gazdag anyaggyűjtésedhez mértén ritkán szóltál meg. De minden tanulmányod eléinktárta anyaggyűjtésed széles körét, vizsgálódásod sokoldalúságát s mindenekfölött a nagy egyéniségek iránt való mélységes tisztelgetést.

Nem az az irodalomtörténetíró voltál, aki csak regisztrálja a multat, Téged a mult e nagy egyéniségei formáltak emberi és tudós mivoltodban: az életben is messzebb nézni és messzebb látni a magunk érdekláthatáránál, munkát és életet áldozni a magyar szellem kiépítésére. Ennek az önmagad-feláldozásának vagy íme az áldozata, fájdalmas veszteség nekünk, barátaidnak, fájdalmas veszteség a magyar tudománynak. De nemes egyéniséged nem engedi, még e fájdalmas pillanatban sem engedi, hogy lehangoltság vegyen erőt rajtunk; Te még most is, itt is arra tanítasz, hogy az ember nem önmagáért él, hogy az igazi élet a tett, a munka.

Értelmed és kezud elpihent, de életfelfogásod tovább sugárzik emlékedből, emlékedet őrző munkáidból. A mi szomorkodó szívünk is ezt őrzí meg belőled, s ezzel ápolja emlékedet. Fogadd tőlünk búcsúzásul ezt az ígéretet, fájó szívünk hűségének ígéretét. Isten veled!

Széchenyi és a pesti állandó magyar színház.

(Elnöki megnyitó beszéd a M. Irodalomtörténeti Társaság
1936. évi közgyűlésén.)

Írta: VISZOTA GYULA.

(I .)

Művében először is rámutat arra, hogy eddig sokan fáradoztak ez ügyben, nagy volt a buzgóság, de annál nagyobb és hosszabb az elhidegülés az ügy iránt. Sokan és több ízben törekedtek a színészet állandósítására, de szintén sikertelenül. Az erdélyi és a székesfehérvári színtársulatra például egyesek sokat áldoztak, de nem bírták sokáig és a pillanati felbuzdulást sok évi sötétség követte, mert a legjobb egyesítő a siker, a legnagyobb szétbontó a sikertelenség. Csak abba szabad belekezdeni, ami hihető sikerrel jár. Ha tehát Pesten állandósítani akarjuk a színészetet, pontosan *annak ellenkezőjét kell tennünk, mint amit eddig tettünk*. Eddig felbuzdultunk, tervezgettünk, gyűjtöttünk mindenfelé, sokat tanácskoztunk, de mivel nem volt egyesítő terv, sőt ellenkezőleg rendszertelenül jártunk el, azért nem is volt sehol és sohasem siker. Egyetlen színházat alapítani, az törpe kívánság, a végső cél az, hogy minden nagyobb városban legyen magyar színház. Ezt azonban csak úgy érhetjük el, ha nem — mint eddig — egyszerre többet segítünk, hanem egyesülünk egyetlen színésztársaság fenntartására és csak aztán, ha ez sikerült, segítünk egy másikat. Kétségtelen, hogy először az ország szívében, Pesten kell színházat létesíteni, hogy azután innen, a központból sugározzék az eszme a vidékre, ha már főhelyre emelkedett. A színház nem anyagi, hanem csak erkölcsi sikerrel jár. Tetemes áldozatokat kell hozni, ha sikert akarunk. A külföldön ily célokra áldoz a fejedelem vagy a kormány, erre azonban mi most nem számíthatunk; nekünk viszont sem pénzünk, sem hitelünk nincs, azért Buda és Pest népességét, központi fekvését és azt, hogy az első városok az országban, kell felhasználnunk a sikerre. Eddig nem volt központ, tegyük azzá a két várost, de ne járjunk el úgy, mint eddig, tudniillik, *ha volt egy kis alapunk, a jó reménység fejében azonnal munkához fogtunk*. Ezek a fellobbanások nem

tartottak sokáig. Csak akkor fogjunk tehát munkához, ha elegendő pénz áll rendelkezésünkre; ha ezt a pénzt a legnagyobb biztonságba helyeztük, továbbá, ha olyanokra bíztuk az ügyet, akik nemcsak hallomás és képzelet szerint értenek az ügyhöz, hanem azt praktikusan képesek vezetni.

Széchenyi ezeket az elvi kijelentéseket gyakorlati kivitelben is előadja. A pesti játékszín felépítésére aláírást kell megindítani részvénytársasági alapon. 400 részvényt tervez 500 ezüsförintjával, ami 200 ezer forintnak felel meg. Ha ez az összeg az utolsó fillérig biztosítva van, egybegyűlnek a részvényesek (annyi szavazat van, ahány a részvény), megalakul a társaság, hogy egy igazgatót és hét megbízottat válasszon, s ezeknek pontosan megállapítja teendőit. Ezek felelet terhe alatt a tőke felét biztos helyre kiadják kamatra, hogy a játékszínnek legyen a veszteség pótlására fenntartási alapja. A tőke másik feléből kicsi, de csinos és alkalmas színházat építtet, berendezi és ruhatárral is felszereli; de ebből az összegből mindig csak annyit tartson a pénztárban, amennyi a folyó kiadásokra szükséges, a többit 14 napi felmondásra biztos helyre adja ki. Ha elkészült a színház, ezzel megszűnik az egy igazgató és hét megbízott munkája, megint egybegyűl az egész társaság és három felügyelő tagot választ a színház vezetésére.

A gyakorlati kivitel fejtegetésére és megvilágítására példákat sorol fel és az ország pénzügyi rendszerére, a nemesi privilégiumok visszásságának feltüntetésére valóban keserű karrikatúrát rajzol viszonyainkról. Így például nem tartja elégnek, hogy az alapösszeg aláírással biztosítva legyen, meg kell azt is vizsgálni, hogy biztos-e az aláírás, mert, mint írja, minél több nemes vagy mágnás van az aláírók közt, annál bizonytalannabb az aláírt összeg, minthogy őket törvényeink szerint fizetésre senki sem kötelezheti; éppen azért szükségesnek tartja, hogy minden nemes és mágnás valamely nem privilegiált kereskedővel vagy külföldivel biztosítsa az aláírt összeget. A pénz biztonságba helyezésére azt ajánlja, hogy ne nemesnek vagy mágnásnak adassék kölcsönként — mert ha be is táblázzák birtokára, a végtelenségig húzódhatik a per —, hanem nem-nemes polgárnak vagy városnak. Ezekkel a példákkal kívánja bizonyítani a nemzet nyomorult pénzügyi rendszerét és nevetségesnek tartja, hogy ily rendszer bilincseit nem törjük azonnal ketté, sőt inkább képzelt szabadságunk oszlopának tartjuk.

A terv végrehajtásáról szólva, fontosnak tartja, hol épüljön a színház és milyen legyen. A lehető legjobb helyre kell építeni, a leghelyesebb ízlés szerint, hogy a város szépségét előmozdítsa, mert a példa vonz. Különös figyelemmel kell lenni a tisztaságra, mert ez is vonz. E tekintetben Széchenyi szintén a koncentrikus eljárást ajánlja. Egy városban először egy városrészt kell ily elvek szerint építeni, s csak azután a többire térni. E szempontból a József-teret ajánlja, mert ez már a tisztaság bizonyos lépcsőjén áll; legrosszabbnak tartja a kecskeméti kapunál levő városrészt.

Az ízlést a pénz határozza meg, s mivel kevés áll rendelkezésre, szerényen (bocskorban) kell kezdeni. Fényes színház ugrás volna a természetben, itt is összhang kell: a színészek és közönség számához, az előkészületekhez kell alkalmazkodni. Az építést hozzáértőkre kell bízni, sőt tanácsos volna valakit Párizsba küldeni, hogy hozzon onnan megfelelő rajzokat választásra. Széchenyi kijelenti, hogy akar áldozni e célra, de két feltétele van: teljes személyi (itt egy megtörtént botrányból kifolyólag az ifjúság lármás viselkedését rója meg) és vagyoni biztonságot követel a társaság pénzére, s ha e két elvből csak egy is elmarad, semmit sem ad.

Ha figyelembe vesszük, hogy Széchenyi ezt Pest megye nemes rendjeinek írta, tisztában lehetünk, hogy művét nagyon vegyes érzelmekkel fogadták. Ezt érezte maga is. Amikor nyomtatás alá adja művét, azt jegyzi naplójába, hogy műve sok ellenséget szerez majd neki, de Isten neki, úgy sincs barátja. Széchenyinek ily feljegyzéseit általában félreértik, idegességére, határozatlanságára következtetnek belőle, holott ezek természetes, a dolog lényegével összefüggő megnyilvánulások. Széchenyinek minden műve támadó jellegű vagy az országnak elavult állapota, vagy egyesek ellen, akiknek működése az ő véleménye szerint az országra nézve káros. A *Magyar Játékszínről* írt műve kettős célt szolgál: a pesti állandó színház érdekében írta és a magyar pénzügyi rendszert támadta. Nem alap nélküli sejtése szerint valóban sok ellenséget szerzett neki Pest megye rendei közt, és nagy része volt abban, hogy a pesti állandó színház nem az ő tervei szerint valósult meg.

A megye színházi küldöttsége ugyanis albizottságot küldött ki a Széchenyi művében kifejezett elvek célravezetőségének elbírálására, hogy mit lehet felhasználni tervéből.

1832 decemberében azonban változás állott be a színházi bizottság vezetésében, mert az országgyűlésre távozó Dubraviecky Simon alispán helyett Földváry Gábor másodalispán lett az elnöke. Minden jel arra mutat, hogy a büszke, hajthatatlan Földváryt, aki Széchenyinek az éppen akkor napirenden levő hídmozgalmát is ellenezte, éppen a nemességre rótt fizetés elve miatt, a színházi mozgalomban is sértette Széchenyinek támadása a nemesség ellen. Egyáltalán nem tetszettek neki Széchenyi elvei. A hídnál nem tudta megakadályozni Széchenyi sikerét, tehát a színháznál próbálkozott meg, hogy megmutassa, nem Széchenyi valósít meg egyik eszmét a másik után, nemcsak ő, más is tud alkotni. Ezenkívül még egy körülmény játszott közre abban, hogy Földváry, mint Pest megye alispánja ragadja kezébe a színházi mozgalom irányítását. Több megye (így Borsod, Fejér, Somogy, Gömör és Kis-Hont, Vas, Nógrád, Heves) Pest megye felhívására a pesti állandó magyar színház létesítésére régebben pénzt gyűjtött és küldött a megyének. Ezt a pénzt Pest a színház számára vásárolt házba fektette, de később eladván a házat, ennek hírére, és mivel Pest nem tudott állandó magyar színházat létesíteni, a megyék egymásután számadásra szólították Pest megyét, sőt annyi év után visszakövetelték pénzüket. Ez mindenestre kellemetlen volt Pestnek. Ez a sikertelenség is buzdította Földváryt, hogy ő, mint a megye exponense létesítse a pesti magyar színházat, ne más.

Tervéhez 1834 februárjában fog hozzá. Ismét napirendre kerül az 1832-ben felvetett kérdés, hogyan lehetne a magyar színészetet Pesten állandósítani. Abban állapodtak meg, hogy részvénytársasággal vagy sorsjáték útján szerzendő nyereségből igyekeznek a célt megvalósítani, belevonván mozgalmukba Pest városát is, amelytől a színházra ingyentelket vártak. Ezek a tervek azonban csak átmenetiek voltak, részvénytársaság nem alakult, a sorsjátékot a kormány nem engedélyezte, telket Pest városa nem adott, mert maga akart magyar színházat építeni. A telek kérdése mégis hirtelen elintézészt nyert olyképen, hogy hg Grassalkovich Antal odaajándékozta a hatvani kapun kívül fekvő faraktárának egy részét. Erre Földváry és követői már elérkezettnek látták az időt arra, hogy a magyar színház építéséhez fogjanak, de éppen Széchenyi felszólalására — amelynek veleje az volt, hogy hátha még más, jobb és szebb telket lehetne szerezni és össze lehetne gyűjteni annyit, amennyi az

építésre szükséges — elhalasztotta a Grassalkovich-telken való építés megkezdését 1835, vagy legkésőbb 1836 tavaszára. Széchenyi naplója (1834 aug. 22 és 27) azt bizonyítja, hogy éppen ezeitől volt a két férfi közt a viszony a legfeszültebb. Földváry ridegen és gögösen viselkedett Széchenyivel szemben. Széchenyi viszont érezvén a megyei hatalmas tisztviselő ellen-szenvét (lehetőleg ki akarta Széchenyit rekeszteni a küldöttségi tanácskozásból), naplójába jegyzi, mennyire megalázkodott az ügy érdekében a hatalmaskodó alispán előtt. Egyelőre azonban csak annyit ért el, hogy az építést elhalasztották.

Ekkor már Széchenyi terve is ismeretes volt. Ő nagyobb, díszesebb színházat akart Pestnek nem külső, sáros, poros részén, hanem központjában, a Duna mellett, hogy Pest város szépítéséhez is hozzájáruljon. Ilyképen három színházi terv kezdett kibontakozni: Széchenyié a Dunaparton, Földváryé a Grassalkovich-telken és Pest városé, amely szintén a Dunaparton akart egy kisebb színházat építeni. Így bonyolódott a helyzet. Széchenyi egyelőre nem foglalkozhatott az üggyel, mert az Alduna-szabályozás foglalta el, de azért voltak hívei (Fáy András, Szögyény László), akik résen állottak és híven tudósították az ügy állásáról. A megye 1834 november 11-i ülésén végül azt határozta el, hogy ha 1835 tavaszáig Széchenyi nem kezd a díszesebb vagy Pest város kisebb színháza építéséhez, megkezdí az ő magyar játékszínének építését a Grassalkovich-telken.

Pest városa tényleg előterjesztést tett a nádorhoz, hogy egy dunaparti telken magyar színházat építhessen. Széchenyi viszont hazatérve, többször tájékoztatja a nádort a magyar színházi mozgalomról és kéri, jelölje ki az ügy érdekében az Ullmann-házzal szemben levő telket a Dunaparton, amelyen az új 30-ad épület mellett egy díszes magyar színház épülhessen,⁵ mert csak ezzel lehet a kerepesiúti színház felépítését megakadályozni. Ezt azonban Széchenyi nem tudta megakadályozni, mert a megye az 1835 augusztus 26-i ülésén, azzal a megokolással, hogy az építésre szükséges pénzt *kölcsön útján meg lehet szerezni*, szeptember 28-án hozzákezdett az építéshez, azt is okul adva, hogy ezzel nem gátolja az országosan tervezett díszesebb és nagyobb színház létesítését. Így azután a nádor

⁵ 1835 ápr. 16., máj. 21., jún. 28. levele.

döntése a dunaparti telek ügyében megkésétt. Széchenyi mégsem adta fel eszméjét. Sürgetésére azután a nádor október 15-i iratában tudtára adta, hogy a kért dunaparti telket a Pesten esetleg építendő magyar színház részére ingyen engedélyezi. Rendelete azonban később kételyekre adott okot. A város azt vitatta, hogy a nádor a város felterjesztésére a városnak adta a telket; másrésről meg az *esetleg* szó adott kételyre alkalmat. Széchenyi a nádor rendelete birtokában Dubraviczky és Fáy pestmegyei követek útján azt akarta elérni, hogy Földváry az építést függessze fel. Földváryval egyébként, ennek felszólítására, kész volt megegyezni. Hozzáfog az előmunkálatokhoz. Maga 10.000 p. frtot ajánl fel e célra, kieszközli gr. Teleki József tudós társasági elnöknel, hogy ő is 1000 frtot ajánlott, sőt kilátásba helyezte, hogy a Tudós Társaság is néhány ezer frtot áldoz e célra; felhívja titkárát, Tasner Antalt, adjon ő is és buzdítsa a magyar írókat és pestieket az adakozásra. Reméli, hogyha Pest nem rontja meg, 1836 tavaszán hozzáfoghat a dunaparti magyar színház felépítéséhez. Hild József építész szemeli ki e célra, gr. Apponyi Antal párizsi követet meg felkéri, készíttessen valamely párizsi művésszel terveket. A kibékítés érdekében cikket is közöl október 31-én a *Társalkodóban* (Néhány szó a magyar játékszín körül), amelyben mentegetőzik és felfedi, miért lett 1832-ben írt könyve oly keserű, megdicséri a megyét és tisztviselőit buzgóságukért, de a jobb megfontolás érdekében felveti a kérdést, mi tanácsosabb: *a mostani pillanatot tekinteni vagy a jövőt is számba venni*, mert ha a Kerepesi-úton épül a színház, ez félszázadra visszaveti a nádor által engedélyezett telken épülő színházat. Cikkével a megegyezést szolgálja, de Földváry és pártja nem akart megegyezni. 1835 október 28-án azt írja Széchenyi Tasnernek, hogy Földváry megcsalta őt. El volt keseredve, már arra gondolt, hogy felhagy tervével, de még bízott abban, hogy a *Társalkodóban* megjelent cikkének meglesz a kellő hatása. Álhírek is terjengtek, hogy a dunaparti telken ő maga akar építeni színházat (október 30), de Széchenyi hallgatott, mert nem akarta, hogy ily kelepcébe csípjék. A város sem hallgatott a telek kérdésében, úgy nyilatkozott a megyei színházi küldöttség ülésén, hogy az engedélyezett telken a város épít magyar színházat. Erre Széchenyi újra a nádorhoz fordul (november 6 és 9) és kérésére a nádor megengedi, hogy nevében

kijelenthesse, hogy a telket nem a városnak, megyének vagy valamely pártnak adta, hanem az ügynek, t. i. a magyar színháznak adta és az *esetleg* szó azt jelenti, hogyha van pénz, terv, azonnal hozzá lehet fogni az építéshez. Széchenyi Ráday Gedeont akarja felkérni, hogy a megyegyűlésen e nyilatkozatot előterjessze. Tasner útján azonban értesül a pesti helyzetről, hogy általában ellene vannak, színházi cikkét bántónak tartják, sőt azt híresztelik, hogy a magyar színház megakasztására törekszik. Erre nem nyilatkozatot, csak jelentést küld, s ezt Ráday Pest megye gyűlésén be is mutatja.

Az 1835 nov. 17-i gyűlésen már a követi jelentésből köztudomású volt a terv (erre izgatott Széchenyi), hogy a dunaparti telken országos költségen díszes, a nemzethez méltó színházat kell építeni és erre 400.000 p. frtot kell megszavazni. Pest megye pártolta e tervet és ilyenmő utasítással látta el követeit, de emellett Földváry és pártja izgatására a Grassalkovich-telken épülő színház folytatását és mihamarabbi befejezését is kívánták és erre a helyszínén kezdett gyűjtéssel kb. 8000 v. frtot adtak össze.

Ezalatt a magyar színház ügye az országgyűlésen is előtérbe került. A sérelmek összeírására kiküldött országos küldöttség még 1834 március 15-én beterjesztett munkájában (V. osztály, 7. p.) foglalkozik a magyar színházzal. Felsorolja Szabolcs megyének fentebb ismertetett javaslatát, amelyet Arad, Zemplén, Veszprém, Borsod, Csanád, Torontál, Krassó megyék is pártoltak, de a Pest részére régebben gyűjtött adományok hovafordításának tisztázását is kérték. Torontál kérte Pest városának kérdőre-vonását, hogy a magyar színház a némettel legalább egyenlő igazba helyeztessék hazájában, de az elnök felvilágosítása után, hogy itt szerződésről van szó, amelyet nem lehet felbontani, odamódosította javaslatát, hogy a magyar színház felépítéséig, hasonló feltételek mellett, a kibérlésnél a magyar előnyben részesíttessék. E sérelmek egyelőre háttérbe kerültek és csak 1835 második felében kezdtek a rendek a színházzal foglalkozni. Széchenyi állandó összeköttetésben volt a rendi tábla tagjaival. Sikerült is neki Beöthy Ödön bihari követ útján 1835 november elején követi konferenciát egybehívni. Itt elhatározták, hogy gyorsfutár útján megyéjüktől utasítást kérnek, hogy a Dunaparton országosan építendő színház számára 400.000 p. frtot ajánlhassanak fel. Ennek eredménye az volt, hogy csakhamar 29 megye ily utasítást kül-

dött követeknek. Hozzájárult ehhez, hogy gr. Apponyi Antal elküldötte Széchenyinek Ciceri francia művész színházterveit, ami Széchenyit a Pest megye november 17-i határozata ellenére is reménnyel töltötte el.

A magyar színház ügyét az 1836 január 30-i kerületi ülés tárgyalta legelőször. 33 megye 8 ellen 400.000 p. frtot szavazott meg a Dunaparton építendő színházra. A rendi tábla 1836 február 17-i ülésén izenetbe foglalta és kifejtette, hogy a színház nemcsak a nép pallérozását, erkölcsi fejlesztését, hanem a magyar nyelv nagyobb kiművelését és terjesztését eszközli, azért a Dunaparton, a nádor által kijelölt telken, a nemzethez méltó színházat kíván felépíttetni; erre a munkára országos választmányt kíván kijelölni azzal, hogy hallgassa meg a pesti színházra adományozott és kezelésében levő összegekre nézve Pest megyét, az egyes ajánlókat, egyesítse a két tervet és mindezekről tegyen aztán jelentést. A választmány elnökségére a nádort kérték fel és kifejezték azon óhajukat, hogy Széchenyi István jeles és gyakorlati ismeretei és általánosan ismert hazafiúi buzgósága miatt a választmány tagja legyen. A vita folyamán Pest követé kérte a város és adakozók meghallgatását is, Fejér, Bács és Borsod többet is hajlandók voltak megszavazni. A követek érdekelt része viszont Pest megyéből számadást kívánt a küldött összegekről.

Igy került az ügy a főrendekhez. A február 23-i előértekezleten Cziráky és társai (együttal a híd elszánt ellenzői) határozottan az országos költségen való építés ellen nyilatkoztak. Széchenyi látván a nagy ellenzést, sorra járta azokat, akiket meg lehetne nyerni; de gondoskodott arról is, hogy Pest megye február 29-i ülésén barátai résen legyenek ez ügyben. Arról volt szó ugyanis, hogy az országgyűlési tárgyalás tartamára felfüggeszse Pest a Grassalkovich-telken megkezdett építkezést. Földváry kiaknázta a helyzetet; késznek nyilatkozott az egyezésre, de azt kívánta, hogy az eddigi terheket vegye át az országos választmány, a megkezdett színház színészi iskola legyen és ennek fenntartására 100.000 frt és a működő színészek fenntartására újabb 100.000 frt évi kamata fordíttassék. E feltételek alatt négy hétre felfüggesztette az építést. Most már Széchenyi abban bízott, hogy ez az állásfoglalás reakciót szül és mégis győzelemre viszi tervét. Akit lehetett, rábeszélte a pártfogásra, meg is nyeri Pyrker egri érseket, hg Esterházy Pált.

Március 27-én azt írja Széchenyi: „Ha Isten és kis tak-
tikánk nem segít, elbukik a színház.“ Helyesen állapítja meg,
mint látni fogjuk, hogy egy-két vokson dül el a dolog a fő-
rendeknél, mert a rendi táblán a többség biztos volt. Éppen
ezért barátait levélben hívja az országgyűlésre. Zavarta a hely-
zetet az adó ügye, amelyben éppen a híd, a színház miatt
Széchenyi a kormány mellett és a rendi javaslat ellen nyilat-
kozott. A rendek megnehezteltek reá, annál símiább volt azon-
ban hozzá a nádor; remélte is, hogy ez úton mégis kivívja a
sikert. A főrendeknél azonban az ellenzők kiaknázták Pest
megye állásfoglalását. Azzal érveltek, hogy Pest épít színhá-
zat, nem kell még egy magyar színház. Az április 14-i főrendi
ülés 18 szavazattal 17 ellenében nem fogadta el a rendek javas-
latát. Nem tagadták ugyan, hogy a jól elrendelt játékszín nagy
hatással van a nemzetiség kifejlődésére, a nyelv kiművelésére
és terjesztésére, lelkesednek ők is a magyar színházért, de a
folytonos országos ajánlatok nagyon is igénybe veszik az adó-
zókat, azért a szabad ajánlás mellett foglaltak állást. Hozzá-
járultak ahhoz, hogy a nádor elnöklete alatt országos választ-
mány küldessék ki, amely vegye figyelembe Pest megye által
építés alatt levő színház körülményeit, dolgoztasson ki tervet,
költségvetést, szólítsa fel a törvényhatóságok útján önkéntes
adományozásra az ország lakóit, s ha elég pénz gyűl egybe,
hajtsa végre a tervet; ha nem gyűl be elegendő összeg, tegyen
a jövő országgyűlésnek jelentést, hogy hogyan lehetne a ter-
vet a legcélrányosabban végrehajtani. Igaza volt Széchenyi-
nek, egy-két vokson mult a siker. Ha például gr. Ráday Gedeon
eljön az országgyűlésre, 18—18 lett volna az arány s az elnöklő
nádor Széchenyi tervére mondta volna ki a többséget. Csodá-
latos, még ezután is van Széchenyinek reménye!

Ezzel az ügy visszakerült a rendi táblára. Itt az április
23-i ülésen a rendek második üzenetükben kifejtették, hogy a
cél jótékonyosságát a főrendek is elismerik, a különbség a két
tábla közt csak az, hogy a főrendek hosszabb, a rendek rövidebb
és biztosabb utat mutatnak a sikerre. A szabad ajánlatok
ugyanis kevesebb sikert ígérnek (látható volt a Ludoviceumnál
és Múzeumnál), azért ajánlották az országos hozzájárulást.
Bihar követe utalt arra, hogy a főrendek sokszor ellenzik a
rendi tábla kezdeményezését, de ezt az ellenzésüket veszik leg-
kedvetlenebbül. Senki sem ajánlott közülök, így nem lesz az

ügyből semmi. Pest követe megismételte a megye február 29-i határozatát. Több megye vagy a főrendi javaslatot pártolta, vagy egyáltalán nem szavazott meg semmit; a többség azonban megmaradt az első izenet elvei mellett.

Igy került az ügy ismét a főrendek elé. A nádor, Széchenyi kívánságára, külön értekezletet is tartott április 26-án, de itt Cziráky, mint Széchenyi naplójában feljegyezi, e szavakkal mondta ki véleményét: „Ego nolo ex minis constitutionis nostrae theatrum edificare.“ Az a kellemetlen meglepetés is érte Széchenyit, hogy Pyrker is cserben hagyta. A nádor támogatása ellenére az április 28-i főrendi ülés megmaradt előző állásfoglalása (a szabad ajánlás) mellett.

Harmadszor a rendek az április 29-i ülésen tárgyalták a színház ügyét. Továbbra is megmaradtak annál, hogy az általuk kijelölt út biztosabb, de bizonyítani akarván a szent cél iránti buzgalmukat, elfogadták a főrendek előleges lépését. Egyesek azonban keserűen kifakadtak a főrendek ellen. Sopron követe például kijelentette, hogy a főrendek a rendek minden nemzeti jólétre (különösen a nemzeti nyelvre) vonatkozó lépését meggátolják; ők a vagyonosak, de zsugoriak, megtagadják a pénzt. Kemény beszéde ellen az elnök védte meg a főrendeket.

A főrendek még az nap hozzájárultak a rendi harmadik izenethez, a törvényjavaslatot a király elé terjesztették és némi stílárís javítás után, mint 1836: XLI. t.-c., kihirdettetett.

Igy tehát Széchenyi terve megbukott. Földváry ellenben tovább folytatta a Grassalkovich-telken a színház építését és 1837 augusztus 22-én meg is nyitotta. Eleinte *Pesti magyar színház* volt a neve, majd *Pesti nemzeti magyar színház*, később *Nemzeti színház*.

*

Kétségtelen, hogy Földváry Gábor pestmegyei alispán nagy buzgósággal, szívós kitartással valósította meg Pest megyének magára vállalt kötelességét, hogy Pesten, az ország központi városában magyar színházat építsen. Becsületbeli kötelesség volt ez azon megyék iránt, akik e célra adományokat küldtek. Földváry előtt egyik tisztviselő sem tudta a színház ügyét előbbre vinni. Földváry lelkesedést tudott kelteni a megyében, városban az ügy iránt. Bámulatos az a lelkesedés, amellyel a közönség a magyar színház ügyét felkarolta. Többször adakozott a célra, az építésnél meg egyenesen megható az

a lelkeség, amellyel több munkás, kézműves igyekezett ingyen-munkával az ügyet előbbre vinni.

De mind e körülményeket figyelembe véve bizonyos az is, hogy Földváry erélyét, kitartását a Széchenyi iránt érzett ellenszenv élesztette és tartotta felszínen, és az a dac, hogy megmutassa, Széchenyi nélkül is meglesz a magyar színház. Nyáry Pál az egyik pestmegyei gyűlésen nyersen és gúnyosan meg is mondta, hogy igenis meglesz a pesti magyar színház és ézt a nemzet Széchenyinek köszönheti folytonos akadékoskodása miatt.

A pesti magyar színház létesülése pontosan azon terv szerint készült, amelyet Széchenyi a *Magyar játékszínről* című művében mint olyat említ, amelynek az ellenkezőjét kell tenni. Földváry olyan területen épített, amely a városon kívül sáros, poros helyen feküdt.⁶ Pontosán kidolgozott pénzügyi tervről egyáltalán nem lehet beszélni. Azt lehet mondani, vakmerően, sokszor pénz nélkül végeztette a munkákat, de a megye által engedélyezett hitelek nem voltak elegendők, úgyhogy amikor a színház elkészült, meglehetősen nagy adósság is terhelte. Csak ezután kísérelte meg a terheket egy részvénytársaságra hárítani, de ennek oly csekély volt a tőkéje (40.100 v. frt), hogy nem sokat jelentett a színház jövőjére nézve.

Igy tehát volt magyar színház, de nemcsak jövője nem volt biztosítva, de jelene is kétséges volt. Hitelből épült, adósságtól sorvadt. Ha nincs Széchenyi, bizonyára kudarc lett volna a vége. Pontosán ezt bizonyítják Széchenyi feljegyzései és az 1839/40. és 1843/4-i országgyűlés iratai.

A színház megnyitásakor Széchenyi ezt jegyezte fel naplójába: „Ismét és utóljára el van hibázva.”

1838 november 30-án Széchenyi jelen van a színházban és azt írja, hogy a színház nem tudja magát fenntartani, nem-sokára be kell zárni.

1839 december 7-én az országgyűlésen levő Széchenyi levelet kap báró Prónay Albert pestmegyei főispáni helytartótól, hogy a magyar színháznak 95.000 v. frt adóssága van (a fennállás második évében), már agonizál, azért kéri, segítsen rajta. És Széchenyi, akit annyiszor vádoltak éppen a pestmegyeiek,

⁶ Ma ezt nem tudjuk kellőképpen értékelni, mert azóta Pestnek ez a sáros, poros, igen kevésbé lakott része hatalmas, szép városrész lett, amihez kétségtelenül hozzájárult a Nemzeti Színház.

hogy ő csak azt pártolja, amit maga csinált, azt, amit más, nem; rögtön munkához lát. Azt válaszolja Prónaynak december 10-én: „Nemesis ül színházunkon, mert itt oly hidegen van iránta mindenki, hogy alig remélek jó sikert. Legtöbb követnek nincs utasítása... vagy akinek van, nem a mostaninak fenntartására, hanem a *Dunaparton építendőre van.*“ Széchenyi feladta saját tervét és segítségére sietett a pesti kész színháznak. 1839 december 23-án már a pozsonyi Kiskaszinóban (a főrendi ellenzék tanácskozhelye) megteszi előterjesztését, hogy a főrendi táblán támogassák a színházat. 1840 január 16. és 31-én mellette agitál.

Az előző országgyűlésen kiküldött orsz. választmány (tagja volt Széchenyi is) azt ajánlotta, hogy vegye az országgyűlés a fennálló színházat pártfogásába és jelöljön ki méltányos alapot a fenntartásához. S ugyanitt olvashatjuk Földváry alispán jelentését⁷ 1839 augusztus 30-áról, amelyben röviden előadta a keletkezés történetét, bevallja, hogy az előleges költségek nem voltak elegendők, így a részvénytársaság által egybegyűlt 40.100 v. frt sem. A mellékelt számadásból pedig kitűnik, hogy a megye még építés közben 40.000 frt kölcsön felvételét engedélyezte, nehogy az építés fennakadjon, de ez az összeg sem volt elég, 59.500 frtot kellett kölcsönvenni.

Széchenyi fellépésének, pártolásának megvolt a kellő eredménye. Az alsó tábla 1840 április 7-i ülésén rámutatott, hogy a törvényhatóságok gyűjtéséből a pesti magyar színház felépült, ez a mostani körülményekhez képest a célnak megfelel, ezt kell pártfogásba venni. 39.882 p. frtot szavaznak meg az adósság kifizetésére, 50.000 p. frtot az első felszerelésre és 400.000-et olykép, hogy a kamatok $\frac{2}{3}$ része a színház fenntartására, $\frac{1}{3}$ -a a tőke szaporítására fordíttassék. A pénz kezelésére és a színház igazgatására országos választmányt rendeltek ki, hogy ez először is az adósságot fizesse ki, a tőkét pedig adja ki biztos kamatra. A főrendek 1840 április 21-én ehhez hozzájárultak s így keletkezett az 1840 : XLIV. t.-c.

Az 1843/4-i országgyűlésen az országos választmány elnöke, gróf Teleki József jelentette, hogy Pest megye és a részvényes

⁷ A nádor 1838 nov. 9-én felhívta a megyét, jelentse: 1. hogy mibe került az általa felépített színház, 2. hogy ebből mennyi fizetetlen még és 3. hogy miből áll az alap, amely a fenntartásra kívántatik. A megye felhívására e kérdésekre adott választ Földváry Gábor.

társaság *pénzhiány miatt nem kezelhette tovább a magyar színházat és sürgette az átvételt*. A rendek 1844 november 8-i ülésükön a jelentést és az átvételt jóváhagyták, de megjegyezték, hogy Pest megye építő társaságának adóssága 49.700 p. frtra, a részvénytársaságé pedig 13.000-re emelkedett, s így a kiutalt pénz nem volt elegendő. Főfelügyelőnek Széchenyit szerették volna kijelölni, de nem vállalta, s így Ráday Gedeon lett.

Mind e tények beszédes bizonyítékok Széchenyi érdemei mellett. Joggal írhatta Ráday Gedeonnak 1839 december 14-én: „Emlékezel barátom, mennyire rontotta meg (az) indulatosság magyar színházunkat.“ Ha az ő tervei szerint készül el a Dunaparton a magyar színház, *ma* is méltó szép színházunk volna. A vázolt elkeseredett harcok száz év előtt folytak le, elégtételt illő szolgáltatni Széchenyi Istvánnak a magyar színházi eszme körüli fáradozásáért. Ezzel a megemlékezéssel nyitom meg a Magyar Irodalomtörténeti Társaság közgyűlését.

Madách és Tisza Domokos.

(Az egyiptomi szín és az anachronizmusok.)

Egy régiebb cikkemben mint ötletet vetettem föl, hogy Madách egyiptomi színe és Tisza Domokos versei közt bizonyos kapcsolat mutatkozik (EPhK. 1931. 32.). Tisza Domokos 1856 június 21-én hunyt el; a sajtó igazi gyász érzésével búcsúztatta el a költőnek indult gyermekifjút. Legmélyebben és igaz szeretettel volt tanára a Pesti Naplóban (1856 július 14) néhány költői mutatóvány közzétételével és Tompához írt leveleiben (l. még Arany Ö. M. X. jegyzetek XXXVII. 1. és Baros Gyula tanulmánya: Arany és T. D.; Uránia 1911 és kny.). Öt bírta meg azután a „geszti kis poéta“ édesanyja egy füzetnyi szemelvény kiválogatásával és sajtó alá rendezésével s Arany nem mindenél nélkül értesíti erről Tompát: „Mindamellet, hogy privát kiadás lesz, irodalmi becs tekintetében is mérkőzni fog némely ifjú óriáséval, úgy hiszem. 200-nál számosabb verséből 80-at válogattam ki, egy sem üres egészen.“ (Arany Tompához, 1857 augusztus 4.) A Pesti Naplóbeli nekrológban s a verses füzet bevezetésében biztos vonásokkal megrajzolja Tisza Domokos arcképét: „...ha nem egy jeles költő, de minden esetre irodalom kedvelő főúr veszett el benne... ha küzdelme a formával, nyelvvel, még újabb költeményein is meglátszik, annál meglepőbb, hogy már zsenge korában a gondolatra, költői eszmére fekteté a súlyt... Ott a pyramisoknál írta utolsó szép költeményét...“ A Pesti Naplóban közölt költemények elseje éppen „A pyramisoknál“ című költemény három szakaszból álló első része, melyben a gúlákhoz vezető kirándulást és Cheops piramisának megmászását írja meg. A később megjelent kötetkében kapjuk a további két részt is. A II-ban a csúcsról feltáruzó képet rajzolja; a III-ban a leszállás után fáradt álom lepi meg, mely képeivel földidézi a gúla építésének körülményeit. Ez a rész az, mely gondolati, érzelmi és tárgyi rokonságban van az Ember Tragédiájának egyiptomi színével, mégpedig oly meg-

lepő módon, hogy az ember nem háríthatja el a közvetlen irodalmi kapcsolat gondolatát.

*Atom szállt fáradt szememre ...
 Álomképek serge szállong
 A fölédredt képzelemben.
 Szemem nyílik, újra látok ...
 De a pusztá néma esendje
 Eltűnt. Körül czifra sátrak
 Lármás, népes hosszú rendje.
 Sátrak előtt szidra, ütve
 Egy nyomorult embercsorda,
 Egy óriás épületbe
 A köveket összehordja.
 Követ, melyet messziföldről
 Hoz több ezer szekér, s ember ...
 Útban sok terhével eldől ...
 S évek óta már ez így kell ...
 ... a király ... sátrán ...
 At nem hat az éhség jajja ...
 Végre kész az óriás miv
 Az emlék ... a király trónját
 Felütteti a végesűcsra:
 S megy, midőn azt már felvonták*

*Egyedül a nehéz útra ...
 ... feljut a tetőre,
 És trónjában helyet foglal.
 Észak, nyugot és keletre
 Járnak szemei kevélyen.
 Majd feje mellére esve,
 Gondolkozni látszik mélyen.
 „E kő, melyet ...
 Örült kevélységtől égve,
 Népem szívére tettem,
 Lett ez örültség emléke.
 A döllyfnek fulánkos sarka
 Ily merő tetőre kerget,
 S ki végre feljutott rajta,
 Csak csalódás, a mit nyerhet.
 ... míg embertársit megretvén.
 Egyedül áll és elhagyva,
 Istenné még sem lehetvén,
 Önmagának áldozatja*

A gúla építésének rettenetes munkája lényegében összevág azzal, amit Herodotos ír róla (II. 124.), s melyet tanulmányai-ból ismerhetett s itt a hely színén képzeletében újraéledt. Azok a részletek, melyeket a versben dölten írtam: az álmokép, a fáraó nagyravágyása, mely óriás emlékből keres kifejezést, a sanyargatott nép szenvedése, a jajszó, a király csalódása kivált, mind olyan mozzanatok, melyek beleillettek Madách költeményének tervébe. Sőt azt sem tartom lehetetlennek, hogy Tisza Domokos versének ihlető hatása alatt az egyiptomi színnel kezdte Madách a kiábrándító történeti képeinek sorát.

Az időrend nem szól ellene; Tisza D. költeményei 1857 végén jelentek meg, az Ember Tragédiájának írását pedig Madách 1859 elején kezdte meg. S bár Tisza D. versei nincsenek meg Madách könyvtárában és könyvjegyzékében, könnyen hozzájuk juthatott akár a könyvgyűjtő Szent-Iványi Bogomér vagy Szontágh Pál útján, akár az előkelő szellemi életéről híres vanyarci kastélyban, ahol Veres Pálné, Beniczky Hermin az irodalomnak minden érdekes jelenségét gyűjtötte; hogyne az országoshírű Tisza-család sarját, kinek szomorú sorsa az egész ország előkelőségét foglalkoztatta. Tisza Domokos édesanyja fia verseit emlékül elküldte a rokonoknak, jó barátoknak és ismerősöknek; a megmaradt példányokat pedig a Garay-árvák

javára áruba bocsátotta. Szinte lehetetlen elgondolni, hogy egy példány ne került volna Madách szeme elé. A gondolati rokonság legalább erősen mellette szól.

*

Ugyancsak az egyiptomi jelenetet világítja meg Erdélyi János bírálatára adott válasza Madáchnak és Aranynyal folytatott levelezésének egy-két helye. Erdélyi ugyanis megrója Madáchot, hogy „magát Pháraót is tetszés szerint idealizálta, midőn oly határtalan liberalisnak föstette, hogy Schiller sem fösthette volna jobban... De a történeti Pháraó nem is ez, vagy a Pháraók közül egy sincs ilyen. A történelem a szentkönyv alapján mást hagyott emlékeztben.“ (Erdélyi: Pályák és pálmák 472—3.) Madách válaszában Erdélyi fölfogását tévedésnek mondja: „Pháraóban nem épen a József Pháraóját akartam festeni, csak egyet a számtalan Pháraó közül, kik nagyra törekvő önérzettel gúlákat építettek, kik közül soknak a neve is homályban van, s így a történeti ellentét mindjárt nem lesz oly merev“ (u. o. 503). Valóban Erdélyi a történeti hűség követelésében olyan szigorú volt, hogy nem is vette figyelembe a költemény s a Biblia közt lévő nagy eltérést, hogy a fáraó itt sanyargatja ugyan a zsidókat, de gúlaépítésről sem a Genesis, sem az Exodus egy szót sem szól, s nem is szólhat. Különben is Erdélyiinek egész bírálata arról tanuskodik, hogy meg sem érezte, hogy az Ember Tragédiájában „valami történetfölötti“ van s úgy bírálta meg a költeményt, mintha valamilyen történeti dráma volna.

*

Arany is említ anachronizmust, de egészen más, lényegében lélektani szempontból. A paradicsomi színben Lucifer Isten ellen akarván lázítani Ádám önérzetét, ezt mondja a *kézirati* szövegben: „Őv és vezet, mint *bamba gyermeket*“ (231), ehhez Arany ezt a megjegyzést fűzi: „Anachronismus Ádám irányában. Neki (ekkor még) nem lehet fogalma erről. Később (midőn *visióban* él) nincs anachronismus, mert mindent tudhat, most még nem.“ (Vö. kritikai szövegkiadás, 1924. 15. l. jegyzetében.) A „bamba gyermek“ helyébe: „gyapjas állatot“ javasol s ezt Madách el is fogadja.

Ugyancsak kifogása van Aranynak a III. szín 381. *kézirati* sora ellen: „Mit dőre tervvel ember alkotand.“ Ezt írja erről:

„...nem tudom, magáról szól-e Ádám, vagy másról. Ha az első, akkor visszás, hogy önbizalma daczára tervét *dőrének* mondja, ha a leendő nemzedékről — anachronismus tudván, hogy *dőre* terveik is lesznek. Olyannak kell képzelni ivadékát, mint maga.“ Madách itt is elfogadta Aranynak nagyon is lélektani alapon nyugvó kifogását és javítását: „Tapogatózom a mit tehetek.“ (Krit. szövv. kiad. 25. l. jegyz.)

Egészen más a helyzet az athéni szín végén, mikor Miltiades a bárd alá hajtja fejét. Arany a kézirat szélére ezt írta: „Miért a históriától eltérni? Miltiades a börtönben halt meg.“ Ezt a széljegyzetet azonban később gumival kitörölte, valószínűleg a sztregovai látogatása alkalmával folytatott eszmeesere után s most már csak alig betűzhető ki. Itt Arany volt az, aki Madách nézetét elfogadta, hogy a történetileg hagyományozott adatoktól is a *költőnek* szabad eltérnie, ha költői felfogása és terve úgy kívánja. Madách 1861 november 2-i levelében meg is okolja ezt a költői jogot: „...mit az anachronismusokra nézve mondasz, tökéletes igaz. Sőt Ádám az általa kijelölt helyeken kívül is többször beszél olyanokról az első jelenetekben, mikről szorosan véve fogalma sem lehetett. Ezt én Lessing Laokoonjának »Von den nothwendigen Fehlern« című cikke nyomán merészelttem, melyben Milton költeményére vonatkozólag ily szabadságot szükségesnek állít.“ Ez a cikk a következőket mondja: „Az aristotelesi költészettannak ezt a fejezetét eddig még alig magyarázták. Én szükséges tévedéseknek azokat nevezem, melyek nélkül kiváló szépségek nem volnának lehetségesek; amelyeket csak e szépségek elvesztésével lehetne jóvá tenni. Így Miltonban szükséges tévedés a beszédnek abban a nagy terjedelemben való használata, mely oly ismereteket tesz föl, mik nem lehettek Ádám birtokában. Igaz, Ádám így meg így nem beszélhetett, vele sem lehetett így meg így beszélni: de beszéltessétek úgy, ahogy beszélnie kellett volna, s abban a pillanatban elenyészik az a nagyszerű kép, melyet a költő olvasói elé varázsol. Kétségtelen nagyobb érdeke a költőnek olvasói képzeletét szép és fenséges képekkel úgy megtölteni, mint mindenütt történetileg hünek lennie.“ (Entwürfe und unvollendete Schriften. Laokoon 17.) Nyilvánvaló, hogy Madáchot a költői alkotásban elméleti megfontolások is kísérték; de az is, ha a valóság s a költői cél nem vágott egybe, akkor a művészeté volt az elsőség s a puszta történeti hűségnek meg kellett

hátrálnia. Arany, a történeti hűség s a valóság nagy tisztelője is elismerte ezt és nem igyekezett Madáchoz felfogásától eltéríteni, mert érezte, hogy költői kérdésben a költőnek mindig nagyobb igaza van, mint a történeti tények másnemű igazságának. Saját költői munkássága is sokszorosán igazolja ezt. Madách költői lélektanához pedig ez a kis mozzanat, melyhez még egész sorát lehetne tenni, azzal járul hozzá, hogy alkotásában elsősorban az ihlet vezette, mely a nyersanyagot a maga céljaihoz átalakította. A költő benne is előtte járt a gondolkodónak s a tudósnek.

Tolnai Vilmos

Gesztly László énekéhez.

Az az 1877-ben ismeretessé vált töredék, amely e néven van a magyar irodalmi régiségek közé illesztve, a köztudatban feddő költeményként szerepel. (Pintér Jenő magyar irodalomtörténete. 1930. I. 615.) Horváth János szerint „valóságos pártpolitikai szózat az urakhoz a híres hatvani, 1525 jún. 24-én megnyílt országgyűlés előtt“. (Az irodalmi műveltség megoszlása. 1935. 280.) Mindössze hat töredékes versszak maradt reánk; a záró versszak mondja meg íróját és szereztetése esztendejét.

Ez a töredék szemmeláthatóan lírai szöveg. Mivel azonban a versfők betűjelzése csak ennyi: EZTI, nyilvánvaló, hogy egy része elveszett. Horváth Cyrill ki is jelenti: „Maga az emlék kétségkívül hosszabb dolgozatnak töredéke, részint, mivel az 1—4. vsz. fejbetűi szerint a versfők eredetileg a Geszti vagy Ladislaus Geszti (GEZTI) nevet rejtették, részben mivel az ének eleje világosan valamely *wegh puztasagh*-ról emlékezik, melyet a hiányzó előzményekben kellett az írónak ismertetnie“. (Középkori magyar verseink. 1921. 491.) Hogy mi volt ez az ismertetett végpusztulás, arra vonatkozólag csak sejtéseink lehetnek.

Az eddig elhangzott sejtések mellé legyen szabad nekem is a magam feltevését hozzácsatolnom. Abból, hogy a töredék 5. verszaka egy konkrét esetet említ („Pesthy Beke Ferencz zywe kett-segeben, Ki az wendegh nepnek byzyk ereyeben, Thewrewk cza-zart thewry hizelkedeseben, Minden ennekewel vetteth Bezede-ben“), azt kell hinnem, hogy a LADISLAUS G betűket magukban foglaló elveszett versrész sem beszélt általánosságban a magyar nemzet végpusztulásáról. Azt kellene feltételeznem, hogy a kor magyarja nagyon jól ismerte Pesti Beke Ferenc esetét, mert különben ennek a versszaknak értelmét és jelentőségét nem értette volna meg. De történetíróink ma semmit sem tudnak erről az esetről. Ha olyan jól ismert lett volna, nem valószínű, hogy forrásaink hallgatnának róla. Mivel pedig a betűjelzés legalább tíz versszak előzményt enged feltételeznünk, másrészt pedig a reánk maradt töredék a lírai következtetést teljes egészében magában foglalja, az a feltevés, hogy az *előzmény*, a versnek

voltaképeni főrésze *ennek a pusztulásnak epikai elmondását foglalta magában*. A veszedelemnek szenvedő hőse Pesti Beke Ferenc lehetett, s ez az 5. versszak csak rámutatás a főrészen elmondott történetre. A versfőjelzés szokása sokszor többet vet fel, nemcsak a szerző nevét; nem lehetetlen tehát, hogy Geszty László verse is hosszabb volt, mint amennyinek a szerző neve sejteti. De akár hosszabb volt, akár csak tíz versszak veszett el, nagy valószínűségét látom annak, hogy epikai vers volt, amelynek csak ez a lírai hangú záradékja maradt reánk. Mert nem tudom elképzelni, milyen lírai rész előzhette meg a szerző lírai állásfoglalását teljesen kifejező töredék-részt. Legalább is azt kell elismerni, hogy semmi ok sincs ellene, hogy ezt a verset epikai jellegűnek vegyük fel. Helye tehát nem a kor lírai, hanem epikai emlékei között van.

De a reánk maradt töredék 2. és 3. versszaka is külön figyelmet érdemel. A főurak hibái közül emel itt ki a szerző néhányat, azokat, amelyekről az ország jövődjét félti. Ezek: az egyességnek, egyenességnek, a decretumok megtartásának, a dézsmaaszolgáltatásnak, a vitézek megbecsülésének megszűnte. Korjellemző értéket adnak ezek a kis töredéknek. És ha meggondoljuk, hogy e panaszok között szerepel az is, hogy „Az dézsmát igazán kiszolgáltatnátok, Koroskint Istennek vele áldoznátok“, a szerzőt illetően is sejtenuink szabad, hogy — ha az egyháznak köteles dézsma megtagadását panaszolja — szorosabb kapcsolatban lehet ezzel az egyházzal. Világi ember aligha ütközött meg azon, hogy az egyház nem kapja meg a dézsmát! Az a szólás is, amelynek humanista jellegét Horváth János emeli ki („Kereszténység vértí“), ide, az egyházi rend felé utal. Az Úr Isten ellen való háborgás felpanaszolója is érthetőbb ezzel a sejtéssel.

Alszeghy Zsolt.

Vörösmarty Mihály ifjúkori kéziratai.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára 1933-ban 250 pengőért megvette Homonnay Rezsőtől Vörösmarty Mihály ifjúkori kéziratait. Erről a Magyar Könyvszemle (Új Folyam, 39. köt. 1934. 116. l.) is megemlékezett. A rendkívül érdekes kéziratköteg 175 lapból, azaz 350 (12×20 cm.) oldalból áll. Címlapján a költő kézírásával: *Vörösmarty Mihál 1819*. Egy romantikus társadalmi színdarab az első mű benne. 3 felvonás maradt fenn belőle s a

darab menetéből megállapítható, hogy csak az utolsó lapok veszhettek el. (2—44. lap.) Ezután egy történelmi „nézőjáték” következik, amelyben egy a „Tatár Járás után történt eset”-et dolgozott föl szintén három felvonásban. (45—56. l.) Míg az előbbi verses dráma, ez mindvégig prózában készült, s mint ilyen, Vörösmarty egyetlen teljesen prózában írt drámája. A kéziratnak legnagyobb érdekessége és értéke azonban a *Zulán futásának* első kidolgozása *Árpád győzedelme a Titeli sikon* címmel (57—118. lap). Az éposz első fogalmazása kb. 3000 sorból áll s az ismert *Zalántól* nagyrészt eltérő szöveget tartalmaz. A kézirat többi része töredékek sora: van egy hosszabb, négy énekes, hexameterekben írt hősköltemény *A boldog elhalásról* (120—151), mely a török hódoltság korában játszik. A költemény *A hűség diadalmának* első, erősen eltérő fogalmazása. A következő töredék történelmi drámai monológ, melyet *Szilágyi* Mihály mond el *a Világosi várban* (152—154). Ezután jön az *Ypsilon-háború* első fogalmazásának egy kis töredék részlete (156—157) és *T. Czínke urnak* című verskonceptus, majd egy címuélküli vers *a mulandóságról* és egy fordítási részlet következik a *III. Richárd*-ból (165); utána tízsoros fordítás van az *Iliásból* eredeti versmértékben (173). A füzetet egy *Az ilomból hosszasan jósló Bodorról* c. epigramma zárja, melyet teljes egészében itt közlök:

„Almadót himezvén, ugyan abból jóslani szoktál
Mind eddig, s bátran arra ügyelni merél.
Most ébren monád, Bodor, hogy nem fogsz ma felelni
És jót, mert tsak ugyan szűk vala a felelet.”

A kéziraton Vörösmarty több évig dolgozhatott, erre enged következtetni az is, hogy a drámák kézírása sokkal kiforrotlanabb, mint az *Árpád győzedelméé*. Az irodalomtörténeti jelentőségű kézirat teljes szövegét a Régi Magyar Könyvtár fogja közölni.

Kozocsa Sándor.

Ady Endre ismeretlen emlékkönyv-verse.

Kiadatlan Ady-vers ma már — az Ady-Múzeum két kötete után — kevés lehet. Ezért ragadtam meg az alkalmat, amikor arról értesültem, hogy Ruszka György mérnök úr (Hajduhadház) egy korai Ady-reliquiát őriz. Tőle kaptam meg az értékes emléket, amelyért e helyen is fogadja hálás köszönetemet. A 14 soros emléket Ady „*Gizikének emlékül*” írta s az nem más, mint költe-

mény prózában. Az emlékkönyv tulajdonosa Ruszka György úr édesanyja, Virágh Gizella, Ady legbizalmasabb barátjának, Vég Miklósnak volt az ideálja. Ady Zilahon tett érettségét s itt gyakran megfordult Virághék házánál. 1896 szeptemberében, amikor az emléksorokat írta, már debreceni joghallgató. Még utoljára, szeptember 1-én azonban Lajos öccsét elkíserte Zilahra (Ady Lajos: *Ady Endre*. Bp., 1923. 43–44. l.), mert édesanyjuk más elfoglaltsága miatt nem mehetett el. Ady Endre így még ott töltött egy hetet s 7-én utazott tovább Debrecenbe. Ez alatt a hét alatt írta az emlékkönyv előzéklapjának belső oldalára a következő sorokat, amelyek alá már büszkén írta D[iósadi] Ady Endre j[og]hallgató:

Gizikének emlékül!

Virággal illatos éjnek szívbűvölő hatalma,
Az égi boldogság a földön,
A por szívnek nemes láktetése:
Ez a szerelem!
Szavára hallgatni égi parancs,
Boldogsága túlvilági kék,
Kínjait tűrni édes fájdalom!
Csak játszani szívekkel
Ne akarj soha! ...
Mert ez vétek a természet:
az Isten ellen!
Ki szívekkel játszik, nem nő,
Hanem a Sátán leánya:
akit megvet az igazi, nemes szív.

igaz barátja

Zilah, 96. Szept. D. Ady Endre jhallgató.

A kis emlékvors Adyra két szempontból is jellemző: a tiszta világnézetre, amely a sorokból megnyilatkozik, másodszor arra, hogy büszkén teszi neve elé prédikátuma első betűjét.

Kozoca Sándor

Hantos Gyula: Magyar tájak, magyar kiválóságok. Egy képek-melléklettel. Budapest, 1936. 22 l. A szerző kiadása. Egyetemi Nyomda.

Helyesen állapítja meg a szerző, hogy a világháború koráig Magyarországon tájtudatról alig beszélhetünk s a valóságban csak a főváros és a vidék között fennálló különbség tudata volt jelentős. A legutóbbi két évtized tudományos törekvései felhívták a figyelmet a tájtényezők jelentőségére, elsősorban a nagytájak egymástól elütő voltára: az Alföld, a Felvidék, a Délvidék, Erdély és a főváros külön jellegére. Egyelőre a nagytájakon alig jutottak túl. Ideje — úgymond a szerző —, hogy megvizsgáljuk, mégpedig az emberföldrajz tudományos módszerével, melyik vidék mit és mennyit adott szellemiekben a magyarságnak, egyes kistájak milyen sajátos lelki színekkel gazdagították a nemzetet. Valamely vidék kiváló emberein keresztül megkérhetjük a táj lelkét, viszont a táj segítségével közelebb juthatunk az egyének fejlődésének megértéséhez.

A tanulmány egyrészt az emberföldrajz, másrészt a művelődéstörténet céljait szolgálja. Feladatát teljesen eredeti módszerrel oldotta meg a szerző. Eljárása a következő volt. Először is keresett egy olyan nagyterjedelmű adattárat, amely bizonyos időpontra nézve számot adott a legkiválóbb magyar emberekről. A születési adatokat azután bejegyezte Magyarország térképébe s így állapította meg, hogy egyes tájak mennyi szellemi értékkel gazdagították az országot. Az adattárat a Pallas Nagy Lexikonának tizennyolc kötetében találta meg, innen merítette ötezernél több szépirói, tudományos írói, művészi és közéleti nevét. Térképén olyan arányban adott helyet szellemi kiválóságainak, amilyen terjedelemben számolt be róluk a lexikon. Igen jól okolta meg, miért találta helyesnek ezt az elgondolást. Eljárása termékeny eszköznek bizonyult a probléma megoldásában.

Térképe rendkívül gazdag anyagot ad s pompásan érzékelteti, mekkora súllyal járultak hozzá bizonyos megyetájak és városok ezer esztendőn keresztül a magyar szellemiség kiépítéséhez. A fontosabb eredményeket össze is foglalja a tanulmány értekező része. Ide csak az tartozik, hogy leggazdagabban a Dunántúl és a főváros termelték a magyar szellemi erőket; legszegényebben a Kárpátok keleti és déli megyéi, továbbá az Alföldnek déli tájai működtek közre a hazai kiválóságok termelésében.

A szerző megemlíti, hogy „Pintér Jenő Magyar Irodalomtörténete képes kiadásának II. kötetében az enyémhez hasonló térkép jelent már meg. A térkép s az ugyanott található érdekes és gazdag adatgyűjtemény (az írók születési helye, hol jártak iskolába, hol éltek, hol haltak meg) úttörő jelentőségűnek látszik. De a térkép a dolog természeténél fogva csak az irodalmi kiválóságokkal foglalkozik s minden születéshelyet egyforma nagyságú fekete kör jelez. A nevek be vannak írva a térképbe. Ez a tájékozódást elősegíti, de az áttekinthetést megnehezíti. Mindezek alapján ezt a kitűnő irodalmi célú térképet nem tekinthettem olyannak, amely munkám elkészítését teljesen feleslegessé tette volna.” — Hogy őszinte legyek, a magam kis vázlatai úgy aránylanak Hantos

Gyula nagyváranyú térképéhez, mint egy domb a hegyóriáshoz. De az úttörés mindig nehéz s a szerény kísérlet is többet ér, mint a néma hallgatás. Mivel behatóan foglalkoztam efajta problémákkal, legyen szabad néhány észrevétellel továbbépítenem a szóbanforgó gondolatkört.

Az írói világ szellemi fejlődésének nyomozásában bizonyos életrajzi adatok tervszerű feldolgozása fölötté értékes segédeszköz. Gondolkodtam az irodalomtörténeti statisztika elméletén s utóbb a gyakorlati megoldásban is próbát tettem. (Ipoly Lajos Ágoston tanári szakdolgozata és kéziratoss bölcsészettudományi értekezése: A magyar irodalomtörténet statisztikája. Ismertetése a következő kiadványban: A budapesti királyi Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészeti karán az 1924/25. tanévben elfogadott doktori értekezések kivonatai és az 1919/20—1923/24. tanévekben elfogadott doktori értekezések jegyzéke. Összeállította a dékán. Budapest, 1925. A kar kiadása.) — Hantos Gyula most megjelent munkájának ismertetését felhasználom arra, hogy följegyezzen ide néhány észrevételt.

Amint vannak növényföldrajzi térképek, hasonló módon meg lehet csinálni a szellemföldrajzi térképeket is. Amint külön térképen ábrázolhatom a pálmák elterjedését a föld kerekén vagy a fenyőfák fajait egy ország határain belül, akként térképezhetők az irodalom, a tudomány és a művészet művelőinek tájrajzi adatai. Csakhogy ez jóval nehezebb feladat, mint a növények, állatok, bányatermékek, gyárak elhelyezése egy-egy papírlapon.

A nehézségeket főképp két dolog okozza: 1. A térképezendő adatok időpontjainak elkülönítése. 2. A fölveendő írók kiválasztásának elvi szempontja.

Ha növényekkel dolgozunk, ott csak a jelenlegi adatokat kell figyelembe vennünk, mert a növények világa évszázadról évszázadra nem sokat változik s a régibb emberöltőkből nincsenek is bővebb és megbízhatóbb észleléseink. Az írókat, tudósokat, művészeket azonban nemzedékről nemzedékre másképpen ontathatják az egyes tájak, aszerint, amint a faji keveredés erősebb, a népesség hullámzása gyorsabb, az iskolák hatása termékenyítőbb. Azért is a szellemföldrajzi térképeken sohasem tanácsos több évszázadot összefogni, hanem bizonyos időpontokat kell kijelölni, hogy helyes következtetésekre jussunk. Ilyen időpontok a tizenkilencedik században: 1833, 1866, 1900. A régibb századokban kevesebb évszámmal dolgozunk, így is világos lesz, milyen kietlen volt például 1700 körül az Alföld szellemikben, az ott született magyarokat tekintve.

A szépirókat a tudományos írók különféle csoportjaitól s még inkább a művészeketől és a közéleti kiválóságoktól teljesen különválasztanám, mert csak így lesz világossá a tájlelek kutatása, így lehet összehasonlítás útján megállapítani, kedveznek-e egyes vidékek, mondjuk a nyelvtudományi hajlam kibontakozásának? Ilyen tudományos csoportok volnának: a teológusok és vallásos írók (egyházi szónokok és hittudósok), filozófusok és pedagógusok, jogászok és társadalomtudósok, történettudósok, irodalomtudósok (irodalomtörténetírók és kritikusok), nyelvtudósok, művészettudósok, matematikusok, fizikusok, kémikusok, mérnöki tudományok művelői, orvosi tudományok művelői, zoológusok, botanikusok, mineralógusok, geográfusok, mezőgazdasági írók, ipari írók, kereskedelmi írók, hadtudományi írók.

A születés helye még nem minden. Ezzel legalább is egyenrangú fontosságú a nevelkedés helye. A lélekben a hajlamot a középiskola bontja ki, az ösztönt kiváló tanárok éleltik, a pályaválasztást a tanulók társadalmi össze-

tétele, sőt a város történeit levegője is szerencsésen irányíthatja. Hol járt valaki a középiskola negyedik osztályában és hol végezte a nyolcadik osztályt: ezek a vallomások sokat mondanak azok számára, akik az adatok mögött meglátják a lelket.

Pintér Jenő.

Horváth János egyetemi előadásaiából. (Csokonai, Kisfaludy S., Kátona, Kisfaludy K., Kisfaludy K. évtizede. Kötetenként 2-20. Budapest, 1936. Kókai Lajos kiadása.)

Szerencsés újítás, hogy tanárjelölt, volt tanítvány, tanárság és közönség az eddigi drága litografált jegyzetek helyett negyed- vagy ötödáron juthat hozzá nyomtatott könyvek alakjában a legfrissebb forrásokat is felölelő egyetemi előadásokhoz. Ennek az újításnak gyakorlati megvalósításához természetesen kiadói vállalkozó kódv, sőt áldozatkészség is hozzájárul, s ez elismerésre méltó.

A fenti sorozatban — mint a könyvek bevezetője mondja — Horváth János egyetemi előadásaiából (1933-34—1935-36) kiszakítva, saját szövegezésében jelenik meg néhány fejezet egy-egy külön kötetben. Mindegyik kötet önálló egész, sorozatuk azonban összefüggő fejlődéstörténeti képet nyújt. Előadásjellegük jórészt könyvalakban is megmaradt; az élő szó csiszolatlanabb szabadságával szólnak, közkeletű tudnivalókat is közölnek, a forrásra csak fontosabb esetben utalnak.

Folyóiratunk felhalmozott kézirat-mennyiségére tekintettel e kitűnő művekkel nem foglalkozhatunk ezúttal oly aprólékosan, ahogy megérdemelnék. Szűkre szabott terünkön kívül erre mentségünk lehet az is, hogy a szerző tudományos működése és irodalomtörténeti módszere e folyóirat olvasói előtt közismert s a köztudat elismerő értékelésének nagy tekintélyét a legterjedelmesebb méltatás sem fokozhatná.

Az öt könyv elolvasása után benyomásainkat a következő megjegyzésekben összegezhetjük.

Nem emlékezünk rá, hogy e szerény külsejű füzeteknél — hasonló terjedelemben — magvasabb műveket olvastunk volna. Mintha Horváth János megszokott tömörségét még erősebbre fogná itt: szinte összepréseli stílusát, csakhogy minden lényeges mondanivalója beleférjen kis köteteibe. Ha valakit ugyane gyakorlati szempont és cél nem korlátozna, szélesebb előadással e könyvek tartalmát két-háromszoros méretűvé bővíthetné, anélkül, hogy szószaporítóvá válnék.

A könyvek sorozata „összefüggő fejlődéstörténeti képet nyújt“. De az egyes írói arcképek is fejlődéstörténeti képek. Horváth János mély hatású előadásának varázsa részben épp abban van, hogy előttünk fejlesztí és alakítja ki tárgyát, érezteti, hogy gyökerétől kezdve hogyan nő és készül író és irodalom, előttünk rakja fel színeit, egyre beszédesebbé téve a vonásokat. (A Homér óta jól bevált művészi módszerhez hasonló eljárás ez a tudományra alkalmazva.) Az írói fejlődés irányában így mozgó képet ad, mely előttünk fejkli mind kifejezőbbé, befejezett álló képpé s maradandó emléküvé.

Művészi módszerét gazdag filológiai készltség segíti abban, hogy egy-egy író vagy irodalmi kor rajza közben villámszerű jelzésekkel és utalásokkal szövi-fonja keresztül-kasul az írókat és korszakokat összekötő szálakat. A közel s távoli összefüggések e világánál élesebben szembetűnik egy kor

megannyi egyező vonása s az írók egymásra ható és fejlődő gondolatrendszere. (L. Kisfaludy K. 69. l. ahol Kisfaludy S. Somlőbeli Mohácsi dalának s Dobozyjának Kisfaludy K. Mohácsára tett hatásáról szól. Az utóbbi költemény pedig új fordulatot adott hazafias líránknak. Számos ily utalás eleveníti előadását.) Írók és irodalom egymásra hatásának ezek az adatai arra az igazságra eszméltetnek, hogy nagy család az irodalom, telve testvérszellemekkel, közel s távoli atyafiakkal, s a sok rokon közül mindenki megkapja a családi vagyonból a maga osztályát, hogy megindulhasson vele a maga külön „vagyonszerző“ útján az eredetiség felé.

A szerző állandóan benne él az irodalomban, belelát az írókba, mintha személyes ismerősei lennének. De egységesen is látja őket, bármily szerteágazó a működésük. — Rendet teremt köztük, s kijelöli hovatartozásukat. — Meghatározza az írók közvetítőit, közös lelki formáit. — Hacsak lehet, nem igen bízva magát másokra: mindennek alaposan utánanéz, s innen van, hogy végérvényesnek látszó közfelfogást gyakran meg kell döntenie. A sok közt érdekes példa erre, hogy Katona József a közhit szerint csalódottan, elkeseredetten ment vissza szülőföldjére. Horváth János bebizonyítja, hogy önként, szívesen ment haza: otthon biztosabb jövőt remélhetett, viszont Pesthez színház már úgysem köthette, mert ott magyar társaság ekkor már nem volt. (L. e kérdés bővebb fejtegetését Katona 15. l.) Bánk Bán keletkezése történetére nézve máig hibás adatok forognak közkezen. (40. l.) Döbrentei jelentésére nézve is (43. l.). A szerző helyreigazítja e tévedéseket. Kisfaludy Sándort, tán mert nagyobb sikerei voltak, mint a küzdelmes pályájú, lángeszű Csokonainak, újabban divat lett kisebbiteni, sőt egy hányaveti írásmódorú „irodalomtörténetíró“ az utóbbi években fölünyesen és bántó éllel állapította meg egész költészete értéktelenségét. Horváth János remek Kisfaludy Sándor tanulmánya megsemmisítő válasz erre az elfogult támadásra. Elégtételt szolgáltat a jeles költő emlékének és számos szép versét méltatva, új vonásokkal egészíti ki költői és emberi arcképét. Ugyanígy kimerítően elsőnek magyarázza meg Katona Veit Weber-átvételeinek jelentéktelenségét a tragédia értéke szempontjából, kiegészítve Waldapfel fejtegetéseit. Az átvételek korszerű irodalmi szokását egyébként a Csokonairól és Kisfaludy S.-ról írt előadásában is meggyőzően tárgyalja. E pár példa is sejteti, hogy Horváth János műveinek eredetisége s megállapításainak újsága nem adatokban, hanem ezek felhasználásának új módjában nyilvánkozik. Mind az öt könyve gazdag friss szempontokból induló új eredmények feltárásában.

Nem külsőleg jellemzi, hanem „megszóltaltatja“ az írókat. Anyaggyűjtésében és elrendezésében meglevenül a költők élete, emberi volta, fejlődése, világnézete, ízlése, képzelőereje: költészetük *lelke*. Sok fiatal tudósunk szelemtörténeti módszerrel egybeállított anyagtömkelege, mint rendezetlen kirkat példázza a sokat-markolás és keveset-fogás igazságát s a szabatos szerkesztés tehetetlenségét. Ezekkel szemben Horváth Jánosnál a felépítés és szerkesztés átlátszóan tiszta, ura az anyagnak, adatain nincsenek verejtékcseppek, de henyé díszekként sem használja fel őket: *szervesen* kapcsolódnak bele gondolatmenetébe. Nehéz is eldönteni, miben kitünőbb: a szerkesztés művészetében? Költői művek elemzésében nyilatkozó mélyreható tekintetében? Kritikai mérlegének hajszálfinom pontosságában? Minden képzelhető elfogultságtól ment tiszta tárgyvilágosságában? Epp ily nehéz eldönteni, hogy öt könyve

közül, melyik az érdekesebb és értékesebb. Kisfaludy Károlyt az ő művéből ismerjük meg igazán; Katona drámaírói fejlődésének hézagatlan voltát ő állapítja meg; Bánk Bán elemzése is mesteri. A felvilágosodás rokkok-izlésének legnagyobb költőjéről tőle kapunk egységes teljes képet. Kisfaludy Sándor emberi és írói egyéniségének jellemzésében a méltatás igazsága megragadó; Kisfaludy Károly évtizedéről írt művében a kisebb írók hovatartozását és érdemeit jelöli meg szabatosan, alapvető fejtegetésekkel (pl. a honfoglalási éposz tárgy történeti fejlődése) gazdagítva az irodalomtörténetet s a növekedő ifjúság tudását. De nemcsak ezt. Ezek az előadások most már könyvalakban messzebb-hangzanak: a szerző tanítvány-köre bővül itthon is, túl a határokon is, messze el addig, ahol már csak a magyar szó és magyar irodalom a vigasztalás.

Keményfy János.

Az Izr. Magyar Irodalmi Társulat Évkönyve Budapest, 1936.
374 l. Szerk. *Szemere Samu.*

A változatos tartalmú kötet tudományos dolgozatai közül magyar irodalomtörténeti vonatkozásánál fogva említést érdemel Pollák Miksának *Madách Imre és a Biblia* viszonyát nyomonkövető tanulmánya. (II. közl.) Eszerint a Biblia hatása megállapítható a mennyei és paradicsomi jelenetben. Egyebekben „Az Ember Tragédiája keretének megalkotásánál a jövőbelátás gondolatát, a világtörténeti képek felvonultatását Madách számára Jean Paulon keresztül a rabbinikus irodalom sugalmazhatta.” — Steiner Lenke *Agai Adolf*, — Komlós Aladár *Ormódi Bertalan*, — Szemere Samu pedig *Palágyi Lajos* emlékeztetét idézi fel. Az első két megemlékezésre a születés százéves fordulója, a harmadikra pedig a költő síremlékének felavatása szolgáltatta az alkalmat.

B. Gy.

Pallos Kornél: XVIII. századvégi szerzetesíróink és a felvilágosodás. Budapest. Év n. (1936.)

Szerző e munkájában sorra vizsgálja: szerzetesrendjeink s azok kiemelkedő személyiségei milyen álláspontot foglalnak el a XVIII. századi felvilágosodás kérdésében, vagyis a vallás és az államforma ügyében és mint ezekhez fűződő magyar problémában, a nemzeti nyelv és magyaros öltözet dolgában. Maga a szerző így jellemzi művét: „Írói arcképeim mozaikszerűek s fejlődéstörténetileg nem alkotnak szorosan összefüggő láncot, de anyagom óriási voltánál fogva csak így gondoltam elérhetőnek azt a célot, hogy a tárgyalt íróknak felvilágosodás-melletti, illetve ellenes magatartását minél plasztikusabban domborítsam ki” (5. l.). Ez igaz. Műve inkább lexikonszerű, különálló fejezetekre oszlik, az egyes írók címszava szerint s az összefüggést kevésbé szolgálják a fejezetek végén álló, valamint a végső rövidreszabott összefoglalások. Nagyobb anyagot ölel fel, mint amelyet eredetiben végigvizsgálhatna s inkább mások nézeteire támaszkodik, mint saját kutatásaira. Még az egyes művekből való idézések is sokszor a róluk szóló tanulmányból valók s nem az eredeti szövegből. Mindazáltal vannak a műnek elevenebb fejezetei, mint például a Virág Benedek, Martinovics és Fesslerről szólók. A lényeg megátásához van érzése s előadása is folyamatos. Tanulmányának végső eredménye: „A piaristákat és pálosokat leszámítva, a többi szerzetesrendek előtt általában véve idegen volt a századvég új utakat kereső gondolkodása s inkább elleneztek, mint helyeselték az új eszméket. E különfelelések mellett és ellenére egy dologban a legtöbben egyet-

értettek és ez a hazai nyelv és a magyaros öltözködés ügyének felkarolása volt, mely problémák a felvilágosodás eszméinek elterjedésével kerültek előtérbe" (80. l.). A *Felhasznált irodalom* terjedelmes fejezete zárja be a kis kötetet, mely egészben szorgalomról és tárgyszeretetről tanuskodik.

Zlinszky Aladár.

Egy új francianyelvű antológia a magyar irodalomról.

(*Anthologie de la poésie hongroise par Jean Hankiss et L. Molnos-Müller.* Traductions de Eugène Bencze, Alexandre Eckhardt, François Gachot, Jean Hankiss, Edith Kubek, Paul Rónai, Alexandre Térey, Guillaume Vautier. Edition du Sagittaire. Paris, é. n. 240 l.)

A magyar irodalomnak és irodalmiságnak a franciákkal való megismertetése körül eddig nem sok történt s a kísérletek legnagyobb része meglehetősen silány értékű. Ezt mutatja a magyar irodalom franciaországi elterjedésének és megismerésének megírandó története mellett a franciák jórészen véleménye is a magyar irodalomról. Végre azonban körülbelül tíz félig sikerült antológia után a magyar költők francia fordításának jó gyűjteményét kapjuk Hankiss és Molnos-Müller szerkesztésében megjelent antológiával. A fordítások legnagyobb része nagyon szépen visszaadja, a lehetőség korlátain belül, az eredetit; az átültetések (adaptatiók) azonban, sajnos, kevésbé sikerültek.

Az antológia előszavában a szerkesztők a kiválasztásra került anyag nagyságával mentegetik a gyűjtemény esetleges hiányait, bizonyára érezve az eiosztásnak az Ady előtti költők hátrányára elkövetett aránytalanságát. Az egész kötetnek csak körülbelül a felét (126 l.) foglalják el irodalomtörténünk legnagyobbjai, míg a másik felét egész fiatal, irodalmi fémjelzést alig kapott költők jórésze terheli. Az antológia címe az egész magyar költészet válogatott darabjait ígéri, s mégis majdnem a modern magyar irodalom antológiája lett. A legnagyobb nyugalommal kihagyhatták volna néhány ifjabb költő verseit, s helyükbe Petőfi és Arany egy-egy érdemesebb költeménye is belekerülhetett volna; mert pl. Petőfinak a gyűjteményben szereplő öt verséből igazán nem látható az a költői tehetség, melynek alapján világirodalmi helyet követelünk Petőfi számára, s így nem csodálhatjuk azt, ha akad francia, aki Petőfi igazi költői voltát kétségbe is vonja. (A. Barine, *Revue pol. et litt.* 1879 : 1212.)

Ezeket a szerkesztésbeli hiányokat jórészt feledtetni velünk a fordítások legnagyobb részének lehető tökéletessége, sőt néha a fordítások már a virtuozitáshoz közelednek. Berzsenyi Osztyályrészem c. költeményét mértékes formájával adta vissza fordítója, J. Hankiss, pedig tudvalevőleg a mértékes verseléssel maguk a franciák sem nagyon mernek kísérletezni. Hasonlóképpen eredeti formájával szerepel Kisfaludy Sándor Himfy-strófája, sőt megtalálhatjuk még a Balassa-strófát is. Kitűnően sikerült Vörösmarty Csongor és Tündéjéből az éj monológjának, Petőfi Homér és Ossziánjának, Arany A walesi bárdok, Ady A halál rokona, „Ádám hol vagy?” stb., stb. fordítása. Természetes az, hogy a magyar nyelv egyéni sajátosságai sokszor megoldhatatlan nehézségek elé állították a fordítókat (vö. Balassa B.: Katona ének; Csínom Palkó; Ady: Párisban ősz van stb.), s ezért ezek a költemények csak adaptált formában vagy prózai fordításban szerepelnek. Azonban sokszor a fordítások olvasgatása közben szinte

megfelelkezünk arról, hogy ezek tulajdonképpen fordítások, s elmerülve élvezzük az ismerős, hangzásra talán kissé idegen, de mégis teljesen magyar verseket.

Külön meg kell még említenünk az egyes írókról adott méltatásokat, mert ezek némelyike kitűnően megírt írói arckép, s nagymértékben hozzá fognak járulni a magyar irodalom népszerűsítéséhez. Végeredményben Hankiss és Molnos-Müller antológiája nagyon szép és összefüggő képet ad a magyar költészet fejlődéséről, s felbecsülhetetlen értéke van a magyar irodalomnak a külfölddel való megismertetésében, habár mindig lesznek a magyar irodalom ismerői között olyanok, kik a válogatást némileg más mértékkel végezték volna.

Temesi Mihály.

Magyar mese- és mondavilág francia nyelven. (*Contes et légendes de Hongrie.* Recueillis et annotés par Sándor Solymossy de l'Académie de Hongrie. Avant-propos de Jérôme et Jean Tharaud. Avec vingt-quatre illustrations de István Benyovszki. Paris, é. n. 4°, 494. Les éditions internationales.)

A magyar néplelek és népi irodalom megismertetésében fontos helyet foglal el ez a gyűjtemény, mely összeállításának tárgyi és etnográfiai szakszerűségével szerkesztőit, Solymossy Sándort és Molnos-Müllert; kiállításának szépségével pedig illusztrátorát, Benyovszki Istvánt és kiadóját; míg a fordítás zavartalan gördülékenységével Mme Balasko-Morau-t és L. Villa-t dicséri. Ez a munka méltó társa az 1929-ben szintén Solymossy szerkesztésében megjelent holland nyelvű magyar monda-, népmese- és legendagyűjteménynek. (*Hongaarsche Sagen Sprookjes en Legendes*... 1929. 416.)

A munka előszavát Jérôme et Jean Tharaud írták, kiemelve a magyar népiségnek ősi és teljesen egyéni, a Kelet kapujában gyökerező, de mégis európai sajátosságait, s rámutattak a magyar népmese folklorisztikus kapcsolataira. A tulajdonképeni bevezetés két részből áll: az egyik vázlatosan ismerteti a magyar történelmet, s közben megemlíti a később közölt történeti mondákat, hogy időbeli elhelyezésük ne okozzon akadályt; a másik a magyar népnek és a magyar életnek rövid jellemrajza. Utána következnek a legendás mult történeti és egyéb mondái történeti időrendben és természetesen az eredeti szöveg némi átsimításával, tekintettel az idegen olvasókra; majd a helyi mondák és babonák sorakoznak s végül a népszellem legjellemzőbb alkotásai, a szentekről szóló mesék, népballadák és népmesék. A gyűjteményt az egyes mondákról és mesékről szóló tájékoztató jegyzetek fejezik be, melyekben bő anyagot talál a laikus olvasó és a szakember egyaránt az egyes mondák és mesék forrására és folklorisztikus összefüggéseire.

Temesi Mihály.

Kozocsa Sándor: Az 1934-ik év irodalomtörténeti munkássága. Bpest., 1935. 65 l. (Irodalomtörténeti Füzetek. Szerk. Császár Elemér. 56. szám.)

Mióta az irodalmi termelés annyira fokozódott, hogy még a szakember is alig képes a megjelenéssel egyidejűleg minden őt érdeklő munkáról tudomást szerezni, egyre fontosabbá válnak a különböző szempontok szerinti könyvészeti jegyzékek. Igaz, hogy a folyóiratok ismertetései igyekeznek kielégíteni az ily-irányú keresletet, ez a törekvés azonban a szerkesztőségekbe érkező küldemények hiányossága és a tájékoztatás céljából rendelkezésre álló csekély terjedelem miatt *egy* folyóirat keretében ritkán jár sikerrel. A magyar irodalomkutatásokat nézve tehát igen öröndetes Kozocsa Sándornak az a díceéretes buzgalma,

hogy a Nemzeti Múzeum legteljesebbnek mondható anyaggyűjteménye alapján évről-évre gondosan számontartja a figyelemreméltóbb szépirodalmi műveket s a mult és jelen irodalmi életére vonatkozó tudományos dolgozatokat és azok könyvészeti adatait könnyen áttekinthető csoportosításban előbb az Irodalomtörténeti Közleményekben, majd külön is hozzáférhetővé teszi. A címben jelzett, újabban megjelent egybeállítás az 1934. évi bő termés egyszerű elrendezésével a további kutatás jó segédeszközének ígérkezik.

B. Gy.

A bölcsészettudományi kar története (1635—1935). Irta *Szentpétery Imre*. Bp. 1935. XIX., 715 l. (A Kir. Magy. Pázmány Péter Tudományegyetem története. IV. kötet. Az Egyetem 300 éves fennállásának ünnepe alkalmából kiadja a Pázmány Péter Tudományegyetem.)

Régen érzett hiányon óhajtott segíteni a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem tanácsa, amikor 1927-ben jóváhagyta az egyes karok képviselőiből alakult bizottságnak az egyetem története megírására vonatkozó határozatát. A magyar tudományosság fejlődése szempontjából nagyjelentőségű filozófiai kar multjának teljes egészében való bemutatására az erre illetékes hatóság részéről dr. *Szentpétery Imre* jeles történettudósunk, az oklevél- és címtan tanára nyert megbízatást. Nem volt könnyű feladata. A tárgyalandó 300 év első felére nézve ugyanis a források hézagossága, második felére nézve pedig a rendelkezésre álló, de vegyes értékű anyag nagy mennyisége és tudományágak szerinti sokfélesége okozott nehézséget. A tudós szerző azonban e nehézségeket az anyag hozzáférő kiválasztásával és elrendezésével szerencsésen elhárította, úgyhogy munkája egyáltalában nem szorult rá az előző mentegőtődzésére s bizonyára hosszú ideig megbízható forrása lesz a további kutatásnak.

Helyeselhető az az eljárása, hogy elsősorban a bölcsészettudományi kar és a hazai tudománytörténet viszonyának világos megjelölésére törekedett, de ezzel kapcsolatban a kar belső életéről és tanító működéséről is jó képet nyújtott. Itt természetesen az előmunkálatok hiánya s a korlátozott terjedelem miatt csupán a lényeges mozzanatok hangsúlyozására jutott terep. Viszont ez a magyarázata annak, hogy számos ú. n. érdekes részlet közléséről le kellett mondania.

A több mint hétszáz lapra terjedő vaskos kötet négy főrésze oszlik. Az első a jezsuita tanulmányrendszer korát (1635—1773) tárgyalja; a második a két Ratio Educationis időszakát (1773—1848) öleli fel; a harmadik a bölcsészeti karnak az alsóbbfokú, előkészítő jellegből való kiemelkedéséről (1848—1867) szól, míg a negyedik rész a mai állapotok kifejlődését ismerteti. Végigpillantva az előadásában is vonzó, anyagában rendkívül érdekes, mindvégig szigorúan tárgyilagos, egészében a hitelesség erejével ható történeti fejtegetéseken, szívesen fogadjuk el a szerzőnek azt a megállapítását, hogy „a tudománynak nem szorosan szaktudományjellegű ágait most már csaknem egész teljességükben felöleli kar a fennállás 300-ik évét a továbbfejlődés jegyében. hanyatlás nélkül érte meg“.

A 12 képpel díszített becses művet a rektorok, dékánok, tiszteletbeli és sub auspiciis regis (gubernatoris) doktorok, meg a hallgatók számára vonatkozó névjegyzékek és táblázatok egészítik ki, a gyors tájékozódást pedig nagyon elősegíti a dr. *Istrányi Gézá*tól készített gondos Név- és tárgymutató.

A gazdag tartalmú könyv tudományszakunk szempontjából is sok oku-

lással forgatható. Így kitűnik belőle, hogy a magyar nyelv és irodalom tanszékét egy hónappal az 1791. évi idetartozó törvény kiadása után felállították s e tárgy első egyetemi tanára 1791—1801-ig *Vályi András*, a nemzeti iskolák egykori királyi látogatója, az első magyarnyelvű földrajzi lexikon szerzője lett. Igen érdekesek a tanszék további sorsával kapcsolatos személyi és tárgyi adatok, valamint a magyar nyelvnek, mint az egyetemi oktatás eszközének fokozatos térfoglalását ismertető szakaszok. Jellemző e részen, hogy bár a magyar nyelvnek az iskolákban és az egyetemen való mellőzése miatt a közéletben s az országgyűlésen is sok panasz hangzik el, az egyetem 1826. évi szabályzata a többi tárgyak előadási nyelvéről még továbbra is a latint tartotta meg. Az egyre gyakoribb hozzászólások folytán a kérdés most már állandóan napirenden maradt. Legbuzgóbban fáradozott ez irányban *Schedius Lajos*, az esztétika tanára. Ez egy 1828. évi véleményét megismételve, 1841-ben nyomatékkal hangoztatta, hogy „üdvösnek és kíváncsnak” tartja a tudományoknak az egyetemen magyar nyelven való előadását. Az évekig tartó huzavonának az 1844. évi 2. t.-c. vetett véget, midőn kötelezően kimondotta, hogy az ország összes iskoláinak tanítási nyelve a magyar legyen.

Nem él a köztudatban, tehát érdemes megemlíteni, hogy 1849-ben az önkényuralmi kormány az állásától megfosztott Garay János utódaként, helyettes tanári minőségben *Máchik Józsefet*, a zágrábi akadémia egykori magyar nyelvi tanárát bízta meg a tanszék ellátásával. Ez az egyébként jószándékú, de szerényképességű férfiú aztán 1861-ig viselte hivatalát és mint a róla szóló szakasz említi, a magyar irodalmat és a magyar stílus tárgyalását az „esztétikára való különös tekintettel” szokta hirdetni. Vele egyidejűleg működik az egyetemen *Toldy Ferenc* is, mint az esztétika és irodalomtörténet magántanára. 1861-ben a helytartótanács a helyettesítő Máchik mellőzésével — mint akkoriiban erre legilletékesebb tudóst — Toldyt nevezte ki a tanszék rendes tanárául. (Máchik József a József-műegyetemen nyert tanári alkalmaztatást.) Toldy halála után 1876-ban Gyulai Pál már a magyar irodalomtörténet rendes tanáraként folytatta elődje munkáját. Ettől kezdve az egyetemi oktatás rendjében az irodalomtörténet különvált a nyelvészettől s a tanszék későbbi birtokosai (Széchy Károly, Katona Lajos, Négyesy László, Riedl Frigyes s a még élők) már nem is köteleztettek nyelvészeti előadások tartására. Az 1867 utáni magántanárok névsorában is csak *Verbőczy István* és *Bodnár Zsigmond* neve mellett találkozunk a tárgykör megjelölésének régi alakjával (magyar nyelvészet és irodalom, illetőleg magyar nyelv és irodalom).

Az itt csupán érintett egy-két mozzanaton kívül a könyv lépten-nyomon tele van a kar életét és működését ismertető s gyakran kortörténetileg igen jellemző adatokkal. Közülök nagy érdeklődésre tarthat számot a „Világháború és következményei” felirású fejezet; a szerző főntebb is dicsért tárgyilagossága e ponton különösen szembetűnő.

Baros Gyula.

Kozáky István: A haláltáncok története. I. A mulandóság ábrázolásai történeti fejlődésükben. (Bibliotheca humanitatis historica 1.) Bp., 1936. 2°. Magyar Történeti Múzeum kiadása. 343 l., 8 tábla és két melléklet.

A Nemzeti Múzeum Történeti Osztálya új kiadványsorozatának első kötetében Kozáky István piarista pap foglalta össze 12 évi kutatásainak eredményeit *A haláltáncok történetéről*. A három kötetre tervezett munkából

csak az első jelent meg, melyben minden haláltáncmotívum történetét adja. A tervezett második kötetben a *Danse Macabre*-kérdéssel és a befejező harmadikban *A mai haláltánc*al kíván foglalkozni s ez utóbbiban részletesebben a magyar haláltáncok történetével és problémájával is. Előszavában művének kialakulásáról tájékoztat. A tulajdonképeni tudományos részt egy rövidebb magyar- és egy hosszabb németnyelvű alapvetés előzi meg. A könyv további része németnyelvű. Tudományszakunkat a munkának csak egy fejezete (*A magyar haláltánc*) érdekli. A kétnyelvű szöveg közt lényegbeli eltérés csak annyiban van, hogy a külföldi tudósok részére alaposabb, tartalmilag és filológiailag is jobban aláépített szöveget nyújt. Tulajdonképen a magyar fordítása, adataiban csak néhol ad többet a német az eredeti magyar fogalmazásnál. Végvezet ebben vázaltszerűen a magyar haláltáncok történetén, — melyek kialakulását nagyon helyes megfigyeléssel speciális magyar alkotásnak ismeri el, — a Példák könyvének *Elmegyek meghalni*, Heltai *Vigasztaló könyvetskékjének*, Pesti György Holbein-képeit magyarázó haláltáncától és a *Comico tragédia* nem tiszta haláltáncán át modern irodalmunk szimbolikus haláltánc témáig, így Ady híres *Halál lovaiig* vagy Berde Mária *Haláltánc* című regényéig. A magyar haláltánc-fejezet nagyon vázlatos, még sok értékes haláltánc-motívum és téma van irodalmunkban, a régiben és újbán egyaránt, de tekintettel arra, hogy szerző a harmadik kötetben szándékszik a magyar haláltáncok teljes történetét is megírni, nem akarunk elébe venni feldolgozásának. Az alapvető jelentőségű Bevezetés utolsó hasznos és értékes fejezete a haláltánc-kutatás történetével és mai állásával foglalkozik. A könyv többi fejezete a művészet és művelődéstörténet köréből meríti témáját s ezért nem tartozik körünkbe azokról is véleményt mondani.

Kozocsa Sándor.

Pallas Debrecina. (Dolgozatok a debreceni ref. kollégium tanárképző-intézetének tízéves fennállására. Írták az intézet tagjai és tanárai Debrecen, 1936. 540 l. Dr. Bartók Lajos kiadása.)

Valóban szép emléke ez a becses tartalmú könyv annak az értékes munkának, mely a nagyhírű debreceni ref. kollégium tanárképzőintézetében — a nehéz viszonyok dacára — immár tíz éve folyik. Felírása azonos egy a diákoktól még 1828-ban kiadott verses gyűjteményével, mert indítéka is ugyanaz, t. i. a kollégium szellemi és anyagi támogatását viszonzó hála. A főképp pedagógiai, nyelvészeti, történeti és klasszika-filológiai vonatkozású dolgozatok mellett számos magyar irodalomtörténeti tárgyú is van a kötetben. A legifjabb kutatónemzedék tollából származó ilyenmű kisebbterjedelmű tanulmányok dicséretes nyomjelzői annak a szakszerű irányításnak, mely a kötet egész egybeállításában tapasztalható. Említést érdemlő dolgozatok (a szerzők betűrendjében): Ember Ernő: *A népszínmű útja*. A színműirodalmunkban jelentkező népiesség vázlatos áttekintése napjainkig. — Gaál Endre: *Benedek Elek*. Irodalmi arcképvázlat. — Kónya József: *A természetszemlélet irányelvei a régi magyar irodalomban*. A címben írt tétel kifejtése és szemléltetése a magyar nyelvű kódexirodalomból vett jellemző idézetekkel. — Láng István: *Szabó Dezső líraisága*. Szabó Dezső írói egyéniségének egyik sajátos kifejeződési formája: eszmerendszere érdekében folytatott küzdelme. Művészetének legmagasabb fokát a tudatalatti, alig-érzkelhető hangulatok kifejezésében éri el. — Mihály Imre: *Történeti pasquillusok a debreceni ref. kollégiumi könyvtár kéziratárában*. Kortörténetileg érdekes, több-

nyiro verses gúnyiratok szemelvényes ismertetése. — Némédi Imre: *Adalék a XVIII. század magyar stílustörténetéhez*. Péczeli József és Szilágyi Sámuel Henriade-fordításai nyomán. — Olasz-Szabó Mihály: *Móricz Zsigmond*. (Részlet egy nagyobb tanulmányból.) Móricz legnagyobb sikereit történelmi regényeivel érte el, legnagyobb elszántsággal társadalmi regényeiben lépett porondra és legszebb lapjait a lélektani regényekben írta. Némelyek szerint igazi munkaterülete a novella maradt. Valószínű, hogy e területet azért hagyta el, mert arra a meggyőződésre jutott, hogy a magyar író nem művész, hanem apostol kell, hogy legyen. — Péterffy László: *Babérlevelek*. Alkalmi vázlatok Katonáról, Kazinczyról, Herczegről. — Tóth Béla: *Gyöngyösi István költészete*. Tüzetes tanulmány különös tekintettel Gyöngyösinek a humanizmushoz, az ellenreformáció eszellemségéhez és a barokk ízlésírányhoz való viszonyára. — Vetéssy Géza: *Attila alakja a XX. század magyar irodalmában*. (Részlet egy kéziratoss nagyobb dolgozatból.) Tárgytörténeti áttekintés. — Zsigmond Ferenc: *Dugonics stílusa*. A szerző jól megválasztott és csoportosított példákkal szemlélteti, hogy Kazinczy érzelmes idealizmusával ellentétben Dugonics látás- és kifejezőmódját valami ösztönszerű nyers józanság, nyers egészségszerű realizmus és komikai parasztötletesség jellemzi.

B. Gy.

Kozocsa Sándor: Erdély irodalomtörténete. Különlenyomat a Történeti Erdély-ből. Budapest, 1936. 54 l.

Kozocsa Sándor nagykézszerű tanulmánya többet ad, mint amennyit címe sejtett. Tömörítve, sokszor szinte szükséztávan sűrítve old meg egyszerre két feladatot: történeti anyagfelsorolást és a történeti adatokon átesillamló lélek-bemutatást. Két sugárral tehát azonos kört ír le, úgy azonban, hogy az így kapott területet óvatosan, biztosan és fegyelemmel határolja körül és világítja meg.

Tanulmánya anyagi részében irodalomtörténeti tudásunkat részint felfrissíti, részint pedig kibővíti mindazoknak a részletmunkáknak beszövéssével, melyek Szilágyi és Jancsó munkássága óta gyarapították és elmélyítették az erdélyi irodalom probléma-területét. Hogy az erdélyi illetőség irodalmi fogalma, mellyel Kozocsa mindig pontos filológiával és finom esztétikai ítélőerővel dolgozik, minden esetben kimerítően hat-e, azt itt most nem vizsgáljuk. Kis írói egyéniségek környezetükkel könnyen azonosulnak. Nagy írók kinőnek miliőjük-ből, működésükben elmosódnak a történeti és tájjelemek, s nagyságuk arányai-ban több az egyeztetés és összefoglalás, mint a csak részletre szűkülő elkülönülés. Bizonyos, hogy itt minden tekintetben megnyugtató, élesen elhatárolt eredményekre éppen úgy nem tudunk jutni, mint az irodalmi nemzedék kérdésében. Idegen területekre áthajló és így vegyes történeti fejlődés-sort feltüntető egyéniség-irányokkal mindenestre számolnunk kell. Tehát nem is az irodalomtörténet-író felelős azért, ha akár kategóriája, akár szemlélet-formája nem tudja maradék nélkül anyagát magába ölelni. Az irodalmi élet összetett jellegén fordul meg, ha itt-ott ki-kiesusszan az egység keretéből. Talán jobb is, ha így kerül elénk. Természetesebben hat, mint ha erőltetett és mesterséges osztályzás Prokrustes-ágyába szorítjuk vagy merevítjük bele. Ezért használja Kozocsa is egy kissé rugalmasan az erdélyiség szempontúságát. Sokkal inkább törekszik arra — s tanulmánya alapvetésének ez a legnagyobb értéke —, hogy megmentse az erdélyi irodalom fogalmi tisztaságát. Állandóan erdélyi lélektől, tehát

sajátos ihletésű, irodalomalkotó erőből teremtett irodalomról beszél s ezzel egyrészt megmenti ezt az egyéni színű magyar irodalmat a függvény-irodalom osztályának veszedelmétől, másrészt pedig nem dobja oda a Transzylvanizmus külön fikciójának. Az egész magyar irodalom egységes áramlásának folyamában szemlélve rajzolja meg az erdélyiség szerepét, hogyan ömlenek egymásba a kölcsönös anyagcsere után, s hogyan maradnak mindig egyek, s tartoznak egymáshoz. Irodalmi területen marad akkor is, amikor felveti tanulmánya e részének legnagyobb érdekű problémáját: miért nem kedvezett Erdély a drámanak és a lírának — ez a kérdés már Kazinczyék korában is élt! —, s miért főleg csak az epikának?

A kérdésre Kozocsa külön nem felel, egész tanulmányának szellemi tartalma szolgál rá válaszul. Az erdélyi irodalmiság két jegyében: a pesszimizmusban s ebből a világnézetből fakadó letargikus melanchóliában találja meg hozzá a gyökeret. Kár, hogy e két vonás történeti eredeztetése és megvilágítása a tanulmányban egy kissé halavány. Amit azonban az erdélyi lélekről megállapít, finom és mély. Kozocsa módszerének fegyelemezettsége itt ragyog elő legvonzóbban. Sehol sem siklik ki lába alól a talaj. Nadler elméletét kritikusan használja, nem épít rá mindent. A történeti és társadalmi hatások sokrétűbbé tették az erdélyi lelkiséget, mintsem egy deduktív elmélettel mindent el lehetne róla mondani. Van annak külön igénye is.

A tanulmány teljességét szolgálja az erdélyi százszok és románok irodalomtörténetének rajza.

Kozocsa Sándor tanulmánya megérdemelné, hogy monográfiává szélesednék ki. Az a kötöttség, mely néhol a hely szűke miatt vázaltszerűen érintette a tárgy monumentális szándékait, ott önmagához méltó terjedelemmé oldódnék fel. Ebben a tárgyszerű utalásban — mindazon kívül, amit Kozocsa Sándor adott kereteiben is nyújtott — bontakozik ki a tanulmány értéke. ss.

F O L Y Ó I R A T O K S Z E M L É J E

(Folyóiratok és hírlapok irodalomtörténeti vonatkozású cikkei. Munkatársak: Alszegehy Zsolt, Baros Gyula, Brisits Frigyes, Kalmár Antonia, Timár Kálmán.)

I. Folyóiratok.

Budapesti Szemle. — 1936. évf. 8. sz. Nagy Ferenc: *Az irodalomtudomány kezdete.* (I.) Az antik műbölcsélet jelenti egyben az irodalomtudomány kezdeteit. Az irodalomnak irányadó, kifejezőképes szellemiség felismerése kétségtelenül Herakleitos érdeme. Az irodalomtudomány kezdete egybeesik az írás elterjedésével. Az írásművek előszóelőadásban hangzottak el; ennek következménye, hogy az irodalomtudomány kútfeje a beszédelmélet lett. A gondolat-tartalom és kifejezésforma megvilágításában jelentős szerepet játszik Empedokles. Aristoteles szerint vele kezdődik a retorika. Korax és Teisias érdeme a szónoki beszéd szerkezeti tagoltságának megállapítása. Sophistesnek, bölcselőnek először Protagoras (Kr. e. V. sz.) hívatta magát. A szofisztika legfőbb hitvalló mestere Gorgias (Kr. e. V. sz.). Óréa hatással volt a retorikában idősebb kortársa Thrasymachos, aki elsőnek vont válaszfalat a próza és poézis között. Az irodalomtudomány kezdetei láthatólag a Kr. e. V. században gyökereznek. A lelki valóságok végérvényes tudatosítása a görögségben: Platon főérdeme. Platon oly bölcséleti alapokat adott az irodalomtudománynak, hogy azokra építeni részben még ma is lehet. Az ő tanaiból szívta életerejét Aristotelesé. Ennek irodalomelmélete két szakaszra különül: az egyik a retorika, másik a poétika.

9. szám. Kornis Gyula: *Petőfi pesszimizmusa.* (I.) Petőfi pesszimizmusának egyik jelentős kútfeje: mélygyökerű erkölcsi és társadalmi idealizmusa. Mivel az ettől megfestett eszményi állapotnak ellenkezőjét látja, ostromozza a valóságot, hogy képzelt eszményei értelmében formálja. S ha ez nem sikerül neki, eszményhívó lelke egy időre a pesszimizmus komor gyűlölethangulatába csap át, s az egész világot hitványnak tartja. Nem a pesszimista Petőfi az igazi Petőfi. Minél megrendítőbb lelki valóságok sujtják, annál erősebb hittel hisz eszményei megvalósulásában. — Nagy Ferenc: *Az irodalomtudomány kezdetei.* (II.) Az irodalomtudomány a görög szellemiség talajából nőtt ki. A legelvontabb műbölcslelettől a puszta adathalmazsáig mindenféle irodalomelmélet alapjait lerakta a görögség. — Szekfü Gyula: *Válaszúton a Magyar Történet dolgában.* Részletes felelet Mályusz Elemérnek Szekfü munkájára vonatkozó s a Budapesti Szemleben megjelent, vitatkozó észrevételeire. — 10. sz. Kornis Gyula: *Petőfi pesszimizmusa.* (II.) Petőfi érzelmi és etikai pesszimizmusának lelki nyitja villámszerűen visszaható érzékenysége. A nemzet romlottságán érzett erkölcsi pesszimizmusa mindinkább politikai pesszimizmusának alapjává szélesedik. A változó események hatása alatt időnként összetéveszti a költő hivatását a politikuséval. — Balogh Jenő: *Egyedül vagyunk.* Surányi Miklós háromkötetes Széchenyi-regényének tanulmányzerű bírálata, különös tekintettel egyes részeknek a történelmi tényektől eltérő alakulására. — Nagy Ferenc: *Az irodalomtudomány kezdetei.* (III. és bef. közl.). A görög-római irodalomtudomány egységes egészébe éppúgy beletartozik a nyelv s beszéd elemeivel foglalkozó grammatika, mint a műbölcséleti

igazságok alapján értékelő kritika. Az újkor tudományelmélete bevezette a kifejezőmód és az anyag külön vizsgálatát. Magyarországon az első kísérletezők a nyelvészetten keresztül egyengették az utat az irodalomtudomány felé.

Debreceni Szemle. — 1936. évf. 2—4. sz. Bobula Ida: *Draskovich Eusibia*. Zrínyi Miklós, a költő első házasságának története, különös tekintettel a Viola-idillekre.

Győri Szemle. — 1936. évf. 4—7. sz. Balogh Jenő: *Megemlékezés Kovács Pálról*. Kovács Pál azok közé tartozott, akik becsültté és kedvelté tették a magyar író nevét, megszerettették a közönséggel a magyar munkák olvasását és kiszorították a selejtes külföldi művek fordításait. Az ő érdeme, hogy Győrött a német színészet helyét a magyar foglalta el és a napisajtó is magyarrá változott. — Bánkúti Ernő: *Kovács Pál és a Győri Ismeretterjesztő Egylet*. A Kovács Pál vezetése alatt működött győri Ismeretterjesztő Egyletről a Kisfaludy Irodalmi Körig, tehát 1870—1908-ig három kísérlet történt Győrött irodalmi társaság alapítására. — Gálos Rezső: *Amadé László kiadatlan versei*. (I.) Adatközlés.

Irodalomtörténeti Közlemények. — 1936. évf. 3. sz. Brisits Frigyes: *Vörösmarty Mihály és az Akadémia*. (III.) Vörösmarty nyelvészeti munkásságával párhuzamosan halad a népdalgyűjtésre vonatkozó, talán egyik legfontosabb tevékenysége. Fontos elvi javaslata volt Vörösmartynak az írói tulajdonjog kérdésében is. Vörösmarty és az Akadémia viszonyának történetében fontos mozzanatként érdemes az említésre, hogy munkái többször részesültek nagyjutalomban; így 1834-ben is. Ekkor csak többséggel győzött. De viszont Kisfaludy Sándornak is meg kellett osztania vele elsősege elismertetését. Az út azonban Vörösmarty uralomra jutása felé megnyílt. — Varga Imre: *A kuruc költészet hitelessége*. (III. és bef. közl.) „A Rákóczi-nóta abban a formában, ahogy azt Thaly közléséből átvették és most közkézen forog, nem hiteles, hanem kontaminált szöveg. Thaly Kálmán 17 variáns alapján egy 18-at állított össze, mely valójában sohasem élt.“ A szerző megállapítása szerint: ha az egyes gyűjtemények szempontjából nézzük a vizsgálódás eredményét, azt találjuk, hogy a „Vitézi énekek“ két kötetében levő kuruc-versek hitelesek; itt még nincs hamisítás. Az Adalékok két kötetében a szövegmódosítások különféle változatai figyelhetők meg. — Rajka László: *Az utolsó budai basa*. Jókai Mór illycímű elbeszélésének leglényegesebb mozzanatai a Siegreich geendigtur Türcken-Krieg (Hamburg, 1699.) című munkából valók. — Adatközlések: Pukánszky Béla: *Dedk F. kiadatlan levelei*. (Stettner Györgyhez írt 13 és Vörösmartyhoz írt 1 levél.) — Gálos Rezső: *Amadé László kiadatlan versei*. (III.) — Komáromy Béla: *Gaál György levelei Kisfaludy Károlyhoz*. (II.) Kilenc németnyelvű levél 1820-ból. — Waldapfel József: *Berzsenyi megítélésének történetéhez*. (I.) Érdekes adatközlés a Szemere-Tár eddig ismeretlen „Tudósítás. A Tudományos Gyűjtemény dolgozótársainak egyesületéhez, Kölcsey könyvvizsgálata felől Berzsenyi verseihez. 1817.“ — Kozoca Sándor: *Nagy Ignác ismeretlen levele és jegyzetei a Bánk bánról*. — Knöpfler László: *Bartók Lajos levelesládájából*. Levelek Endrődi Sándortól (2), Szász Károlytól, Csiky Gergelytől (3), Herman Ottótól, Tóth Kálmántól, Abrányi Emiltől Gyulai Páltól, Vadnai Károlytól, Kiss Józseftől. — Turóczi-Trostler József.

Magyar könyvek Frankfurtban (1625). Egy 1625-ből származó frankfurti latin nyelvű könyvjegyzék az egykorú magyar irodalmi újdonságokról. — Könyvismertetések. — Kozocsa Sándor: *Az 1935. év irodalomtörténeti munkássága*.

Juventus. — 1936. évf. 1. sz. *Al. Petőfi: Exeunte Septembri*. Petőfi Sándor Szeptember végén című versének latin fordítása Juhász Lászlótól.

Katolikus Szemle. — 1936. évf. 7. sz. Erőss Alfréd: *Az Ember Tragédiájának vallásbölcseleti problémája*. Az Ember Tragédiája, ha nem tárja is fel a keresztény világnézet egész gazdagságát, betekintést nyújt s kilátást. Az életproblémát nem oldja meg, de feleletet ad a kérdésre, amelyet Adámként a mai lélek is hordoz még magában. — 8. sz. Kállay Miklós: *Surányi Miklós* (1882—1936). Jókai óta nem volt nála termékenyebb, fantáziagazdagabb mesélője elbeszélő irodalmunknak, de nem volt olyan sem, akiben emellett annyi lett volna a fegyelmezett, adatok bőségére támaszkodó pozitív tudás. Surányi az a csaknem egyedülálló szépírónk, akinek nincs egyetlen műve sem, amelyből a legműveltebb olvasója is ne tanulhatna újat, ne gyarapíthatná ismereteit. Legjobban vonzzák azok a korok (a középkor, a renaissance, a barokk), amelyekben szinte életformává vált a kemény, romantikus hevű, cselekvő akarat. Analizáló módszere a nagy orosz írók szubjektív gyónásformája, amellyel a hős kínzó önmarcangolással mered tulajdon lelkiismeretébe s megrázó vallo-másokban teregeti ki énjét. Minden regényének mély erkölcsi magva és lenyű-göző erkölcsi tanulsága van. Kiábrándultsága gyakran belesodorja abba, hogy rothadó társadalmak beteg színeiben tobzódjék, de azért valahol egy csúcson ott világít a megváltó eszmény tisztult fénye. Surányi jelentős állomás a magyar elbeszélő próza Herczeg utáni vonalában.

Koszorú. — 1936. évf. 1. sz. Voinovich Géza: *Petőfi az ember*. Rövid, 13 oldalas tanulmány a költő pályájáról. — Pekár Gyula: *Tagarató beszéd*. Lelkes jellemzése Földi Mihály írásainak.

Láthatár. — 1936. évf. 7—8. sz. Egry Viktor: *A szlovenszkói magyar irodalom*. Az elmúlt év őszén a Massaryk Akadémia céltudatos irodalmi kiadói programot tűzött maga elé. A felvett írók közt a progresszív Kaczér Illéstől a parasztíró Sellyei Józsefen át Darkó Istvánig minden árnyalat képviselve van. Ezzel egyidőben a Franklin-Társulat is sorozatos kiadást hoz a szlovenszkói írók műveiből. Könyvei polgári és művészből ihletű könyvek. A lírikusok között ma Forbáth Imre mellett Földes Sándor a baloldal leg-jelentékenyebb poétája. Kötete (Némák indulója) tizenöt esztendő s termésről ad számot. Ezzel a legellentétesebb véglét Vozári Dezső gyűjteménye (Szebb a sziréna). A keletkező szlovenszkói magyar öntudatnak első hangadója Győry Dezső. Új kötete (Hegyek árnyékában) már a hatodik a termékeny író művei között; ebben a tájélmény kap főhelyet. Az „Egyenes úton” címmel megindított főiskolás mozgalom erős kritikai hangot üt meg, de eddig pozi-tívumot nem eredményezett. A „Tavaszi parlament”, amelyet a Szlovenszkói Magyar Kisebbségi Társaság hívott össze, pártállás nélkül az összes szloven-szkói magyar kultúregyesületeket tömöríteni akarja. — Kántor József: *Iro-dalom kisebbségi sorsban*. A szellemi válság okát kettőben látja: az olvasó-közönség ízlésében és az irodalmi kritika hiányát jelentő klikkrendszerben.

Le Feu. (Aix-En-Provence.) — 1936. évf. 7. sz. Saint-Suffren: *Mistral en Hongrie*. Birkás Géza Mistral Magyarországon című tanulmányának részletes bíráló ismertetése. (L. még u. e. tárgyról a párizsi La Correspondance márciusi, — a toulousi L'Eclair márciusi és a montpellier-i Calendau májusi füzeteit.)

Libanon. — 1936. évf. 4. sz. Zsoldos Jenő: *Talmudi gondolat Taksonyi János példázatában*. Taksonyi János erkölcsi példatárában (*Az ember erkölcsének és az Isten igazságának Tükörei*... I—II. Győr, 1740—43) az egyik példához kapcsolt elmélkedésében talmudi gondolatot érint. (Taksonyi kötete azonban, mint Jablonkay Gábor kimutatta, latin példatár fordítása.) — Grózinger M. József: *Bánóczi József és a magyar filozófiai műnyelv*. 1881-ben indítja meg Bánóczi József Alexander Bernáttal a Filozófiai Írók Tárat és ezzel nagyrészt hozzájárult a magyar filozófiai nyelv megszilárdításához, hajlékonnyá és simulékonnyá formálásához.

Literatura. — 1936. évf. júl. 15. Tamás Ernő: *A költő és a politika*. A magyar költők állásfoglalása a világszemlélete a végkövetkeztésekben ú. n. „szélsőséges irányú”. — Aug. 1. sz. Eller Károly: *Erdélyi Gyula mint lapalapító*. Adatközlés. — Ráth-Végh István: *Atlétika a régi magyar irodalomban*. A testedzésre, bajvívásra vonatkozó verses idézetek régebbi költőink műveiből.

Napkelet. — 1936. évf. 8. sz. Erdős Jenő: *Csokonai-pillanatfelvételek*. Hangulatok képek Csokonai életéből. (Főkép Domby Márton Cs.-életrajza nyomán.) — Sztinyai Zoltán: *Miért gyűlölte Balassi Bálint a selmecieket?* A selmecbányai városi levéltár adataiból következtetve Balassi hatalmaskodó természeté miatt került ellentétbe a selmeciekkel. — 9. sz. Joó Tibor: *A mohácsi vész historikusai*. Burgio, az egykori pápai nuncius, továbbá Brodarics István, Istvánfi Miklós, Szerémy György, Jászay Pál és Szalay László művei ide tartozó részének kritikai ismertetése. — Merényi Oszkár: *A Berzsényi-legenda*. Korunk, amely jobban érti a nemzeti élet erkölcsi feltételeit, felfedezte Berzsényi erkölcsi zsenijét, meglátta benne a moralista költőt és a filozófust is. Költői műveinek akadémiai kiadása lesz végre oly kiadása, amely a kor és a költő színvonalának megfelel. — Vajthó László: *Jóslások Magyarországról*. Ady Endre ílcímű, összegyűjtött hírlapi cikkeiből egybeszedett kötetének ismertetése. „Ady... túlnyomóan költő volt, nagy költő, s ami politikum a verében lobogott, verseiben kapott igazibb, egvetemesebb, művészebb formát.” — 10. sz. Brisits Frigyes: *Surányi Miklós*. Azt a feladatot, amelyet maga elé tűzött; a regény reformját nem oldotta meg, de kétségtelen, hogy a regény válságain segített. Hagyományt folytatott, regényirodalmunkat sok ponton elmélyítette, megújította és gazdagabbá tette. — Hankiss János: *A magyar önmagát keresi*. Kísérlet arra, hogy mennyire lehet a mi irodalmunkat a magyarság tudatosítására vagy kifejezésére törekvés mozzanataival jellemezni.

Pásztortűz. 1936. évf. 20. sz. Spectator: *Teleki László*. A felirati javaslattal szemben csak „elméleti fenntartással akart élni, egyrészt, hogy az emigráció gyűlöletét lecsillapítsa, és a császári kegy jelentőségét letompítsa, másrészt a maga főúri kényességét és elvszilárdságát kielégítse.” De mégis a

figyverhez kellett nyúlania. — Bárd Oszkár: *Teleki László*. Három-felvonásos drámát kezd Telekiről.

Protestáns Szemle. — 1936. évf. 7—9. sz. Merényi Oszkár: *Berzsényi Dániel néma barátja*. Szemere Pál 1817-ben írt egy kb. 100 kéziratlappnyi, eddig ismeretlenül és kiadatlanul maradt Választ Kölcsynek Berzsényi műveiről szóló bírálatára. Legfőképp azzal vádolja ellenfelét, hogy nem méltányolja Berzsényi költészetének alapelemét: a kellem és fenség ritka és szokatlan vegyületét. Szemere a szóbonforgó Választ valószínűleg azért nem közölte, mert az irodalom akkori vezérei nem akarták elmergesíteni a Kölcsy—Berzsényi vitát. Ezenkívül Szemerének akkortájt sok családi baja volt. Az előkerült kézirat legérdekesebb részei bizonyára megjelennek a készülő, új Berzsényi kiadásban. — 10. sz. Miklós Ödön: *Valóban két Sztáray Mihály élt-e?* Nem lehet kétség többé afelől, hogy csak egyetlen Sztáray Mihály nevű reformátorunk létezett.

A színpad. — 1936. évf. 5—6. sz. Csatkai Endre: *Soproni iskolai színjáték*. Annak az 50 lapra terjedő colligatumnak ismertetése, amely 1722 óta volt a soproni jezsuita rendház tulajdonában; egy csomó francia színpadi képet tartalmaz metszetben, nagycsomó theatrum sacrumhoz való vázlatot, és egy csomó díszlettervet. (Kár, hogy Willi Flemmning adatgyűjtését, *Geschichte des Jesuitentheaters in den Landen deutscher Zunge*, 1923, nem ismeri.) — Jónás Alfréd: *Az operett első 15 éve Budapesten*. Adatösszeállítás. — Staud Géza: *Magyar színházi bibliográfia*.

Tanu. — 1936. évf. 1—2. sz. Németh László: *A teológus Ady*. Ady Isten-verseinek kötődő, gúnyos hangja az Istennel való beszédet gúnyolja, nem az Istent. Ady, ha a teológust nem a dogmák rendjével, hanem az Istenbe tekintő agy becsületes gyötrelmével mérjük, nagy költőben igaz teológus is. Teológiája lehántott róla minden ma hazugnak tetszőt, de a megszálltság ugyanaz, amely Európa történelmét csinálta.

Theologia. — 1936. évf. 5. sz. Rónay György: *Pázmány Péter*. Pázmányban beteljesedik a humanizmus és katolicizmus teljes szintézise. Ennek legszebb szimboluma: stílusa. Roppant és sokkörü hasonlatanyagának „barokk bősége” és realizmusa a rendszerező elme állandó éberségére mutat. A jelenségek nem önmagukban szépek, érdekesek és jelntősek számára, hanem azzal, hogy szimbolumok, isteni igazságok hordozói és tükörképei.

Új Szivárvány. — 1936. 7—8. f. Benyovszky Pál: *Vollay Ferenc*. Az 1936. ápr. 1-én meghalt tanár és irodalomtörténetíró életének és egyéniségének rövid rajza. Két antológiáját emeli ki: Nagymagyarorszáért; Új Magyarorszáért. Legnevezetesebb regénye: A szánta Palatinus.

Ungarische Jahrbücher. — 1936. évf. 1. sz. Eugen v. Balogh: *Albert von Berzeviczy* (1853—1936). Kegyeletes megemlékezés az elhunyt Berzeviczy Albert tudományos és közéleti tevékenységéről. — Stefan Knieza: *Emil Jakubovich* (1883—1935). Nekrológ. — Dezső v. Keresztúry: *Der ungarische Humanismus*. Horváth János Az irodalmi műveltség megoszlása; Magyar humanizmus című művének bíráló ismertetése. Horváth magyar irodalomtörté-

nete két kötetének német nyelvre való fordítása „nemcsak a magyar tudós megbecsülését, hanem a német szellemtörténeti kutatásra nézve is nyereséget jelentene“.

Vasi Szemle. — 1936. 5—6. sz. Hein Tádé: *Magasi Artur*. Magasi, a költő panaszkodik, hogy lantjáról a titkos hangfogó nem enged zengeni mindent, amit a lelke el szeretne mondani. De a cikkíró éppen ebben látja a költő sajátos szépségét, a hangfogós lírában. Másutt a költészet modern Wagnerének nevezi a bencés poétát, mert verseiben egy sajátosan nyugtalan lélek sajátos zenéje szól az olvasóhoz.

Szegedi Füzetek. — 1936. évf. 1—4. sz. Zolnai Béla: *Szóhangulat és kifejező hangráltozás*. (IV.) Nyelvesztétikai tanulmány. A nyelv zenei, szépenhangzó, hangulatos elemeit nem a beszélő teremti, csak él velük. A szóismétlés, a refrén, a rím, a ritmus és verselés variációi nem új alkotások, csupán a hangbeli nyelvkincs virtuóz alkalmazásai. Lehetnek azonban olyan nyelvi tények, amelyek az akusztikai ösztönnek köszönhetik létüket. — Mészöly Gedeon: *Lehr Albertnek egy adathamistása*. Lehr Albert 1909-i (Magyar Nyelv, V. 361. l.) állítása szerint az „önik“ ige állítólag ma is él. (V. ö. H. B. „önödtei“ szavát.) A szerző tudomása szerint ily szó nem él a mai népnyelvben.

Szellem és Élet. — 1936. évf. 2. sz. Makkai Sándor: *Filozófia és irodalom*. Az irodalomnak, mint minden valódi művészetnek, az egyetemesen emberit kell konkrét módon kifejeznie. A gondolatok és a szavak művészete ezt az egyetemes humanumot csakis a filozófia szűk fogalmazásaiban kaphatja meg, úgy, amint egyes korszakokban uralkodó rendszerekben, azokból fakadó világnézetekben, életfelfogásokban jelentkezik. — Zolnai Béla: *Az irodalomtudomány ráltozásai*. Mint a külföldi, úgy a magyar irodalomtudomány történetében is vannak gyökeres felfogásbeli átalakulások, műtszemléleti változások. Az a nemzedék, amelyet Szerb Antal és a Magyar Irodalomtudományi Társaság képvisel, annak az új kornak neveltje és ma már mestere, amely kiharcolta a magyar irodalomtudomány megújodását. — Joó Tibor: *A klasszicizmus és romantika összefüggése*. A klasszicizmus és romantika a világnézet két típusa. A klasszicizmus jellemzőjének bizonyos zárttságot, bevégezetheet, nyugalmat, harmóniát tulajdonítanak. Ezzel szemben a romantikus típus jellemzői a végtelenség, befejezetlenség, mozgalmasság, diszharmonia. E két fogalom, mint a többi ideál-típus is, elvont, szélsőséget képvisel, mely a valóságban a legritkábban lelhető fel.

Szemle. — (Előbb Erdélyi Szemle.) 1936. évf. 6—7-i sz. Jancsó Elemér: *Móricz Zsigmond és az újabb magyar irodalom*. A Fáklya Móricz Zs. legszebb és legkomolyabb alkotása a Tündérkert mellett. A „Légy jó mindhalálig“, a „Pál-utcai fiúk“ mellett legszebb, legmaradandóbb értékű ifjúsági regénye a modern magyar irodalomnak.

Tükör. — 1936. évf. 4. sz. Pintér Jenő: *Elő irodalom, tudományos irodalomtörténet*. Bizonyos, hogy az irodalomtörténet ítékezése történeti távlat nélkül nem lehet egészen megbízható.

Vasárnap (Arad) — 1936. évf. 9. sz. Rass Károly: *A százéves Abafi*. Jósika kitűnő mesemondó, vérbeli elbeszélő, ma is kellemes olvasmány.

Magyar irodalomtörténeti előadások egyetemeinken az 1936 7. tanév I. felében: 1. A bpesti Pázmány Péter-Tudományegyetemen: Császár Elemér r. t.: *A protestáns kor költészete*. Heti 2 óra — U. a.: *Arany J. élete és költészete*. Heti 2 óra. — Horváth János r. t.: *A XVI. század*. Heti 3 óra. — U. a.: *Petőfi*. Heti 2 óra. — Kéky Lajos c. ny. rk. t.: *A magyar költészet a XIX. század utolsó negyedében*. Heti 2 óra. — Solymossy Sándor m. t.: *A Toldi-monda*. Heti 2 óra. — Alszeghy Zsolt m. t.: *A XVI. század magyar irodalma*. Heti 1 óra. — 2. A pécsi Erzsébet-Tudományegyetemen: Tolnai Vilmos r. t.: *Petőfi élete és költészete*. Heti 3 óra. — U. a.: *A magyar hősmonda kérdése*. Heti 2 óra. — Vargha Damján r. t.: *Domonkos-r. kódexek és forrásaik*. Heti 3 óra. — U. a.: *Pázmány Kalauz-a*. Heti 2 óra. — Gálos Rezső c. rk. t.: *Irodalmunk története a XVIII. század első felében*. Heti 2 óra. — Várkonyi Nándor m. t.: *Az újabb m. irodalom és a külföldi irodalmak összefüggései*. Heti 2 óra. — Kardos Tibor m. t.: *Olasz-magyar humanista kapcsolatok*. Heti 2 óra. — Holub József r. t.: *Verbőczy és a Hármaskönyv*. Heti 1 óra. — U. a.: *A magyar történetírás története*. Heti 1 óra.

Irodalomtörténeti tárgyu előadások a budapesti Rádióban. 1936. augusztus 15. Szendrői Kovács Aladár: *Két hangkép a magyar múltból*. 1. Szikra a szél szárnyán. (Tinódi Sebestyén házasságának dramatizált története.) 2. „Symphonia hungarorum.“ (A Gellért-legenda ismert epizódjának drámai feldolgozása.) — Aug. 17. Br. Schroeder Attila: *Deák F. pesti otthona*. — Aug. 19. Tolnai Gábor: *Az öreg Kazinczy*. — Aug. 21. Máté Károly: *A magyar sajtó a szabadságharcig*. — Szept. 7. Schöpflin Aladár: *Arany János*. — Szept. 14. Bisztray Gyula: *Budavár visszatételének irodalmi emlékei*. — Szept. 16. Gál István: *Kölcsey fellépése*. — Hunyadi Sándor: *Bródy Sándor emlékezete*. — Szept. 18. Joó Tibor: *Történetírásunk őse*. — Gyergyai Albert: *Az ötvenéves szimbolizmus*. — Szept. 19. Csizy Béla: *Kossuth Lajos életéből*.

Elhunytak.

BALTAZÁR DEZSŐ, dr. jur. et dr. theol. h. c., titkos tanácsos, felsőházi tag, ref. püspök, szül. Hajdúböszörményben 1871 november 31-én, megh. Debrecenben 1936 augusztus 25-én d. u. 5 ó. 10 p.-kor májbántalmak okozta szívkimerülés következtében. A teológiát Debrecenben végezte s már ekkor vezető szerepet játszott az ifjúság körében. Hittudományi tanulmányainak utolsó félesztendejében Tisza Kálmán házába került, mint Tisza Lajos nevelője. A Tisza-családnál hatodfél esztendőt töltött s közben a jogot is elvégezte. Szakbeli tanulmányait Berlinben és Heidelbergben egészítette ki, majd tanítványával nagy utazást tett Nyugat-Európában. 1898-ban mint fogalmazó a vall. és közokt. minisztériumba került s mint a nem kat. lelkészek kongrua-ügyének előadója részt vett az 1848 : XIV. t.-c. végrehajtásában. 1900 végén hajdúszoboszlói, 1904-ben hajdúböszörményi s végül 1911-ben

debreceni lelkész és a tiszántúli egyházker. püspöke lett. 1907-ben mint esperes megalapította az Orsz. Ref. Lelkész Egyesületet, melynek első elnöke volt. Szépirodalmi kísérletei a *Debr. Ellenőr*-ben (1894, 98), egyházi beszédei a *Debr. Lelkészi Tár*-ban, a *M. Prot. Irod. Társ. Emlékkönyvé*-ben (1903), és az *Igehirdető*-ben (1914); irodalomtört. érdekű tanulmánya. A m. kálvinizmus szelleme Arany János költészetében (Emlékköz. Arany J. szül. 100. évford. Debr., 1917) és előszava Csokonai V. Mihály műveihöz (Élő klasszikusok. Bp., 1928). Az ő nevéhez fűződik az új ref. énekeskönyv megjelenése. Legfőbb munkái: *A próbáltatások idejéből*. Debrecen, 1920. — *Elég nekem az Isten kegyelme*. I. Unnépi egyh. beszédek. U. o., 1923. — 1919/10. szerk., azontúl főszerk. volt a *Lelkészegyesület* c. lapnak.

BAROS GYULA, dr. phil., tanügyi főtanácsos, a M. Tud. Akad. I. tagja, leánygimn. igazgató, szül. Budapesten 1876 január 22-én, megh. u. o. 1936 október 17-én angina pectorisban. — Ref. Szülők: B. László, Sári Mária. Tanulmányait Budapesten elvégezvén, 1899–1906. Tisza Kálmán veje, br. Radvánszky Béla koronaőr gyermekei mellett nevelősködött. 1906-tól az Orsz. Nőképző Egyesület budapesti Veres Pálné f. leányiskolája, illetve leánygimnáziuma tanára s 1912–15, majd 1932-től haláláig igazgatója volt. 1927-ben választották meg a M. Tud. Akadémia lev. tagjává; a tanügyi főtanácsosi címmel 1936 nyarán tüntették ki. — Versei: *Egyetemi Lapok* (1897/8) és a bölcsészethallgatók Segítőegyes. *Emlékkönyve* (Bp., 1897), irodalomtört. és egyéb cikkei, adalékai és könyvismertetései: *Tanulók Lapja* (1897. Arany János Petőfiről), *M. Nyelvőr* (1900; 1904. Jelentéstani jegyzetek gr. Dessewffy József munkáiban), *Egyet. Phil. Közl.* (1901. Gr. Dessewffy József verse a m. nyelvről; 1904/06 könyvism.; 1905. Barcsay verse Báróczy neve alatt), *Új Idők* (1901. Kuriózum 1706-ból; Szerelmes vers a XVII. sz.-ból; Naplójegyzetek Karaffa idejéből; A csejtei vár konyhanaplója 1623-ból), *Erd. Múzeum* (1904. könyvism.), *M. Nyelv* (1905. Garasos koma; Bocskorpénz), *Vas. Ujs.* (1908. Kazinczy Ferenc és Radvánszky Teréz), *Irodalomtört. Közlem.* (1909. Két vers a XVII. sz.-ból; 1917. Institutoris Gábor egy levele; 1925. Jókaihoz írt levelek; Petőfi és Gvadányi; 1926. Könyvism.), *B. Szemle* (1911. Egy m. vonatkozású német regényről; 1917. Két aforizmagyűjtemény; 1918. Két új novelláskötet; 1922. Egy költemény verses visszhangja; Gyöngyösi István műveinek új kiadása; 1928. Könyvism.), *Irodalomtörténet* (1912–36. számos könyvism., folyóiratszemle és kisebb közlem.; 1914. Bulla Jánosról; 1918. Versényi György; 1925. Gr. Gvadányi József és az utókor; Berzeviczy Albert; 1926. „Iréne“ tárgyátörténetéhez; 1927. Br. Eötvös József elveszett versei; Ferenczi Zoltán; 1928. A m. irodalmi népiesség; Lappangó irodalomtörténetek; 1931. A m. irodalmi műveltség kezdetei), *Orsz. Középisk. Tanregyes. Közl.* (1913, 16/7, 23, 28 könyvismertetések; 1922. Riedl Frigyes), *M. Figyelő* (1916. Riedl Frigyes), Veres Pálné-leánygimn. Ért. (1918. Thott Rezső. 1922. Beöthy Zsolt; Gombocz Miklós; 1930. Özv. Rudnay Józsefné, élet (1923: 1/2. sz. Petőfi és a külföldi költők), *M. Könyvszemle* (1923, 29. Petőfi a szépirodalomban), *Napkelet* (1923–33. számos könyvism. és kisebb közlem.; 1923. Madách és Veres Pálné; 1925. Jókai és Gyulai; Vajda János vezeklése; Jókai és munkatársai; 1926. Szinnyi József, az Akadémia és a nyelvtudomány; 1927. Br. Wesselényi Miklós úti naplója; Kelemen László és az első M. Játsszó Színi Társaság; 1929. Özv. Rudnay Józsefné; 1930. Bethlen Gábor

és a m. irodalom; Jancsó Benedek), *M. Élet* (1924:1,2. sz. Petőfi elveszett műveiről), *Prot. Szemle* (1924,28. Könyvismertetések; 1930. Katona József emléke költészetünkben), *Akad. Ért.* (1928. Az irodalmi hagyomány életereje. Részlet egy nagyobb tanulmányból. Akad. székfoglaló; 1932. Jelentés „A m. dráma tört. 1867—1896.” c. hirdetett pályázat eredményéről), *Századok* (1929. könyvism.), *Négyesy-emlékkönyv* (Bp., 1931. Négyesy László és a m. közlélek). — Munkái: *Radványi verseskönyvek*. Bev. ellátva. Klny. az Irodalomtört. Közlem.-ből Bp., 1904. — *Barcsay és Báróczy*. Sajókaza, (ny. Kolozsvár), 1905. — *V. Szolga Mihály diáriuma*. Klny. az Erd. Muz.-ból. Kolozsvár, 1905. — *Bessenyei Sándor szerelme*. Klny. az Irodalomtört. Közlem.-ből. Bp., 1906. — *Rimay János szerelmi lírája*. Klny. a B. Szemléből. U. o., 1906. (Ism. Vas. Ujs. 1908:21. sz.) — *Kazinczy Ferenc és Radvánszky Teréz*. Klny. a Kisfaludy Társ. Evlapjaiból. U. o., 1908. (Ism. Századok, 1909:181. l.) — *Gr. Széchenyi István emlékezete*. Klny. a Veres Pálné f. leányisk. értes.-ből. U. o., 1900. — *Petőfi a m. költők lantján*. Összeáll. Endrődi Sándorral. (Petőfi Kt. XX.) U. o., 1910. — *Adatok Barcsay Abraham levelezéséhez*. Klny. az Irodalomtört. Közlem.-ből. U. o., 1911. — *Arany János és Tisza Domokos*. Klny. az Urániából. U. o., 1911. (Ism. 1912:Egyet. Phil. Közl. 473. l., Irodalomtört. 135. l.) — *Arany, Petőfi és a ponyvairodalom*. Klny. a M. Könyvszemléből. U. o., 1918. — *Madách nyomai szépirodalmunkban*. Klny. a B. Szemléből. U. o., 1923. (Ism. Napkelet, 1923:883. l.; 1924:Kath. Szemle 382. l., Prot. Szemle 183 l.) — *Jókai a szépirodalomban*. Klny. a M. Könyvszemléből. U. o., 1925. — *Jókai és Arany*. Klny. a Prot. Szemléből. U. o., 1925. (Ism. Irodalomtört. 1925:264. l.) — *Philemon és Baucis m. földön*. Klny. a B. Szemléből. U. o., 1926. — *Szép Ilonka halhatatlansága*. Klny. az Irodalomtört.-ből. U. o., 1926. — *Boldog Margit legendája*. A XVI. századi szöveget mai nyelvre átirta. (Napkelet—Kt. 22.) U. o., 1927. — Bevezetéssel kiadta az Olsó Jókai c. sorozatban az Egy m. költő életéből, Esetek Petőfi életéből, Petőfi eszmecsirái és egyéb följegyzések és Petőfi haláláról (111., 171., 212. és 222. sz.) c. füzeteket. — Szerk. a Veres Pálné f. leányisk. értesítőjét az 1912,3—1914/5. évekről, a Veres Pálné-leánygimn. értesítőjét az 1931,2—1935.6. évekről, s az Irodalomtörténet 1915., 1916., 1933—36. évfolyamait az 1936. évf. utolsó füzeté kivételével. — Kéziratban maradt Gr. Festetics György a m. irodalomban c. a Kisfaludy Társ. pályázatán dícsértet nyert 140 lapra terjedő pályaműve. Betűjegyei és álneve: B. Gy; V. M.; Velozdi Mihály.

BENCZE JÓZSEF (id.) ny. ref. tanító, szül. Szeghalmon 1864 március 4-én, megh. u. o. 1936. október 12-én. Szülőhelyén működött. Versei a békésvmegyei lapokban.

BUDAY BARNA (pethendi), m. kir. gazdasági főtanácsos, felsőházi tag, szül. Ófehértón (Szabolcs vm.), 1870-ben, megh. Budapesten 1936 október 1-én szívbénulásban. — R. kat. Gazdasági tanulmányai befejeztével, 1892—1903. az Orsz. M. Gazd. Egyesület tisztviselője volt, majd megvált állásától, hogy teljesen a hírlapírói hivatásnak élhessen. 1906—10. a szászsebesi kerületet képviselte a parlamentben alkotmánypárti programmal. Az 1910. választások alkalmával a nógrádvérőcei kerületben lépett fel, de kisebbségben maradt. Az 1914/8. háború alatt katonai szolgálatot teljesített. 1920—25. tagja volt az Orsz. Földbirtokrendező Bírósnak. 1920-ban megkapta a gazd. fő-

tan. címet, 1931-ben kinevezték a felsőház tagjának. 1925-ben a gazda-társadalom írói működését aranytollal honorálta. — 1897 január 1-ől 1902 márciusáig társszerkesztője, 1906 jan. óta felelős, illetve 1926 óta főszerk. volt a *Köztelek*nek. 1900-ban a *Függetl. Ujs.*, 1902/4. a *Hazánk* s 1905-ben *Az Ország* c. napilap szerkesztője volt. Ezeken kívül számos mezőgazd. irod. válogatást is szerkesztett. — Szépirodalmi jellegű munkái: *Derült égből alatt*. Bp., 1907. — *Karikás János csodálatos kalandjai*. 2. kiad. U. o., 1912. — Publicisztikai jellegű művei: *Időszerű kérdések*. U. o., 1909. — *Magyar problémák*. U. o., 1917.

CAVALLONI JÓZSEF, áll. f. keresk. isk. tanár, megh. Budapest 1936 augusztus 3-án. — Minket érdeklő cikkei: Keresk. Szakoktatás (1906. XIV. A m. nyelv. a fumei f. keresk. iskolában), B. Hirl. (1913:277. sz. Kereskedelmünk magyarsága.)

CSIKI LÁSZLÓ, ny. színész, megh. Budapest 1936 augusztus 25-én (temetés napja) 73 éves korában. — Tárcai vidéki lapokban; pl. Pécsi Napló, (1897).

CSIZIK GYULA, c. igazgató, ny. szföv. iparrajzisk. tanár, szül. Kőszegen 1856 november 12-én, megh. Budapest 1936 augusztus 22-én. — Mint festőművész a Paál László Társ. tagja volt. Különböző szakfolyóiratokban számos műtörténeti és rajzpedagógiai cikke jelent meg. — Önálló munkái közül említhető: *A művészetek történetéből*. (Iparosok Olvasótára. V:2.) Bp., 1898.

DIENES ÖDÖN (ikafalvi) dr., múzeumigazgató, megh. Kézdivásárhelyen 1936 októberében, 62 éves korában. — Fel. szerk. volt a *Székelv Újság*-nak.

GÖMBÖS GYULA (jákfai vitéz), titkos tan., miniszterelnök, szül. Murgán (Tolna vm.) 1886 december 26-án, megh. a München melletti neu-wittelsbachi szanatóriumban 1936 október 6-án, reggel 8 ó. 20 p.-kor vesegyulladás okozta urémiában. Ev. 1905—20. a katonai pályán működött; 1920 tavaszán a törökszentmiklósi kerület kisgazdapárti programmal nemzetgyűlési képviselőnek választotta; a második nemzetgyűlésre az abádszalóki kerület küldte be egységespárti programmal, majd 1923-ban hatodmagával megalapította a M. Nemz. Függetlenségi (fajvédő) Pártot, s 1926-ban régi kerülete ezen az alapon választotta meg országgyűlési képviselőnek. 1928-ban pártja belépett az egységes pártba s G. honvédelmi államtitkár, majd 1929. okt. 10-én, Csáky Károly gr. lemondása után honvédelmi miniszter lett. Tárcáját gr. Károlyi Gyula miniszterelnöksége alatt is megtartotta. Utóbbi lemondása után 1932 okt. 1-én ő lett a miniszterelnök. Egyike volt a leghatásosabb szónokoknak.

HOCK JÁNOS, r. kat. áldozópap, szül. Devecseren 1859 december 31-én, megh. Budapest 1936 október 10-én, este negyed kilenckor májbjai okozta szívgyengeségben, más híradás szerint gyomorrákban. — Középiskoláit a pápai bencés, majd ref. gimnáziumban elvégezván, teológiát hallgatott Veszprém-ben, ahol 1882 jún. 29-én pappá szentelték. Egy évi gogánfai káplánkodás után 1883-ban Kaposvárra helyezték át, ahol mint s. lelkész és gimn. hittanár működött. Csakhamar élénk részt vett a közügyekben s 1887-ben a szili kerület szabadelvű programmal országgyűlési képviselőjévé választotta meg. Még e ciklus folyamán átlépett a Nemzeti Pártba s ezzel a programmal választották

meg 1892-ben Csongrádon, 1896-ban pedig Mezőkövesden a parlament tagjává. A fúzió alkalmával ő is belépett a Szabadelvű Pártba s az 1901. ált. választások alkalmával a budapesti IX—X. kerületben pótválasztáson került a parlamentbe az ugyancsak szabadelvűpárti Springer Ferencsel szemben. A Khuen-Héderváry-kormány kinevezése után újra kilépett a Szabadelvű Pártból s br. Bánffy Dezső zászlóbontása után az Új Párthoz csatlakozott, melynek népszerűsítése érdekében erősen agitált. Az 1905. ált. választások alkalmával Kecskemét I. kerülete e program alapján küldte a parlamentbe. Tagja lett a szövetségzett ellenzék vezérlo bizottságának s 1906 elején br. Bánffy szegedi levele következtében elhagyta az Új Pártot és a Függelenségi Párthoz csatlakozott. Az ugyanez évi ált. választások alkalmával a kecskeméti I. kerület, mint e párt hívét, 1910-ben pedig mint a Justh-Párt tagját választotta meg újra. Az 1918. októberi forradalomban a Nemzeti Tanács elnöke lett. A Révai-lexikon állítása szerint a Károlyi-kormány bukása után a megszallt Felvidékre menekült, ahol egy ideig fogságban sínylődött. Ez a menekülés azonban későbbi időpontra helyezendő, mert br. Eötvös Lorándnak a kommun idejére eső temetésén ő végezte a papi funkciókat. Kiszabadulása után Bécsbe költözött, majd propaganda utat tett Amerikában. Azután Párizsban, majd ismét Bécsben élt. Az emigrációban töltött tizennégy esztendő alatt több cikket írt a külföldi lapokba, melyek miatt az állami rend hatályosabb védelméről szóló törvény alapján pörbe fogták. Amikor 1933-ban visszatért Budapestre, e vád alapján a bíróság elé állították. A budapesti kir. törvényszék nemzetgyalázás és kormányzósértés miatt egy évi börtönre, tíz évi hivatalvesztésre és politikai jogainak ugyanilyen időre való felfüggesztésére ítélte. Az ítéletet a kir. ítélőtábla, majd a kir. kúria is helybenhagyván, 1934 végén megkezdte büntetését, melyet később kegyelmi úton elengedtek. Temetésén mintegy 10.000 főnyi közönség vett részt. Az egyházi szertartást Griger Miklós végezte; Ruppert Rezső, Buchinger Manó és Nagy Vince búcsúztatták. Egyházi pályája nem tartott lépést közéleti sikereivel. Még 1890-ben Balogh Károly álnéven belépett a Demokrácia szabadkőműves páholyba, ahol 1891—93. mint szónok szerepelt. 1894. okt. 8. fedezett. Néhány évvel utóbb, 1899-ben budapest-kőbányai plébánoshelyettesessé választatván, átlépett az esztergomi főegyházmegyébe. 1902. kőbányai, 1912-ben józsefvárosi plébánossá választotta meg a nagyrészt liberális elemekből álló fővárosi közgyűlés. 1919-ben fölöttes egyházi hatósága tartósan szabadságolta. Mint az 1894-ben megalkult Nemzeti Szalon elnöke jelentékeny szerepet játszott a képzőművészetek népszerűsítése terén. E tisztségéről 1901-ben mondott le. — Az 1880-as évek elején novellákat írt a *Magyarország és a Nagyvilág*-ba s a kaposvár lapokba. Mihelyt Budapestre jött, állandó összeköttetésbe lépett a fővárosi lapokkal. Eleinte a *B. Hírl.* külmunkatársa volt, majd 1892-ben a *P. Napló* szerződtette cikkírónak, 1894-ben pedig a *Hazánk* b. munkatársa lett. Művészeti, politikai s egyéb cikkei még a *P. Hírl.*, *Alkotmány*, *Magyarország*, *B. Napló*, *M. Hírl.* és számos hetilapban is napvilágot láttak. Mint egyházi és politikai szónoknak egyformán nagy sikere volt. — Minket érdeklő munkái: *Költemények*. Kaposvár, 1882. — *Hervadt levelek*. Elbek. U. o., 1885 (mindkettő Dereskei s nem mint Szinnyi állítja Dereskei álnéven). — *Nagybőjti szentbeszéd*. Bp., 1891. (2. kiad. U. o., 1894). — *Imakönyv*. U. o., 1892. (8 kiadást ért). — *Szívárvány*. Tárcák. U. o., 1894. — *Mátyástemplomi szent*

beszédek. U. o., 1896. — *Vigasztalások könyve.* Elmélkedések és hangulatok. U. o., 1896. (3. kiad. U. o., 1903). — *Mátyástemplomi szentbeszédek.* U. o., 1898. — *Művészi reform.* U. o., 1898. — *Böjti szentbeszédei.* U. o., 1900. (Új kiad. U. o., 1902). — *Összegyűjtött szentbeszédei.* 1894—1899. U. o., 1900. — *Nemzeti dicsőségünk.* Szerk. u. o. [1902]. — *A művésztéről.* Zombor, 1903. — *Imakönyv.* Serdülő ifjak és leányok szám. Bp., 1903. (*Bérma-imakönyv és Ifjúsági imakönyv* c. is megjelent). — *Kis gyermekek imádságai.* (U. o., 1904.) — *Krisztus iskoldja.* Böjti szentbeszédek. U. o., 1904. — *Jézus élete.* U. o., 1905. (Egyházi jóváhagyás nélkül jelenvén meg, a tiltott könyvek közé került. V. ö. Magyarország, 1906. III. 11. sz.) — *Rákóczi Ferencné.* Tört. elb. U. o., 1905. — *Virágmesék felnőttek számára.* Wien—Lpzig, 1931. — *Börtönvirágok.* Bp., 1935.

JAKAB FERENC, c. kanonok, ny. tanítókép. igazgató, szül. Győrött 1870 március 27-én, megh. Budapesten 1936 októberében. — Minket érdeklő munkái: *A m. nemz. irodalom tört. ismertetése.* Tanítóképz. szám. Győr, 1898. — *A m. nyelvtan szabályai röviden összefoglalva.* U. o., 1898. — *Az Úr Jézus újabb szenvedései.* Nagyböjti beszédsorozat. U. o., 1901.

JURKOVICH EMIL, ny. kir. tanker. főigazgató, szül. Lethanfalván (Szepes vm.) 1857 december 2-án, megh. Budapesten 1936 augusztusában. — Tárcai és politikai cikkei: *Besztercebánya és Vidéke, Felvidéki Híradó, Zólyom-megyei Lapok*, stb. — Munkái: *A besztercebányai kir. kat. főgimn. története.* Besztercebánya, 1895. — *Unnapi beszéd... az 1848-i alapvető törvények szentesítésének félévszázados évford.* alk. U. o., 1898. — *Besztercebánya multjából.* Tárcagyűjtemény. U. o., 1901/6. (2 köt.) — *Luitprand tört. munkái.* Ford. Gombos F. Albin- és Gaál Lajossal. (Középkori Krónikások. VI—VII.) Bp., 1908. — *Unnapi beszéd a besztercebányai városi múzeum megnyitása alk.* Besztercebánya, 1909.

KOSZTOLANYI DEZSŐ (nemeskosztolányi), hírlapíró, a Kisfaludy-Társ. r. tagja, szül. Szabadkán 1885 március 29-én, megh. Budapesten 1936 november 3-án d. e. 11. ó. 6 p.-kor, gócos tüdőgyulladásban. — Róm. kat. Szülők: K. Árpád, gimn. igazgató, matematikus; Brenner Eulália, akinek révén közeli rokonságban volt a Csáth Géza. néven író Brenner Józseffel. Felesége Harmos (1905-ig Schlesinger) Ilona színésznő és író. Középiskoláit szülővárosában elvégezvén, beiratkozott a bpi tud. egy. filozófiai karára s már itt feltűnt Négyesy László stílusgyakorlati óráin. Első előttem ismert írása 1901-ben jelent meg a *B. Napló* ban, melynek utóbb belmunkatársa lett. Később átment a *Világ*, majd a *P. Napló* szerkesztőségébe. 1919-ben a Közokt. Népbiztosság kinevezte az írói választmány tagjává. A forradalmak után egy ideig az *Új Nemzedék* b. munkatársa volt, majd belépett a *P. Hírl.* kötelékébe, amelynek, míg egészségi állapota megengedte, színi kritikusa is volt. Évekig volt súlyos beteg: inyrákban szenvedett. 1930-ban r. tagja lett a Kisfaludy-Társaságnak, meghívott tagja a M. tud. Akad. Nyelvművelő Bizottságának s évekig elnöke a M. Pen-Clubnak. 1936-ban elnyerte a M. Tud. Akad. Weisz Fülöp-díját; a francia kormány a becsület-r. lovagkeresztjével tüntette ki. Pátzay Pál szobrászművész elkészítette halotti maszkját. — Versei, cikkei, elbeszélései: *B. Napló* (1901, 05/7), *M. Szemle* (1905/6), *A Hét* (1906/12), *M. Nemzet* (1906/7), *P. Napló* (1906/19), *Polit. Hetiszemle* (1906/08), *Új Idők* (1906/16), *Népszava* (1907/08), 11, 13), *Vas. Újs.* (1907/13), *A Polgár*

(1908), *Az Újs.* (1908), *Nyugat* (1908-től, főmunkatárs), *Egyetemi Lapok* (1909), *Élet* (1909/14), melyet egy ideig szerkesztett, *Renaissance* (1910), *Tolnai Világlapja* (1910–15), *Világ* (1910/17), *Debreceni Szemle* (1912), *Magyarország* (1916), *Múlt és Jövő*, *P. Almanach* (1920), stb. Verseinek német fordításai: P. Lloyd (1912/18, 22). Francia ford.: P. Vértess—Lebourg: *Échecs français de la lyre hongroise*. (Bp. 1921); *Quelques nouvelles hongroises II.* (U. o., 1931). Munkái: *Négy fal között*. Költemények. Bp. 1907. (3. kiad. Békéscsaba, 1920). — *Boszorkányos esték*. (Elbek.) U. o., 1908. — *Guy de Maupassant összes versei*. Ford. U. o., (1909). — *A páduai hercegnő*. Tragédia 5 felv. Írta Oscar Wilde. Ford. (M. Kt. 563/4. sz.) U. o., [1909]. Bemut. M. Szính. 1909. IX. 25.) — *Lotosz-levelek*. Mesejáték. U. o., 1910. — *A szegény kis gyermek panaszai*. (Versek.) (Modern Kt. 3.) U. o., 1910. (6. kiadás. U. o., 1923). — *Bolondok*. Elbek. U. o., (1911). — *Őszi koncert*. Kártya. (Mod. Kt. 54.) U. o., (1911). — *A szeleburdi*. Vigj. 5 felv. Írta Molière. Ford. (M. Kt. 617/8): U. o., [1911]. (Bemut. Nemz. Szính. 1910. XII. 17.) — *Beteg lelkek*. (Elbek.) (Mod. Kt. 215/216.) U. o., (1912). — *Bourbouroche és négy kis bolondság*. Írta Georges Courteline. Ford. (Mod. Kt. 121.) U. o., (1912). — *Mágia*. Verseskönyv. Békéscsaba, 1912. (2. kiad. U. o., 1920). — *Boldog házasság*. Írta Peter Nansen. Ford. (Mod. Kt. 141/2.) Bp. 1912. — *Erő és komorna*. Vigj. Írta Calderon. Ford. (Mod. Kt. 161/2.) Bp. 1912. (Bem. Nemz. Szính. 1912. V. 20.) — *Tristan*. Írta Thomas Mann. Ford. (Mod. Kt. 168.) U. o., 1912. — *A két Pierrot vagy a fehér vacsora*. Verses egyfelvonásos. Írta Edmond Rostand. Ford. (M. Kt. 704.) U. o., [1913]. (Bemut. Madách-Szính. 1919. XI. 7.) — *A smokk*. Regény. Írta Jules Renard. Ford. (Mod. Kt. 277/81.) U. o., 1913. — *Mérföldkövek*. Színj. 3 felv. Írta Arnold Bennet és Edward Knoblauch. Ford. (Főv. Szính. Műsora. 325/6.) U. o., [1913]. (Bemut. Vígyszínház 1913. XII. 13.) — *A csendes férj*. (Regény.) Írta Tristan Bernard. Ford. (Tevan-Kt. 16/8.) Békéscsaba, 1913. — *Mécs*. (Tevan-Kt. 34/5.) U. o., 1913. — *Die magische Laterne*. Novellen. Ford. Stefan J. Klein. Heidelberg, 1913 (13 elb. a *Beteg lelkek* és a *Bolondok* c. kötetekből). — *Május királynője*. Pásztorjáték 1 felv. Zenéjét szerz. Gluck. Szövegét írta Favart és Kolbeck után. Bp., 1913. (Bemut. Operaház, 1913. III. 18.) — *A sárga kabát*. Kínai színmű 3 felv. Írta Harry I. Benrimo és George Hazelton. Ford. U. o., 1914. (és Főv. Szính. Műsora. 19. sz. Bemut. Vígyszínház 1914. IV. 18.) — *Modern költők*. Külföldi antológia. Ford. (Az Élet Könyvei.) U. o., 1914. (Tetemesen bőv. 2. kiad. U. o., [1921].) — *Ronda tanár úr*. Reg. Írta Heinrich Mann. Ford. (Tevan-Kt. 51/5.) Békéscsaba, 1914. — *Őcsém*. (Versek.) (Tevan-Kt. 68.) U. o., 1915. — *Bűbájosok*. Novellák. Bp. 1916. — *Mák*. Versek. Békéscsaba, 1916. (2. kiad. U. o., 1920.) — *Tinta*. Gyoma, 1916. — *Katona-arcok*. (Tábori Levél. 3.) Bp., 1917. — *Mazeppa*. Írta Lord Byron. Ford. Gyoma, 1917. — *Káin*. Novellák. Bp., 1918. (2. kiad. U. o., [1922].) — *Aki ölt...* Reg. Írta Claude Farrère. Ford. (Athenaeum-Kt. 52.) U. o., 1918. (Új kiad. U. o., 1927). — *A pokol*. Reg. Írta Henri Barbusse. Ford. Karinthy Frigyes. U. o., 1918. (3. kiad. A Kultúra Rta 16. U. o., 1920.) — *Tisztítótűz*. Színmű. Írta Henry Bernstein. Ford. U. o., 1918. — *Az új Gulliver*. Írta Berry Bain. Ford. (Galantai Kt. 12.) U. o., 1918. — *A rossz orvos*. Reg. U. o., 1918. (Németül: Rudolstadt, 1929). — *Pacsirta*. Reg. U. o., 1919. (Új kiad. U. o., [1924]. Németül Ford. Stefan J. Klein.

Heidelberg, 1928.) — *Pápa*. Elbek. U. o., 1919. — *Két elbeszélés*. Írta Honoré de Balzac. Ford. (Mod. Kt. 580/1.) U. o., 1919. — *Wilde Oszkár és én*. Írta Lord Alfred Douglas. Ford. U. o., 1919. — *Beppo*. Verses elb. Írta Lord Byron. Ford. Békéscsaba, [1920]. — *Béla, a buta*. Elbek. (Mod. Kt. 629/31.) Bp., 1920. — *Kenyér és bor*. Versek. U. o., 1920. — *A bús férfi panasza*. Versek. U. o., 1921. (Új kiad. U. o., [1924].) — *A véres költő*. (A Regényírási Művészei. 7.) U. o., 1921 (2. kiad. e címen: Néró, a véres költő. U. o., 1930. Németül, Thomas Mann előszavával; olaszul, ford. Antonio Vidmar; angolul, ford. Clifton P. Fadimann, New York, 1927). — *A külön*. (A rebours). Írta Jorik-Karl Huysmans. Ford. (A Kultúra Rta. 14.) U. o., 1921. — *Salome*. Írta Oscar Wilde. Ford. U. o., 1921. (2. kiad. U. o., [1923]). — *Vérző ország*. M. írók Magyarország területéért. Szerk. U. o., [1922]. (2. kiad. Vérző Magyarország c. U. o., 1928). — *Batuala*. Néger reg. Írta René Maran. Ford. U. o., [1922]. (3. kiad. U. o., 1924.) — *Don Juan nagyságok*. Reg. Írta Marcel Prévost. Ford. U. o., [1923]. — *Dorian Gray arcképe*. Reg. Írta Oscar Wilde. Ford. U. o., [1923]. — *Firenzei tragédia. A szent parázna*. Írta u. a. Ford. U. o., [1923]. — *Aranysárkány*. Reg. U. o., 1924. (2. kiad. U. o., 1929). — *A négyek regénye*. Írta Bourget, stb. Ford. (A Regényírási Művészei. 43.) U. o., [1924]. — *A napló*. Írta Johann Wolfgang v. Goethe. Ford. U. o., [1925]. — *A szerelem sivatagja*. Írta Mauriac. (A Regény Mesterei.) U. o., [1925]. — *Édes Anna*. Reg. U. o., 1926. (Németül: Rudolstadt, 1929). — *Iszlag*. Reg. Írta P. Sandre Ford. U. o. [1926]. — *Robert és Marianne*. Írta Paul Géraudy. Ford. U. o., [1926]. — *Tintaleves papírgaluskával*. (M. Kt. 1051/2.) U. o., [1927]. — *Mussolini élete*. Írta M. G. Sarfatti. Ford. U. o., (1927). — *Meztelenül*. Új versek. U. o., 1928. — *Oscar Wilde költeményei*. Ford. U. o., [1928]. — *Alakok*. U. o., [1929]. — *Zsivajgó természet*. (Aforizmák.) U. o., 1930. — *Sz. Imre-himnuszok*. Ford. U. o., [1930]. — *Romeo és Julia*. Trag. Írta William Shakespeare. Ford. U. o., [1930]. — *Téli regé*. Vígi. Írta u. a. Ford. U. o., [1930]. — *Kínai és japán versek*. U. o., 1931. — *Esti Kornél*. Reg. U. o., 1933. — *A P. Hirt. nyelvi öre*. Szerk. U. o., 1933. — *Bölcsőtől a koporsóig*. (Nyugat-Könyvek.) U. o. (1934). — *Összegyűjtött költeményei*. U. o., 1935. — *Mai amerikai dekaméron*. Ford. többekkel. U. o., [1935]. — *Sz. Lajos király hídja*. Írta Thornton Wilder. Ford. (Klassz. Rtár. Új sor. 18.) U. o., [1935] (Előbb: A Ma Regénye c. vállalatban!) — *Tengerszem*. 77 történet. U. o., [1936]. — *Érike Tündérországhban*. Írta Lewis Carroll. Ford. U. o., [1936]. — Kéziratban maradt színművei: Kanári és Patália c. egyfelvonásosok (bem. Teréz. Színpad); színműfordításai: A vándor. Verses opera Émile Paladilhé zenéjével. Írta François Coppée. Ford. Kulinyi Ernővel (bemut. Medgyaszay-Szính. 1918. XII. 17.); Casanova. Verses vígj. 3 felv. Írta Arthur Schnitzler (Belv. Szính. 1922. VIII. 26.); Három nővér. Színmű 4 felv. Írta Csuhov Antal (Víg-szính. 1922. X. 15.); A zsvány. Vígj. 3 felv. Írta Rudolf Lothar. (U. o., 1923. VI. 23.); Önagysága két férje. Boh. 3 felv. Írta Félix Gandéra (Renaissance Szính. 1923. IX. 1.); Csodaszarvas. Dráma. Írta Cromelynck. Ford. Karinthy Frigyesel (u. o. 1923. IX. 30.); R. U. R. Színmű 4 felv. Írta Caryl Capek (Víg-szính. 1924. II. 16.); Oroszország. Dráma 5 felv. Írta Alfred Neumann (M. Szính. 1927. V. 14.); Danton halála. Dráma 3 felv. Írta Georg Büchner (u. o. 1928. X. 4.); Muzsika. Színmű 3 felv. Írta Henry Bernstein (Víg-szính. 1929. XI. 9); Athalia. Tragédia 5 felv. Írta Jean Racine (Nemz.

Szính.); Kristóf Katica. Színmű 4 felv. Írta Karl Zechetmeyer (Nem. Szính. 1936). — Előszót, ill. bevezetést írt a következő művekhez: Henrik Ibsen: Solness építőmester. Ford. Gömöri Jenő (Bp., 1910); Major Henrik: Panoptikum (Békéscsaba, 1913); Éjféli Novella-gyűjtem. (Gyoma, 1917); Bálint Rezső: Formák, foltok, vonalak (Bp., 1919); Gellért Lajos: Levelek megholt édesanyámhoz (u. o., 1921); Sükösd Ferenc: A mi országunk (Kecskemét, 1925); Bartalis János: Versek. (Bp., 1930); Goethe költeményei. Ford. Dóczy Lajos. (Elő Könyvek. II : 11., u. o., 1930); Monori Mag zsebnaptára (u. o., 1930); Balassa Bálint verseiből. (Elő Könyvek. I : 41. u. o., 1934); Karinthy Frigyes: Még mindig így írtok ti (u. o., 1934); Csokonai Vitéz Mihály legszebb költeményei (u. o., 1935); Vikár Béla: Magyarázatok a Kalevalához (u. o., 1935); Vörösmarty Mihály legszebb költeményei (u. o., 1935). — Álnevei és betűjegyei: K. D. (A Hét, Élet, Világ); k. d. (A Hét); Lehotai (A Hét, B. Napló); L. i (A Hét); Oggi (Élet, Világ); —ő (Világ); P—n, Punin (A Hét); V, V—a, Vampa (Élet); Vates (Élet 1912/4); —zső (Világ).

MARTON MIKSA, dr. jur., ügyvéd, a Színpadi Szerzők Egyesületének v. ügyésze, szül. Budapesten, 1871 szeptember 24-én, megh. ugyanott 1936 augusztus 2-án. Színházi és irodalmi ügynöksége is volt. 1896/98. zenci referense volt a B. Naplónak, 1903-ban berlini levelezője a P. Naplónak. Allítólag több tanulmányt írt a szerzői jogról.

MELCZER GYULA (kellemesi) ny. főszolgabíró, szül. 1873-ban, megh. Budapesten 1936 szeptember 5-én. — Vadászrajzai a *Vadászat és Allatvilágban* (1908, 11).

OLAY FERENC (nemes) dr., min. tan., a szegedi tud. egyetem c. ny. rk. tanára, szül. Budapesten 1887-ben, megh. ugyanott 1936 augusztus 27-én. — Száznál több cikket és tanulmányt írt napilapokba és folyóiratokba a kisebbségi kérdésről. — Munkái közül irodalomtörténeti érdekfűzők: *A m. kultúra válságos évei. 1918—27.* Perényi Zsigmond br. előszavával. Bp., 1927. — *A m. sajtó és az utóállamok.* Bp., 1929. — *A m. színjátszás tört. az utóállamok területén. 1918—28.* Klny. a B. Szemléből. U. o., 1929. (Franciánul is mint klny. a Revue de Hongrie-ből.) — *A m. művelődés külváriája az elszakított területeken.* U. o., 1930.

PALFI MARTON (várfalvi), unit. főgimn. tanár, szül. Várfalván (Torda-Aranyos vm.) 1873 november 11-én, megh. Kolozsvárt 1936 augusztus 13-án (tem. napja). 1897-ben lett a kolozsvári unitárius kollégium tanára. 1900 óta írt cikkeket, finn és román nyelvből való műfordításokat főleg erdélyi lapokba és folyóiratokba. — Főbb munkái: *Az „okszerű vezér“ s Brassai nyelvtanító munkássága.* Kolozsvár, 1900. — *Kolozsvári glosszák.* (Nyelvészeti Füzetek. 45.) Bp., 1907. — *Finn dalok.* Kolozsvár, 1912. — *Unitárius énekeskönyv.* U. o., 1912 (Zsoltárfordítások). — Kiadta Dávid Ferenc: *Rövid magyarázat* c. könyvét (U. o., 1910) az eredeti hasonmásával.

PERÉNYI LAJOS, ny. szföv. polg. isk. igazgató, szül. Aszódon (Pest vm.) 1861 március 1-én, megh. Budapesten 1936 augusztus 12-én (tem. napja). — 1878 óta írt tárcákat és verseket bpi és vidéki hírlapokba és folyóiratokba. Ő teremtette meg a *Mátyás Diák* c. élclap két alakját: Hunyadi Jajteleszt és Szíves Tonesikát. Az ifjúsági lapokba is sokat dolgozott. Több vígjátékot írt műkedvelőknek. A fehér elefánt c. 3 felv. operettjét Schedl János zenéjével

bemut. 1887-ben a Kecskeméti szính. — Munkája: *A hazáért.* (Filléres Kt.) Bp., 1904.

SIKLÓS FERENC, hírlapíró, szül. Budapesten 1907 július 17-én, megh. u. o., 1936 augusztus 7-én. — A *P. Napló*, majd a *Magyarország* b. munkatársa volt. Riportokat, művészeti, színházi és filmkritikát írt. Legutóbb szerk. a Magyarország rádiómellékletét.

TORNYAI JÁNOS, festőművész, szül. Hódmezővásárhelyen 1869 január 18-án, megh. Budapest 1936 szeptember 20-án. Budapest és Párizsban tanult. Élete utolsó éveit szülővárosában töltötte, mely 1934-ben holtig tartó 1200 pengős évjáradékot szavazott meg neki. 1933-ban elnyerte az állami kis aranyérmét, 1934-ben pedig a Szinnyei-Társaság tájkép-nagydíját. Írt néhány művészeti cikket is. — Munkája: *Emlékezés Munkácsyra.* Hódmezővásárhely, 1900. (Szinnyei tévesen egy hasonló nevű debreceni népköltőnek tulajdonítja!)

VEÖREÖS GYÖRGY (szentgyörgyi), Győr vm. ny. árvaszéki elnöke, megh. Győrött 1936 július 30-án 68 éves korában. 1904 óta több tárcája és cikke a *Győri Hírlap*-ban.

WASS BÉLA (czzei gr.), az Erdélyi Múzeum-Egyesület elnöke, szül. 1853 január 23-án, megh. Kolozsvárt 1936 szeptemberében. — Műegyetemi tanulmányait Zürichben és Münchenben, a gazdasági akadémiát Hohenhaimban végezte. 1892—1905. a nagyiklói kerület országgyűlési képviselője volt, szabadelvű párti programmal. Az aktív politikától való visszavonulása után nagyobb arányú publicisztikai munkásságot fejtett ki. Vezércikkei: *B. Hírl.* (1905/7, 09/10, 12), *Ellenzék* (1906), *M. Hírl.* (1912/18), kolozsv. *Ujs.* (1915).

ZULAWSKI ANDOR (lovag), ny. min. tan., szül. Töketeremesen 1866 január 28-án, megh. Budapest 1936 október 30-án. Előbb tényleges katonatiszt volt, majd 1898-ban a keresk. minisztérium kötelékébe lépett s ipariskolai tanár, az iparoktatási intézetek rajzoktatásának szakfelügyelője s végül iparisk. igazgató volt. Szakirodalmi munkásságán kívül színműveket és kisebb szépirodalmi dolgozatokat is fordított. *G. P.*

Új könyvek.

Tudományos művek.

Nagy Márk: Az 1848—1849-es emigráció memoire-irodalma. Bpest, 1936. 160 l.
Berend Klára: Az ifjúság irodalmi érdeklődése. Szeged, 1935. 53 l.

Timár Kálmán: Liszt Ferenc és Kalocsa. (Adatok Kalocsa zenetörténetéhez. 1936. 8 l. (Különlenyomat a kalocsai r. kat. tanítóképzőintézet 1935/6. évi Értesítőjéből.)

Zolnai Béla: Szóhangulat és morphologia. H. és é. n. (Bpest, 1936.) Különlenyomat a Nyelvtudományi Közlemények 1936. évf.-ból. 489—498. l.

Zsigmond Ferenc: Dugonics stílusa. Debrecen, 1936. 28 l. Bertók Lajos kiadása. (A debreceni ref. kollégium tanárképzőintézetének dolgozatai. Szerk. Zsigmond F. 13. sz.)

Pető Dezső: Széchenyi képzelete. Szeged, 1936. 48 l. (Értekezések a m. k. Ferenc József-Tudományegyetem M. Irodalomtört. Intézetéből. 16. sz.)

(Ráskai Dezső:) Rust József (1860—1935). H. és é. n. (Bpest, 1936.) Nekrológok a jeles irodalombarát elhunytá alkalmából.

- Jancsó Elemér: A m. szabadkőművesség irodalmi és művelődéstörténeti szerepe a XVIII. században. Cluj, 1936. 281 l. Az Ady E. Társaság kiadása.
- Szabó Richárd: Kozma Andor költészete Bpest, 1936. 91 l.
- Eperjessy Kálmán és Juhász Dezső: Szemelvények a magyar történelem latin-nyelvű kútfőiből. Bpest, 1935. 268 l. Egyetemi Nyomda.
- Füldessy Gyula: Egy nagy szepesi költő (Lám Frigyes). Bpest, 1936. 20 l. A Szepesi Szövetség kiadása.
- Schütz Antal: Prohászka mint akadémikus. Bpest, 1936. 32 l.
- Zoltai Lajos: Ismeretlen részletek Debrecen multjából. Debrecen, 1936. 230 l. Városi Nyomda.
- Bódi Ferenc: A középiskolai földrajzoktatás története Magyarországon az első Ratio Educationistól napjainkig. Szeged, 1935. 156 l. (A szegedi Ferenc József-egyetem Pedagógiai-Lélektani Intézete. 5. sz.)
- Bihari János: A magyar é hangok történetéhez. Szeged, 1935. 39 l. (Nyelvészeti tanulmányok a szegedi Ferenc József-egyetem Magyar és Finnugor Intézetéből. 6. sz.)
- Sawicki László: Adalékok a vogul személyrag szerepköréhez. Szeged, 1906. 41 l. (Nyelvészeti tanulmányok a szegedi Ferenc József-egyetem Magyar és Finnugor Intézetéből. 7. sz.)
- Biróné Bartos Ida: Schlegel Frigyes és a német nyelvtudomány kezdetei, Szeged, 1936. 79 l. (Germanisztikai Füzetek. 4. sz.)
- Zentai Károly: A nemek együttes nevelésének kérdése. Szeged, 1936. 97 l. (A szegedi Ferenc József-egyetem Pedagógiai-Lélektani Intézete. 8. sz.)
- Hammer Gyula: Győr. Városföldrajzi tanulmány. Győr, 1936. 107 l. Győr sz. k. város kiadása.
- Szabó Magdolna: II. Rákóczi György erdélyi fejedelemsége (1648—1660). Szeged, 1935. 84 l. (Kolozsvár-Szegedi Értekezések a M. Művelődéstörténelem köréből. 30. sz.)
- Herczegh Frigyes: Sopron vármegye története a Hunyadiak korában (1437—1490). Pannonhalma, 1935. 137 l. (Kolozsvár-Szegedi Értekezések a M. Művelődéstörténet köréből. 32. sz.)
- Sinka István: Magyarország Árpád-kori fő- és székvárosa Esztergom. Szeged, 1936. 74 l. (Kolozsvár-Szegedi Értekezések a M. Művelődéstörténelem köréből. 33. sz.)
- Szell Márk: Zákány. Tanulmány a szegedi tanyai nép életéből. Szeged, 1936. 43 l.
- Fél Edit: Harta néprajza. H. n. (Karcag.) 1935. 136 l.
- Lengyel Imre: A modern nyelvoktatás főbb tényezői. Debrecen, 1936. 52 l. (A Tisza István-Tudományegyetem Pedagógiai szemináriuma.)
- Kiss Sándor: Kont Ignác: Debrecen, 1935. 32 l.
- Weisz Dezső: Weil Fülöp írói munkássága. Debrecen, 1935. 62 l.
- Mágócsy-Dietz Sándor: Klein Gyula emlékezete. Bpest, 1936. 19 l. Akadémiai kiadás.
- Rybár István: Fröhlich Izidor emlékezete. Bpest, 1936. 19 l. Akadémiai kiadás.
- L. Ujváry Lajos: A mai gyermek és a könyv. Bpest, é. n. (1936.) 72 l. (A tanítás problémái. Szerk. Vajthó L.) Egyetemi Nyomda.
- Gerhauser Albert: Irodalomtörténeti évszámok és események grafikus ábrázolása. Szeged, 1936. 24 l. Tell-kiadás.

- Várhegyi Miklós: Harsányi Kálmán élete és munkássága. Bpest, 1935. 47 l.
- Faragó Erzsébet: Cholnoky Viktor. Bpest, 1936. 50 l.
- Tóth Laura: Pósa Lajos. Bpest, 1936. 48 l.
- Juhász Pál: Gondolati költészetünk a felvilágosodástól a realizmusig. Bpest, 1936. 103 l.
- Jánosi Béla: Barokk hitélet Magyarországon a XVIII. század közepén a jezsuiták működése nyomán. Pannonhalma, 1935. 87 l.
- Horváth Edith: A biedermeier életkép a német és a magyar irodalomban. Bpest, 1936. 66 l. (Minerva-könyvtár 102.)
- Gárdonyi Klára: A biedermeier a magyar költészetben. Bpest, 1936. 47 l.
- Farkas Mária: Assisi Szent Ferenc az olasz irodalomban és a festészetben. Bpest, 1935. 69 l.
- Lengyel Tamás: Klapka György emlékiratai és emigrációs működése. Bpest, 1936. 114 l.
- Ravasz Boriska: A magyar állam és a protestantizmus Mária Terézia uralkodásának második felében. (1760—1780.) Bpest, 1935. 115 l.
- Boronkay Antal: Az osztrák és a magyar történeti ballada. Bpest, 1936. 106 l.
- Saad Ferenc: A magyar tűzérsegi szavak története. Pécs, 1936. 64 l.
- Az Izr. M. Irodalmi Társulat Évkönyve. Bpest, 1936. 374 l.
- Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Abteilung. Jahrgang 1936. Heft 1. Karl Vossler: Poesie der Einsamkeit in Spanien. II. Teil. Heft 2. Paul Lehmann: Skandinaviens Anteil an der lateinischen Literatur u. Wissenschaft des Mittelalters. I. Heft 3. E. Schwartz: Zwei Predigten Hippolyts. Heft 3. Martin Grabmann: Mittelalterliche Deutung u. Umbildung der aristotelischen Lehre vom „nous poietikos“. München, 1936. 103, 76, 51, 107 l.
- Magyar Erzsébet: Diomede Carafa. (Nápolyi szellem Mátyás udvarában.) Pécs, 1936. 42 l. [Pannónia-könyvtár, 22. sz.]
- Csóka Lajos: Bessenyei György és a bécsi udvar. Pannonhalma, 1936. 14 l. (Pannonhalmi Szemle Könyvtára, 14. sz.)
- Grandpierre Edit: A kolozsvári Szt. Mihály-templom története és építészet 1349-től napjainkig. Cluj, 1936. 47 l. (Erdélyi Tud. Füzetek, 82. sz.)
- Balogh Ernő: Szádeczky-Kardoss Gyula. Cluj, 1936. 18 l. (Erdélyi Tud. Füzetek, 83. sz.)
- Kozocsa Sándor: Históriais ének Bocskay Istvánról. Cluj, 1936. 11. l. (Erdélyi Tud. Füzetek, 84. sz.)
- Korpás Ferenc: Miért tanul a gimnázista latin nyelvet? Budapest, 1936. 24 l.
- Kálvin János Intitutiója. Ford.: Victor János. Bevezették: Révész Imre és Vasady Béla. Budapest, 1936. CLXIV+400 l. A M. Ref. Egyház kiadása. [Ref. Egyházi Könyvtár. Szerk.: Budai Gergely, XIX. sz.]
- Krampol Miklós: Film és művészet. Budapest, é. n., (1936) 47 l. Egyetemi Nyomda. [Eszttétikai Füzetek. Szerk.: Mitrovics Gyula, 1. sz.]
- Kardos Tibor: A magyar humanizmus kezdetei. Pécs, 1936. 73 l. [Pannónia Könyvtár, 20. sz.]
- Méhely Lajos: A magyar fajkép. Budapest, 1936. 13 l. Held-nyomda.
- Szentpétery Imre: A bölcsészettudományi kar története. 1635—1935. Budapest, 1935. XIX+716 l. (A Kir. Magy. Pázmány Péter Tud. Egyetemi Története, IV. köt.) A Pázmány Péter Tud. Egyetem kiadása.

- Clauser Mihály: Pázmány Péter írói műhelyéből. H. és é. n. (Budapest, 1936.) 8 l. Különlenyomat a Regnum Egyháztörténeti Évkönyvből.
- Laziczíus Gyula: A magyar nyelvjárások. Budapest, 1936. 58 l. (Akadémiai kiadás.) [A Magyar Nyelvtudomány Kézikönyve, I. köt. 11. füzet.]
- Gajtkó István: A XVII. század katolikus imádságirodalma. Budapest, 1936. 72 l. Elet-nyomda rt. (A piaristák doktori értekezései, 15. sz.)
- Szabó Miklós: Kispapok és a magyar irodalom. Budapest, 1936. 64 l.
- Benedek Marcell: Irodalomesztétika. Budapest, 1936. 175 l. Franklin.
- Sós Endre: Európa drámája. H. és é. n. (Budapest, 1936.) 152 l. Viktória-kiadás.
- Földi Mihály: Kiáltás a válságból. Új polgárság, új theokrácia, harc a neo-barbarizmus ellen. Budapest, é. n. (1936.) 168 l. Nyugat-kiadás.
- Lósy-Schmidt Ede: Kempelen Farkas szerepe és érdeme a vakok oktatásának megindításában. Budapest, 1936. 23 l. (Különnyomat a Süketnémák és Vakok Oktatásügye, XXXVIII. évf.-ből.)
- Soltészné Szilárd Katalin: Székely Bertalan. (1835—1910.) Pécs, 1936. 7 l. (Különlenyomat a M. Női Szemle 1936. évf.-ből.)
- Pallós Kornél: XVIII. századvégi szerzetes írónk és a felvilágosodás. Budapest, é. n. (1936.) 87 l. Mérnökök nyomdája.
- Kerecsényi Dezső: Kolostor és humanizmus Mohács után. H. és é. n. (Budapest, 1936.) A Magyarságtudomány kiadása. 37 l. (A Magyarságtudomány Tanulmányai, IV.)
- Merza Gyula: Ötven év a toll szolgálatában. Cluj—Kolozsvár, 1936. 25 l.
- Boross István: Csokonai, mint drámaíró. H. és é. n. (1936.) 16 l.
- Finta József: Fáy András a biztosító eszme szolgálatában. Budapest, 1936. 11 l. (Különlenyomat a M. Biztosítástudományi Szemléből.)
- Révész Imre: Méliusz és Kálvin... Cluj, 1936. 49 l. [Erdélyi Tud. Füzetek. Szerk.: György Lajos, 85. sz.]
- Gerlótei Jenő: Az irodalmi mű végső eszményeinek előkészítése. Debrecen, 1936. 18 l.
- Horváth János egyetemi előadásaiból: Csokonai. Csokonai költőbarátai. Földi és Fazekas. Budapest, 1936. 85 l. Kókai kiadás; Kisfaludy Sándor. U. o., 85 l.
- Fritz Valjavec: Karl Gottlieb von Windisch (1725—1793.). Das Lebensbild eines Südostdeutschen Bürgers der Aufklärungszeit. München, 1936. 131 l. Max Schick-Verlag.
- Túróczy-Trostler József: Világirodalom magyar ponyván. Budapest, 1936. 6 l. (Különlenyomat a M. Nyelvőről, 1936. évf.-ből.)
- Josef Túróczy-Trostler: Weltliteratur auf dem ungarischen Jahrmarkt. H. Reichner-Verlag. Wien, Leipzig, Zürich. É. n. (1936.) 11 l. Beilage zu *Philobiblon*, 9 Jahrg. Heft. 4.)
- Angol filológiai tanulmányok. I. Budapest, 1936. A budapesti Pázmány Péter Tud.-Egyetem Angol Intézetének kiadványa. [Studies in english Philology. Vol. I.]
- Fedor Margit: A külföldi államkölesönök közgazdasági jelentősége. Budapest, 1936. 16 l.
- Zsoldos Jenő: Vajda Péter zsidószemlélete. Budapest, 1936. 13 l. [Különlenyomat a Libanon, 1936. évf.-ből.]

Hegedűs Zoltán: Berzsenyi Dániel (1776—1836). Győr, 1936. 7 l. Különlenyomat a győri m. kir. áll. Apponyi A. gr. leánygimnázium 1935/36. évi Evkönyvéből.)

Varjas Béla: Az irodalmi élet sorskérdései Mohács után. H. és é. n. (Különlenyomat a Magyarságtudomány, II. évf., 2. sz.-ból.)

Verses művek.

Patyi István költeményei. H. n. (Bpest.) 1935. I. k. 192 l., II. k. 179 l., III. k. 264 l.

Kovács Ferenc: Lélektükör. Bpest, é. n. (1936.) 79 l. A Gyóni G. Irod. Társ. kiadása.

Társasági ügyek.

Jegyzőkönyv

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1936. évi október hó 31-én tartott választmányi üléséről.

Jelen vannak Pintér Jenő elnökle alatt a Magyar Irodalomtörténeti Társaság tisztségviselői és választmányi tagjai. (38)

Elnök bejelenti, hogy a választmányi ülést azért hívta össze, hogy kifejezze a Magyar Irodalomtörténeti Társaság kegyeletét folyóiratunk elhunyt szerkesztője: Baros Gyula iránt.

A választmány néma felállással adózik Baros Gyula emlékének.

Elnök jellemzi Baros Gyulát, mint embert, mint tanárt, mint tudóst, mint szerkesztőt és mint a Magyar Irodalomtörténeti Társaság egyik megalapítóját. Míg élünk, Baros Gyula emléke feledhetetlen marad.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság elnöksége teljes lélekkel azon volt, hogy a gyász napjaiban ott álljon az elhunyt szerkesztő családja mellett. Az elnök Horváth János egyetemi tanárral együtt kifejezte a Társaság részvétét a gyászoló család előtt, telefonon értesítette az iskolákat a gyász esetről, külön társasági gyászjelentést adott ki, a sírhely dolgában közbenjárt a székesfővárosnál. A Társaság választmányi tagjai úgyszólván teljes számban megjelentek az elhunyt végtisztességén, a vidéki tagok egyrésze levélben és táviratban fejezte ki részvétét, így Pap Károly Debrecenből, Tolnai Vilmos Pécsről és Zolnai Béla Szegedről. A halottasházban a Társaság részéről Alszegehy Zsolt titkár búcsúztatta el feledhetetlen halottunkat és helyezett ravatalára koszorút.

Elnök szavai után a választmány úgy intézkedik, hogy addig is, amíg a közgyűlés dönt a szerkesztői tisztség betöltéséről, a folyóirat szerkesztését a Társaság titkára, Alszegehy Zsolt vegye át. A folyóiratból három füzet már megjelent, hátra van az évfolyamot befejező negyedik füzet megjelenése.

Inhalt der selbständigen Artikel. (Jahrgang 1936. Heft 1—8.)

Eugen *Pintér* teilt mit, wie Alexander Imre im Jahre 1872 an der neugegründeten Universität Kolozsvár den Lehrstuhl der ung. Linguistik und Literatur betrat, was er vorgetragen hatte und wie seine Persönlichkeit war. — Moses *Rubinyi* registriert jene Werke, welche seit 1910, also seit dem Tode K. Mikszáth's, letzteren Andenken beleuchten und begleitet das Fortleben seiner Romane und Novellen auf Bühne und Film. — Josef *Perényi* überblickt in sorgfältiger Analysierung die Dramen des hervorragenden ungarischen Malers Viktor Tardos. — Alexander *Fest* weist in der ungarischen Tar Lőrinc-Sage auf englische literarische Einflüsse. Er beweist, dass der ungarische Erzähler Tar Lőrinc' Lebenslaufes I. Mandewilles weltberühmte Reisen kannte und benützte. — Julius *Viszota* gibt eine genaue Rechenschaft über die Pläne zur Ausführung des ersten ungarischen ständigen Theaters. Stellt die Begeisterung vor, mit welcher Graf Széchenyi die Verwirklichung des Gedankens antrieb; beschreibt die Besprechungen darüber, welche endlich im Jahre 1837 zur Eröffnung des Nationaltheaters führten. — Alexander *Kozoca* bespricht einen historischen Gesang aus dem Jahre 1606; dieser erzählt das Leben des Fürsten Bocskai vom Oktober 1604 bis zu seinem Tode im Dezember 1606. — Wilhelm *Tolnai* weist auf die Motivverbindung, die zwischen der ägyptischen Szene Madách's Tragödie des Menschen und eines Gedichtes des jungverstorbenen Dom. Tisza, Johann Arany's Schüler zu feststellen ist. — Ein anonym er Artikel würdigt den am 17. Oktober erblichen Radakteur Julius Baros, einen der Gründer der Ung. Literaturgeschichtlichen Gesellschaft, der sorgfältig und zuvor kommen die Rundschau der Gesellschaft redigierte. — In den „*Kleine Mitteilungen*“ findet man Beiträge zu M. Jókai's Romanquellen, weiter den Urquell eines Mikszáth-Romans. Auf dem Gebiete der Verbindungen mit der deutschen Literatur wird auf eine Mignon-Übersetzung und auf die Bemerkungen Franz Kölcsey's über die Liedereinlagen in der Übersetzung Goethes Egmont von Fr. Kazinczy hingewiesen. Aus der älteren ungarischen Literatur wird von einem aus 1524 stammenden ungarischen Bruchstück der epische Charakter festgestellt; dann wird auf das kroatische Original der dichterischen Historie von der „Tochter Bankó“ aus dem XVI. Jahrhundert Licht geworfen. Das Motiv des „Szép Ilonka“ von Vörösmarty findet sein Urmotiv in der englischen Literatur. Kleinere Daten folgen dann zur Dichtung Arany's, Petöfi's und Ady's.

N É V - É S T Á R G Y M U T A T Ó

	Oldal		
„A bölcsészettudományi kar története“	222	Baltazár Dezső	233
Adorján Dezső	53	Bankó leánya	82
Ady Endre	33	Barabás István	175
— ismeretlen emlékkönyv verse	214	Baranszky Jób László	99
Agárdi László	164	Barkassy Imre	89
A Gyöngyösi István-Társaság		Baros Gyula 97, 189, 223, 234,	246
Almanachja	35	Bartha György	53
„A kurucvilág után“ (Jókai)	25	Báthory Ferenc	176
Alapi Gyula	122	Belitzky Gusztáv	176
Alszeghy Zsolt 96, 117, 134, 159,		Bencze József	235
167, 191, 212,	247	Benedek Sándor	176
„A magyar humanizmus kezdetei“	162	Berzeviczy Albert	123
„A magyar irodalom története“ (Alszeghy)	159	Berzsenyi Dániel 28, 110, 115,	158, 165
„A magyar játékszínről“	195	Bessenyei György	165
„A magyarság francia barátai“	98	„Bevezetés az esztétikába“	99
Ambrus István	53	Birkás Géza	98
Ambrus Zoltán	37	Bíró János	34
„Angol irodalmi hatások a Tar Lőrinc-mondában“	72	Bocskay-ének	151
Angyal Dezső	123	Bogáti Fazekas Miklós	97
„A Nyugat és a századeleji irodalomforduló“	160	Bonitz Ferenc	124
„Anthologie de la poésie hongroise“	220	Boros István	164
„Apák“	70	Bory István	93
„A pietizmus Magyarországon“	99	Brisits Frigyes	107, 170, 228
Arany János	29	Buday Barna	235
— társaság (Nagykőrös)	166	„Bugarsticák“	84
Ásztalos Miklós	94	Bús Jakab	54
„A tájeszmény változásai“	35	Cavalloni József	236
„A történeti Erdély“	94	Cigánybáró	25
„A vén cigány“	29	Cholnoky Viktor	95
„A vén gazember“ (Mikszáth)	85	Clauser Mihály 35, 100, 101, 165,	166
Az ember tragédiája	206, 229	„Contes et légendes de Hongrie“	221
Az Imit (Izraelita Magyar Irodalmi Társaság) Évkönyve 36,	219	Csák Árpád	125
„Az irodalomtanítás a szociális nevelés szolgálatában“	166	„Csalárd Cupidó“	31
„A közzvénynek Ditsireti“	96	Császár Elemér	32
Babits Mihály	28	Csengery Antal	2
Badics Ferenc	30	Csiki László	236
Bajza József I.	29, 158	Csinády Lajos	176
Bajza József II.	34, 82	Csiszár Béla	37
Balassa Bálint	28	Csizek Gyula	236
Bakóczi Károly	38	Csokonai	28, 164, 217
Balla Károly	53	Csóka J. Lajos	165
Balogh Károly	38	Csutak Vilmos	176
		Dávidné Angyal Paula	37
		Deák Ferenc	30
		Dehény Mária	166
		Dessewffy Emil	125
		Dienes Ödön	236
		Diomedea Carafa	162
		Dunay Ödön	54

	Oldal		Oldal
Ecsedy István	176	„Ifjúság barátja“	85
„Egmont“	23	Imre Sándor	1
Ember Ernő	100	Jakab Ferenc	238
„Emlények“ (Arany J.)	93	Jakubovich Emil	127
Eötvös József br.	28	Jaroly József	127
„Erdély és a magyar tudományosság“	95	Jóó Imre	128
„Erdély irodalomtörténete“	225	Jókai Mór	24, 29, 108
Erdélyi Pál	176	Jókai Róza	128
Erődi-Harrach Béla	177	Jurkovich Emil	238
Ertsey Péter	125	Jutassy József	128
Evva Ferenc	125		
		Kabos Bertalan	128
Faragó Erzsébet	95	Kacsóh Pongrácz	29
Farkas Gyula	163	Kaposy István	182
Farkas Lujza	160	Kardos Tibor	162
Fábián István	164	Katona József	40, 217
Fáy Ilona	125	Kazinczy Ferenc	22, 28
Fenyves Ferenc	54	Kállay Miklós	229
Fest Sándor	18, 72, 165	Keményfy János	30, 162, 219
Földváry Gábor	196, 202	Kenedy A. István	182
Förhécz József	34	Kerekes Aladár	128
		Keszler Zoltán	128
Gaál Mózes	178	Kéky Lajos	101
Gagyí Jenő	126	Kisfaludy Károly	217
Gábor Gyula	125	— Sándor	217
Gálos Rezső	93, 100, 159, 165	— Társaság	101
Géczy István	126	Kiss István Magyar Philosophiája	32
„Genie und Irrsinn im ungarischen Geistesleben“	27	Kiss János	85
Geszthy László éneke	211	Kolozsvári egyetem	1
Góg és Magóg	36	Komjáthy Jenő	29
Gömbös Gyula	236	Korányi Frigyes	128
Gróh István	126	Kornis Gyula	32, 36, 39, 103, 227
Gyöngyösi István	30	Kossuth Lajos	28
„György barát“	66	Kosztolányi Dezső	109, 238
György Lajos	14	Kozáky István	223
Gyulai Pál	2, 26	Kozocsa Sándor	95, 99, 155, 213, 214, 221, 224, 225
		Kónya József	100
Hagymási Imre	96	Kölcsey Ferenc	22
„Haláltáncok“	223	— műfordítási elvei	23
Hankiss János	24, 220	Kőrösi Albin	129
Hantos Gyula	215	Kretschmer elmélete	28
Haraszi Emil	32	Kunos Ignác	37
Harsányi Zsolt	16	Kuruc költészet	32, 108
Házy Albert	100	Kuszkó István	182
Heckenast Dezső	166		
Heckenast Gusztáv	166	Lacsek Gyula	183
Heller Bernát	36	Lambrecht Kálmán	129
Herczeg Ferenc	14, 164	„Lanc versek“	156
Hermann József	54	„Laus Podagrae“	96
Hirka Antal	54	„Lángész és téboly a magyar szellemi életben“	27
Heldházy János	22	Lázár István	183
Hock János	236	Lenkei Gusztáv	184
Horatius (a magyar irodalomban)	164	„Lovagköltők“	38
„Horvát Ivánról és hugáról“	84	Lőrinczi Dénes	130
Horváth János	102, 217	Lukinich Imre	32
Husztai Mihály	33		
		Madách Imre	29, 206
		— és a Biblia	37

	Oldal		Oldal
Magyar egyházirodalmi iskola ..	165	Perényi József	61, 96
„Magyar tájak, magyar kiválóságok“	215	Perényi Lajos	241
Mai gyermekirodalmunk	44	Pesti állandó magyar színház	141, 193
Majovszky Pál	130	Petőfi Sándor	29, 122, 156
Mandeville (John)	74	— Lanc versei	156
Martos Szilárdka	54	— pessimizmusa	227
Materny Lajos	130	— relikviák	119
Mauks Kornélia	13	Pécsvárad Gábor	76
Mayer Erzsébet	162	Pintér Jenő 95, 102, 160, 189, 190, 217, 246	
Márton Miksa	241	— a szegedi egyetemen	48
Melczér Gyula	241	Pitroff Pál	22
Merényi Lajos	184	Pleidell Miklós	56
„Mignon“	88	Podmaniczky-Magyar Benigna ..	34
— paródiája (Szemere Miklós-tól)	92	Pollák Miksa	36
Mikszáth Albert	15	Pósa Lajos	95
Mikszáth Kálmán	10, 30, 85	„Prilipa Jovana“	82
— a filmen	16	Pukánszky Béla	32
— a külföldön	11	Pulszky Henriette	27
— a színpadon	15	Radnai Miklós	56
— emléktáblája	14	Ravasz László	103, 104
— hátrahagyott iratai	12	Rákosi György	56
— nemessége	10	Rákosi Szidi	56
— szobája	12	Rákóczi a magyar költészetben ..	32
Mikszáth Kálmánné	13	— a német sajtóban	33
„Minden dolognak két oldala van“	85	— a zenében	32
„Mistral en Hongrie“	98	— az író	32
Molnár Bertalan	56	— Emlékkönyv	32
Malmos-Müller Lipót ..	32, 220, 221	Reviczky Gyula	29
Móricz Pál	130	Rexa Dezső	158
Nagy Endre (ifj.)	131	Révay Mór János	13
Nagy Ferenc	227	Rézsbányai József	184
Nagy László	131	„Romantikus zsidószemlélet irodalmunkban“	100
Nagy Sándor	165	„Rózsakoszorú“ (Gyöngyösi) ..	30
„Német költőkből“	38	Rubinyi Mózes	10
Németh Zoltán	184	Saly Hugó	56
„Néző anyja“	62	Sarneczky Ferenc	132
Nikelszky Zoltán	131	Sass Béla	132
Novák Béla	132	Sándor Pál	132
Nyikos Lajos	56	Scott Walter	18
„Nyugat“	160	Sebestyén Géza	132
Oberle József	135	Selnitz	24
Olay Ferenc	241	Siklós Ferenc	242
„Ötven év Buda és Pest irodalmi életéből“	98	Siklósi József	132
Papp Ferenc	26	Somogyi József	56
„Pallas Debrecina“	224	Solymossy Sándor	221
Pallos Kornél	219	Sólyom Andor	185
Pál István	56	Steinér Ferenc	132
Pálfi Márton	241	Sulyok István	133
Pálmai Henrik	56	Surányi Miklós	185, 229
Pásztor Ede	184	Szalay Vencel	186
Pázmándy Dénes	184	Szádeczky-Kardos Lajos	133
Pázmány Péter	36	Szemere Miklós	88
		Szemere Samu	36, 219
		Szemző Aglája	186

	Oldal		Oldal
Szent-Iványi Béla	99	Törzs Kálmán	187
Szentpétery Imre	222	Turóczi-Trostler József	96
Szerb Antal	29, 32	Tutsek József	134
Szerelmi lexicon	24, 25		
Szerényi (Szentmiklóssy Alajos)	88	Újvári Lajos	44
Széchenyi István gr. 28, 141, 193		Uzon Mária	57
Széchy Károly	73		
Székely Ferenc	133	Vajda János	29
„Szép Ilonka“	18	Vas Gereben	164
Szilágyi Dezső	29	Várdai Béla	31
Szinnyi Ferenc	34, 96, 122	Veöreös György	242
Szirmayné Pulszky Henriette ..	27	Vid Viktor	164
Szklabonya (Mikszáth szülő- faluja)	17	Virág (Jaskula) Béla	187
Szmrecsányi Miklós	186	Vollay Ferenc	134
Szöllőssy Oszkár	186	Vörösmarty Mihály	28, 29
		— az újabb irodalmi ízlés tükré- ben	33
Takáts Sándor	96	— és az Akadémia	228
Tar Lőrinc mondája	72	— ifjúkori kéziratai	212
Tardos (Krenner) Viktor	61		
Tatár Balázs	187	Waldapfel János	57
Taubner Sándor	57	Waldapfel József	98
Tábori Emil	186	Wass Béla	242
Temesi Mihály	221	Weltner Jakab	187
„The Lady of the Lake“	18	Wolff Károly	187
Tinódi	72		
Tisza Domokos	206	Yolland Artúr	165
Tolnai Lajos	34		
Tolnai Vilmos	210	Zlinszky Aladár	27, 220
Tompa Mihály	29	Zolnai Béla	32
Tornyai János	242	Zombory Emil	188
Tóth Ferenc	133	Zulawski Andor	242
Tóth József	187		
Tóth Laura	95	Zsigmond Ferenc	14, 88
Türi Béla	133	Zsigmond János	188
Törös László	166	Zsoldos Jenő	37, 100

Id. felelős szerkesztő és kiadó: Alszeghy Zsolt, Budapest, II, Hattyú-utca 7.

24.841 — Királyi Magyar Egyetemi Nyomda Budapest. (F.: Thiering Richárd.)

Societas Historiae Hungaricae Litterariae.

Societas Historiae Hungaricae Litterariae anno 1911. ad excolendam historiam rei litterariae Hungaricae coaruit. Praeses societatis: Eugenius Pintér. Vicepraesides: Carolus Szász, Vilhelmus Tolnai, Julius Vízota, Aladár Zlinszky. Ab epistulis: Zoltanus Alszeghy. Moderator ephemeridis societatis: Julius Baros. Actuarius: Fridericus Brisits. Arcarius: Alexander Regényi.

Ungarische Gesellschaft für Literaturgeschichte.

Die Ungarische Gesellschaft für Literaturgeschichte wurde im Jahre 1911 zur Pflege der ungarischen Literaturgeschichte gegründet. Vorsitzender: Eugen Pintér. Stellvertretende Vorsitzende: Karl Szász, Wilhelm Tolnai, Julius Vízota, Aladár Zlinszky. Sekretär: Zoltán Alszeghy. Herausgeber der Zeitschrift der Gesellschaft: Julius Baros. Schriftführer: Friedrich Brisits. Kassenverwalter: Alexander Regényi.

Historia Litterarum.

Commentarii Societatis Historiae Hungaricae Litterariae.

Moderator: Julius Baros, sodalis Academiae Scientiarum Hungaricae.

Fasciculus XXV. 1936.

Argumentum:

Dissertationes. — Conspectus librorum 1936. editorum. — Conspectus ephemeridum. — Breves notitiae. — Scriptores emortui. — Miscellanea. — Libri novi.

Literaturgeschichte.

Zeitschrift der Ungarischen Gesellschaft für Literaturgeschichte.

Herausgegeben von Julius Baros, Mitglied der Ung. Akademie der Wissenschaften. XXV. Jahrgang. 1936.

Inhalt:

Artikel. — Zusammenfassende Übersicht der im Jahre 1936 erschienenen Bücher. — Zeitschriftenrundschau. — Kurze Notizen. — Verstorbene Schriftsteller. — Vermischtes. — Neue Bücher.

Deutscher Auszug folgt in einem der nächsten Hefte.

IRODALOMTÖRTÉNET.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyóirata, az Irodalomtörténet, beható tájékoztatást nyújt a magyar irodalom és irodalomtörténet haladásának minden fontosabb mozzanatáról. Ára egy évre 8 pengő. Iskolák, könyvtárak, társaskörök és könyvkereskedők számára az előfizetés 16 pengő. Külföldi megrendelés egy évre 16 pengő.

A jelzett összegek a Magyar Irodalomtörténeti Társaság pénztárosának, Regényi Sándornak küldendők be postautalványon (Budapest, VII. Barcsay-u. 5.), vagy a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 30.309. számú postatakarékpénztári csekk-számlájára fizetendők be.

A társasági ügyeket Alszeghy Zsolt titkár intézi (Budapest, II, Hattyú-utca 7.).

Az ismertetésre szánt könyvek és folyóiratok Baros Gyula szerkesztő címére küldendők (Budapest, X, Család-utca 17.).

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság elnöke: Pintér Jenő.
Alelnökök: Szász Károly, Tolnai Vilmos, Viszota Gyula, Zlinszky Aladár. Titkár: Alszeghy Zsolt. Szerkesztő: Baros Gyula. Jegyző: Brisits Frigyes. Pénztáros: Regényi Sándor. Ellenőr: Perényi József.